

Ungas vardag och framtidsutsikter i Göteborgsregionen

Analyser av Lupp-undersökningen 2020 i nio kommuner

Åsa Nilsson, Torbjörn Forkby, Anna Liljeström,
Jeanette Olsson och Russell Turner

Mars 2022

Detta är en reviderad version av rapporten i september 2022. Revideringen avser diagram 6.29 och tillhörande text på sidorna 141–142.

Göteborgsregionen (GR) består av 13 kommuner som har valt att jobba tillsammans. Vi driver utvecklingsprojekt, har myndighetsuppdrag, forskar, ordnar utbildningar och är storstadsregionens röst i Västsverige, bland mycket annat. I våra nätverk träffas politiker och tjänstepersoner för att utbyta erfarenheter, bolla idéer och besluta om gemensamma satsningar. Allt för att regionens en miljon invånare ska få ett så bra liv som möjligt.

Göteborgsregionen, FoU i Väst 2022
gr@goteborgsregionen.se
www.goteborgsregionen.se
Åsa Nilsson, Torbjörn Forkby,
Anna Liljeström, Jeanette Olsson
och Russell Turner
ISBN: 978-91-89703-00-1

Innehåll

Förord	6
Sammanfattning.....	7
1. Rapportens syfte och bakomliggande uppdrag.....	11
Ett utvecklat Lupp-samarbete inom Göteborgsregionen.....	11
Om rapporten.....	14
2. Ungas livsvillkor och levnadsvanor – en fråga om social hållbarhet.....	21
Ungdomsperspektiv på ungdomspolitiken	21
Indikatorer på ungas levnadsvillkor	22
En fråga om social hållbarhet	24
Förutsättningar för en god (folk)hälsa	25
3. Lupp – en nationell ungdomsundersökning	26
En etablerad ungdomsundersökning.....	26
Enkätens målgrupper	26
Enkätens innehåll	27
Lokalt genomförande	27
GR-kommunernas mål med Lupp 2020	27
Lupp-undersökningens fördelar	28
Ungdomsperspektiv och ungdomars perspektiv.....	28
4. Lupp 2020 i Göteborgsregionen.....	30
Målgrupp i årskurs 8.....	30
Målgrupp på gymnasiets år 2	30
Förankring	31
Genomförande.....	32
Datahanteringen	34
Svarsfrekvens	34
Svarsunderlagets representativitet och socioekonomiska profil	38
5. För en trygg, meningsfull och delaktig ungdomstid	43
En krackelerad bild av goda uppväxtvillkor	43
En positiv ungdomstid	45
Holistiska modeller för förebyggande arbete med unga.....	47
En trygg tillvaro?.....	50
Förutsättningar för en meningsfull fritid	64
Stöd i skolan	72
Förtroende för vuxenvärlden och att kunna påverka	73

Vilka undergrupper av unga finns utifrån en holistisk syn på ungdomars välbefinnande?.....	81
Tre undergrupper av unga.....	82
6. För lärande och utveckling i skolan	91
Mål och läroplaner för en god skola och utbildning för alla.....	91
Fullföljda studier: hur ser läget ut?	93
Skilda studieresultat för olika elevgrupper.....	96
Skolans kompensatoriska uppdrag	98
Förhållanden i lärmiljön som främjar fullföljda studier.....	99
Om kapitlets analyser	103
Elevernas betyg på skolans pedagogiska uppdrag	104
Skolans sociala miljö.....	113
Förutsättningar för engagemang och inflytande	126
Helhetsperspektivet – särskilt utsatta elevgrupper	130
Konsekvenser av covid-19-pandemin.....	134
Skolans förutsättningar att främja fullföljda studier.....	138
Har eleverna goda förutsättningar för lärande och välbefinnande?.....	142
7. För en god hälsa	144
Ungas fysiska hälsa och levnadsvanor	144
Ungas psykiska hälsa	145
Bilden av ungas hälsa och hälsobesvär utifrån Lupp.....	149
Skolans betydelse för ungdomars hälsa	167
Sociala relationer och hälsa	170
Trygghet, utsatthet och hälsa.....	172
Hälsorelaterade levnadsvanor	174
Hälsans bestämningsfaktorer.....	185
8. Hur förändrades ungas liv under covid-19-pandemin?.....	189
Förändrad skolsituation – framför allt i gymnasiet.....	189
En förändrad fritid	191
En annorlunda tillvaro på flera sätt.....	192
Utmaningar för folkhälsan.....	193
Ungas upplevda förändringar i livet på grund av pandemin hösten 2020	195
Olika erfarenheter av pandemin bland olika grupper av unga.....	207
Pandemin har påverkat ungdomars liv	217
9. För ett gott liv och en ljus framtid	219
Livstillfredsställelse	219
Livstillfredsställelse + hälsa = ett gott liv?.....	226

Framtidstro.....	227
Förutsättningar att leva både länge och väl	230
10. Väger framåt	233
Kunskapsbaserad ungdomspolitik med inriktning på att stärka positiva faktorer i ungas liv.....	233
Att stärka situationen för utsatta unga och motverka ett splittrat samhälle	233
Arbeta både främjande och förebyggande	234
Arbeta strategiskt och långsiktigt tillsammans med unga	234
En helhetssyn i den lokala och regionala ungdomspolitiken.....	236
Åtgärdsförslag med fokus på samarbete för en helhetssyn på ungas livssituation och hälsa	236
Referenser	244
Bilaga: Enkätsvarens representativitet	258
Svarsunderlagets profil i relation till urvalsuppgifter	258
Ungdomarnas sammansättning beträffande svensk/utländsk bakgrund, etnicitet, socioekonomi etc.....	266
Noter	279

Förord

Unga människor är framtiden. Hur ungdomar har det, hur de mår och deras tankar om livet där de bor är frågor som bör vara i fokus för alla aktörer med inflytande över samhällsutvecklingen.

Därför är det bra att Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) tillhandahåller den så kallade Lupp-undersökningen – en årlig ämnesbred enkät som kommuner och regioner fritt kan använda.

I Göteborgsregionen (GR) har ett samarbete successivt vuxit fram kring Lupp-undersökningen. Sedan 2013 samordnar sig de medlemskommuner som väljer att genomföra Lupp ungefär vart tredje år. Nästa regionala genomförande tar sikte på Lupp 2023. Det regionala samarbetet skapar stora möjligheter att få en samlad, samtidig och fördjupad bild av ungdomars villkor i Göteborgsregionens kommuner.

Mellan undersökningstillfällena samlas ett nätverk av tjänstepersoner från kommunerna för erfarenhetsutbyte och planering men inte minst för att på olika sätt arbeta vidare med resultaten från undersökningen. Bland annat arrangeras så kallade ”påverkanstorg” där ungdomar får möta lokala politiker för att framföra synpunkter och förslag utifrån vad som kommit fram i Lupp.

Så snart resultaten från Lupp-undersökningen är klara får varje kommun en lokal rapport där kommunens resultat jämförs med ett genomsnitt för samtliga kommuner i Göteborgsregionen som deltar. Därutöver har vi publicerat en regional diagramrapport där det går att jämföra kommunernas resultat.

Den här rapporten är resultatet av ett fördjupat arbete tillsammans med ett flertal forskare, där Göteborgsregionens resultat analyseras, diskuteras och ställs i relation till aktuell forskning om ungdomar och ungdomars villkor. Vi hoppas att rapporten ska vara intressant och att den ska bidra till goda samtal och goda beslut för ungdomars bästa i vår delregion.

På GR, FoU i Väst har analytiker Åsa Nilsson varit huvudansvarig för rapporten. Forskarna Torbjörn Forkby, Anna Liljeström, Jeanette Olsson och Russell Turner har bidragit med teoretiska ramar, intressanta analyser och relevanta åtgärdsförslag.

Göteborg i mars 2022

Margareta Forsberg
FoU-chef

Jenny Rangmar
Tf FoU-chef

Sammanfattning

Rapportens syfte och bakomliggande uppdrag

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) erbjuder landets kommuner möjligheten att kartlägga och analysera ungas situation med stöd av den så kallade Lupp-enkäten: Lokal uppföljning av ungdomspolitiken. Hösten 2020 genomförde nio av Göteborgsregionens tretton kommuner Lupp-undersökningen: Ale, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Lilla Edet, Mölndal, Partille, Stenungsund och Tjörn. För Ale och Kungsbacka var det femte gången.

Kommunerna gav gemensamt i uppdrag åt Göteborgsregionen (GR), FoU i Väst, att ge stöd inför, under och efter genomförandet av enkäten. Arbetet har samordnats genom det så kallade Lupp-nätverket vid GR.

Den här regionala rapporten motsvarar den sista delen i FoU i Västs uppdrag kring Lupp 2020, som inleddes i maj 2020. Uppdraget har i övrigt innefattat lokala resultatrapporter, resultat-quiz, presentationsunderlag och presentationer samt en workshop utifrån resultaten. De lokala rapporterna samt en regional diagramrapport kan laddas ned här: www.goteborgsregionen.se/lupp.

Utöver erfarenhetsutbytet inom Lupp-nätverket är en vinst med samarbetet kring Lupp att de lokala resultatrapporterna är direkt jämförbara. En annan är att det större regionala svarsunderlaget möjliggör fler och säkrare analyser av mindre ungdomsgrupper. Att grannkommunen genomför Lupp innebär också större möjligheter att nå gymnasieungdomar som går i skolan i en annan kommun.

Ungas livsvillkor och levnadsvanor – en fråga om social hållbarhet

Det övergripande målet för den nationella ungdomspolitiken är ”att alla ungdomar ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen”. Flera av Lupp-enkätens frågor kan användas som indikatorer för att följa upp detta mål. De kan också användas för att belysa i vilken mån som samhället har förutsättningar att utvecklas på ett socialt hållbart sätt, där ungas livssituation är en central del. Enkätresultaten ger kunskap om ungas livssituation med utgångspunkt i ungdomarnas egna erfarenheter och utgör ett viktigt underlag för lokalt ungdomsarbete och utformande av ungdomspolitik.

Lupp – en nationell ungdomsundersökning

En majoritet av landets kommuner har genomfört Lupp någon gång sedan första undersökningen 2003. Antalet deltagare ett enskilt år är betydligt färre. Lupp 2020 genomfördes av 27 kommuner.

Lupp-enkäten riktar sig till tre åldersgrupper: högstadieungdomar, gymnasieungdomar samt ”unga vuxna” i åldrarna 19–25 år (www.mucf.se/lupp).

Enkäten är uppbyggd utifrån åtta teman: ”du och din familj”; fritid; skola; politik och samhälle; trygghet; hälsa; arbete och framtid. Lupp 2020 innehöll även frågor om upplevda konsekvenser av covid-19-pandemin.

Lupp-enkätens ämnesbredd gör den relevant tvärs över kommunernas verksamheter. Resultaten kan användas som ett gemensamt kunskapsunderlag i ett samordnat utvecklingsarbete. Underlaget kan användas som avstamp i dialoger

mellan kommunens unga invånare, deras vårdnadshavare, tjänstepersoner, företrädare för civilsamhället och politiker. När de unga själva bjuds in i dialogen stärks ungdomsperspektivet och förutsättningarna för att rätt insatser prioriteras.

Lupp 2020 i Göteborgsregionen

Samtliga nio GR-kommuner har genomfört Lupp i årskurs 8 och på gymnasiets år 2.

I årskurs 8 baseras svarsunderlaget i princip på ett totalurval av de nio kommunernas elever (ett fåtal lokala undantag förekommer). Sammantaget omfattar urvalet cirka 4 760 åk8-ungdomar, med svar från totalt 3 819 ungdomar (81 procent).

Av de drygt 4 400 ungdomar som räknats in i de nio kommunernas urval av invånare i gymnasiets år 2, besvarade bara 1 846 ungdomar enkäten, eller 42 procent. En orsak till det stora bortfallet är pandemin. En annan är att många av ungdomarna går på en gymnasieskola i Göteborg, och eftersom Göteborg inte genomförde Lupp var det svårare att nå dessa ungdomar.

Av de totalt nära 2 900 år2-eleverna på en gymnasieskola i någon av de nio kommunerna, det vill säga oavsett var de bor, besvarade 1 801 elever enkäten (63 procent). Dessa svar utgör grund för analyserna i kapitel 6, som fokuserar på skolan.

I rapportens övriga kapitel utgår analyserna från ett invånarperspektiv. Här måste gymnasieresultaten tolkas försiktigt sett till det stora och systematiska bortfallet. Kungsbackas ungdomar är överrepresenterade i gymnasieunderlaget. (Även i verkligheten utgör de en dryg fjärdedel av de unga invånarna och mer än en tredjedel av gymnasieeleverna.) I flera andra avseenden ger dock gymnasieresultaten, precis som åk8-resultaten, en tämligen verklighetsnära bild av målgruppen.

För en trygg, meningsfull och delaktig ungdomstid

Med Lupp-resultaten som grund och med inspiration från den så kallade Skottlandsmodellens välbefinnandehjul, redovisas hur viktiga dimensioner av ungas livssituation varierar mellan olika grupper, sammanhang och områden samt över tid. Fokus i kapitel 5 ligger på brottsutsatthet, otrygghet, fritidsförhållanden och förtroende för vuxenvärlden. Exempelvis uppger mer än var fjärde ungdom i årskurs 8 att hen under det senaste halvåret varit utsatt för något brott eller hot. Drygt var femte åk8-ungdom är otrygg i kollektivtrafiken och stan/centrum.

Ungefär var femte åk8-ungdom tycker det finns för lite att göra. I flertalet kommuner som har genomfört Lupp tidigare år är andelen föreningsmedlemmar 2020 mindre än 2013 (eller 2017).

Ungefär sju av tio unga uttrycker förtroende för vuxna i allmänhet. Nästan hälften av åk8-ungdomarna uppger att de vill påverka i frågor som rör den egna kommunen.

Dessa resultat skiljer sig dock en hel del mellan olika grupper av unga. Unga med någon typ av funktionsnedsättning framstår generellt som mer utsatta än andra, likaså den till antalet mindre grupp av unga med annan könstillhörighet än kille/tjej. Vidare är tjejer mer otrygga än killar, likaså unga som inte definierar sig som heterosexuella. Resultaten varierar även mellan kommuner och inte minst mellan kommunområden.

I en övergripande analys identifieras tre huvudgrupper av unga. En grupp, benämnd ”de utsatta”, omfattar drygt 10 procent av ungdomarna och utmärker sig genom mer negativa erfarenheter och upplevelser inom flera områden. Här är tjejer,

unga med någon typ av funktionsnedsättning och unga med sämre ekonomisk resursstyrka överrepresenterade. Gruppen är inte jämnt spridd över regionen.

För lärande och utveckling i skolan

De elever i Göteborgsregionens skolor som deltagit i Lupp 2020 förmedlar en i många avseenden positiv bild av sin skolsituation. En stor majoritet av eleverna är nöjda med sina lärare och upplever att de erhåller det stöd de behöver. Samtidigt visar resultaten på problem i skolornas lärmiljö som på sikt kan såväl minska ungas benägenhet att fullfölja sina studier som inverka på deras hälsa och välbefinnande.

”Inflytandegapet” i skolan är stort: de elever som vill vara med och bestämma om saker i skolan är väsentligt fler än de som upplever att de får göra det. Här finns en potential till elevengagemang som skulle kunna stärka både elevernas involvering i skolarbetet, deras förståelse för demokratiska processer och deras välbefinnande.

I årskurs 8 upplever var femte elev att möjligheten att få stöd av lärarna när de behöver det inte är bra. I gymnasiets år 2 är andelen lite mindre men likväl 14 procent. Resultaten från Lupp 2020 pekar på att det finns ett behov av att stärka arbetet med skolans kompensatoriska uppdrag. Vi har funnit att tjejer, elever med annan könsidentitet än kille och tjej, elever med sämre socioekonomiska förutsättningar, elever med funktionsnedsättningar och elever med dålig hälsa generellt beskriver sämre förutsättningar för lärande. Det gäller både beträffande bristande tillgång till stöd, bristande delaktighet, mobbning och otrygghet.

En särskilt oroande trend som på sikt riskerar att påverka elevernas förutsättningar för lärande är den snabbt växande andel unga som uppger att de lider av psykisk ohälsa, oftast i form av stress. Det är också en stor andel elever som kopplar hälsoproblemen till skolan. Endast hälften av åk8-eleverna som rapporterar att de mår mycket dåligt upplever att stödet i skolan är bra. Ohälsa, otrygghet och stress kan på sikt innebära en förhöjd risk för att unga lämnar skolan utan fullföljda studier.

För en god hälsa

I årskurs 8 bedömer ungefär tre av fyra ungdomar att deras hälsa är ganska eller mycket bra – ungefär var tredje svarar *mycket* bra. Tvärtom svarar 10 procent att den är ganska eller mycket dålig. I gymnasiegruppen är den självskattade hälsan generellt lite sämre. Den stora skillnaden gäller dock mellan könen, där andelen tjejer i båda åldersgrupper ger uttryck för sämre hälsa än killar. Sämst är den självskattade hälsan i gruppen med annan könstillhörighet än kille eller tjej.

Tjejer beskriver även i större utsträckning än killar olika typer av psykiska besvär, där stress är särskilt vanligt. Men även nedstämdhet, sömnproblem, huvudvärk och magont är vanligare bland tjejer än killar.

Skillnader i de ungas hälsa är större inom kommunerna än mellan kommunerna. Till viss del speglar det geografiska mönstret invånarnas socioekonomiska resurser. Resultaten visar också att den självskattade hälsan är sämre i gruppen unga som oroar sig för sina föräldrars ekonomi än bland övriga.

Såväl elevernas egna enkätsvar som rapportens analyser pekar på att skolan är en central arena när det kommer till ungas hälsa – både utifrån dess potential att främja ungdomarnas hälsa och som en möjlig källa till ohälsosam stress. När det gäller stress tycks träning kunna utgöra en motverkande faktor för att undvika ohälsa.

Analyserna pekar vidare på att erfarenheter av mobbning, brott, hot och otrygghet i vardagsmiljöer är andra riskfaktorer för ungas hälsa.

Pandemin har påverkat ungdomars liv

Resultaten från Lupp 2020 visar att pandemin under denna höst hade påverkat ungdomarnas liv i flera avseenden. Även om en stor andel uppger att livet är ungefär som innan, ger många en annan bild. Det gäller särskilt gymnasieungdomar, men det finns även skillnader mellan grupper av ungdomar i båda åldersgrupperna.

Sammantaget uppger ungefär var fjärde åk8-ungdom att *livet som helhet* har blivit lite eller mycket sämre på grund av pandemin. I gymnasiegruppen är det lite osäkrare resultatet cirka 30 procent.

Det som flest ungdomar uppger har försämrats är ”möjligheten att få ett extrajobb eller sommarjobb”. Analyserna indikerar dock att det inte enbart handlar om direkta försämringar för egen del. Men en del beskriver även hur de har drabbats själva.

Fritiden är närmast det livsområde som flest ungdomar tycker har försämrats. Detta är också ett vanligt tema i fritextsvaren. Det handlar om att inte kunna utöva aktiviteter som vanligt, särskilt träffa vänner och släkt, träna, tävla och resa.

Gymnasieungdomarna beskriver försämringar på grund av pandemin i större utsträckning än högstadieungdomarna, särskilt beträffande skolan. Även om en del upplever fördelar med distansundervisningen är den *generella* bilden negativ. Fritextsvaren handlar framför allt om isolering, ofta med koppling till psykisk hälsa.

Ungefär var fjärde åk8-ungdom beskriver en försämrad psykisk hälsa på grund av pandemin, och det osäkrare gymnasieresultatet pekar på att det är ännu vanligare i den gruppen. I fritextsvaren beskrivs framför allt ensamhet och bristande motivation.

En inte oansenlig del av ungdomarna upplever att livet har *förbättrats* på grund av pandemin, tydligast gäller det familjereaktionen och den fysiska hälsan. I fritextsvaren nämns sådant som mer fritid, mer tid för träning och att umgås med familjen.

Det är vanligare att tjejer än killar upplever försämringar på grund av pandemin, särskilt beträffande den psykiska hälsan. Analyserna visar också att ungdomar i en utsatt livssituation är de som tycks ha drabbats hårdast av pandemin.

För ett gott liv och en ljus framtid

Mer än åtta av tio ungdomar i de båda åldersgrupperna uppger att de är nöjda med livet som helhet. Familj och kompisar är de livsområden som flest är nöjda med.

Ungefär 15 procent av ungdomarna är tvärtom missnöjda med livet. Detta gäller i väsentligt högre grad de som har en sämre hälsa.

Lite drygt två av tre ungdomar är både nöjda med livet och upplever en bra hälsa. De kan därmed sägas ha goda förutsättningar att leva både länge och väl. Mer än var tionde ungdom, och nästan var femte tjej, ingår tvärtom i den riskgrupp som vare sig är nöjd med livet eller mår bra (ohälsa som ung ökar risken för ohälsa som vuxen).

Totalt sett ser ungefär nio av tio ungdomar ganska eller mycket positivt på framtiden. Det gäller dock bara varannan i riskgruppen som vare sig är nöjd med livet eller upplever en god hälsa.

I rapportens sista kapitel presenteras en rad åtgärdsförslag för att stärka förutsättningarna för att unga ska ha en meningsfull, trygg och delaktig fritid samt att skolan ska främja både deras engagemang och hälsa. (Se sidan 236 och framåt.)

1. Rapportens syfte och bakomliggande uppdrag

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) erbjuder landets kommuner möjligheten att kartlägga och analysera ungas situation med stöd av den så kallade Lupp-enkäten: Lokal uppföljning av ungdomspolitiken.

Lupp är ett verktyg för att kunna bedriva ungdomsarbete baserat på aktuell kunskap om ungas situation, villkor och attityder. Enkäten täcker många ämnesområden och genomförs i första hand i årskurs 8 och på gymnasiet år 2 (se vidare kapitel 2). Resultaten erbjuder ett kunskapsunderlag för dialog mellan ungdomar, politiker, tjänstepersoner, vårdnadshavare och andra som möter unga i sin verksamhet eller vardag.

Ett utvecklat Lupp-samarbete inom Göteborgsregionen

Inför Lupp 2020 beslutade nio av Göteborgsregionens tretton kommuner att samordna sitt genomförande av undersökningen med stöd av GR, FoU i Väst: Ale, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Lilla Edet, Mölndal, Partille, Stenungsund och Tjörn.

Göteborgsregionens FoU-verksamhet

Göteborgsregionen (GR) är en samarbetsorganisation för 13 kommuner i Västsverige. Inom GR finns en särskild forsknings- och utvecklingsverksamhet, FoU i Väst, som fungerar som en mötesplats för forskning och praktik. Målet med verksamheten är att stärka kunskapsutvecklingen inom kommunala uppdragsområden genom att synliggöra erfarenheter och befintliga kunskaper, utveckla ny kunskap och lyfta fram goda exempel. FoU i Väst ska bidra till Göteborgsregionens lärande i välfärdsfrågor och kunskap om hur en socialt hållbar utveckling kan nås för regionen och dess invånare.

Två av kommunerna, Lilla Edet och Partille, genomförde Lupp för första gången. För Ale och Kungsbacka var det den femte Lupp-undersökningen sedan de inledde arbetet med Lupp 2007. Det är vanligt att kommuner genomför Lupp vart tredje år, för att ha tid att arbeta med resultaten och kunna följa en årskull mellan högstadiet och gymnasiet. När Ale och Kungsbacka genomförde Lupp den tredje gången, 2013, skedde det inom ramen för ett regionalt samarbete mellan totalt sex kommuner i Göteborgsregionen, med stöd från GR, FoU i Väst.¹ När det åter var dags för ett regionalt samarbete 2017² deltog nio kommuner, och lika många deltog alltså 2020.

Hittills har elva av regionens tolv kranskommuner genomfört Lupp på kommunövergripande nivå. Alingsås och Öckerö deltog inte 2020 men har gjort det tidigare, medan Lerum aldrig har genomfört Lupp. Göteborgs Stad har genomfört Lupp i enskilda stadsdelar men aldrig i staden som helhet.³ Antalet invånare i de nio

kommuner som genomförde Lupp 2020 varierar stort, mellan cirka 13 000 i Öckerö och 85 000 i Kungsbacka.

Regionalt samarbete även mellan Lupp-mätningarna

Efter Lupp 2017 fick FoU i Väst uppdraget att samordna det regionala Lupp-nätverket under ”mellantiden” inför Lupp 2020. I nätverket har ingått representanter från olika förvaltningar och verksamheter, med olika funktioner. Exempel är ungdomssamordnare, fritidsledare, folkhälsoutvecklare, rektor, kurator, utvecklingsledare inom folkhälsa, kultur och utbildning.

Utöver nätverksträffar har det arrangerats tematräffar och utbildningar riktade till tjänstepersoner inom olika verksamheter för att stärka det lokala utvecklingsarbetet kring barn och unga. På tematräffarna har kommunrepresentanter fått stöd från forskare och experter i att analysera ungas livssituation och finna vägar framåt för att förbättra den. Vid ett tillfälle deltog även representanter från Västsveriges förenade ungdomsråd. De tre tematräffarna har gällt ungas psykiska hälsa, ungas trygghet samt dialogformer för utvecklingsarbete inom området psykisk hälsa. GR har också arrangerat tre särskilda utbildningar, brett riktade till Göteborgsregionens kommuner, utifrån Lupp-nätverkets önskemål om relevanta ämnen. Dessa utbildningar har handlat om nätmobbning, spelande på gott och ont samt tidiga samordnade insatser med fokus på barns och ungas hälsa.

Hösten 2019 arrangerade GR tillsammans med representanter från Lupp-nätverket även ett regionalt ”påverkanstorg”. Här fick ungdomar och kommunpolitiker diskutera resultaten från Lupp-undersökningen utifrån teman i den regionala analysrapporten från Lupp 2017. Samtalen var inriktade på vad som skulle behöva göras för att åstadkomma sådant som en meningsfull fritid, en bra skola, möjligheter till inflytande i samhället, trygghet i vardagen samt en god hälsa och livstillfredsställelse. En rapport från påverkanstorget togs fram som de berörda kommunerna har kunnat använda som underlag i sitt utvecklingsarbete.⁴

Samarbetet i Göteborgsregionen kring Lupp 2020

FoU i Västs uppdrag kring Lupp 2020 har löpt från maj 2020 till februari 2022. Uppdraget har innefattat stöd i planering och genomförande av Lupp-enkäten, databearbetning, analys och resultatrapporter på både lokal och regional nivå, lokala presentationer samt en workshop utifrån resultaten. I uppdraget har ingått att samordna de nio kommunerna i det regionala Lupp-nätverket och att samla nätverkets representanter vid totalt sju tillfällen under uppdragsperioden.⁵ Enligt tilläggsuppdrag från flera kommuner har resultatrapporter även tagits fram på skolnivå.

Varje kommun har organiserat egna arbetsgrupper och grupperingar för den lokala arbetsprocessen: planering, förankring, genomförande, återkoppling och dialog utifrån resultaten med mera. Medan MUCF tillhandahåller enkätverktyget är det alltså kommunen som ansvarar för själva enkätinsamlingen (se vidare kapitel 4).

Erfarenhetsutbytet mellan kommunerna har skett inom ramen för det regionala nätverket där minst en representant har deltagit från var och en av de nio kommunerna, normalt tre representanter per kommun. Nätverket har lyft frågor och utbytt erfarenheter under hela arbetsprocessen.

Utöver ett värdefullt erfarenhetsutbyte bidrar det regionala samarbetet kring Lupp till ett bättre enkätgenomförande i en mycket konkret bemärkelse: eftersom många gymnasieungdomar skolpendlar över kommungränsen förstärks den lokala datainsamlingen genom grannkommunernas genomförande i sina skolor (se vidare kapitel 4).

Det regionala Lupp-samarbetet fortsätter inom ramen för en ny projektperiod som inleds i mars 2022 med nio samarbetande kommuner. Därmed stärks beredskapen i de kommuner som längre fram väljer att genomföra Lupp hösten 2023.

Lokala resultat från Lupp 2020

Under vintern och våren 2021 har FoU i Väst tagit fram lokala resultatrapporter för alla de nio kommunerna, inklusive ett presentationsmaterial samt ett digitalt resultat-quiz.⁶ Rapporternas upplägg är helt jämförbara och kan laddas ned via Göteborgsregionens webbplats.⁷ Här går det även att pröva sina kunskaper om unga genom resultat-quiz.

Resultaten i de lokala rapporterna redovisas genomgående uppdelat på kön⁸. Kommunernas årskurs 8-resultat jämförs med ett ”GR-snitt” baserat på resultaten från samtliga nio kommuner i Göteborgsregionen som genomfört Lupp i årskurs 8. GR-snittet avser resultatet i en genomsnittlig kommun (av de nio aktuella) oavsett hur många ungdomar som bor i kommunen. Det kan alltså sägas utgöra en referenspunkt utifrån ett verksamhetsperspektiv.⁹

Nästan samtliga redovisade frågor och resultat från Lupp 2020 har kunnat jämföras med kommunernas resultat från Lupp 2017. I de fall där frågor och svarsalternativ är jämförbara längre tillbaka i tiden redovisas även längre tidsserier.

I alla rapporter förutom Lilla Edets redovisas resultaten nedbrutna på några övergripande boendeområden inom kommunen, som för flera av kommunerna utgår från så kallade regionala statistikområden (RegSO).¹⁰

Endast tre av de nio kommunernas grundrapporter innehåller resultat för *invånare i gymnasieåldern* (Härryda, Kungsbacka, Mölndal). I övriga sex kommuner är svarsunderlagen alltför begränsade, med en låg svarsfrekvens som gör resultaten alltför osäkra (se vidare kapitel 4). Samtliga kommuner har dock tagit vara på de fritextsvar som ungdomarna gett på öppna frågor i enkäten och som kan användas som utgångspunkt för dialog med kommunens unga. För kommuner med egna gymnasier har FoU i Väst även tagit fram rapporter för *skolornas samtliga elever* på gymnasiets år 2 oavsett var de bor.¹¹

Resultatdialog i workshop hösten 2021

Lupp-undersökningen är mer än en mätning av ungas livssituation. Enkäten genomförs i syfte att på olika sätt använda resultaten i dialog med både ungdomar, tjänstepersoner och politiker. Enkätresultat kan vara svårtolkade och ger ofta upphov till nya frågor som kräver dialog för mer konkreta och användbara svar. Kommunerna arbetar med återkoppling och dialog kring Lupp-resultaten på olika sätt.

I september 2021 arrangerade Göteborgsregionen en (digital) workshop inom ramen för Lupp-projektet för att diskutera lokala tolkningar av enkätresultaten som kommunerna gjort i dialog med både ungdomar och berörda verksamheter. Workshopen syftade även till att ge deltagarna forskarstöd i samtalen och inspiration till fortsatt arbete på hemmaplan.

För att hålla samman och spetsa till diskussionerna utgick workshopen från temat ”Skolan som arena”, utifrån ett hela skolan-perspektiv där även ungas livssituation utanför skolan omfattades. Anna Grunander, processledare inom Jämlik Stad i Göteborgs Stad, berättade om hur staden på olika sätt arbetar med skolan som arena utanför lektionstid. Det handlar bland annat om skolans kompensatoriska uppdrag, att göra ungdomar medskapande och att stärka ungas rättigheter. Ytterst är syftet att utjämna skillnader i barns uppväxtvillkor. Anna Liljeström, forskare med inriktning på pedagogisk psykologi, höll ett föredrag om hur skolan i arbetet mot målet fullföljda studier på olika sätt behöver utgå från elevernas hela livssituation med tanke på hur elevernas situation i skolan färgas av fritiden och familjelivet, och tvärtom. Åsa Nilsson, analytiker och samordnare av det regionala Lupp-samarbetet inom Göteborgsregionen, visade på ett urval av resultat och analyser från Lupp 2020 på regional nivå. I samtalen bidrog ytterligare två forskare, Jeanette Olsson och Russell Turner, med inspel. Samtalen hölls samman av Malin Viberg och Rasmus Jonsson från Göteborgsregionen.

Totalt deltog 32 tjänstepersoner fördelade på åtta av de nio GR-kommuner som genomförde Lupp 2020¹². Deltagarna fick i grupper samtala kring och tolka Lupp-resultaten, diskutera möjliga orsaker till problem och identifiera möjliga insatser för att kunna åtgärda dessa problem och förbättra ungdomars livssituation. I det sista momentet skissade deltagarna på vilka steg som närmast behöver tas på hemmaplan för att uppnå resultat. Samtalen dokumenterades och dokumentationen har lämnats till deltagarna. Workshoppens diskussioner bidrog även till att inspirera till analyser i föreliggande rapport, bland annat till rapportens fördjupningar rörande otrygghet och ohälsa (särskilt tjejs) med kopplingen till upplevd stress i skolan, samt analyser av enkätens särskilda pandemifråga.

Om rapporten

Den här rapporten utgör den avslutande delen på FoU i Västs uppdrag knutet till Lupp 2020. Till skillnad från de rent beskrivande lokala resultatrapporterna har denna rapport en analyserande och forskningsförankrad ansats. Data analyseras till stora delar på regional nivå, med större möjligheter till nedbrytningar på mindre ungdomsgrupper. Till grund för analyserna ligger resultaten i de nio lokala resultatrapporter och den separata regionala diagramrapport som har tagits fram av Åsa Nilsson och Kristina Elofsson vid Göteborgsregionen, FoU i Väst.

Den här regionala analysrapporten har tagits fram av Åsa Nilsson tillsammans med fyra forskare: Torbjörn Forkby, Anna Liljeström, Jeanette Olsson och Russell Turner. Huvudansvaret för rapporten vilar på Åsa Nilsson. Torbjörn Forkby, Anna Liljeström och Jeanette Olsson ansvarar i första hand för de teoretiska inledningarna till kapitel 5, 6 respektive 7. Torbjörn Forkby ansvarar även för inledningen i kapitel 3 och kapitel 10. Russell Turner ansvarar för den så kallade *latent class*-analysen till grund för beskrivning av tre grupper av unga i kapitel 5, och som analyseras även i andra

kapitel. Övriga empiriska analyser av enkätsvaren ansvarar Åsa Nilsson för, genomförda i dialog med de fyra forskarna. Åsa Nilsson ansvarar för kapitel 9 samt kapitel 8, där övriga författare bidragit till den inledande omvärldsbeskrivningen och Jeanette Olsson även i analyserna av enkätens fritextfråga.¹³ Åtgärdsförslagen i rapportens sista kapitel har tagits fram av de fem författarnas gemensamt. Rapportens innehåll och analyser är i övrigt präglade av den gemensamma dialog som ägt rum inom det regionala Lupp-nätverket och tillhörande dialogträffar.

Rapportens kvalitet har stärkts betydligt genom det granskningsseminarium som FoU i Väst arrangerade med utgångspunkt i en delvis klar rapport. Författarna vill rikta ett stort tack till seminariets särskilda granskare Linda Hiltunen, universitetslektor i sociologi vid Linnéuniversitetet, och Louise Hellgren, MST-behandlare i Göteborgs Stad, MST-teamet Nordost. Ett stort tack riktas också till deltagande kommunrepresentanter från Lupp-nätverket för värdefulla inspel och synpunkter: Maija Grotteborn, Härryda; Jacob Leuchovius, Kungsbacka; Sofia Enström, Lilla Edet; Kim Henriksson och Fredrik Anderman, Mölndal.

Flera beskrivningar och analyser bygger på motsvarande regionala rapporter från FoU i Väst baserade på Lupp 2013 och Lupp 2017 (Forkby & Nilsson 2014; Nilsson m. fl. 2018). Referenser till tidigare regionala Lupp-resultat avser dessa rapporter om inte annat anges.

Fokus på social hållbarhet

Lupp-undersökningen är en ämnesmässigt bred enkät som spänner över flera teman med ett stort antal frågor och delfrågor (se vidare kapitel 2). De nio kommunrapporterna fokuserar på resultaten av frågor som på olika sätt beskriver de ungas levnadsförhållanden, hur de mår och hur de förhåller sig till olika sociala och institutionella sammanhang. Rapporterna redovisar ett stort urval av enkätresultat som kan sägas fungera som olika slags indikatorer på social hållbarhet (se vidare kapitel 3). Bredden, tillsammans med uppdragets förutsättningar, innebär att kommunrapporterna summerar övergripande tendenser men inte innehåller några fördjupande analyser.

I den här rapporten, som är baserad på ett större regionalt svarsunderlag, fördjupas i stället analysen av de ungas levnadsförhållanden och förutsättningarna för en socialt hållbar utveckling. Det större svarsunderlaget gör det möjligt att beskriva och analysera specifika grupper som i en enskild kommun ofta är för små för att kunna studeras genom en enkät. Barnombudsmannen betonade i en rapport 2018 vikten av just detta i kvantitativa undersökningar av ungas levnadsvillkor: att ”säkerställa ett tillräckligt stort och representativt urval [...] för att meningsfulla jämförelser mellan viktiga grupper ska kunna göras” (Barnombudsmannen 2018, s. 69).

Den här rapporten avser att bidra med svar på fyra övergripande frågeställningar. Det handlar om i vilken utsträckning regionens unga invånare tycks ha förutsättningar för...

- en trygg, meningsfull och delaktig ungdomstid
- lärande och utveckling i skolan
- en god hälsa
- ett gott liv med en ljus framtid.

De tre första kapitlen inleds med en sammanfattande lägesbeskrivning inom respektive område baserat på tidigare forskning.

Därutöver ingår ett särskilt kapitel om konsekvenser av covid-19-pandemin för regionens unga invånare, baserat på analyser av en särskild fråga i Lupp 2020.

I rapportens sista kapitel lyfter vi därefter ett antal frågor och konkreta åtgärdsförslag som vi ser som särskilt angelägna att gå vidare med – tillsammans med både unga och vuxna invånare i olika roller. Vi hoppas med detta kunna inspirera Göteborgsregionens kommuner till möjliga vägar framåt i en socialt hållbar riktning inom de olika livsområden som Lupp-enkäten omfattar.

Två åldersgrupper: årskurs 8 och gymnasiets år 2

Rapportens analyser baseras på enkätsvar från två åldersgrupper av unga: elever i grundskolans årskurs 8 (åk8) och ungdomar i gymnasiets år 2 (gy2). I den äldre gruppen ingår delvis även fåtalet unga som inte går i gymnasiet, födda 2003.

Redovisningar och analyser kommer i flera fall att fokusera på svaren från eleverna i åk8. Det finns två skäl till det. För det första håller högstadieenkätens svarsunderlag en bättre kvalitet genom en högre svarsfrekvens (se kapitel 4). För det andra är det större bortfallet på gymnasieenkäten mer systematiskt, framför allt beroende på svårigheterna att nå de unga invånare som pendlar till en skola utanför GR-samarbetet. I praktiken innebär det att kommunernas ungdomar på gymnasieskolor i Göteborgs Stad är kraftigt underrepresenterade i svaren (se sidan 33). Detta problem är särskilt stort i kommuner utan egen större gymnasieskola. I Lilla Edet spåds problemet på genom att en stor andel av ungdomarna i kommunen går på gymnasiet i Trollhättan.

Gymnasieresultaten ägnas mest uppmärksamhet i kapitel 6, som handlar om lärande och utveckling i skolan. Här avser resultaten *skoleleverna* i de kommuner som genomfört Lupp på gymnasiet, oavsett var de bor. I denna målgrupp är svarsfrekvensen och representativiteten bättre (se kapitel 4, sidan 37).

Men gymnasieresultaten används även i de övriga kapitlen som utgår från ett invånarperspektiv, det vill säga där resultaten avser de ungdomar som *bor* i någon av de nio kommunerna *oavsett var de går i skolan* (eller om de inte alls går i skolan). För oaktat bortfallsproblematiken innebär det stora svarsunderlaget från regionens gymnasieungdomar både lockande och intressanta möjligheter att beskriva även denna äldre målgrupp. Trots att svaren inte är helt representativa för kommunernas gy2-ungdomar är det information från många ungdomar som vi vill ta till oss genom att beskriva och analysera enkätsvaren även om generaliseringsanspråken måste sänkas. Resultat för gruppen, särskilt procentnivåer på enskilda frågor, måste tolkas i ljuset av det relativt stora och skeva bortfall som föreligger: Hur hade resultaten påverkats om bortfallsgruppen hade svarat? I analyser av gymnasie*invånarnas* svar används resultaten i första hand för att belysa övergripande mönster och relatera dem till mönster i årskurs 8. Exakta procentandelar redovisas däremot inte.

Tjejer, killar och annan könstillhörighet

Resultaten i de lokala Lupp-rapporterna redovisas genomgående nedbrutna på killar respektive tjejer (även i rapportens separata diagrambilaga; se sidan 19). Könsuppdelad statistik som synliggör eventuella skillnader i livsvillkor och levnadsvanor är ett viktigt underlag för att kunna följa situationen för killar och tjejer i förhållande till nationella och lokala jämställdhetspolitiska mål.¹⁴

Alla människor kan eller vill dock inte identifiera sig själva som antingen kvinna/man, eller kille/tjej. Könspågången i Lupp-enkäten har därför tre svarsalternativ: ”tjej”, ”kille” respektive ”annan könstillhörighet”¹⁵. Det tredje alternativet har endast använts av ett fåtal individer – totalt 45 åk8-ungdomar och 16 gy2-ungdomar som ingår i det totala analysunderlaget för denna rapport (motsvarande cirka 1 procent i båda åldersgrupper). Det begränsade antalet utgör en svag grund för analyser av gruppen. Därtill kan svarsalternativet även användas av personer som av annan anledning inte vill beskriva sig i termer av kön, vilket gör det svårare att tolka gruppens svar.¹⁶

Emellertid har det i linje med resultaten från Lupp 2017 visat sig i bearbetningen av datamaterialet att den här gruppen tenderar att ge mer oroväckande svar rörande exempelvis otrygghet, utsatthet, hälsa och drogvänor. Det är förhållanden som också bekräftas av annan forskning (SOU 2017:92; Folkhälsomyndigheten 2020a; MUCF 2022, kommande). Även om gruppens livssituation bör undersökas ytterligare med andra metoder, kommer den därför att belysas i flera av rapportens analyser, med reservation för att resultaten är osäkra.

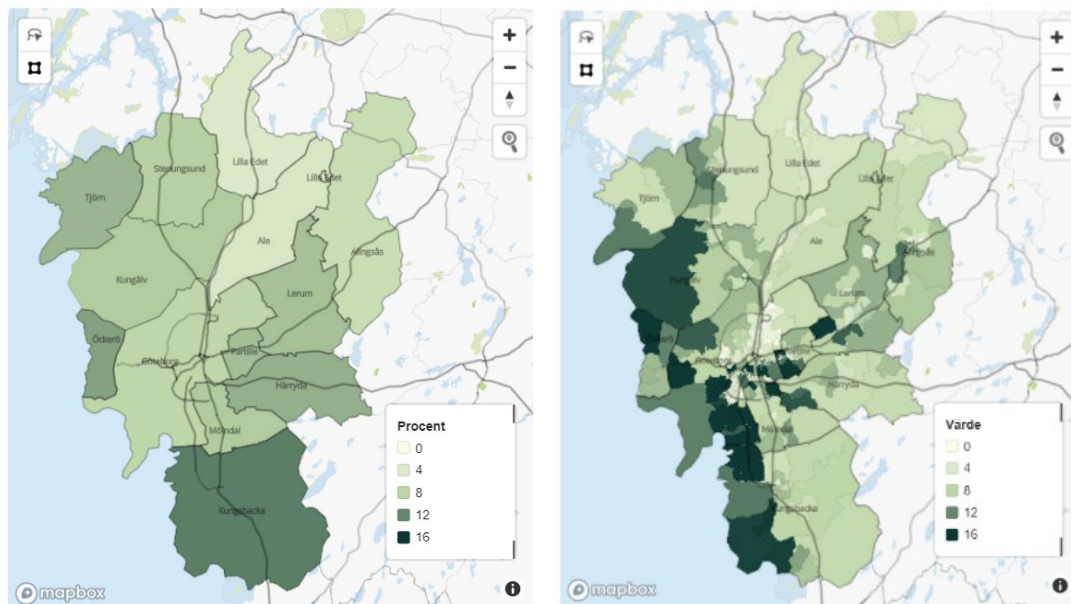
Boendegeografi

I de lokala Lupp-rapporterna (undantaget Lilla Edets) redovisas resultaten nedbrutna på övergripande boendeområden. I den här rapporten kommer skillnader att belysas både mellan kommuner och mellan boendeområden. Flera av kommunernas svarsalternativ på boendeområdesfrågan utgår från så kallade regionala statistikområden (RegSO), och i övriga fall kan de ungefärligt ”översättas” till dessa områden (se vidare rapportens bilaga, sidan 261). Det gör det möjligt att relatera ungdomarnas enkätsvar till kontextuell statistik, det vill säga uppgifter om vad som karakteriserar området som de bor i. Områdesbaserad statistik gör det även möjligt att belysa förhållanden som föreligger över kommungränser.

Områdesstatistik som är relevant för våra analyser handlar exempelvis om invånarnas inkomstnivå. Här visar offentlig statistik sedan långt tillbaka att den genomsnittliga andelen höginkomsttagare är större i Kungsbacka än i Lilla Edet (figur 1.1, kartan till vänster). Men statistiken visar även att det finns stora skillnader inom kommunerna, skillnader som ofta är större än den mellan kommunerna. Vi kan förvisso förvänta oss en större variation ju mer vi delar upp befolkningen på småområden. Men genom att undersöka variationen inom kommunerna finns samtidigt möjligheten till regionala analyser bortom kommungränser. För Göteborgsregionens räkning kan vi konstatera att andelen höginkomsttagare tenderar att vara större närmare kusten än inåt landet (figur 1.1, kartan till höger). Andelen är också större i områden längs väg E20 mot Alingsås. De här stråken löper genom kommunerna, med exempelvis större andel höginkomsttagare i Kungälv och

Kungsbackas västra delar än östra. Den här typen av geografiska omvärldsbilder kommer att användas i flera av rapportens analyser.

Figur 1.1 Andel personer 20 år och äldre som bor i ett hushåll med hög disponibel inkomst år 2020, per kommun (kartan till vänster) respektive kommunområde (kartan till höger)

Kartan visar andelen personer 20 år och äldre som bor i ett hushåll med hög disponibel inkomst. Med hög inkomst avses en disponibel inkomst per konsumtionsenhet som är minst 200 procent av medianinkomsten för samtliga.

Källa: Inkomst- och taxeringsregistret, SCB. Statistiken är erhållen inom ramen för Göteborgsregionens projekt Rebas, finansierat av Delegationen mot segregation.

Förändringar över tid

En styrka med enkäter är möjligheten att kunna jämföra förhållanden över tid, förutsatt att målgrupp och enkätinstrument är desamma. Jämförbarheten över tid är också ett viktigt syfte med Lupp-enkäten – att långsiktigt kunna följa upp den lokala ungdomspolitiken. Enkätresultat blir alltid mer meningsfulla med referensgrupper, både mellan svarsgrupper och mellan tidpunkter. Det här är något som även Barnombudsmannen betonade i en rapport med hänvisning till att ”FN:s barnrättskommitté har uttryckt att en nödvändig del för genomförandet av barnkonventionen är att göra kontinuerliga datainsamlingar för att upptäcka ojämlikheter i förverkligandet av rättigheterna” (Barnombudsmannen 2018, s. 9).

Emellertid har Lupp-enkäten genomgått förändringar över tid. Nästan samtliga redovisade frågor och resultat från Lupp 2020 kan jämföras med kommunernas resultat från Lupp 2017 medan det bara begränsat gäller längre tillbaka. Men i de fall där frågor och svarsalternativ är jämförbara redovisas längre tidsserier (precis som i de lokala resultatrapporterna). För Ale och Kungsbacka som gjorde Lupp första gången 2007 finns för några enkätfrågor femåriga tidsserier, vilket innebär att vissa analyser avgränsas till dessa två kommuner.

Tidsserierna kommer i första hand att redovisas för årskurs 8. Orsaken är både att målgruppen gymnasieungdomar inte är helt jämförbar mellan åren i alla kommuner och att det generellt svagare svarsunderlaget har olika sammansättning olika år.

På regional nivå försvåras jämförelser över tid ytterligare till följd av att olika kommuner har ingått olika år, vilket påverkar sammansättningen av elever särskilt i gymnasieunderlaget. Jämförelser över tid behöver därför tolkas försiktigt. I kapitel 6, där resultaten redovisas ur ett skolperspektiv, finns större möjligheter till regionala tidsserieanalyser på gymnasienivå, med avgränsning till skolor som genomfört Lupp flera gånger. Underlaget för regionala jämförelser i rapporten beskrivs i berörda avsnitt.

Separat diagramrapport med jämförbara kommunresultat

Som komplement till den här rapporten har en diagramrapport tagits fram där resultatet från ett urval av frågor i Lupp 2020, jämförbart med de lokala Lupp-rapporterna, redovisas fördelat på de nio kommunerna samt totalt för samtliga ungdomar i kommunerna. Därmed finns möjligheter till jämförelser mellan både enskilda kommuner och med det sammantagna regionresultatet. Rapporten är avgränsad till ungdomar i årskurs 8 mot bakgrund av att endast tre kommuner, Härryda, Kungsbacka och Mölndal, har publicerat resultat på gymnasienivå. För jämförelser mellan dessa kommuner hänvisas till respektive lokal Lupp-rapport.¹⁷ Resultaten i diagramrapporten redovisas genomgående nedbrutna på killar respektive tjejer.

Att ta fram jämförbar statistik mellan kommuner ligger i linje med Barnombudsmannens förslag för att kunna motverka kommunala (och regionala) skillnader i genomförandet av barnkonventionen i Sverige, något som FN:s barnrättskommitté har uttryckt oro över (Barnombudsmannen 2018, s. 69).¹⁸

Ett diskussionsunderlag

Både de lokala och regionala Lupp-rapporterna från Göteborgsregionen syftar till att sprida kunskap om ungas livssituation, visa på skillnader mellan olika grupper av unga och beskriva förändringar över tid. Kunskap som erhålls från enkäter behöver dock alltid tolkas. Avsikten med både kommunrapporterna och denna regionala rapport är att ge ett underlag för diskussioner mellan ungdomar, politiker, tjänstepersoner, vårdnadshavare och andra som möter unga i sin verksamhet eller vardag – på såväl lokal som regional nivå.

Det finns svagheter i kvantitativa frågeundersökningar som gäller även Lupp och vårt analysunderlag. Alla unga har inte besvarat enkäten; alla svarspersoner har kanske inte förstått samtliga frågor eller har svarat slarvigt eller till och med oseriöst; enkätfrågor mäter inte heller alltid exakt vad de är tänkta att mäta.

Resultatbeskrivningarna är av naturliga skäl summariska och fokuserar på generella mönster och kan därmed missa väsentliga undantag eller alternativa perspektiv. Detta är alltså svagheter förknippade med enkätundersökningar generellt och inget unikt för Lupp. Trots enkätmetodens svagheter är den ändå svåröverträffad när det gäller att på ett förhållandevis enkelt och resurssnålt sätt kunna ge en övergripande och generellt giltig bild, av i det här fallet ungas levnadsförhållanden.

I läsningen av rapporternas resultat bör fokus ligga på generella mönster och större skillnader mellan grupper snarare än på detaljer och enskilda procentenheter. De resultat som framträder bör tolkas med en kritisk hållning. Mot bakgrund av bortfallsproblematiken (se vidare kapitel 4) finns alltid anledning att ställa sig frågorna: Vad innebär det i just det här fallet att inte samtliga ungdomar besvarat frågan? Finns det skäl att tro att de som inte svarat skulle ge en annan bild? De här frågorna är särskilt relevanta när det gäller resultaten för gymnasiegruppen med det generellt större och mer systematiska bortfallet.

I rapporten analyseras resultat som har lagts samman från de nio GR-kommunernas Lupp-undersökningar. Vår ambition är att genom resultaten ge inspel till frågor och diskussioner om hur Göteborgsregionen kan utvecklas i en socialt hållbar riktning. Det ska samtidigt påpekas att resultaten bottenar i lokala sammanhang i var och en av de nio kommunerna och att det finns goda möjligheter till även lokalt avgränsade fördjupade analyser av enkätmaterialen, vilket flera kommuner också utnyttjar.

2. Ungas livsvillkor och levnadsvanor – en fråga om social hållbarhet

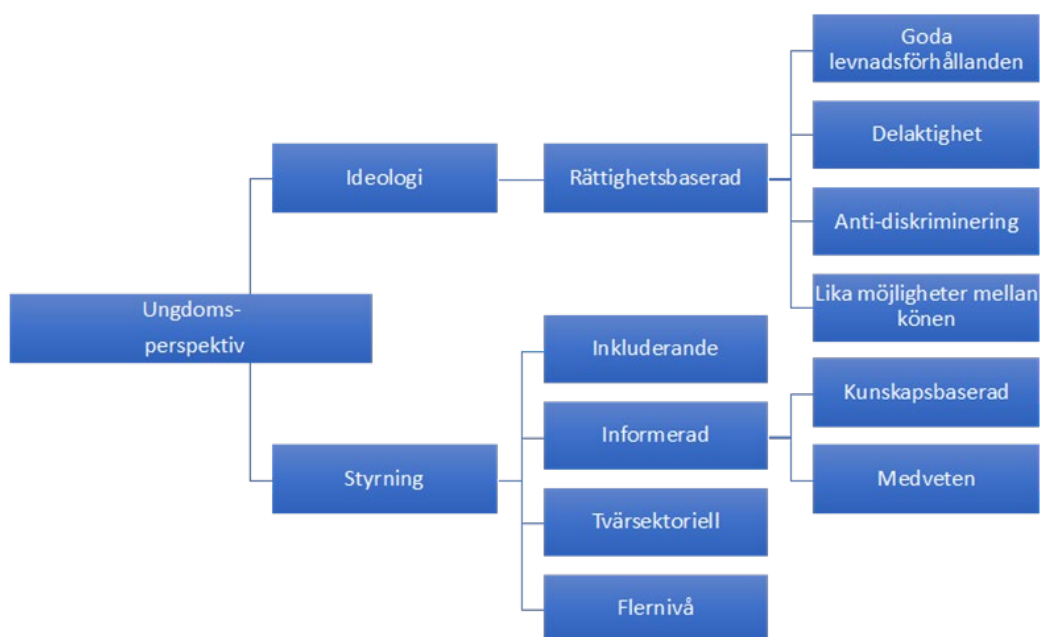
Det övergripande målet för den nationella ungdomspolitiken är ”att alla ungdomar ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen”. Målen gäller för alla statliga beslut och insatser som berör ungdomar mellan 13 och 25 år.¹⁹

Ungdomsperspektiv på ungdomspolitiken

I propositionen ”Med fokus på unga” infördes *ungdomsperspektiv* som ett samlande begrepp tänkt att fungera som ledstjärna för olika initiativ inom området. På motsvarande sätt som att beslut och förändringar rörande barn ska granskas ur ett barnperspektiv, ska ett ungdomsperspektiv användas när det gäller unga personer.²⁰

I figur 2.1 nedan sammanfattas huvudlinjerna i den statliga ungdomspolitiken, där ungdomsperspektivet utgör utgångspunkt för alla beslut och insatser för och med unga, som staten råder över.

Figur 2.1 Den nationella ungdomspolitiken huvudsakliga idéer och styrningsformer

Källa: Forkby m. fl. 2015.

Ungdomsperspektivet tar sig uttryck i både ideologi och styrning. Den ideologiska komponenten i ungdomspolitiken tydliggör att unga har vissa rättigheter som den statliga politiken ska försöka finna former för att tillgodose. Det handlar om att alla unga ska åtnjuta goda levnadsförhållanden (hälsa, bostad, skolgång etc.) och att de ska vara delaktiga i sammanhang som berör dem – men också ha någon form av

inflytande i samhället i stort. Särskilt utpekade områden är att motverka diskriminering, rasistiska uttryck och strömningar samt att verka för att unga, oavsett kön, har lika möjligheter till välbefinnande och utveckling.

När det gäller styrning av politiken ska den inkludera olika aktörer och intressen, och den ska vara informerad om ungas situation så att den kan bedrivas utifrån välgrundad kunskap och med medvetenhet om ungas villkor. Kunskapen kan bland annat komma från undersökningar om ungas situation, attityder och behov. Vidare är ett honnörssord inom ungdomspolitiken (precis som inom många andra politikområden) att den ska vara tvärssektoriell. Med det menas att olika verksamhetsområden – exempelvis skola, fritid, hälso- och sjukvård – ska samverka i ett gemensamt arbete.

Av figuren ovan framgår att de ungdomspolitiska målsättningarna omfattar många olika perspektiv på ungas levnadsförhållanden. Lupp-enkäten täcker många av dessa, med frågor om exempelvis hur unga ser på sina möjligheter att påverka och vara delaktiga och i vilken utsträckning de har varit utsatta för kränkningar och diskriminering. Lupp-resultaten belyser hur ungdomars situation ser ut även i många andra avseenden som ryms inom ”goda levnadsförhållanden”. Det innebär att undersökningen kan användas som ett instrument för inriktningsbeslut och prioriteringar – för och tillsammans med unga personer. Genom att jämföra resultaten mellan könen kan man även identifiera olikheter i vardagsliv och livsvillkor och ta ställning till om sådana borde motverkas. När Lupp-resultaten används på detta sätt, i ett helhetligt och strategiskt ungdomsarbete för och med unga, byggs ett kunskapsunderlag om hur villkor och förändringar uppfattas utifrån ungas egna och olikartade perspektiv och förutsättningar.

Lupp-enkäten har alltså en stor potential för det lokala ungdomsarbetet och att länka samman det med den nationella ungdomspolitiken. Från nationellt håll lämnas dock den konkreta styrningen i kommuner och civilsamhället utanför. Eftersom kommunernas och civilsamhällets verksamheter inom många områden är avgörande för förverkligandet av ungdomspolitiken, är den statliga styrningens genomslag beroende av hur pass benägna dessa lokala aktörer är att översätta statlig policy till det egna området och hur framgångsrikt deras arbete är. Det är kanske här som Lupp-enkäten kan ha sin allra största betydelse, som mellanled mellan det nationella och det lokala. För att fungera som ett sådant mellanled måste enkäten användas strategiskt och dess resultat analyseras på ett flerdimensionellt sätt. Ett sätt att undersöka hur väl ”översättningen” till den lokala nivån har fungerat är att analysera ungdomarnas livssituation med hjälp av de indikatorer som Lupp-undersökningen erbjuder. För att i slutändan kunna förbättra ungas livssituation behöver resultaten tolkas och användas i olika beslutssammanhang. Där kan de unga själva bidra med tolkningar av resultaten och vad de står för. På så sätt stärks analysen och förutsättningarna för att rätt åtgärder prioriteras.

Indikatorer på ungas levnadsvillkor

Utifrån de nationella målen, hur ser ungas levnadsvillkor ut, är de ”goda”? Har dagens unga makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen? Ett sätt att försöka besvara dessa frågor är att mäta och följa ett urval indikatorer över tid. Går utvecklingen åt rätt håll? Skiljer sig situationen för olika grupper av unga?

Lupp-enkäten är *ett* verktyg för landets kommuner, stadsdelar och regionala aktörer för att följa lokala förhållanden med hjälp av enkätbaserade indikatorer. Det finns förstås många andra möjligheter, vilket syns inte minst på nationell nivå där olika aktörer arbetar med att både ta fram och följa olika typer av indikatorer på ungas levnadsvillkor. Gemensamma nämnare i många sammanställningar av indikatorer är mått på socioekonomiska resurser, utbildningsnivå, fysisk och psykisk hälsa.

Tips på tillgänglig statistik och indikatorer på ungas levnadsvillkor

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) har regeringens uppdrag att följa upp och analysera ungas livssituation. Myndighetens portal **Ung idag** presenterar cirka 55 indikatorer på ungas levnadsvillkor inom olika områden: arbete och boende; ekonomisk och social utsatthet; fysisk och psykisk hälsa; inflytande och representation; kultur och fritid; utbildning. Statistiken avser unga mellan 13 och 25 år och kan så långt det är möjligt brytas ner på kön, ålder, utrikes och inrikes födda samt utländsk bakgrund samt i vissa fall även på kommun och län. Statistiken baseras på både enkätundersökningar och registeruppgifter från andra myndigheter.

Se vidare www.ungidag.se

Det ideella Rådet för främjande av kommunala analyser (RKA), bildat i samarbete mellan staten och Sveriges Kommuner och Regioner (SKR), driver och utvecklar Kommun- och landstingsdatabasen, **Kolada**. Här finns möjlighet att följa, jämföra och analysera verksamheter i kommuner och regioner över tid. Databasen innehåller cirka 5 000 insamlade nyckeltal som baseras på nationell statistik från statistikansvariga myndigheter och andra källor. Här ingår nyckeltalssamlingen ”Barn och unga i fokus – kommun”, med statistik rörande bland annat utbildning, föräldraomsorg och fritid.

Se vidare www.kolada.se

Från ett västsvenskt perspektiv kan nämnas det så kallade **Barnmätverket** – ett regionalt nätverk kring mätningar av barns livssituation och hälsa.

Nätverket syftar bland annat till att stärka samordningen av mätningar och bidra till kvalitetsutveckling av mätande uppföljningar och enkäter samt att bidra till kunskapsspridning och analys av barns och ungas hälsa och livssituation till stöd för kommunernas utvecklingsarbete.

Se vidare www.vgregion.se/regional-utveckling/verksamhetsomraden/social-hallbarhet/barnmatverket/

En fråga om social hållbarhet

Många av de indikatorer som tagits fram och används för att följa utvecklingen av ungas levnadsvillkor kan sägas mäta graden av förutsättningar för en hållbar utveckling i samhället. Samhället kan inte utvecklas på ett verkligt hållbart sätt utan hänsyn till ungas behov, livsvillkor, levnadsvanor och framtidsvisioner. Att ”ge alla barn och unga en bra start i livet” är också en av de fem övergripande rekommendationerna som det SKR-ledda arbetet Samling för social hållbarhet resulterade i 2013, i syfte att stärka den sociala hållbarheten och minska skillnaderna i hälsa.²¹

När det gäller själva begreppet hållbar utveckling brukar det beskrivas utifrån tre perspektiv: ekologiskt, ekonomiskt och socialt. Perspektiven förutsätter varandra för en långsiktig och hållbar samhällsutveckling som inte äventyrar kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov.²²

Social hållbarhet kan definieras på lite olika sätt. Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) och Folkhälsomyndigheten använder inom Mötesplats social hållbarhet följande definition:

Ett socialt hållbart samhälle är ett jämställt och jämlikt samhälle där människor lever ett gott liv med god hälsa, utan orättfärdiga skillnader. Ett samhälle med hög tolerans där människors lika värde står i centrum, vilket kräver att människor känner tillit och förtroende till varandra och är delaktiga i samhällsutvecklingen.²³

I det regionala sammanhanget ska nämnas Göteborgs Stads arbete under parollen *Jämlik stad*, i syfte att ”skapa en mer jämlik och hållbar stad” och ”minska skillnader i livsvillkor för ökad sammanhållning, tillit och delaktighet”²⁴. Programmet som slår fast den politiska viljeinriktningen för 2018–2026 omfattar fyra målområden:

- en god start i livet och goda uppväxtvillkor
- förutsättningar för arbete
- hållbara och jämlika livsmiljöer
- delaktighet, inflytande och tillit.

En bredare uppföljning görs vart tredje år och utgår från fyra centrala indikatorer: inkomstskillnader, god hälsa, mellanmänsklig tillit och godkända betyg.²⁵

På den regionala nivån arbetar Göteborgsregionen (GR) för att stärka den hållbara tillväxten i regionen genom samverkan och samarbete mellan medlemskommunerna kring såväl den sociala som den ekonomiska och den ekologiska dimensionen av hållbar utveckling. En av utmaningarna som GR identifierat tillsammans med sina medlemskommuner är *social sammanhållning och trygghet*, där goda livsvillkor för barn lyfts fram som en central del. För att följa utvecklingen av livsvillkoren för regionens unga behövs kunskapsunderlag, exempelvis den typ av kartläggningar och analyser som Göteborgsregionen och FoU i Väst tar fram, sprider och använder i möten mellan forskning och praktik.²⁶ Lupp-samarbetet inom Göteborgsregionen och den här analysrapporten kan ses som både ett exempel på och ett resultat av det arbetet, ett arbete som bottenar i uppdraget från flertalet av regionens medlemskommuner.

Flera av Lupp-enkätens frågor kan användas som olika typer av indikatorer på social hållbarhet. Urvalet av redovisade resultat i de lokala Lupp-rapporterna är gjort

i syfte att visa på kommunernas förutsättningar för just social hållbarhet. Enkätmaterialet i sin helhet gör det också möjligt att studera samband mellan indikatorerna och att med stöd i befintlig forskning söka förklaringar bakom dessa samband.

Förutsättningar för en god (folk)hälsa

En god och jämlik hälsa är en gemensam nämnare i centrala aktörers hållbarhetsarbete inom regionen. En rapport som rönt mycket uppmärksamhet är Världshälsoorganisationens (WHO:s) *Closing the gap in a generation* från 2008, ofta kallad Marmot-rapporten²⁷, som ur ett globalt perspektiv slår fast att ”social orättvisa dödar människor i stor skala” och betonar vikten av ett helhetsgrepp på samhällsstrukturer och levnadsvillkor för att kunna åstadkomma en förändring.²⁸

Vad i samhällsstrukturer och livsvillkor bör då fokuseras i arbetet för att stärka folkhälsan, och inte minst ungas hälsa och möjligheter till ett gott liv? Det är vanligt att skilja på olika slags faktorer:

- strukturella faktorer (exempelvis samhällsekonomi, kultur och miljö)
- livsvillkor (den materiella och sociala kontext som omger människor, sett till sådant som boende, utbildning, arbetsmarknad, hälso- och sjukvård)
- levnadsvanor
- sociala relationer.²⁹

I enkätundersökningar är den strukturella nivån ofta svårfångad och fokus brukar inriktas på individens livsvillkor, levnadsvanor och sociala relationer. När det gäller barns och ungas hälsa och utveckling finns några nyckelfaktorer: ekonomiska villkor; studienivå; ställning på arbetsmarknaden; boendemiljö; skolmiljö; demokratisk och social delaktighet; erfarenheter av diskriminering; fysisk aktivitet; matvanor; sexualvanor; användning av alkohol, tobak, narkotika och dopningspreparat (se till exempel Statens folkhälsoinstitut 2013).

Påverkan kan vara både direkt och indirekt. De socioekonomiska förutsättningarna sätter ramarna för individens livsvillkor, vilket i sin tur tenderar att påverka levnadsvanor och livsstil, som i sin tur påverkar hälsa och välbefinnande.

Lupp-enkätens frågor rör både ungas livsvillkor, levnadsvanor, relationer och hälsa. Genom att komplettera enkätens svarsdata med kontextuell statistik rörande ungdomarnas skolor och boendeområden är det även möjligt att förstärka analysen av de ungas livsvillkor.

Redan här ska betonas att indikatorers utfall alltid påverkas av dataunderlagets kvalitet. I mätningar som syftar till att belysa social hållbarhet finns det anledning att hålla i minnet att hälsa och delaktighet är sådant som troligen överskattas i positiv riktning i en enkätundersökning som Lupp. Eftersom enkäten främst genomförs i skolan tenderar bortfallet generellt att vara kopplat till skolfrånvaro. En noggrannare beskrivning av undersökningens genomförande och kvalitet följer i kapitel 4.

3. Lupp – en nationell ungdomsundersökning

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) har i uppdrag att ta fram och sprida kunskap inom två huvudområden: ungdomspolitik och politiken för det civila samhället. Inom det ungdomspolitiska området ansvarar MUCF för att följa upp och analysera ungas livssituation.

MUCF arbetar även med att stödja och utveckla det ungdomspolitiska arbete som sker på lokal nivå. Den nationella Lupp-enkäten – lokal uppföljning av ungdomspolitiken – är ett årligt uppföljningsverktyg som myndigheten erbjuder för att lokala verksamheter ska kunna bedriva sitt arbete baserat på aktuell kunskap om ungas situation, villkor och attityder.³⁰ Ungdomarnas enkätsvar ska fungera som underlag och inspiration för verksamhetsutveckling, där de kvantitativa resultaten bör kompletteras med tolkningar och förtydliganden från de unga som berörs. Rätt använd är Lupp-undersökningen en grund för att strategiskt och långsiktigt genomföra lokal ungdomspolitik.

En etablerad ungdomsundersökning

Den första Lupp-undersökningen genomfördes 2003³¹ av Ungdomsstyrelsen (numera MUCF). Då deltog nio av Sveriges kommuner. Inräknat 2020 års undersökning har en god majoritet av landets kommuner genomfört Lupp åtminstone någon gång, 180 av 290 kommuner.³² Antalet deltagare ett enskilt undersökningssår är betydligt färre; under perioden 2005–2020 har det varierat mellan 19 och 49 kommuner. Många kommuner som regelbundet genomför Lupp gör det vart tredje år. Lupp 2020 genomfördes av 27 kommuner.³³

Det begränsade antalet deltagande kommuner ett enskilt år, tillsammans med variationen sett till vilka som deltar³⁴, innebär att det saknas ett meningsfullt årligt ”riksgenomsnitt” att relatera lokala resultat till. Däremot kan kommuner jämföra sitt resultat med andra deltagande kommuner, vilket kan vara minst lika intressant och är något som kommunerna i Göteborgsregionen tagit fasta på.

Enkätens målgrupper

Den nationella Lupp-enkäten riktar sig till tre åldersgrupper: högstadieungdomar, gymnasieungdomar samt ”unga vuxna” i åldrarna 19–25 år. De två första grupperna betyder i praktiken oftast elever i årskurs 8 respektive gymnasiets år 2. Dessa målgrupper brukar i första hand besvara enkäten i skolan, men såväl insamlingsmetod som exakt målgrupp varierar (beträffande GR-kommunernas genomförande av Lupp 2020, se vidare kapitel 4). Den äldsta gruppen brukar kontaktas brevlades utifrån befolkningsregistret. Ingen av de deltagande GR-kommunerna har genomfört Lupp 2020 riktat till den äldsta gruppen; det brukar vara svårt att nå dem och uppnå en god svarsfrekvens.³⁵ Samtliga deltagande GR-

kommuner har genomfört enkäten i årskurs 8 och i gymnasiets år 2. Fyra av kommunerna inkluderade ungdomar utanför skolan födda 2003 (se vidare kapitel 4, sidan 30). En av kommunerna, Ale, genomförde Lupp även i årskurs 7 och 9; detta svarsunderlag omfattas dock inte av GR, FoU i Västs resultatrapporter och analyser, som är avgränsade till de resultat som är jämförbara mellan regionens kommuner (samtliga årskursers resultat används dock av kommunen).

Enkätens innehåll

Lupp-enkäten är uppbyggd av åtta tematiska avsnitt:

- ”Du och din familj”
- Fritid
- Skola
- Politik och samhälle
- Trygghet
- Hälsa
- Arbete
- Framtid.

Det sista avsnittet i Lupp 2020-enkäten innehöll även två frågor om upplevda konsekvenser av den pågående covid-19-pandemin (se vidare kapitel 8).

Lupp-enkäten är alltså en innehållsligt bred enkät, till skillnad från några andra ungdomsenkäter med nationell eller regional spridning, exempelvis CAN:s drogvaneeenkät³⁶, GR:s regiongemensamma elevenkät³⁷, KEKS enkät om mötesplatser för unga³⁸ och Folkhälsomyndighetens enkät om skolbarns hälsovanor³⁹.

Totalt innehöll Lupp-enkäten 2020 drygt 60 frågor – några färre för den vars svar inte genererar uppföljningsfrågor. Många av frågorna är uppdelade i delfrågor. Enkätfrågorna är i första hand utformade med fasta svarsalternativ, men det ingår även några helt öppna frågor (i kapitel 8 analyseras svaren på en öppen fråga om upplevda förändringar i livet på grund av covid-19-pandemin). Alla frågor är frivilliga att besvara, även i enkätens webbformat.

Lupp-enkätens frågor genomgick en mer omfattande revidering inför Lupp 2015, vilket innebär att den direkta jämförbarheten med resultat dessförinnan är begränsad. Flertalet frågor i Lupp 2020 är dock jämförbara med dem från Lupp 2017.

Lokalt genomförande

Kommunerna ansvarar själva för att genomföra datainsamlingen. MUCF tillhandahåller själva enkäten/enkätverktyget, som är möjligt att distribuera i både webb- och pappersformat. Allt datamaterial lagras elektroniskt hos MUCF som sedan distribuerar det till kommunerna. Kommunerna ansvarar själva för hur de bearbetar materialet.

GR-kommunernas mål med Lupp 2020

Bakgrunden och vägen till beslutet att delta i Lupp 2020 ser olika ut i Göteborgsregionens kommuner. Det finns dock ett antal övergripande syften med undersökningen som är viktiga för samtliga kommuner i det regionala samarbetet. Att genomföra Lupp i Göteborgsregionen ska bidra till:

- Kunskap och fördjupande frågor om ungas situation och behov
- Ungdomsperspektiv och ungdomars (egna) perspektiv på kommunala frågor
- Ett gemensamt underlag för dialog
...med kommunens unga (och de ungas vårdnadshavare)
...mellan tjänstepersoner, politiker och föreningsliv
- Underlag för politiska beslut, kommunala mål, handlingsprogram, strategier och planering för enskilda verksamheter och projekt
- Samverkan mellan kommunens verksamheter och mellan kommuner
- Uppföljning, till exempel indikatorer på social hållbarhet

Lupp-undersökningens fördelar

En styrka med den ämnesbreda Lupp-undersökningen är att den är relevant tvärs över kommunens verksamheter. Enkätresultaten kan användas som ett gemensamt kunskapsunderlag och stärker på så vis förutsättningarna till ett samordnat utvecklingsarbete över förvaltningsgränserna. Det kan gälla såväl arbete med konkreta ungdomsfrågor som att fånga in ungas perspektiv på lokala frågor i stort, för att stärka ungas delaktighet och inflytande. Lupp-resultaten kan på olika sätt användas som avstamp i dialoger mellan kommunens unga invånare, deras vårdnadshavare, tjänstepersoner, företrädare för civilsamhället och politiker. I en sådan dialog är det förstås en fördel om Lupp-resultaten kan kopplas samman med andra tillgängliga kunskapskällor om ungas livssituation.

Att använda sig av en nationell enkät innebär därtill möjligheter för kommunen att jämföra sina resultat med andra kommuner. Den regionala samordningen mellan flertalet kommuner i Göteborgsregionen, i såväl genomförande som resultatredovisning, stärker denna jämförbarhet.

Utöver att samordningen resulterar i jämförbara resultat möjliggör det större regionala svarsunderlaget fler och säkrare jämförelser av olika grupper av ungdomar – grupper som i många fall är för små att analysera på kommunnivå. Här kan de regionala resultaten bidra till att belysa generella förhållanden som kan vara viktiga att beakta även i ett lokalt sammanhang.

Ungdomsperspektiv och ungdomars perspektiv

Ett av Lupp-undersökningens syften är att stärka kommunens möjlighet att arbeta med ett ungdomsperspektiv i de frågor som rör kommunens unga invånare. Begreppet ungdomsperspektiv har flera möjliga tolkningar. Å ena sidan kan det handla om att fokusera på ungdomar i analyser, åtgärder, beslut och liknande, det vill säga beakta ungdomar som grupp och ta hänsyn till deras situation och behov. Å andra sidan används begreppet även i betydelsen ungdomarnas egna perspektiv: att de själva får komma till tals och beskriva sina behov utan att detta filtreras genom vuxnas förståelse av vad som är deras bästa. Ungar har en unik kunskap om sin egen situation som politiker och andra beslutsfattare bör ta del av.

I barnkonventionens tredje artikel stadgas att principen om barnets rätt att komma till tals är underställd principen om barnets bästa. Bedömningen av vad som är ett

barns eller en grupp barns bästa ska alltid göras av vuxna som har ansvar för beslutet. Utifrån de vuxnas ansvar kan barn och unga ha olika roller med olika grad av inflytande på det beslut som ska fattas: informant, medaktör eller aktör.⁴⁰ En undersökning som Lupp-enkäten involverar de unga i första hand som informanter, som källa till kunskap om deras situation. Beroende på hur undersökningens resultat används i utvecklingsarbetet kan rollen därefter utökas så att unga blir både medaktörer och aktörer.

4. Lupp 2020 i Göteborgsregionen

I det här kapitlet sammanfattas genomförandet av enkäten bland unga i årskurs 8 och gymnasiets år 2 samt de båda svarsunderlagens kvalitet.

För detaljer om svarsunderlagens fördelning över olika bakgrundsvariabler samt representativitet hänvisas till rapportens bilaga.

Målgrupp i årskurs 8

Lupp-undersökningen i GR-kommunernas årskurs 8 (åk8) baseras i princip på totalurval av de nio kommunernas elever. En fristående skola valde dock att inte delta i undersökningen⁴¹, och minst en enskild klass föll ifrån i genomförandet.⁴²

Särskoleelever har omfattats av undersökningen i vissa men inte alla kommuner.⁴³

Det är generellt få åk8-ungdomar som pendlar över kommungränsen, men det förekommer. Kommunernas urvalsstrategi varierar något i detta avseende. Samtliga kommuner har inkluderat de elever som går i skola i kommunen men *bor* i en annan kommun. Lilla Edet och (delvis) Mölndal har även inkluderat ungdomar som *går i skola* i en annan kommun, vilket gäller relativt många i dessa kommuner.⁴⁴ Övriga kommuners urval är begränsade till ungdomar som går på skola i kommunen.

*Sammantaget omfattar undersökningens urval i de nio kommunerna cirka 4 760 åk8-ungdomar.*⁴⁵

Målgrupp på gymnasiets år 2

Målgruppen för GR-kommunernas Lupp-enkät riktad till gymnasieungdomar har varit kommunernas ungdomar på gymnasiets år 2, oavsett i vilken kommun de går i skola och om skolan är kommunal eller fristående.

Det ska noteras att Lilla Edet och Tjörn saknar egen gymnasieskola och att Ale inte har något nationellt gymnasieprogram utan enbart introduktionsprogram⁴⁶ och lärlingsutbildning (på Ale gymnasium respektive Lärlingsgymnasiet). Ale gymnasium genomförde inte enkäten; däremot ska eleverna födda 2003 och bosatta i kommunen ha fått en inbjudan till enkäten via brev från kommunen. Mölndal har tre mindre gymnasieskolor, där genomförandet på två av dem inte omfattade alla elever.⁴⁷

Elever på introduktionsprogram har omfattats i kommunernas genomförande med undantag av Frejagymnasiet i Mölndal.

Det varierar i vilken grad som gymnasiets särskoleelever har omfattats, och här finns också osäkerhet i några fall.⁴⁸

Samtliga kommuner har en relativt stor andel gymnasieungdomar på en skola i Göteborg. Dessa elever har omfattats av kommunernas målgrupper, och flertalet har kunnat kontaktas mejlvägen via aktuella skolor. Svarsfrekvensen bland dessa elever är dock låg (se vidare sidan 36).

I fyra av kommunerna – Ale, Härryda, Kungsbacka och Mölndal – inkluderades även den mindre grupp ungdomar födda 2003 som inte gick i gymnasiet, det vill säga ungdomar som var ungefär 17 år vid enkätens genomförande.⁴⁹

Därutöver har sex av de sju kommunerna med en eller flera gymnasieskolor i sin datainsamling även inkluderat elever som bor utanför kommunen. Undantaget gäller

Ale gymnasium (se ovan), men även Kungälv's särskola Trekungagymnasiet. I övrigt har kommunerna på detta sätt kunna dra nytta av att samarbeta i genomförandet.⁵⁰

I kapitel 6 om skolan utgår analyserna från ett skolperspektiv och bortser från var ungdomarna bor. I övriga kapitel kommer analyserna ha ett invånarperspektiv, det vill säga analyserna görs med utgångspunkt i var ungdomarna bor, oavsett var (och om) de går i skolan.

Sammantaget omfattar gymnasieurvalet i de nio kommunernas genomförande över 4 400 "gy2-ungdomar" (boende i någon av de nio kommunerna)⁵¹ och nära 2 090 "gy2-elever" (elever på skolor i någon av de sju kommunerna med gymnasieskola). Särskilt ur ett invånarperspektiv är bortfallet i gymnasiegruppen stort (se vidare sidan 36).

Förankring

Samtliga kommuner har inför undersökningen arbetat med att förankra Lupp-enkätens genomförande på skolorna i kommunen. Därefter har det skett en varierande grad av dialog under själva genomförandet. I några kommuner har representanter från skolan ingått i projektgruppen. Flera kommuner genomförde enkäten med hjälp av skolans rektorer, verksamhetschefer, särskilt ansvariga lärare och/eller fritidsledare/ungdomskonsulenter.

Några kommuner har informerat både personal, vårdnadshavare och elever via skolans digitala plattform. Mölndal tog fram ett eget kommunikationsmaterial för både skolor, elever och vårdnadshavare som bland annat spreds den vägen. Några skolor har använt sig av MUCF-materialet "Lupp i skolan".

För att sprida information om Lupp gjordes flera kommunikationsinsatser riktade till målgrupperna av ungdomar och deras vårdnadshavare. En särskilt viktig målgrupp i sammanhanget har varit de gymnasieungdomar som pendlar till en skola utanför kommunen och därmed är mer svårnådda.

Göteborgsregionen, FoU i Väst tog fram tio annonser för att väcka intresse för Lupp-enkäten, som kommunerna kunde använda i den lokala "marknadsföringen". Partille utvecklade med hjälp av ungdomar dessa annonser till lokala varianter för sin kommunikation.

Lupp-annonser framtagna av Göteborgsregionen, FoU i Väst.

Utöver lokala pressmeddelanden skickade Göteborgsregionen ut ett regionalt pressmeddelande i slutet av september 2020 med budskapet att enkäten skulle genomföras i nio av regionens kommuner. Ett inlägg gjordes parallellt på LinkedIn för att sprida informationen framför allt till kommunernas tjänstepersoner och politiker. Från lokalt håll gjordes många andra insatser. Det har handlat om:

- information på kommunens webbplats
- information på sociala medier, exempelvis inlägg på kommunens Facebook- och/eller Instagram-konto men också i andra verksamheters sociala medier (exempelvis fritidsgårdar), med en särskild hashtag "Lupp 2020"
- "pushnotis" i kommunens mobilapp riktad till unga
- användning av MUCF:s filmer riktade till tjänstepersoner och till ungdomar, både via sociala medier och i möten med personalgrupper och enskilda ungdomar, exempelvis feriearbetare
- affischer på skolor och fritidsgårdar
- digitala annonser om Lupp riktad till ungdomar i lokal tidning
- dialog med ungdomsforum.

Kommuner som gjort Lupp tidigare har i förankringsarbetet använt resultat från tidigare Lupp-undersökningar i dialogen med skolan och andra berörda parter. Ett kommunikationsverktyg som använts i det sammanhanget har varit resultat-quiz från Lupp 2017 (se sidan 13).

Strategin hos oss i Kungsbacka handlar om att förankra resultatet så brett det går – media, ledningsgrupper, politiker, personallag, skolklasser samt genom andra Ungdomsforum-aktiviteter såsom kommunutvecklare och ungdomsdialoger – och hoppas att det sipprar fram till så många som möjligt. I en större kommun är det inte möjligt för ett centralt arbetslag att besöka varje klass utan vi behöver jobba brett via olika kanaler och på flera nivåer.

Jacob Leuchovius, utvecklare Kultur & Fritid, Kungsbacka kommun

Genomförande

En i huvudsak digital enkät genomförd på lektionstid

I årskurs 8 genomfördes enkäten helt eller huvudsakligen i klassrummet, via en digital länk, på lektionstid. Undantag förekom i försök att nå utpendlande skolelever. Lilla Edet och Mölndal skickade brev respektive vykort med länkinformation till elever på skolor utanför kommunen (i Mölndals fall till en mindre grupp av dessa elever).

Insamlingen i gymnasiet varierade mer, precis som för Lupp 2017. Hösten 2020 är dock en särskild orsak den pågående pandemin och den distansundervisning som bedrevs i flera skolor. Det påverkade särskilt kommunerna som helt eller till stora delar genomförde enkäten längre in på höstterminen (Härryda, Kungälv och Stenungsund). Även om enkäten är digital och rent praktiskt kan besvaras lika väl på distans innebär distansundervisning inte samma kontroll över datainsamlingen.

En annan orsak till att insamlingsmetoderna varierade på gymnasiet är att många gymnasieungdomar skolpendlar över kommungränsen. Det gäller alla ungdomar i

Lilla Edet och Tjörn som saknar egna gymnasier och det stora flertalet av ungdomarna i Mölndal, Partille och Ale (94, 84 respektive 83 procent⁵²). Men även i de andra kommunerna är det många gymnasieungdomar som pendlar, i synnerhet till Göteborg. Liksom i genomförandet av Lupp 2017 gjordes därför försök att kontakta dessa ungdomar via ett mejl med en kommunspecifik enkätlink. Flertalet av Göteborgsskolorna, både kommunala och fristående, var behjälpliga med att förmedla dessa mejl, till totalt cirka 1 585 ungdomar.⁵³ Därtill har kontakthjälp erhållits från två skolor utanför Göteborg: Lerums gymnasium samt Öckerö Seglande gymnasieskola, som båda hade ett drygt 20-tal elever boende i någon av de nio kommunerna.

Som komplement till denna typ av kontaktförsök skickade flera av kommunerna ett brev eller vykort med länkinformation hem till sina utpendlande gymnasieungdomar.⁵⁴ Kommuner som inkluderade ungdomar födda 2003 som inte gick i gymnasiet (se ovan) skickade brev eller vykort med länkinformation även till denna målgrupp.

Även om den digitala enkäten dominerat som insamlingsmetod har pappersenkäter använts undantagsvis i båda åldersgrupper. I dessa fall har svaren matats in i enkätverktyget av ansvarig lokal arbetsgrupp. Detta kunde förekomma om datorer saknades, om det var problem med internetuppkopplingen eller om någon elev föredrog att svara via pappersenkät.

Den digitala enkäten har kunnat besvaras på fyra språk utöver svenska: arabiska, dari, somaliska och engelska.

Några kommuner har erbjudit särskilt stöd till elever som behövde det för att kunna fylla i enkäten genom ungdomscoach, fritidsledare, mentorer eller stödpersonal (i särskolan). I något fall har en stödfunktion ingått i planeringen men detta fick ställas in på grund av pandemin. Kungsbacka använde ett bildmaterial i särskolan som de utvecklat i samarbete med en logoped, inspirerade av en modell som Borås använt för Lupp-enkäten.⁵⁵

Några kommuner genomförde ”uppsamlingsheat” för elever som var frånvarande vid ordinarie insamlingstillfälle, men även detta var sådant som påverkades av pandemin. I och med att enkätlinken är en och samma för kommunens samtliga åk8- respektive gy2-ungdomar, det vill säga inte unik för varje ungdom, är det inte möjligt att skicka riktade påminnelser till personer som inte svarat.

Flera kommuner tog hjälp från funktioner utanför skolan för att stärka genomförandet i de fall ungdomarna inte kunde nås i skolan; exemplen handlar om fritidsledare, ungdomskonsulenter/ungdomssamordnare och anställda kommunungdomar.

Mot bakgrund av svårigheterna att nå gymnasieungdomar utanför klassrummet är ett stort värde med det regionala Lupp-samarbetet att kommunerna som genomför undersökningen kan dra nytta av varandras insamlingar. Behovet av samverkan är särskilt starkt inom Göteborgsregionen där elevernas rörlighet över kommungränserna främjas genom en regiongemensam gymnasieantagning. Eftersom samtliga kommuner har ett stort antal ungdomar som går på gymnasieskola i Göteborg hade det naturligtvis varit önskvärt att även Göteborgs Stad ingick i det regionala Lupp-samarbetet⁵⁶, men Göteborg har hittills inte genomfört någon kommunövergripande Lupp-undersökning (skolverksamheten har fram till och med vårterminen 2018 styrts på stadsdelsnivå).

Svarsperiod under oktober–november

Lupp-enkätens möjliga svarsperiod är under oktober–november. Exakt tidpunkt för genomförandet har varierat mellan både kommuner, skolor och klasser. Det innebär också att pendlare elever kan ha svarat vid en annan tidpunkt än årskurskompisar på kommunens skolor.⁵⁷ Svarsperioden för åk8-eleverna som ingår i det sammantagna GR-materialet löper från 1 oktober till 27 november. För gymnasiegruppen gäller i princip hela svarsperioden 1 oktober–30 november.⁵⁸

Datahanteringen

MUCF ansvarar för webbenkätens tekniska funktioner. Två enkätlänkar distribuerades till de deltagande kommunerna, en för åk8- och en för gy2-ungdomarna – det vill säga en gemensam länk för samtliga personer i respektive åldersgrupp.⁵⁹

När insamlingsperioden är avslutad levereras enkätfilerna till respektive kommun som därefter äger och själv analyserar materialet. Ett alternativ är att lägga ut det på externt uppdrag, som i det här fallet i samarbetet med Göteborgsregionen, FoU i Väst.

FoU i Väst har i sammanslagningen av de nio kommunernas svarsfiler för årskurs 8 och gymnasiets år 2 gjort vissa revideringar. Det handlar i första hand om bortrensning av några helt tomma ”enkätsvar” samt ytterligare några mycket begränsat ifyllda enkäter⁶⁰ och i några fall uppenbart oseriösa/orimliga svar. Totalt har datafilerna reducerats med 15 enkätsvar i åk8 och 5 enkätsvar i gy2.⁶¹ Vad som är oseriösa/orimliga enkätsvar är mycket svårt att bedöma. Principen har varit att hellre inkludera än ta bort ett enkätsvar. Därutöver har vissa svar justerats i fall där ett fritextsvar har gett information som har motiverat omkodning av något av frågans fasta svarsalternativ.⁶² Uppgift om skola har i några säkra fall förts in om svar har saknats på den frågan. Uppgift om övergripande programinriktning på gymnasiet har i några uppenbart felaktiga fall kodats om. I några fall har bakgrundsuppgifter lagts till utifrån svar på andra bakgrundsfrågor, exempelvis beträffande hemkommun, boendeområde respektive postnummer (postnummer har endast ingått i Ales och Stenungsunds enkäter).⁶³

Svarsfrekvens

Svarsfrekvens årskurs 8

I de nio GR-kommunerna sammantaget omfattades mer än 4 700 ungdomar i årskurs 8 av Lupp-undersökningens genomförande. Av dessa besvarade 3 819 ungdomar enkäten, eller 81 procent (se tabell 4.1 på nästa sida).

Svarsfrekvensen är något lägre jämfört med när Lupp 2013 och 2017 genomfördes i Göteborgsregionen (i sex respektive nio kommuner), då den båda gångerna var 84 procent.⁶⁴

Svarsfrekvensen varierar i kommunerna. Som högst är den i Härryda med 90 procent, som lägst i Stenungsund med 67 procent. Stenungsund har tillsammans med tre till av kommunerna som även genomförde Lupp 2017 – Ale, Kungälv och Tjörn – en märkbart lägre svarsfrekvens 2020.

Den huvudsakliga förklaringen till sämre svarsfrekvens 2020 än 2017 handlar om högre sjukfrånvaro än normalt. I Stenungsund är det även osäkert om samtliga klasser i den största skolan i praktiken genomförde enkäten. I Mölndals fall handlar det tvärtom om en märkbart *högre* svarsfrekvens 2020 än 2017. En viktig förklaring är dock att Mölndal i 2013 och 2017 års Lupp-undersökningar inkluderade den i Mölndal relativt stora grupp åk8-ungdomar som går i skolan utanför kommunen, vilket i första hand handlar om elever på skolor i Göteborg. Det bidrog till att dra ned svarsfrekvensen på grund av att dessa elever endast kunde kontaktas brevledes och i lägre grad svarade på enkäten. I den här redovisningen av Lupp 2020 är Mölndals uppgifter avgränsade till elever på någon av skolorna i kommunen för en rättvisande jämförelse med övriga kommuner. Ett liknande förhållande gäller för Lilla Edet, där svarsfrekvensen är väsentligt lägre om vi räknar med ungdomar som går i skolan utanför kommunen (se not 1 i kommentaren till tabell 4.1 samt bilagans tabell B2).

Tabell 4.1 Svarsfrekvens (netto) i årskurs 8, per kommun, Lupp 2020 samt jämförelse med Lupp 2013 och 2017

	Kommun	Antal enkätsvar	Antal ungdomar	Svarsfrekvens i procent	Lupp 2017	Lupp 2013
Årskurs 8:	TOTALT (GR9)	3 803	4 717	81	-	-
Skolelever (oavsett hemkommun)	Ale	303	417	73	89	90
	Härryda	497	552	90	89	82
	Kungsbacka	1 090	1 261	86	86	86
	Kungälv	418	587	71	86	94
	Lilla Edet¹	81	116	70	-	-
	Mölndal²	630	760	83	72 ²	77 ²
	Partille	372	466	80	-	-
	Stenungsund	247	369	67	84	-
	Tjörn	165	189	87	95	87

Kommentar: Högstadieloppgifterna utgår här för jämförbarhets skull genomgående från kommunernas *skolelever* (kommunala och fristående), d.v.s. de inkluderar förekommande elever som bor i en annan kommun men exkluderar de ungdomar som går i skola utanför kommunen (se även not 1 och 2). Endast Lilla Edet och Mölndal har i genomförandet inkluderat ungdomar på skola utanför kommunen i sin målgrupp.

Uppgifterna om hemkommun utgår här från svaren på frågan om boendeträde, vid bortfall kompletterat med svaren om hemkommun. Uppgifterna skiljer sig därmed något från redovisningen i de lokala rapporterna som utgår från svar på frågan om hemkommun.

¹ Uppgifterna avviker från Lilla Edets lokala Lupp-rapport som även inkluderar 5 enkätsvar från elever som går i skola utanför kommunen (primärt Trollhättan), en grupp med låg svarsfrekvens.

² Uppgifterna om urval och svarsfrekvens avviker från Mölndals lokala Lupp-rapport 2020 baserad på en något större målgrupp som delvis omfattar elever som går i en skola utanför kommunen, men i osäker omfattning (förmodligen har Göteborgselever inte omfattats). I tabellen har eftersträvat jämförbarhet mellan kommunerna 2020. Mölndals svarsfrekvens för 2017 och 2013 omfattar kommunens åk8-elever och kommunens åk8-ungdomar i skolor utanför Mölndal, däribland Göteborgselever. Dessa elever har enbart kontaktats via brev som skickats till deras hemadress. Detsamma gäller elever på Mölndals fristående skolor 2017 och 2013. Detta är alltså en viktig orsak till skillnaden i svarsfrekvens mellan åren.

Svarsfrekvens i gymnasiet – ur ett invånarperspektiv

Bland kommunernas gymnasieungdomar var svarsfrekvensen väsentligt lägre jämfört med årskurs 8. Här är svarsfrekvensen i samtliga kommuner också lägre än 2017.

Av de drygt 4 400 ungdomar som räknats in i de nio kommunernas urval av invånare i gymnasiets år 2, besvarade bara 1 846 ungdomar enkäten, motsvarande 42 procent (se tabell 4.2 på nästa sida).

En förklaring är den under hösten pågående pandemin, som innebar dels högre sjukfrånvaro, dels förekommande distansundervisning, med sämre förutsättningar att genomföra enkäter på ett ”svarseffektivt” sätt.

Men det finns även en annan viktig förklaring, välkänd från tidigare Lupp-undersökningar. Det handlar om svårigheten att nå ungdomar som går på en skola i en annan kommun som inte deltar i Lupp-samarbetet. Lilla Edet och Tjörn som inte har någon egen gymnasieskola var i datainsamlingen helt beroende av grannkommunernas Lupp-genomförande och av de mejlkontakter som tagits med Göteborgselever via deras skolor. För Lilla Edets del handlade det också om det begränsade resultatet av den enkätlänk som de skickat hem till elever som inte har kunnat kontaktas på annat sätt (gäller särskilt ungdomar som går på gymnasium i Trollhättan). Mejl och brev ger dessvärre ett mycket begränsat resultat i form av besvarade enkäter, även om det är principiellt viktigt att ge alla ungdomar möjlighet att delta. Även kommunerna med egna gymnasieskolor har många gymnasieungdomar som skolpendlar till Göteborg. Detta gäller särskilt Ale och Partille, 62 respektive 63 procent hösten 2020, och i övriga sju kommuner mellan 18 och 51 procent.⁶⁵

Någon exakt svarsfrekvens för gruppen ungdomar som pendlar till en skola i Göteborg går dessvärre inte att beräkna eftersom svarsalternativen till kommunernas enkätfråga om skoltillhörighet endast omfattar skolor i den egna kommunen samt ”annan gymnasieskola”.

I Stenungsund och Kungälv – med väsentligt lägre svarsfrekvens på respektive berörd gymnasieskola 2020 än 2017 – tillkommer även den organisatoriska faktorn att de lokala Lupp-arbetsgrupperna hade svårt att förankra enkäten i respektive skola, något som fick större påverkan till följd av distansundervisningen. I Stenungsunds fall var förankringsproblemen kopplade till hög personalomsättning på skolan. I Kungälvs fall försvårades genomförandet även av logistiken i det att den digitala enkätlänken skulle förmedlas mellan programrektor, mentorer och elever.

Tidigare gånger när Lupp genomförts i samverkan mellan Göteborgsregionens kommuner har det varit tydligt hur samarbetet och samordningen när det gäller insamling och datahantering starkt bidragit till det erhållna enkätmaterialens kvalitet, särskilt för kommunerna utan egna gymnasier. Eftersom flera gymnasieskolor haft svårare i genomförandet av Lupp 2020 är effekten på svarsfrekvensen inte lika tydlig denna gång. Men utöver vikten av varje enskilt svar som har kunnat samlas in på detta sätt är det viktigt att samarbetet har gett fler ungdomar *möjlighet* att delta i undersökningen. Detsamma gäller betydelsen av hjälpen från flertalet gymnasieskolor i Göteborg. Även om svarsfrekvensen i denna grupp är begränsad har varje svar, och varje förmedlad inbjudan till deltagande, betydelse.

Det är värt att uppmärksamma att om kommunerna med egna gymnasier hade avgränsat sin gymnasieundersökning till ungdomar på skolorna *inom kommunen*

hade de i flera fall uppnått en väsentligt högre svarsfrekvens. Fördelen hade varit att resultaten blivit mer representativa för urvalet ungdomar som undersökningen omfattat. Men nackdelen med en sådan strategi bedömdes vara större: att kommunens alla invånare i åldersgruppen inte hade fått chans att bidra med sina åsikter.

Svarsfrekvens i gymnasiet – ur ett skolperspektiv

Av de totalt nära 2 900 år2-eleverna på en gymnasieskola i någon av kommunerna (oavsett var de bor) besvarade 1 801 elever enkäten, motsvarande 63 procent (se tabell 4.2).

Stenungsund avviker mest med en svarsfrekvens för Nösnergymnasiet på 34 procent. Även Kungälv och Ales resultat var lägre än genomsnittet (46 respektive 58 procent). Högst svarsfrekvens erhöles i Mölndal, Kungsbacka och Härryda, mellan 70 och 80 procent. I Kungsbacka var svarsfrekvensen ännu högre i tre av de sju gymnasieskolorna; totalt varierar den mellan 57 och 100 procent (se tabellens not 4). Det kan noteras att genomförandet på två av de tre skolorna i Mölndal var begränsat till vissa elevgrupper och klasser (se tabellkommentarens not 5). Svarsfrekvenserna som redovisas är i möjligaste mån nettoresultat, där elever som inte omfattats av genomförandet har definierats bort, vilket särskilt påverkar Mölndals resultat.

Tabell 4.2 Svarsfrekvens (netto) i gymnasiet år 2, per målgrupp och kommun, Lupp 2020 samt jämförelse med Lupp 2013 och 2017

	Kommun	Antal enkätvar	Antal ungdomar	Svarsfrekvens i procent	Lupp 2017	Lupp 2013
Gy2-invånare (oavsett var de går i skola)	TOTALT (GR9)	1 846	4 427	42	-	-
	Ale	101	383	26	38	51
	Härryda	213	520	41	50	55
	Kungsbacka	692	1 150	60	61	(80) ²
	Kungälv	193	506	38	54	(70) ²
	Lilla Edet	22	137	16	-	-
	Mölndal ¹	340	785	43	48	43
	Partille	136	470	29	-	-
	Stenungsund	100	330	30	64	-
	Tjörn	49	146	34	68	28
Gy2-elever (oavsett hemkommun)	TOTALT (GR7)	1 801	2 876	63	-	-
	Ale: Yrkesgymnasiet ³	53	91	58	59	97
	Härryda: Hulebäcksgymnasiet	440	632	70	89	74
	Kungsbacka (sju gymnasier) ⁴	806	1 071	75	78	78
	Kungälv: Mimers Hus gymn. ⁵	218	479	46	72	62
	Mölndal (tre gymnasier) ⁶	866	82	80	41	71
	Partille gymnasium	82	122	67	-	-
	Stenungsund: Nösnergymnasiet ⁷	136	399	34	74	-

Kommentar: Uppgifterna som avser *kommunernas invånare* inkluderar i fyra kommuner ungdomar födda 2003 som inte går i gymnasiet (se s. 30). Uppgifterna om hemkommun utgår från svaren på frågan om boendeområde, vid bortfall kompletterat med svaren om hemkommun.

Uppgifterna som avser *kommunernas gymnasieelever* (både kommunala och fristående) inkluderar elever som bor utanför kommunen. Lilla Edet och Tjörn saknar gymnasieskola.

För beskrivning av urvalen i kommunernas genomförande av Lupp 2017 och Lupp 2013, se respektive lokal rapport från GR, FoU i Väst. Exakt jämförbarhet saknas i de flesta fallen.

¹ Urvalsuppgiften är osäker till följd av dels svårigheter att identifiera de ungdomar som i praktiken ingått i genomförandet, dels olika statistikällor.

² Uppgifterna är avgränsade till invånare som går på gymnasiet i den egna kommunen.

³ Ale gymnasium genomförde inte enkäten på skolan. Däremot har skolans elever som bor i Ale födda 2003 fått ett brev med enkätlänk och ingår i svarsunderlaget i den mån de har svarat. De har via enkäten inte kunnat ange vilken skola de går på.

⁴ Skolorna är Elof Lindälvs gymnasium (74 procents svarsfrekvens), Aranäsgymnasiet (77), Beda Hallbergs gymnasium (>100), Sveriges Ridgymnasium (84), LBS Kungsbacka (65), Drottning Blankas gymnasieskola (81), Kungsbacka Praktiska Gymnasium (57). Att svarsfrekvensen för en skola överstiger 100 procent beror förmodligen på att uppgiften om antal elever inte var aktuell vid genomförandet.

⁵ Trekungagymnasiet genomförde inte enkäten.

⁶ Uppgifterna avser ett avgränsat nettourval som berör två av skolorna: Frejagymnasiet genomförde inte enkäten med sina elever på introduktionsprogram. Krokslättsgymnasiet genomförde Lupp endast i en av fyra klasser (16 av totalt 75 elever), pga. pandemin och lokala omständigheter. Franklins gymnasium genomförde däremot Lupp fullt ut, och 52 av skolans 59 elever besvarade enkäten (88 procent). Med Krokslättsgymnasiets samtliga elever inräknade blir Mölndals bruttourval totalt 141 elever och svarsfrekvensen 47 procent.

⁷ Den låga svarsfrekvensen har, utöver distansundervisningen under pandemin, förklarats med en hög personalomsättning. Kunskapen om bortfallet och dess orsaker är begränsad.

Svarsunderlagens representativitet och socioekonomiska profil

Den varierande svarsfrekvensen i de nio kommunerna innebär att vissa kommuner är överrepresenterade och andra är underrepresenterade i enkätresultaten. Detsamma gäller i vissa fall även grupper av ungdomar utifrån andra demografiska och socioekonomiska förhållanden. Så långt det är möjligt har svarsunderlagen jämförts med urvalsinformationerna, och detaljerade resultat rörande svarsunderlagens representativitet redovisas i rapportens bilaga.

I de följande avsnitten sammanfattas de viktigaste förhållandena som är av betydelse i tolkningen av resultaten.

Boendegeografi och skoltillhörighet

I åk8 ger svarsunderlaget en mycket rättvisande bild av ungdomarnas geografiska hemvist (bilagans tabell B1). I gymnasieunderlaget är skevheten lite större. Kungsbackaungdomarna är något överrepresenterade bland gy2-svaren, både utifrån ett invånarperspektiv och ett skolperspektiv.

Även oavsett Kungsbackaungdomarnas överrepresentation bland svaren är det ett viktigt förhållande att Kungsbackaungdomarna utgör en ansevärd del av ungdomarna i dessa nio kommuner. Det gäller samtliga målgrupper, men det är allra tydligast

ifråga om kommunernas gymnasieelever där svarsunderlaget nästan till hälften utgörs av elever på Kungsbackaskolor.

Svarsunderlaget i åk8 ger generellt en mycket bra bild av elevfördelningen på skolorna i kommunerna trots att svarsfrekvensen varierar lite. Några enskilda skolor är dock över- eller underrepresenterade vilket framkommer tydligast i de lokala svarsunderlagen.⁶⁶ Med utgångspunkt i elevernas hemkommun ska också noteras att Lilla Edets och Mölndals ”utpendlande” åk8-elever (som i första hand går i skola i Trollhättan respektive Göteborg) är underrepresenterade i svarsunderlaget. Orsaken är att det inkommit mycket få svar från dessa grupper samt att gruppen i Mölndals fall endast delvis har omfattats av genomförandet.

I Lupp 2020 har samtliga kommuner inkluderat en fråga om boendeområde, med fasta svarsalternativ. Att analysera svarsunderlagets representativitet i detta avseende är lite problematiskt eftersom urvalsinformation inte alltid är fullt jämförbar med enkätuppgifterna. Analysen har därutöver begränsats till åk8 mot bakgrund av det generellt större bortfallet på gymnasiet.

I sex av de åtta kommuner där den här typen av analys har kunnat göras speglar svarsunderlaget ungdomarnas geografiska spridning inom kommunerna mycket väl (tabell B2). Det ena undantaget gäller Härryda med en överrepresentation av ungdomar i ”Mölnlycke Centrum-Solsten-Bråta” samt i ”Landvetter centrum-Önneröd-Tahult” på bekostnad av i första hand boende i ”Landvetter östra-Härryda-Eskilsby” och ”Pixbo-Båtmanstorpet-Benareby”. Det andra undantaget gäller Lilla Edet där ”centralortens” ungdomar är överrepresenterade i svarsunderlaget på bekostnad av boende i ”omlandet”. I Kungälv har den här typen av analys inte kunnat göras. Antal svar och ungefärliga svarsfrekvenser per område redovisas i bilagans tabell B2.

Könsrepresentativitet

Trots att tjejer svarat i något större utsträckning än killar (bilagans tabell B3a) speglar svarsunderlagens könsprofil verkligheten tämligen väl med ungefär hälften tjejer och hälften killar (tabell B3b).

Alla ungdomar beskriver sig inte som antingen tjej eller kille. I åk8 har 1,2 procent använt svarsalternativet ”annan könstillhörighet”, och i gymnasiets två målgrupper gäller det 0,9 procent (kommunernas invånare) respektive 0,7 procent (kommunernas skolelever). Resultatet är jämförbart med det från MUCF:s nationella ungdomsenkät. I en del regionala analyser inkluderas ”annan”-gruppen i analyser utifrån kön men utifrån det begränsade svarsunderlaget måste gruppens resultat tolkas mycket försiktigt. Även om gruppen inte särredovisas ingår den alltid i redovisningen av ”samtliga”.

Svensk/utländsk bakgrund

En majoritet av ungdomarna är födda i Sverige (bilagans tabell B4a). I åk8 är andelen utrikes födda 8 procent och det speglar helt den officiella invånarstatistiken från Statistiska centralbyrån (SCB). I gymnasiegruppen är de utlandsfödda i svarsunderlaget (7 procent) något underrepresenterade, och de svenskfödda med svenskfödda föräldrar överrepresenterade.

En majoritet av de utlandsfödda ungdomarna är födda utanför Europa.

Av de utlandsfödda åk8-eleverna har lite fler än var tredje vistats minst tio år i Sverige, och knappt var femte har varit här max tre år. Bland gy2-ungdomarna har ungefär hälften av de utlandsfödda vistats i Sverige minst tio år medan 12 procent kan betraktas som relativt nyanlända.

Grovt räknat är tre av fyra ungdomar i de båda åldersgrupperna födda i Sverige av svenskfödda föräldrar (tabell B4b). 7 procent av ungdomarna i åk8 och 4 procent av ungdomarna i gy2 kan beskrivas som andra generationens invandrare med utlandsfödda föräldrar. Med definitionen vidgad till att inkludera även dem med endast den ena föräldern född utanför Sverige växer andelen till 15 respektive 11 procent. I åk8 speglar ungdomarna i Lupp-underlaget SCB:s befolkningsstatistik mycket väl medan både utrikesfödda och andra generationens invandrare är något underrepresenterade i gy2.

Socioekonomi

Det är svårt att teckna en socioekonomisk profil av ungdomarna, men i Lupp-enkäten finns tre frågor som kan användas som indikatorer på socioekonomisk resursstyrka.

Det stora flertalet ungdomar som besvarat enkäten har föräldrar som arbetar eller annars studerar, är föräldraledig(a) eller ålderspensionär(er) (bilagans tabell B5). Men ungefär 6 procent av åk8-ungdomarna och 10 procent av gy2-ungdomarna svarar att minst en förälder är arbetslös, långtidssjukskriven eller gör ”annat” (än frågans fasta svarsalternativ).

På frågan om de under det senaste halvåret har erfarenheter av att inte kunna göra eller kunna köpa något ”som många andra i din ålder gör eller köper för att din familj inte haft råd” svarar 14 procent av åk8-ungdomarna och 15 procent av gy2-ungdomarna jakande (tabell B6). Det är 5 respektive 7 procent som uppger att det hänt flera gånger. Tjejerna uttrycker den här typen av erfarenhet i något större utsträckning än killarna.

I åk8 uttrycker 6 procent av ungdomarna en oro för sina föräldrars ekonomi och i gymnasiet år 2 gäller det 8 procent (tabell B7). 1–2 procent svarar att de är mycket oroliga. Tjejer uttrycker den här typen av oro i lite större utsträckning än killar.

En analys av svarens korrelation med kontextuell statistik rörande ungdomars boendeområde indikerar att frågan om oro för föräldrarnas ekonomi är en bättre indikator på faktiskt socioekonomisk resursstyrka än frågan om erfarenheter av att inte kunna köpa eller göra sådant som man uppfattar att andra i ens ålder gör.

Funktionsnedsättning

I båda åldersgrupperna uppger ungefär var tionde ungdom att de har någon typ av långvarig sjukdom eller funktionsnedsättning som hindrar dem från att delta i aktiviteter: 10 procent i åk8 och 11 procent i gy2 (bilagans tabell B8). I gymnasiegruppen är andelen lite större bland tjejer än killar: 12 mot 9 procent. Det kan noteras att 4–5 procent av ungdomarna uppger att de inte vill besvara frågan.

Den är inte helt lätt att jämföra den här typen av enkätuppgifter mellan undersökningar men den jämförelse vi har kunnat göra indikerar att unga med en funktionsnedsättning är något underrepresenterade i Lupp-undersökningen. Det är också så att särskolans elever inte har omfattats av genomförandet i alla kommuner (se sidan 30).

Sexuell läggning

På enkätfrågan om sexuell läggning beskriver sig nära 84 procent av åk8-ungdomarna och 88 procent av gy2-ungdomarna som heterosexuella (bilagans tabell B9). I övrigt beskriver sig 4 procent i båda målgrupper som bisexuella och 1 respektive 2 procent som homosexuella. Därutöver svarar 2 procent av åk8-ungdomarna och 1 procent av gy2-ungdomarna ”annat”, och 5 respektive 3 procent att de är osäkra, och ytterligare 4 respektive 2 procent uppger att de inte vill definiera sig genom att besvara frågan.

Skillnaderna mellan åldersgrupperna är alltså begränsade, men fler väljer att definiera sin läggning i gymnasiegruppen, vilket i första hand bidrar till en större andel heterosexuella i den gruppen.

Skillnaden mellan könen är större, med en större andel tjejer än killar som beskriver sig som bisexuella eller som uppger att de är osäkra i båda åldersgrupper. Andelen tjejer som svarar att de är heterosexuella 2020 är mindre än 2017.

Gymnasieungdomarnas sysselsättning

Beträffande ”gymnasieungdomarna” som besvarat enkäten uppger 99 procent att de går i gymnasiet (bilagans tabell B10). Totalt 24 personer har angett att de gör något annat. Gruppen som inte går i gymnasiet är något underrepresenterad jämfört med verkligheten. Detta beror både på svårigheterna att nå ungdomar utanför gymnasiet och på att endast fyra av de nio kommunerna inkluderade gruppen i sitt genomförande.

Gymnasieelevernas övergripande programinriktning

Bland ungdomarna som svarat att de går en gymnasieutbildning uppger 72 procent av de nio kommunernas invånare att de går ett högskoleförberedande program, en lite större andel tjejer än killar (bilagans tabell B11). Flertalet övriga anger att de går ett yrkesförberedande program, 27 procent, medan ett mindre antal, 1 procent, läser någon annan typ av gymnasieprogram. Andelarna utifrån ett skolperspektiv (inklusive inpendlande elever) är nästan desamma: 71, 28 respektive 1 procent.

De som läser på introduktionsprogram är med stor sannolikhet underrepresenterade i svarsunderlaget jämfört med verklighetens gymnasieungdomar. Detta beror igen både på större svårigheter att erhålla svar från denna grupp, bland annat av språkskäl (även om Lupp-enkäten finns översatt till fyra språk), och på att dessa elever inte har omfattats av genomförandet vid alla gymnasieskolor. Det är i första hand elever på högskoleförberedande program som är överrepresenterade.

Annan systematik i bortfallet

Den här övergripande beskrivningen av ungdomarna som besvarat Luppundersökningen i de nio GR-kommunerna ger en bakgrundsbild av ungdomarnas demografiska och socioekonomiska förhållanden. Förhållandena varierar en hel del mellan kommunerna. För en bild av detta hänvisas till bilagans tabell B11.

***

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att svaren från åk8-ungdomarna speglar målgruppen i huvudsak väl medan svaren från gy2-invånare och gy2-elever inte är lika representativa.

Den systematiska skevheten i gymnasieunderlaget gäller framför allt att kommunernas *invånare* som går i en gymnasieskola i Göteborg är underrepresenterade i svarsunderlaget. Det innebär att resultat som rör skolförhållanden eller kan tänkas hänga samman med vardagspendlande tillvaro bör tolkas särskilt försiktigt och i ljuset av detta förhållande. Det handlar också om att Kungsbackabor och elever på Kungsbackaskolor är överrepresenterade, liksom i viss mån även ungdomar på högskoleförberedande program samt svenskfödda ungdomar med svenskfödda föräldrar. Men i flera andra avseenden ger även gymnasieresultaten en tämligen verklighetsnära bild av målgruppen.

Kännedomen om vad som kan ligga bakom såväl "naturligt" bortfall som en ovilja att besvara enkäten är i övrigt begränsad. Särskilt i den mån bortfallet är kopplat till skolfrånvaro är det rimligt att anta att enkätresultaten i någon mån underskattar sådant som bristande hälsa, drogvanor och andra riskbeteenden (se t. ex. CAN 2021, s. 51) men tvärtom överskattar engagemang i såväl skolfrågor som vidare samhällsfrågor.

I rapportens följande kapitel ska vi bland annat undersöka hur ungdomarnas vardagssituation, erfarenheter och åsikter skiljer sig åt kopplat till dessa bakgrundsförhållanden.

5. För en trygg, meningsfull och delaktig ungdomstid

I det här kapitlet ska vi fokusera på vilka livssammanhang och förutsättningar som generellt är gynnsamma för ungas utveckling och upplevelse av mening. Det handlar om olika typer av grundkomponenter som skapar välbefinnande i vardagen hos unga, och hur dessa komponenter främjar en positiv utveckling för såväl unga själva som deras omgivning – liksom, ur ett vidare perspektiv, för samhället i stort. Men vi ska också beskriva motsatsen: vad som är riskfyllt i en ung människas vardagsliv.

I våra analyser av svaren på Lupp-enkätens frågor ska vi försöka identifiera vilka grupper av ungdomar som befinner sig i marginalen av ett tryggt, meningsfullt och delaktigt vardagsliv, kanske till och med utanför ett sådant liv. I rapportens slutkapitel kommer vi att återvända till resultaten av dessa analyser för att föreslå både brett riktade främjande insatser för unga och specifika insatser för just de grupper som tycks vara i störst behov av att få extra stöd.

En krackelerad bild av goda uppväxtvillkor

Låt oss inleda med en kort beskrivning av den generella situationen för barn och unga i Sverige. Att utveckla välbefinnande och ge förutsättningar för en positiv utveckling bland barn och unga är upptaget av FN som ett av 17 prioriterade målområden inom ramen för att skapa social hållbarhet. Vid internationella jämförelser har Sverige länge kommit ut som något av ett föregångsland när det gäller barns och ungas uppväxtvillkor. Inte minst har den proaktiva välfärdsmodellen ansetts som viktig: att stat och kommuner ska arbeta för att skapa goda livsvillkor genom breda (universella) insatser till befolkningen och inte enbart reagera reaktivt för att hantera befintliga problem inom vissa grupper. Genom denna politik kan man säga att den svenska välfärdsmodellen grundats på en preventiv (eller ”profylaktisk”, Ekström von Essen 2003) tanke, det vill säga att försöka förhindra att problem uppstår. Beträffande ungas livsvillkor har bland annat lyfts fram att politiken har varit framgångsrik i att bidra till en generellt god hälsa i den unga befolkningen, en upplevelse hos de unga av att bli hörda och delaktiga i olika sammanhang, grundläggande ekonomisk trygghet i familjer och en politik som adresserat ungas situation och villkor (Ben-Arieh & Goerge 2006; Hetherington 2006). Med några undantag har Sverige utmärkt sig, relativt många andra länder, genom en tydlig fokusering på att barn och unga ska växa upp under goda levnadsbetingelser (Adamson 2013; Chapple & Richardson 2009).

Denna bild behöver nyanseras idag. Utifrån genomsnittliga värden är det fortfarande möjligt att delvis försvara den traditionella uppfattningen om Sverige som föregångsland, även om det inte handlar om någon topplacering. I en sammanställning från Unicef (2020) framkommer exempelvis att Sverige placerar sig

som land nummer 10 bland 38 jämförda (i rapporten benämnda som rika) länder när det gäller barns och ungas fysiska hälsa samt utveckling av sina förmågor (skolrelaterade och sociala), med Nederländerna, Danmark och Norge i topp. Beträffande den psykiska hälsan däremot hamnar Sverige först på plats nummer 22, vilket bland annat förklaras av lägre generell livstillfredsställelse och högre självmordstal än många andra jämförda länder.

Om man bryter ned de generella uppgifterna på olika grupper av befolkningen klarnar bilden av vad som verkar ha skett. Sverige har på ganska kort tid gått från att vara ett land med jämförelsevis små skillnader mellan olika invånargrupper, till en situation där vissa invånare har god inkomst och stabil position på arbetsmarknad och bostadsmarknad medan andra står vid sidan av och har svårt att ta sig in. Exempelvis lever nästan ett av fem barn idag i ekonomiskt fattiga familjer, där inkomsten tillsammans med transfereringar ligger under 60 procent av medelinkomsten – ett förhållande som indikerar att utjämningssystemet mellan olika grupper inte förmår att kompensera för den ekonomiska ojämlikheten (Unicef 2020).

Den spricka som finns mellan olika invånargrupperns levnadsförhållanden och livsvillkor utmanar samtidigt sammanhållningen i samhället (Hudson & Kühner 2016; SOU 2020:46). Sprickan har också fått en tydlig geografisk innebörd där situationen i landets 23 så kallade särskilt utsatta områden kan beskrivas som ”allvarlig till alarmerande” avseende en rad olika indikatorer på välfärd och välbefinnande (SOU 2006:73). Förutom att det handlar om sämre levnadsförhållanden generellt i stora grupper, som kan leda till en känsla av att vara satt utanför, kan det medföra att vissa grupper lockas till alternativa sammanhang. Den nu och sedan flera år tillbaka aktuella gängfrågan kan åtminstone till delar ses ur detta perspektiv, där de som uppfattar att de har små möjligheter till en reell plats och delaktighet i det ”ordinarie” samhället kan se alternativ inom gängtillvaron (Forkby m. fl. 2020; Gerell m. fl. 2020).

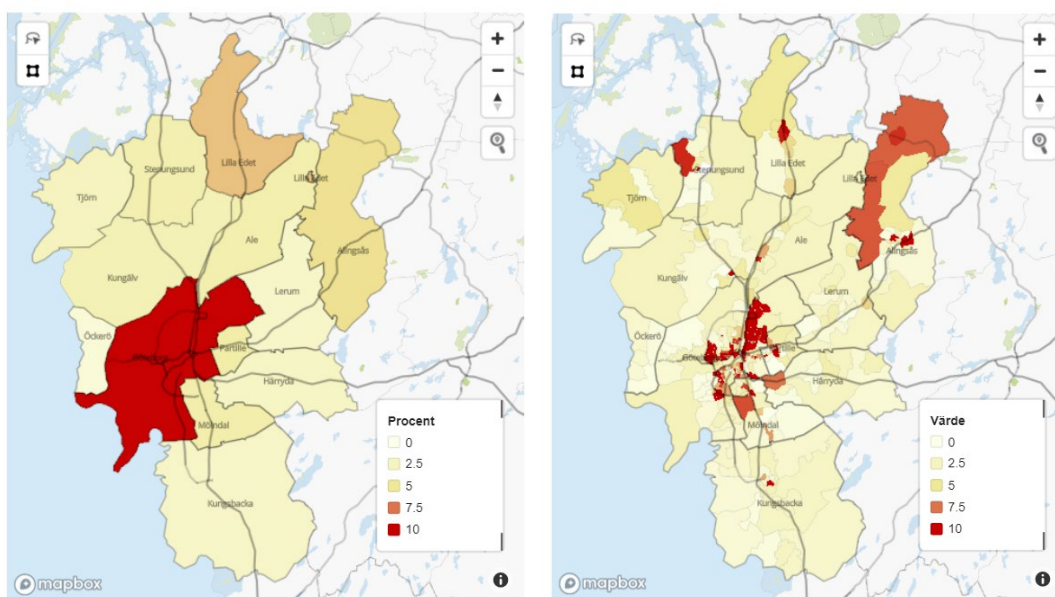
Utöver de socioekonomiska faktorerna måste man lägga till andra förhållanden som för vissa grupper påverkat deras hälsa negativt. I andra kapitel i denna rapport diskuteras exempelvis att förhållanden inom skolan, sociala mediernas inflytande samt en prestationskultur i samhället inverkar på ungas hälsa och livsförhållanden. Olika faktorer behöver därför beaktas i ett samspel.

Ett systematiskt preventivt arbete med ungdomsfrågor som Lupp-undersökningen kan bidra till innebär att dels kartlägga hur ungas livssituation ser ut, dels bedriva ett kunskapsbaserat arbete. Enkätresultaten ger information om hur erfarenheter och upplevelser av livsförhållanden ser ut i olika grupper av unga samt hur de unga ser på sin egen roll och möjlighet att påverka sin situation och sitt engagemang i samhällsfrågor. Med stöd av resonemanget om den tydliga uppdelningen mellan olika grupperns levnadsförhållanden, och att denna kan förstås geografiskt i förhållande till olika bostadsområden, är det även angeläget att bryta ned resultaten på områdesnivå för att belysa eventuella skillnader.

Offentlig statistik visar ofta tydligt på behovet av att göra mer finfördelade analyser av befolkningsförhållanden än på kommunnivå. I figur 5.1 visar vi ett exempel, som gäller andelen barn som bor i hushåll med låg inkomststandard (jämför även figur 1.1 i kapitel 1, sidan 18). Mellan kommunerna i Göteborgsregionen varierar andelen från 1,2 procent (Öckerö) till 10,0 procent (Göteborg).

Inom Göteborg varierar dock andelen från 0,4 till hela 37,4 procent mellan kommunens 147 så kallade RegSO-områden (se kommentaren till figur 5.1). I Lilla Edet och Alingsås där andelen barn som bor i hushåll med låg inkomststandard är relativt stor, 5,9 respektive 5,2 procent, finns det också skillnader mellan kommunernas RegSO-områden. Det gäller särskilt i Alingsås där andelen varierar mellan 0,6 och 24,0 procent. Vi kan förvisso förvänta oss en större variation ju mer vi delar upp befolkningen på småområden. Men genom att ta fasta på variationen inom kommuner öppnas möjligheten till regionala analyser bortom kommungränserna.

Figur 5.1 Andelen barn (0–17 år) som bor hushåll med låg inkomststandard, 2020, per kommun (kartan till vänster) respektive kommunområde (kartan till höger)

Kartan visar andelen hemmavarande barn 0–17 år som bor i familjer med låg inkomststandard. Ju större andel, desto mörkare färg har området.

Låg inkomststandard avser hushåll där den disponibla inkomsten är lägre än hushållets baskonsumtion, att inkomsterna inte räcker för att betala för nödvändiga levnadsomkostnader.

Kommunområdena i den högra kartan motsvarar kommunernas så kallade Regionala statistikområden (RegSO)⁶⁷. Antal invånare per RegSO i målgruppen 0–17 varierar mellan 47 och 2 594 personer i de 13 kommunerna i Göteborgsregionen. Med avgränsning till de nio ”Lupp-kommunerna” varierar antalet mellan 218 och 2 235 personer.

Källa: Inkomst- och taxeringsregistret, SCB. Statistiken är erhållen inom ramen för Göteborgsregionens projekt Rebas, finansierat av Delegationen mot segregation.

En positiv ungdomstid

Vad är det då för dimensioner och områden som är viktiga för att unga personer ska ha en ungdomstid som upplevs som positiv och meningsfull i stunden och samtidigt leder till en utveckling där de kan ta tillvara och utveckla sina resurser till gagn för både dem själva och för samhället? Ett sätt att besvara denna fråga är att utgå från forskningsbaserad kunskap om vad som är gynnsamt och problematiskt i ungas liv. Även om denna kunskap är central för ett systematiskt preventivt arbete, kommer

kunskapen alltid att vara präglad av värderingar, liksom av sociala och kulturella förhållanden, som förändras över tid. Det som uppfattas som gynnsamt färgas alltså av vilka idéer som dominerar om vad en positiv ungdomstid utgörs av. En rad ungdomskulturella uttryck som betraktades som riskfyllda när de första gången dök upp har i efterhand fått en mycket mildare behandling, eller till och med ansetts som viktiga bidrag till social och kulturell förnyelse. Upprördheten kring ungas dans under 1930-talet, kiosklitteraturens påstått menliga inverkan och jazzens dramatiska påverkan är exempel som i dag kan verka passé (se exempelvis Bjurström 1997).

Efter denna anmärkning vill vi ändå närma oss mer teoretiskt vad som på forskningsmässig grund idag framstår som viktigt för att unga ska ha ett gott liv och en positiv utveckling. En sådan grund finner vi i det som betecknas som *Positive Youth Development* (PYD). En avgörande utgångspunkt i denna idéutveckling och forskningsinriktning är att ungas liv och utveckling sker i ett samspel mellan individ och omgivning, och att detta samspel konstitueras av en mängd faktorer som härstammar både från biologiska, nedärvda dispositioner ("nature") och från det socialiserande sammanhanget kring individen ("nurture") (Bowers m. fl. 2010; Lerner m. fl. 2015). Det går alltså inte att fastslå hur en viss individ kommer att utvecklas eller hur denna uppfattar sin livssituation genom att ensidigt fokusera på individen eller på hennes omgivning. Ett exempel från skolvärlden är att det inte räcker att endast fokusera på individens personliga förutsättningar för att kunna koncentrera sig eller att reglera sina känslouttryck – och inte heller endast på i vilken mån föräldrarna förmår att ge sitt barn stöd och vägledning eller i vilken mån som klassrumssituationen ger möjlighet att fokusera på arbetsuppgifterna. Behovet av att se hela sammanhanget i den unges värld och hur olika delar relaterar till varandra framhålls även inom delar av den specialpedagogiska forskningen (Ahlberg 2007).

För vissa personer kan negativa förhållanden inom ett livsområde förstärkas av andra områden, men det kan också vara tvärtom att positiva förändringar i ett sammanhang får följdverkningar inom andra. Ett exempel på negativt förstärkande sammanhang kan vara om en ung person lever i en familj där föräldrarna missbrukar alkohol. Detta kan leda till en förhöjd stress hos den unge och koncentrationssvårigheter i skolan. Den unge kan i nästa steg få en negativ bild av skolan om hen ständigt uppfattar sig komma tillkorta, vilket i sin tur kan förstärkas när föräldrarna framhäver vikten av skolarbete. Men kompensande sammanhang kan också förekomma. Om samma ungdom istället får god kontakt med en inkännande lärare, som blir en viktig trygghetsperson, kan tillvaron i skolan motverka en del av den stress som kan uppstå i hemmet. (Se vidare diskussion i kapitel 10 om behovet av ett intensifierat och systematiskt förebyggande arbete.)

Det finns flera teoretiska modeller som beskriver ungas utvecklingsbehov på liknande sätt som PYD-modellen. Den ekologiska systemmodellen som utvecklats av Bronfenbrenner (2005) utgör ofta en referens till att förstå den unge i ett samspel med, olika nivåer av, sin omgivning. Även skydds- och riskfaktorforskningen har gett viktiga bidrag, inte minst genom att peka ut vilka omgivningsfaktorer som är särskilt viktiga (positivt eller negativt) under olika faser av en individs utveckling (Rutter 1980). Att en individ exempelvis snattar under sin tidiga tonårstid behöver inte vara ett stort varningstecken om det sker i de yngre tonåren, då detta kan ses som uttryck för många ungas behov av att testa gränser. Om en individ däremot fortsätter med att snatta, eller med mer avancerad brottslighet i de högre tonåren, kan det vara en

allvarligare signal, då de allra flesta unga självmant slutar att begå denna typ av brott. Det gäller därför att se till var den unge befinner sig i sin utveckling för att förstå ett visst beteende och för att bedöma vilka risker som föreligger.

Inom ramen för ett kunskapsgrundat preventionsarbete betonas också vikten av att stärka ungas motståndskraft eller ”härdighet” (resiliens). Detta innebär att såväl förstå och hantera olika risker som finns kring unga som att ta vara på och aktivt stödja skyddande faktorer (Brendtro & Larson 2005). Det finns en rad sammanställningar av vad som utgör generella skyddsfaktorer för unga personers levnadsförhållanden, avseende såväl omgivningen som den enskilda individen. I figur 5.2 återges en sammanställning gjord av Benard (2004).

Med målet att stärka ungas individers möjligheter till resiliens visar Benards sammanställning på fyra centrala områden som bör vara i fokus för detta arbete. Det handlar om att på olika sätt stärka skyddsfaktorer i familj, skola och samhälle, hur dessa skyddsfaktorer relaterar till ungas grundläggande behov, hur de stärker deras individuella motståndskraft och i sin tur resulterar i bättre uppväxtmiljöer.

Figur 5.2 Fyra centrala områden för arbetet med att stärka skyddsfaktorer för unga

Skyddsfaktorer i familj, skola, samhälle	Grundläggande behov hos ungdomar	Motståndskraft hos individen	Bättre uppväxtvillkor
<ul style="list-style-type: none"> • Omsorgs/ansvarstagande • Höga förväntningar • Möjligheter att delta och bidra 	<ul style="list-style-type: none"> • Trygghet • Kärlek/tillhörighet • Respekt • Autonomi, makt • Utmaningar ("mastery") • Mening 	<ul style="list-style-type: none"> • Social kompetens • Problemlösningsförmåga • Autonomi • Mål och framtidstro 	<ul style="list-style-type: none"> • Ökat välbefinnande socialt, hälsa, utbildning • Reducerat hälsomässigt riskbeteende

Källa: Benard 2004.

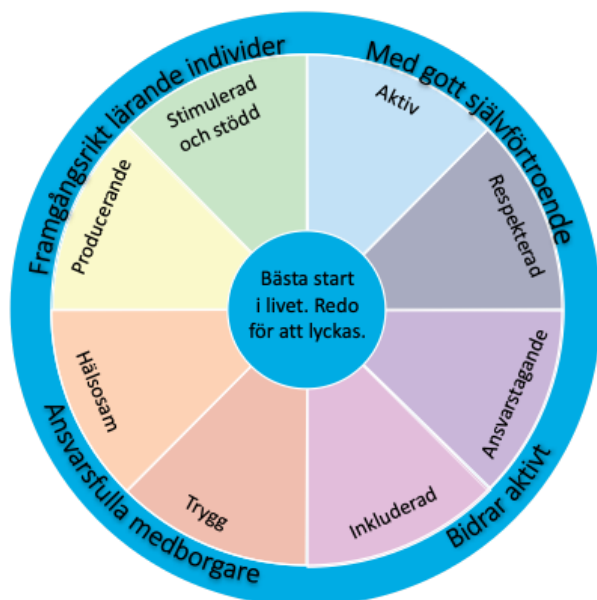
Holistiska modeller för förebyggande arbete med unga

Att arbeta med att förbättra ungas liv och levnadsförhållanden handlar om att tänka i helheter och att försöka få till stånd att olika områden och sammanhang med betydelse för unga samverkar, kompenserar och kompletterar varandra. Lupp-enkäten kan bidra med viktig information om ungas levnadsförhållanden men behöver sättas i relation till ett helhetligt förbättringsarbete för att man inte ska fastna vid enskildheter.

En sådan holistisk modell som idag håller på att införas på flera håll i Sverige i syfte att stärka ungas välbefinnande är den skotska modellen *Getting It Right For Every Child* (GIRFEC). I Sverige benämns modellen ofta "Skottlandsmodellen". I denna modell länkas olika policyområden samman i syfte att (i sin ursprungsversion) göra Skottland till den bästa platsen för barn och unga att växa upp på (Anderberg m. fl.

2020; Coles m. fl. 2016). GIRFEC-modellen syftar till att styra om (den skotska) policyn mot ett främjande och förebyggande perspektiv i arbetet med barn och unga. Med inspiration från den nordiska välfärdsmodellen bygger GIRFEC vidare på att utveckla former för att tidigt kunna identifiera barn och unga som behöver ett kompletterande stöd i sitt liv och för sin utveckling, att samordna stödarbetet kring dem på ett mer effektivt sätt samt att genomföra organisatoriska förändringar för att en holistisk syn på barn och unga ska genomsyra såväl policy som praktik. Modellen har uppvisat lovande resultat, men också synliggjort en del svårigheter (Thelin m. fl. 2021). Modellens så kallade välbefinnandehjul ger en samlande bild av dimensioner som är viktiga för barns och ungas positiva utveckling (figur 5.3).

Figur 5.3 Välbefinnandehjulet – viktiga dimensioner för barns och ungas positiva utveckling enligt GIRFEC ("Skottlandsmodellen")

Källa: *The Wellbeing Wheel*⁶⁸, i Forkbys översättning.

De livsområden som ingår i Skottlandsmodellens välbefinnandehjul sammanfaller i stort med sådant som framkommer i forskning och teorier om en positiv ungdomstid och utveckling. Det handlar övergripande om att skapa förutsättningar för att unga ska utveckla ett gott självförtroende, vara aktiva medskapare (medverkande) i sina liv, vara ansvarsfulla medborgare och framgångsrika i sin inlärning, i syfte att de ska få bästa möjliga start i livet för att de ska ha möjlighet att, som det sägs i policyn, uppnå sin fulla potential. I arbetet med att skapa sådana förutsättningar handlar det om att belysa kvaliteten i åtta "behovsområden", sedan identifiera eventuellt behov av stöd och därefter planera för, genomföra och utvärdera gemensamma insatser.

Välbefinnandehjulet är tänkt att användas såväl på gruppnivå som i arbete med enskilda individer. Hjulets åtta områden handlar om att den unge ges förutsättningar till:

- att vara aktiv på fritiden och i andra sammanhang av betydelse
- att ha stöd och stimulans

- att bli respektfullt bemött och inkluderad i beslutsfattande av relevans för individen
- att ges möjlighet att ta ansvar
- att vara inkluderad och få inflytande i sina livssammanhang
- att ha en trygghet
- att ha god hälsa
- att ges förutsättningar att kunna lära och ”producera” i förhållande till sina förutsättningar

Välbefinnandehjulets översiktliga bild av ungas behov och rättigheter erbjuder ett helhetsperspektiv som vi vill ta med oss i våra kommande analyser. Syftet är att ge ett underlag för ett systematiskt utvecklingsarbete kring och med unga personer.

Analys av ungas situation inom olika sammanhang kan peka på behov av både specifika åtgärder och insatser riktade till olika grupper av unga, och även peka på vilka grupper som verkar ha behov av insatser inom flera livsområden. Analyserna kan även synliggöra vilka grupper av unga som på det stora hela har en välfungerande livssituation och har det stöd de behöver – något som kan vara väl så viktigt. En fördel med Lupp-enkäten är att dess ämnesbredd gör det möjligt att få en mer allsidig bild av ungas levnadsförhållanden, vilket harmonierar väl med tankarna bakom välbefinnandehjulet. Bredden kan samtidigt göra det svårt att välja vilka frågor som är viktigast vid analyser av ungas livssituation. Med grund i välbefinnandehjulet väljer vi att i det här kapitlet fokusera på enkätens frågor om sådant som i vilken mån unga har utsatts för brott, mobbning eller orättvis behandling, hur trygga de är i olika sammanhang, hur de ser på tillgången till fritidsaktiviteter, om de har förtroende för vuxna och om de vill försöka påverka i lokala frågor. Därefter låter vi välbefinnandehjulet rulla vidare in i kapitlet om skolan där vi bland annat undersöker elevernas tillgång till stöd och deras upplevda inflytande. Även i efterföljande kapitel om de ungas hälsa och hälsorelaterade levnadsvanor blir hjulet en naturlig utgångspunkt för våra analyser. Slutligen kommer vi att återknyta till hjulet i rapportens sista kapitel med åtgärdsförslag.

Med Lupp-materialet som grund kommer vi att undersöka hur den här typen av centrala dimensioner av goda levnadsförhållanden och livsvillkor varierar mellan olika grupper, sammanhang och områden. Vår ambition är att lyfta fram betydelsefulla skillnader och mönster i vardagsliv och livsutsikter som framträder i analysen. Det faktum att det finns en variation mellan grupper och områden är något man behöver vara förtrogen med i ett systematiskt ungdomsarbete för att kunna utveckla relevanta former för preventivt arbete med olika grupper. Vad är exempelvis viktigt för den breda gruppen unga i förhållande till dem som växer upp under mer utsatta förhållanden?

En trygg tillvaro?

En av dimensionerna i ”välbefinnandehjulet” som vi har beskrivit ovan handlar om trygghet, en central förutsättning för såväl en positiv ungdomstid som för en positiv utveckling. Utifrån Lupp-resultaten kommer vi först att belysa dess baksida genom att analysera tre aspekter av otrygghet: utsattheten för hot/brott, utsatthet för mobbning samt upplevd otrygghet i vardagsmiljöer. Med den ”negativa” ingången kan vi bidra med kunskap om var och när tryggheten brister, vilket i sin tur kan motivera till överväganden om olika trygghetsfrämjande insatser.

Utsatthet för brott eller hot om brott

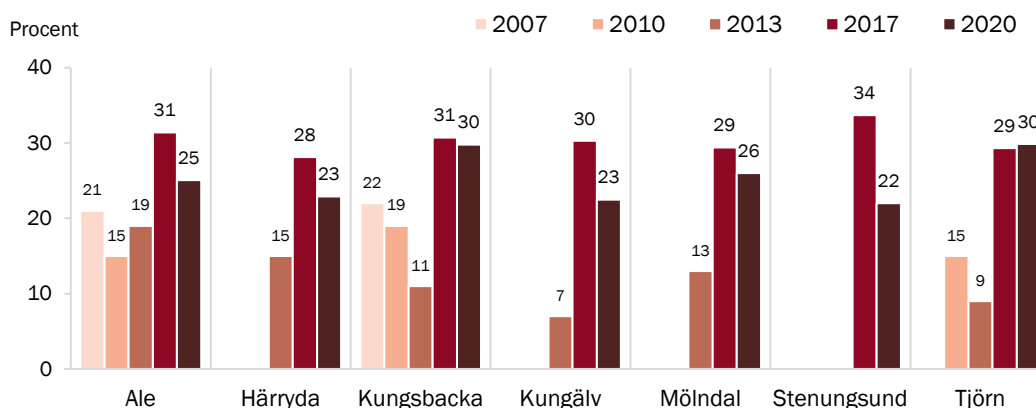
I genomsnitt uppger mer än var fjärde ungdom i årskurs 8, boende i någon av de nio GR-kommunerna som genomförde Lupp hösten 2020, att de under de senaste sex månaderna har varit utsatta för något brott eller hot (27 procent). Lupp-enkätens fråga omfattar hot, stöld, misshandel eller sexuellt våld/utnyttjande. Andelen är ungefär densamma i den statistiskt mer osäkra gy2-gruppen (25 procent).

Allra vanligast är att ha blivit utsatt för hot; det uppger var femte åk8-elev (20 procent) att hen har blivit utsatt för under det senaste halvåret. Beträffande stöld gäller det 11 procent, och beträffande misshandel och sexuellt våld/utnyttjande är det i båda fallen 4 procent.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor och Barnombudsmannen (2021) beskriver i en gemensam rapport från 2021 att det inte har skett några större förändringar i barns och ungas utsatthet för brott sedan 2015. I flertalet av Göteborgsregionens kommuner med jämförbara resultat från Lupp 2017 och 2020 är dock den sammantagna andelen som utsatts för brott eller hot mindre 2020 än 2017 (diagram 5.1). En möjlig bidragande orsak skulle kunna vara pandemin som har inneburit att ungdomar rört sig mindre i miljöer och sammanhang där unga möts utan vuxna närvarande. Skillnaden är särskilt påtaglig i Stenungsund.

I de sex kommuner som kan jämföra resultaten längre tillbaka i tid är andelen som utsatts för brott eller hot också märkbart mindre *före* 2017. Det gäller åtminstone 2013 och för tre av kommunerna även 2011 – och för Ale och Kungsbacka även 2007. Resultaten ska dock tolkas försiktigt på grund av att enkätfrågan var annorlunda konstruerad före 2017, men svaren är dock jämförbara i sak.

Diagram 5.1 Åk8-ungdomar som har utsatts för brott eller hot under det senaste halvåret, 2007–2020, i kommuner med jämförbara resultat

Resultaten över tid måste tolkas försiktigt:

Före 2017 var frågan utformad på ett annat sätt med sex möjliga svarsalternativ: Jag har inte vågat gå ut; Någon har hotat mig; Någon har stulit från mig; Jag har blivit utsatt för misshandel; Jag har blivit utsatt för sexuellt våld/utnyttjande; Inget av detta har hänt mig (möjligt att kryssa för flera). Diagrammet visar andelen som svarat ja beträffande något av: hot, stöld, misshandel, sexuellt våld/utnyttjande (eller före 2017 kryssat för något av detta).

Exakt definition av målgrupp och hemkommun skiljer sig åt mellan åren, likaså hanteringen av frågans bortfall.

Diagrammet visar resultaten för de år som kommunerna gemensamt har genomfört Lupp. Andelen år 2020 i Lilla Edet och Partille är 41 respektive 32 procent.

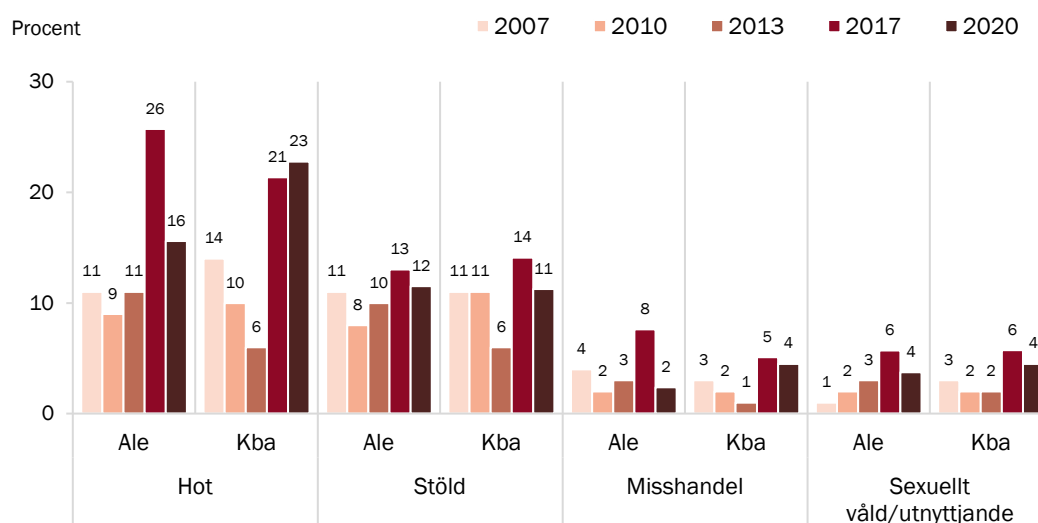
I de nio kommunerna varierar andelen åk8-ungdomar som utsatts för brott eller hot år 2020 mellan 22 och 41 procent. Störst andel gäller Lilla Edet (41 procent), därefter kommer Partille, 32 procent, och Kungsbacka och Tjörn, 30 procent.

Vi har försökt att relatera de ungas erfarenheter av brott och hot i kommunerna till Brottsförebyggande rådets statistik om anmälda brott under 2020 (antal per 100 00 invånare)⁶⁹. Vi finner dock ingen tydlig koppling mellan de ungas erfarenhet av brott och hot som framkommer i Lupp och den offentliga brottsstatistiken på en övergripande nivå. Här krävs mer förfinade analyser och då lämpligen även av flera års förhållanden eftersom mer sällsynta brott kan variera tämligen stort i brottsstatistiken år från år.

Vi ska återvända till förändringarna över tid i Lupp-resultaten och se närmare på vilken typ av brott eller utsatthet som förändringarna i första hand gäller. Vi fokuserar på Ale och Kungsbacka utifrån deras längre tidsserier. Det visar sig att Ales mest alarmerande resultat i Lupp 2017, med 31 procent som under senaste halvåret hade utsatts för minst *något av de brott eller hot* som enkätfrågan täcker, först och främst handlade om utsatthet för hot. Så många som var fjärde åk8-elev i Ale rapporterade detta år 2017 (diagram 5.2). Men relativt sett avviker 2017 även beträffande misshandel och sexuellt våld/utnyttjande. Åk8-elevernas svar pekar på en lite eller mycket bättre situation 2020 inom samtliga fyra områden, även om naturligtvis varje elev som utsatts för brott eller hot är en elev för mycket.

Även bland Kungsbackas åk8-elever, där den totala andelen utsatta både 2017 och 2020 avviker från de föregående mätåren (30–31 procent; diagram 5.1), handlar det i första hand om en påtagligt större andel som utsatts för hot. I Lupp 2020 är denna andel 23 procent. Andelen som utsatts för stöld, misshandel och sexuellt våld/utnyttjande är däremot inte särskilt avvikande 2020 jämfört med åren före 2017.

Diagram 5.2 Utsatt för olika typer av brott eller hot i årskurs 8, 2007–2020

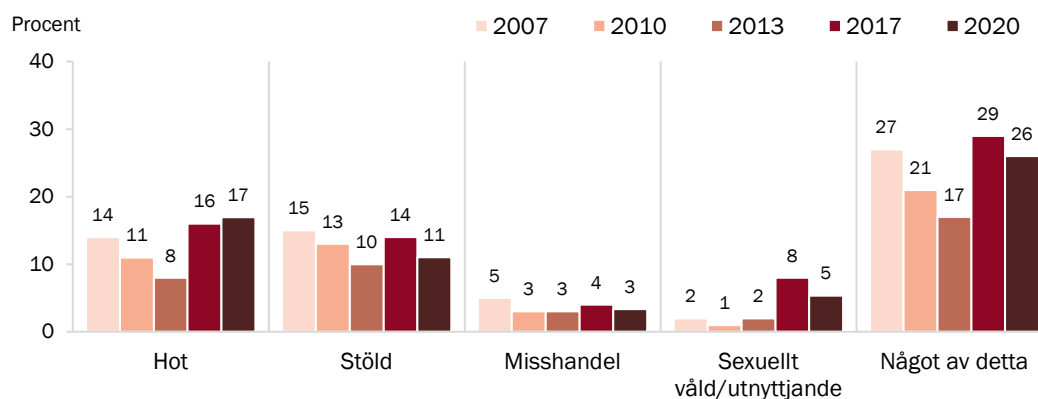
Resultaten över tid ska tolkas försiktigt av flera skäl:

Före 2017 var frågan utformad på ett annat sätt med sex möjliga svarsalternativ: Jag har inte vågat gå ut; Någon har hotat mig; Någon har stulit från mig; Jag har blivit utsatt för misshandel; Jag har blivit utsatt för sexuellt våld/utnyttjande; Inget av detta har hänt mig (möjligt att kryssa för flera).

Exakt definition av målgrupp och hemkommun skiljer sig åt mellan åren, likaså hanteringen av frågans bortfall.

I Kungsbacka kan vi även följa utvecklingen för invånarna på gymnasiets år 2 (eller i motsvarande ålder om de inte går i gymnasiet). Här avviker inte resultaten 2017 och 2020 lika tydligt från tidigare år, utan snarare är det 2013 som avviker med en mindre andel utsatta än övriga år. Det gäller både hot och stöld (diagram 5.3). I Lupp 2017 kan också noteras en avvikande stor andel som rapporterade att de utsatts för sexuellt våld/utnyttjande – vilket även gällde kommunens yngre ungdomar samt Ales yngre grupp (diagram 5.2). Resultaten kan möjligen sättas i samband med *metoo*-rörelsens startskott i mitten av oktober detta år. Sett till enkätsvaren från samtliga kommuner som inkom under den första delen av insamlingsperioden 1–15 oktober, var det 4 procent som uppger att de utsatts för sexuellt våld/utnyttjande i såväl åk8 som gy2 (baserat på 711 respektive 617 enkät svar). Sett till enkätsvaren som inkom därefter (till och med november) var motsvarande andel 5 respektive 7 procent (baserat på 3 014 respektive 1 408 enkät svar).

Diagram 5.3 Utsatt för olika typer av brott eller hot i gymnasiets år 2, invånare i Kungsbacka 2007–2020

Resultaten över tid ska tolkas försiktigt av flera skäl:

Före 2017 var frågan utformad på ett annat sätt med sex möjliga svarsalternativ: Jag har inte vågat gå ut; Någon har hotat mig; Någon har stulit från mig; Jag har blivit utsatt för misshandel; Jag har blivit utsatt för sexuellt våld/utnyttjande; Inget av detta har hänt mig (möjligt att kryssa för flera).

Exakt definition av målgrupp och hemkommun (Kungsbacka) skiljer sig åt mellan åren, likaså hanteringen av frågans bortfall.

Det som flest ungdomar uppger att de har blivit utsatta för både 2017 och 2020 (av det som den aktuella Lupp-frågan täcker) är alltså hot, och detta är också vanligare dessa år än tidigare om vi ser till de kommuner som gjort Lupp före 2017.

Även Brottsförebyggande rådets Nationella trygghetsundersökning (NTU) redovisar för gruppen 16–19-åringar en större andel som utsatts för hot under 2018–2020 jämfört med särskilt 2011–2015, medan andelen 2008 var ungefär densamma som 2020. NTU:s genomsnittliga andel för riket är däremot mindre än den i Lupp (13 procent⁷⁰ mot 20 procent i Lupp:s åk8 och cirka 16 procent i det osäkrare gy2-underlaget). Detta gäller trots att NTU mäter erfarenheter under en 12-månadersperiod, det vill säga en dubbelt så lång period som Lupp. Det finns flera rimliga orsaker. En orsak är att NTU-mätningen är mer detaljerad och särbehandlar exempelvis personrån (där mätningen också visar en ökning 2018–2020) – vilket kan tänkas ingå i Lupp-respondenternas svar. Därtill avser NTU-uppgiften lite äldre ungdomar som också är spridda över hela landet medan Lupp-ungdomarna är invånare i en storstadsregion, där sådant som ungdomsrån är vanligare än i landet i övrigt (Brottsförebyggande rådet 2021, s. 34).

Brottsförebyggande rådet genomför sedan 2015 en särskild skolundersökning i årskurs 9. Undersökningen görs vartannat år och 2021 års resultat finns inte publicerade ännu, men mellan 2015, 2017 och 2019 varierar andelen åk9-elever som uppger att de utsatts för hot mellan 11,3 och 13,6 procent, med störst andel 2017 (Brottsförebyggande rådet 2020, s. 25). Även detta är en nationell mätning, där tidshorisonten är 12 månader.

Det finns många fallor att se upp för vid jämförelser mellan mätningar av denna typ. Men Lupp-resultatet pekar, med visst stöd från NTU-mätningen bland äldre ungdomar, på att ungdomar i Göteborgsregionen under senare år lever med en mer

utbredd hotbild i sin vardag jämfört med hur det såg ut under 2010-talets början (även om det i vissa fall såg värre ut 2007). Samtidigt är det vanskligt att generalisera kring resultaten eftersom dessa skiljer en del mellan grupper av unga.

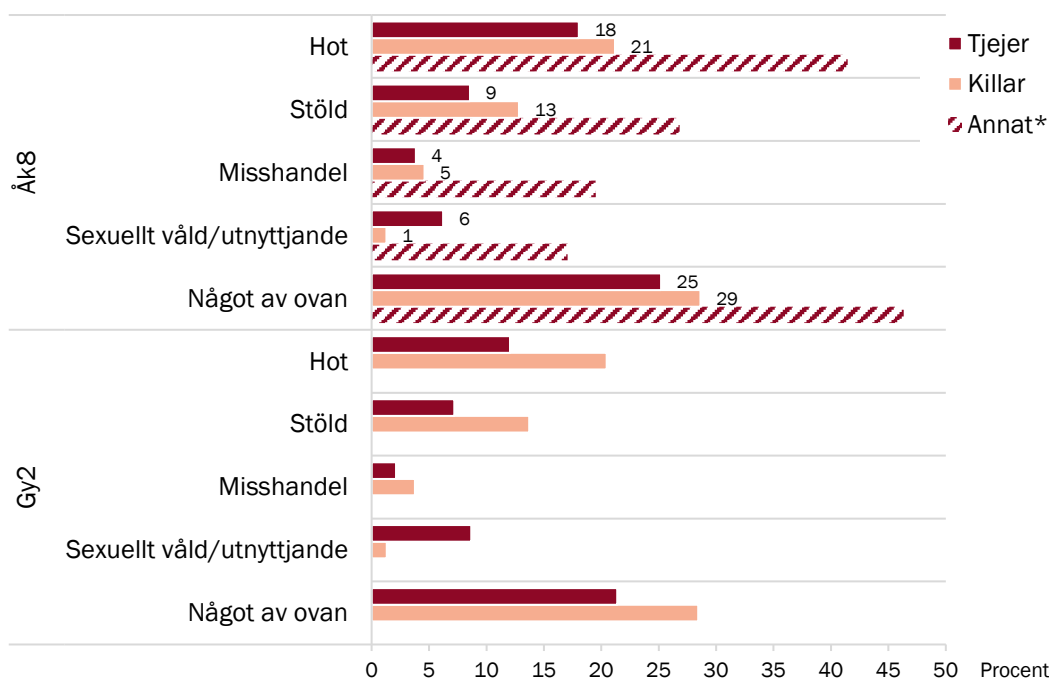
Grupper av unga som är särskilt utsatta för hot och brott

Hittills har beskrivit situationen för åk8- och gy2-ungdomar som kollektiv, men det finns skillnader mellan grupper av unga, bland annat utifrån kön. Det gäller särskilt om vi tar hänsyn till vilka typer av utsatthet det handlar om. Medan killarna i högre grad har utsatts för hot och stöld, är det vanligare att tjejer har utsatts för sexuell våld/utnyttjande (diagram 5.4). Relativt sett är könsskillnaden störst ifråga om sexuell våld/utnyttjande. Ifråga om misshandel är könsskillnaden däremot liten: av de svarande gäller det i åk8 5 procent av killarna och 4 procent av tjejerna. Det övergripande könsmonstret är detsamma i gy2-gruppen.

Allra mest utsatta för såväl hot som brott är dock gruppen ungdomar som på frågan om kön svarar att de har annan könstillhörighet (än kille och tjej). Det gäller oavsett om det handlar om hot eller brott, och om vilken typ av brott. Den exakta andelen är osäker på grund av det begränsade antalet svars personer i gruppen, men skillnaden är stor i relation till både killar och tjejer. Gruppens utsatta position bekräftas även från andra håll (SOU 2017:92; Folkhälsomyndigheten 2020a).

Gymnasieresultaten bekräftar skillnaderna mellan killars och tjejers utsatthet (antalet med annan könstillhörighet i svarsunderlaget är bara 15 personer). Gymnasieresultaten bekräftar också i stora drag hur stor andel av ungdomarna som utsatts för olika sorters brott och hot. Den största skillnaden mellan åldersgrupperna är att en mindre andel tjejer rapporterar att de utsätts för hot i gymnasiegruppen än i årskurs 8. Nivåskattningen på gymnasiet är dock osäker till följd av både stort bortfall och underrepresentationen av utpendlande gymnasieungdomar (särskilt till Göteborg). Detta påverkar vardagsförhållanden i svarsgruppen som helhet och kan i sin tur påverka gruppens resultat beträffande såväl utsatthet som otrygghet i vardagsmiljöer. Det är heller inte otänkbart att den större bortfallsgruppen på gymnasiet kan ha mer riskabla levnadsvanor än genomsnittsungdomen.

Diagram 5.4 Utsatthet för brott eller hot under det senaste halvåret efter könstillhörighet, åk8 samt jämförelse med gy2, 2020

Enkätfråga: *Nu vill vi att du tänker tillbaka på de senaste sex månaderna. Har något av detta hänt dig? Någon har hotat mig; Någon har stulit från mig; Jag har blivit utsatt för misshandel; Jag har blivit utsatt för sexuellt våld/utnyttjande. Svartalternativ: Nej; Ja; Vill inte svara.*

Diagrammet visar procentandelen som svarat ja; svars personer som hoppat över hela enkätfrågan är exkluderade ur analysen. Gymnasieresultatens andelar ska tolkas försiktigt mot bakgrund av bortfallet för målgruppen.

* Enkätfrågans svartalternativ är "Annan könstillhörighet". Svarsunderlaget är begränsat till 41 personer (resultatet för motsvarande gymnasiegrupp baserat på endast 15 personer redovisas ej) och ska därmed tolkas försiktigt.

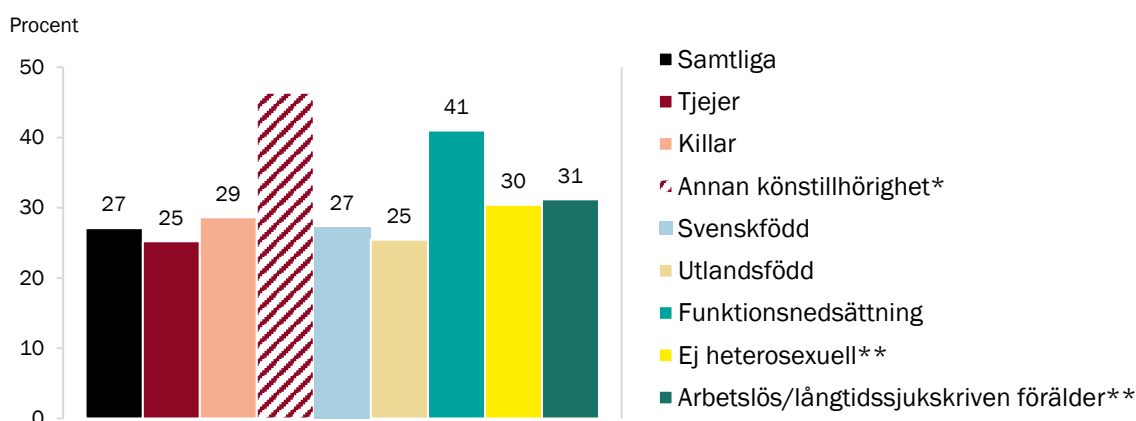
Brottsförebyggande rådets mätningar bekräftar också den större andelen tjejer än killar som utsätts för sexualbrott – skillnaderna blir bara större för de lite äldre ungdomarna som kan användas som referensgrupper. Bland 16–19-åringar i riket som helhet är det 25 procent av tjejerna som uppger att de utsätts för sexualbrott under de senaste 12 månaderna, jämfört med 2 procent av killarna. I skolundersökningen i årskurs 9 är motsvarande skillnad 21 mot 6 procent. De generellt större andelarna kan delvis men inte helt förklaras med enkätfrågans /dubbelt så långa referensperiod i Brå-mätningen.

Andelen tjejer och andelen killar som har blivit hotade är ungefär densamma i Brå:s mätning av 16–19-åringar och har dessutom varierat lite mellan åren. Brå:s skolundersökning i årskurs 9 pekar dock på att hot är en lite vanligare erfarenhet bland tjejer än killar, men skillnaden var betydligt större 2015 (och 2017) än 2019. Det ska då noteras att denna undersökning till skillnad från Lupp särskiljer personrån, vilket är väsentligt mindre vanligt än hot men något som är mer vanligt bland killar än tjejer. Exakta jämförelser mellan Lupp och Brå:s mätningar försvåras alltså även till följd av olika frågekonstruktioner, olika långa referensperioder, urvalets geografi och exakta åldersgrupper.

Med en förenklad, sammantagen analys av utsattheten för brott eller hot i några olika grupper av ungdomar finns det en faktor till som sticker ut jämte könsskillnaden (det vill säga särskilt utsattheten som framträder för gruppen med annan könstillhörighet), och det är gruppen som uppger att de har någon typ av långvarig sjukdom eller funktionsnedsättning som medför att det är svårt delta i olika aktiviteter. I denna grupp uppger fyra av tio att de har utsatts för brott eller hot under det senaste halvåret.

Precis som i Lupp 2017 syns däremot ingen direkt skillnad mellan svenskfödda och utlandsfödda ungdomar. Gruppen med annan sexuell läggning än heterosexuell (eller osäker) samt gruppen med en arbetslös eller långtidssjukskriven förälder framträder som utsatt i något större utsträckning än genomsnittet men skillnaden är relativt liten. Den senare gruppen framstod som mer utsatt jämfört med genomsnittet i Lupp 2017.

Diagram 5.5 Andel åk8-ungdomar som utsatts för brott eller hot under det senaste halvåret, i olika grupper, 2020

Enkätfråga: Nu vill vi att du tänker tillbaka på de senaste sex månaderna. Har något av detta hänt dig? Någon har hotat mig; Någon har stulit från mig; Jag har blivit utsatt för misshandel; Jag har blivit utsatt för sexuellt våld/utnyttjande. Svartalernativ: Nej; Ja; Vill inte svara.

Diagrammet visar procentandelen som svarat ja på någon av dessa frågor; svarpersoner som hoppat över hela enkätfrågan är exkluderade ur analysen.

Grupperna omfattar minst 234 svarpersoner förutom (*); se nedan.

* Observera att svarsunderlaget är begränsat till 41 personer (resultatet för motsvarande gymnasiegrupp baserat på endast 15 personer redovisas ej).

** För en närmare beskrivning av grupperna, se rapportens bilaga.

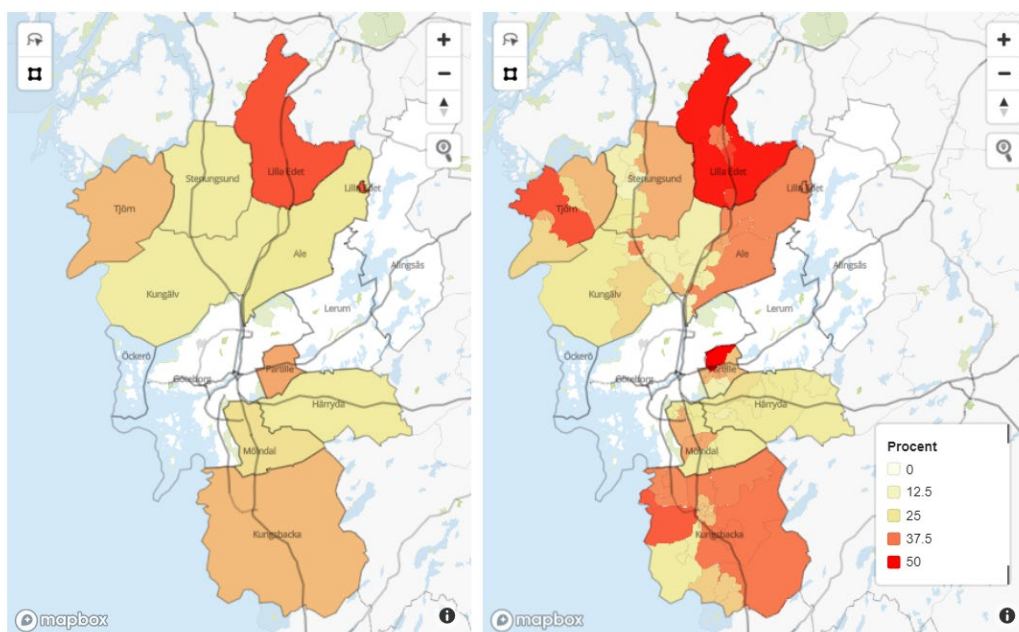
Slutligen ska vi vända blicken mot skillnader ifråga om utsatthet i rent geografiskt avseende. Hade Göteborg genomfört Lupp hade vi med stor sannolikhet sett en större andel utsatta i storstaden jämfört med kranskommunerna, särskilt i stadens centrala delar (se statistik från Brottsförebyggande rådet över anmälda brott⁷¹). Nu kan vi i stället konstatera att andelen utsatta som vi tidigare har nämnt är större i Lilla Edet än i övriga kommuner och att det gäller mer eller mindre hela kommunen (figur 5.4). Vi ska dock påminna om kommunens låga svarsfrekvens och begränsade antal svar

per kommunområde särskilt när det gäller ungdomar som går i skolan utanför kommunen (se bilagans tabell B2).

I andra kommuner ser vi större variationer mellan kommunområden, särskilt i Kungsbacka, Partille och Tjörn. Resultaten pekar tydligt på behovet av ett lokalt förankrat brottsförebyggande och brottsofferstödande arbete. Särskilt med tanke på att områdesresultaten avser en begränsad årskull är det viktigt att involvera ungdomar och andra i berörda i dialogen.

Figur 5.4 Utsatthet för brott eller hot under det senaste halvåret, åk8, utifrån hemkommun (kartan till vänster) respektive boendeområde (kartan till höger)

Enkätfråga: *Nu vill vi att du tänker tillbaka på de senaste sex månaderna. Har något av detta hänt dig? Någon har hotat mig; Någon har stulit från mig; Jag har blivit utsatt för misshandel; Jag har blivit utsatt för sexuellt våld/utnyttjande.* Svartalternativ: *Nej; Ja; Vill inte svara.*

Kartorna illustrerar andelen som svarat ja på någon av dessa frågor per kommun/område, där andelen är större ju mörkare färg som området har. Genomsnittlig andel som svarat ja är 27 procent, baserat på 3 689 svar.

Områdena utgår från regionala statistikområden (RegSO), enskilda eller sammanslagna för större svarsunderlag. För Kungsbacka, Kungälv, Partille och Tjörn har tolkningar gjorts mellan enkätens svartalternativ på områdesfrågan och RegSO-indelningen vilket innebär att områdesgränserna ska tolkas ungefärligt. Ett stort område kan innehålla färre invånare än ett till ytan mindre område.

Minsta antalet svarspersoner per område är 17 personer.

Svarsfrekvens per område är som minst 39 procent, okänt för Kungälvs områden.

Utsatthet för mobbning

En annan viktig indikator på ungdomars förutsättningar för trygghet är förekomst av mobbning. I kapitel 6 (sidan 115 och framåt) beskriver vi omfattningen av mobbning och annan social problematik på elevernas skolor utifrån elevernas bild av dessa förhållanden. Vi konstaterar också att en del elevgrupper vittnar om en större problematik än andra, såsom unga med någon typ av funktionsnedsättning och unga som har en annan sexuell läggning än heterosexuell eller är osäkra i sin könsidentitet.

I det samlade svarsunderlaget uppger ungefär var fjärde åk8-elev (26 procent) att hen själv har blivit mobbad, trakasserad eller utfrys under det senaste halvåret, och detsamma gäller cirka 18 procent av gy2-ungdomarna; 5 respektive 3 procent uppger att de har blivit det under en längre period.

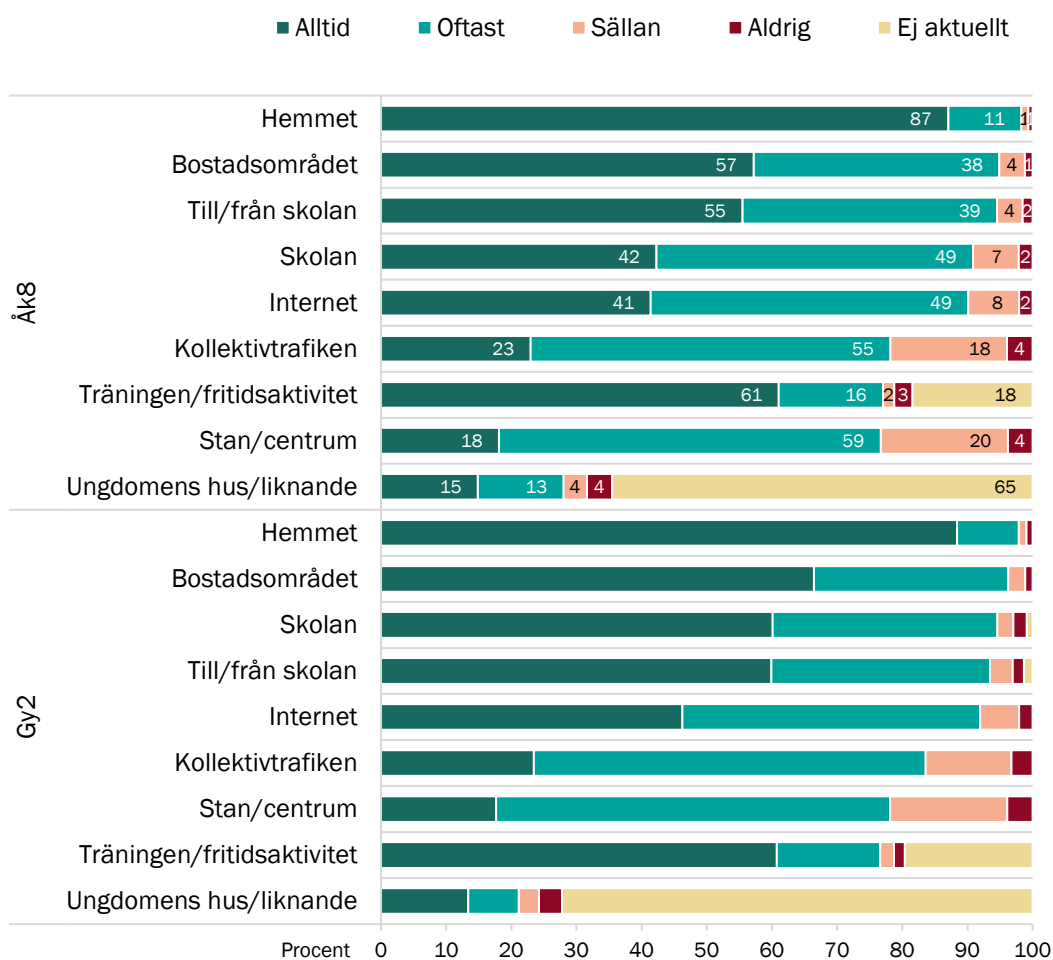
Mobbningen har framför allt skett i skolan. Den erfarenheten delas av 21 procent av åk8-eleverna och 12 procent av gy2-ungdomarna. Den näst vanligaste arenan (som Lupp-enkäten fångar) är den digitala: på internet eller i mobilen; detta har 8 respektive 5 procent erfarenhet av under det senaste halvåret. Tjejer vittnar om den här typen av utsatthet i större utsträckning än killar, och personer med annan könstillhörighet gör det i ännu högre grad – dessa förhållanden beskriver vi närmare med fokus på skolan i kapitel 5.

Upplevd otrygghet i olika vardagsmiljöer

En ansenlig del av ungdomarna har alltså erfarenheter från skolan och andra vardagsmiljöer där de inte känner sig trygga. Samtidigt ska betonas att det stora flertalet ungdomar *oftast* känner sig trygga i flertalet av sina vardagsmiljöer. Beträffande skolan gäller det ungefär nio av tio åk8-ungdomar och ännu lite större andel av gy2-ungdomarna (som går i skolan). Men utifrån skolans karaktär av obligatorisk miljö är målet rimligen att ungdomarna *alltid* ska vara det, och det gäller bara drygt 40 procent i åk8 och cirka 60 procent i gy2 (se vidare kapitel 6).

Även om skolan är en viktig vardagsmiljö för unga så är det inte den enda. Lupp-enkäten mäter den upplevda tryggheten i nio olika vardagliga miljöer eller sammanhang. Mest utbredd är tryggheten i hemmet, men det kan likväl noteras att fler än var tionde åk8-ungdom och ungefär lika många i gy2 inte alltid är trygga i sitt hem (diagram 5.6). Flertalet är åtminstone oftast trygga i bostadsområdet och på vägen till/från skolan. Otryggheten är lite mer utbredd på internet, där var tionde åk8-ungdom sällan eller aldrig är trygg, och ungefär lika många gy2-ungdomar. Men otryggheten gäller i första hand kollektivtrafiken och stan/centrum, där mer än var femte åk8-ungdom sällan eller aldrig känner sig trygg. Andelen är ungefär densamma hos gy2-ungdomarna beträffande stan/centrum medan något färre i denna åldersgrupp uttrycker otrygghet i kollektivtrafiken. Tryggheten under utövandet av fritidsaktiviteter och på ungdomens hus/fritidsgård berör inte alla ungdomar, men en majoritet av de berörda är åtminstone oftast trygga i dessa sammanhang. Det är dock värt att notera att andelen otrygga på ungdomens hus/fritidsgård är relativt sett stor (21 procent av de åk8-ungdomar som har en åsikt om detta). Det ska också sägas att enkätsvaren inte förtäljer varför de unga som inte går på fritidsgård/ungdomens hus avstår från att göra det (eller avstår från att delta i fritidsaktiviteter).

Diagram 5.6 Graden av trygga vardagsmiljöer, åk8 samt jämförelse med gy2, 2020

Enkätfråga: Hur ofta känner du dig trygg på följande ställen? I hemmet; I mitt bostadsområde; På stan eller i centrum; På buss, tåg eller liknande; På internet; På väg till eller från skolan; I skolan; På träningen eller annan organiserad fritidsaktivitet; På ungdomens hus, fritidsgård eller liknande.

Svarsalternativ: Aldrig; Sällan; Oftast; Alltid samt för de två (åk8) respektive fyra (gy2) sista delfrågorna Ej aktuellt.

Områdena är rangordnade efter andelen som alltid eller oftast upplever dem som trygga.

Gymnasieresultaten ska tolkas försiktigt mot bakgrund av bortfallet i målgruppen; därför redovisas inte siffror i dessa staplar.

Den här bilden av att ungdomars trygghet/otrygghet varierar stort i olika vardagsmiljöer liknar den från Lupp 2017, som innehöll en jämförbar enkätfråga. Utgår vi från samtliga nio vardagsmiljöer i frågan och beräknar andelen som är *sällan eller aldrig trygg i minst en av vardagsmiljöerna* gäller det grovt räknat så många som fyra av tio åk8-ungdomar (och generellt en lite mindre andel gy2-ungdomar).

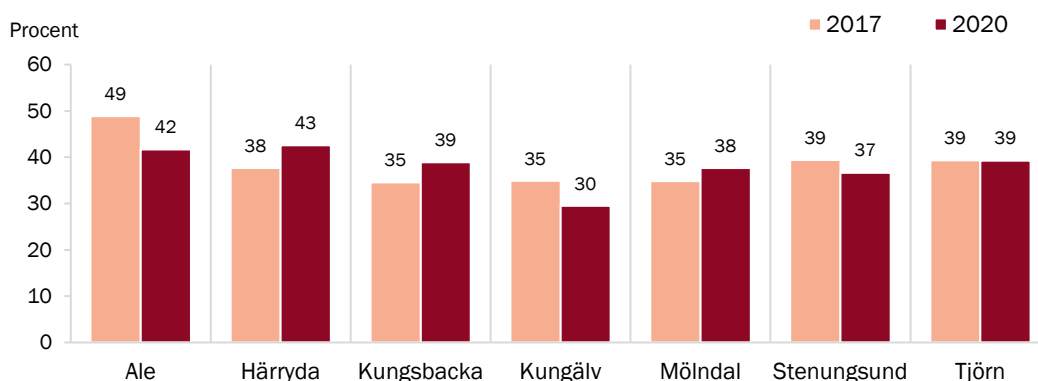
Som framgår av diagram 5.7 är den här sammanfattande andelen otrygga i åk8 i vissa kommuner större 2020 än 2017, i andra mindre.

I båda årens mätningar är andelen otrygga åk8-ungdomar i Kungälv mindre än i flertalet övriga kommuner, och i Ale tvärtom större än i flertalet övriga kommuner. I

både Ale och Kungälv är dock resultatet bättre 2020 än 2017. Beträffande Kungälv är det särskilt resultatet för stan/centrum och kollektivtrafiken som är bättre jämfört med flertalet övriga kommuner, särskilt 2020 men även 2017 (se diagram 5.8 och 5.9 nedan). I Ales fall gäller det generellt förbättrade resultatet 2020 jämfört med 2017 flera områden, men *inte* kollektivtrafiken (se diagram 5.8 nedan).

Oavsett skillnaderna mellan kommuner och över tid är även Kungälvs resultat för 2020, med 30 procent av åk8-ungdomarna som upplever otrygghet någonstans i vardagsmiljön, värt att uppmärksamma – och andelen är alltså ännu större i övriga kommuner. I Lilla Edet och Partille, som saknar jämförbarhet bakåt i tiden, handlar det om så många som ungefär hälften av åk8-ungdomarna som uppger att de är otrygga i minst någon vardagsmiljö. Det ska påminnas om att Lilla Edets resultat baseras på ett statistiskt osäkert resultat (se kapitel 4, tabell 4.1).

Diagram 5.7 Otrygghet i vardagsmiljön i åk8, Lupp 2017 och Lupp 2020, i kommuner med jämförbara resultat

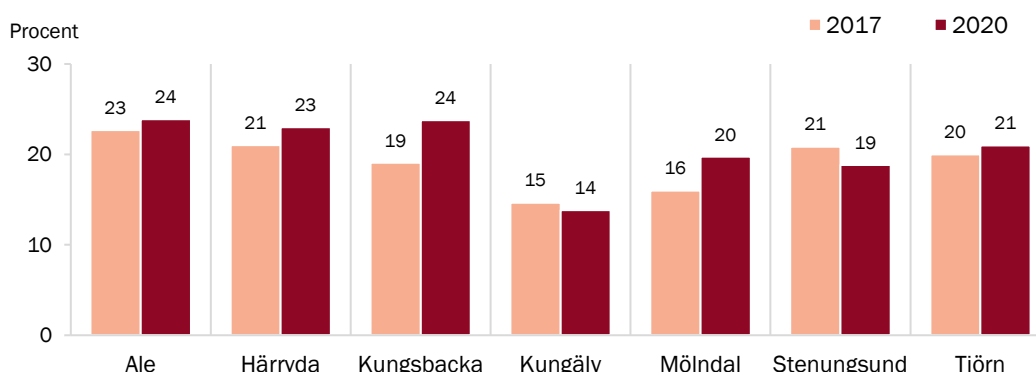
Enkätfråga: *Hur ofta känner du dig trygg på följande ställen? I hemmet; I mitt bostadsområde; På stan eller i centrum; På buss, tåg eller liknande; På internet; På väg till eller från skolan; I skolan; På träningen eller annan organiserad fritidsaktivitet; På ungdomens hus, fritidsgård eller liknande.* Svartalternativ: *Aldrig; Sällan; Oftast; Alltid* samt för de två sista delfrågorna *Ej aktuellt*.

Diagrammet visar andelen som svarat "aldrig" eller "sällan" på minst en delfråga. Svartpersoner som inte besvarat någon av delfrågorna är exkluderade ur analysen.

Diagrammet visar resultaten för de år som kommunerna gemensamt har genomfört Lupp. Andelen år 2020 i Lilla Edet och Partille är 50 respektive 49 procent

Jämförelsen mellan 2020 och 2017 visar också att den generellt lite mer utbredda otryggheten bland åk8-ungdomar i Härryda och Kungsbacka avspeglas i en tilltagande otrygghet både i kollektivtrafiken och stan/centrum. I Mölndals fall handlar det om en ökad otrygghet i kollektivtrafiken.

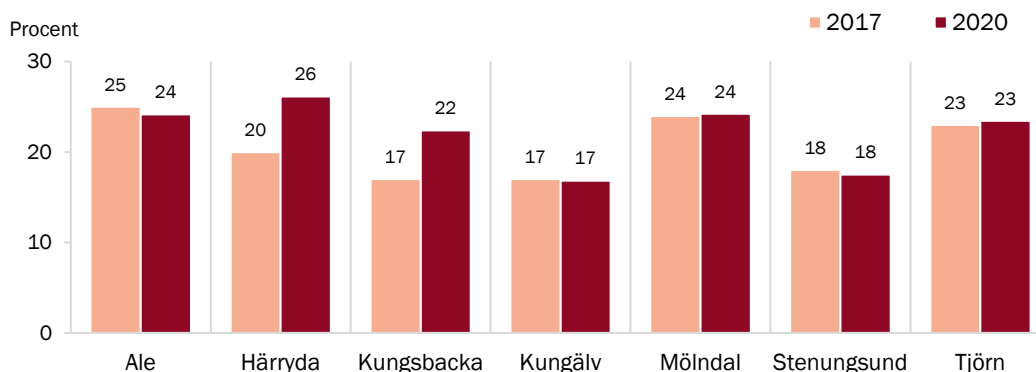
Diagram 5.8 Otrygga åk8-ungdomar i kollektivtrafiken, Lupp 2017 och Lupp 2020, i kommuner med jämförbara resultat

Enkätfråga: *Hur ofta känner du dig trygg på följande ställen? På buss, tåg eller liknande.*
Svarsalternativ: *Aldrig; Sällan; Oftast; Alltid.*

Diagrammet visar andelen som svarat "aldrig" eller "sällan". Svartpersoner som inte besvarat någon av frågans delfrågor är exkluderade ur analysen.

Diagram 5.9 Otrygga åk8-ungdomar på stan/i centrum, Lupp 2017 och Lupp 2020, i kommuner med jämförbara resultat

Enkätfråga: *Hur ofta känner du dig trygg på följande ställen? På stan eller i centrum.*
Svarsalternativ: *Aldrig; Sällan; Oftast; Alltid.*

Diagrammet visar andelen som svarat "aldrig" eller "sällan". Svartpersoner som inte besvarat någon av frågans delfrågor är exkluderade ur analysen.

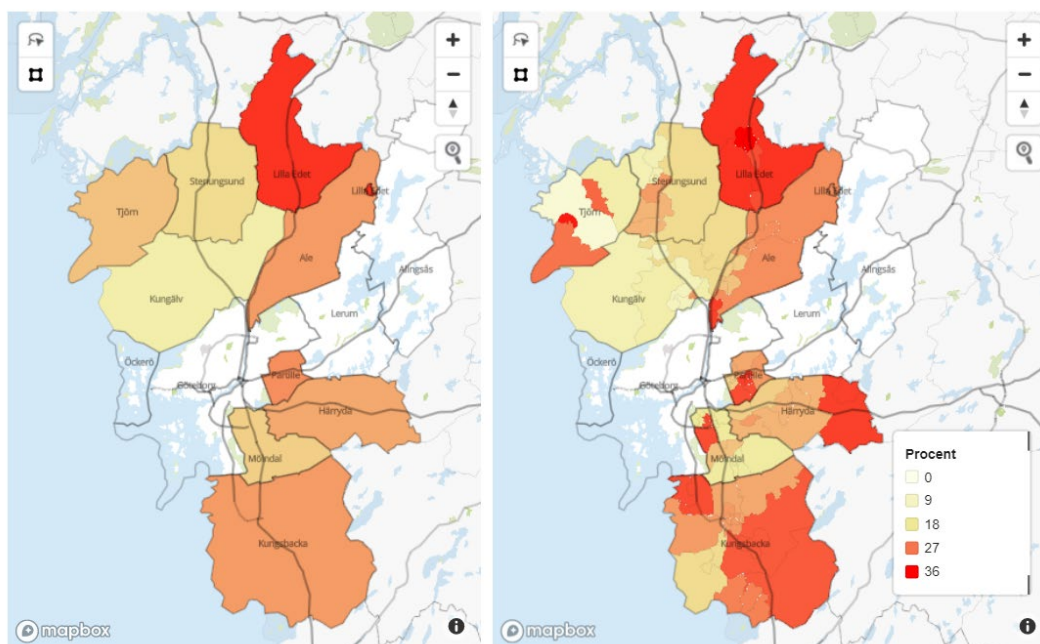
Både centrum/stan och kollektivtrafiken är alltså centrala områden för många ungas upplevelser av otrygghet. Detta är också de områden som tydligast bidragit till den ökade otrygghet som syns i några kommuner mellan 2017 och 2020.

Om vi stannar i kollektivtrafiken kan vi precis som beträffande utsatthet för brott eller hot placera resultaten tydligare i geografien. När det gäller andelen som svarar att de sällan eller aldrig är trygga i kollektivtrafiken är den allra störst i Lilla Edet (cirka 32 procent; här saknar vi möjlighet att jämföra med 2017). De något osäkra resultaten för kommunen (se ovan) indikerar att detta gäller generellt i kommunen (figur 5.5). I Kungsbacka finns det däremot anledning att arbeta mer områdesspecifikt med frågan, eftersom det är relativt stora skillnader i hur utbredd

åk8-ungdomarnas otrygghet är mellan kommunens olika områden. Detsamma gäller Mölndal där otryggheten är vanligast i de västra delarna av kommunen. Även i Tjörns kommun är det stora skillnader inom kommunen. I Kungälv gäller den jämförelsevis lilla andel otrygga i kollektivtrafiken däremot i större delen av kommunen; enda undantaget gäller det till ytan minsta området Komarken (områdesresultatet på 24 procent baseras på svar från 29 åk8-ungdomar).

Med utgångspunkt i statistik över kollektivtrafikresor (erhållen från Västtrafik 2022-01-23) har vi undersökt om skillnaderna mellan kommunernas resultat kan hänga samman med ett mer eller mindre omfattande resande. Vi fann dock inget uppenbart samband mellan andelen otrygga åk8-ungdomar och antalet stämplingar med skolkort i kommunen. Det ska dock sägas att analysen vilar på tämligen osäker grund. Dels avser den statistik vi kunde få tillgång till resande med skolkort i samtliga årskurser, dels gäller den antalet stämplingar, och både stämplingar/viseringar och kortens giltighetstid under dygnet varierar mellan kommunerna och mellan olika färdmedel.

Figur 5.5 Otrygghet i kollektivtrafiken, åk8, utifrån hemkommun (kartan till vänster) respektive boendeområde (kartan till höger)

Enkätfråga: *Hur ofta känner du dig trygg på följande ställen? På buss, tåg eller liknande.*

Svarsalternativ: *Aldrig; Sällan; Oftast; Alltid.*

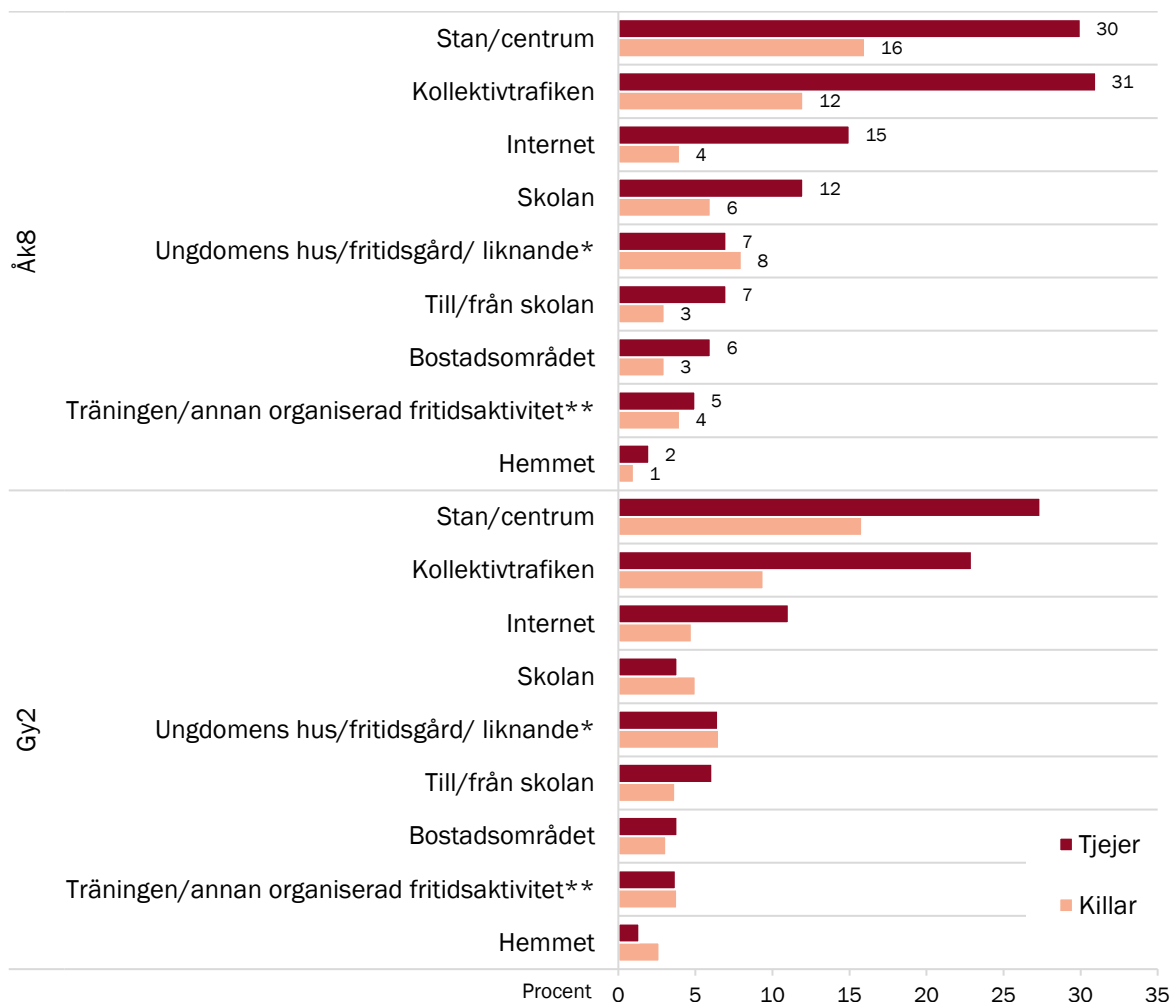
Kartorna illustrerar andelen som svarat "aldrig" eller "sällan" per kommun/område, där andelen är större ju mörkare färg som området har. Genomsnittlig andel som svarat ja är 22 procent, baserat på 3 669 svar.

Minsta antalet svarspersoner per område är 17 personer. Se i övrigt kommentar till figur 5.4.

Otryggheten varierar även stort utifrån demografi och socioekonomi. Inte minst handlar det om skillnader mellan tjejer och killar, där tjejer i åk8 i större utsträckning uttrycker att de är otrygga i samtliga vardagsmiljöer utom ungdomens

hus/fritidsgård (diagram 5.10). I gy2-gruppen krymper könsskillnaden generellt men i kollektivtrafiken är andelen otrygga tjejer mer än dubbelt så stor än andelen otrygga killar.

Diagram 5.10 Andel otrygga i olika vardagsmiljöer, åk8 samt jämförelse med gy2, 2020

För enkätfrågans lydelse, se diagram 5.6.

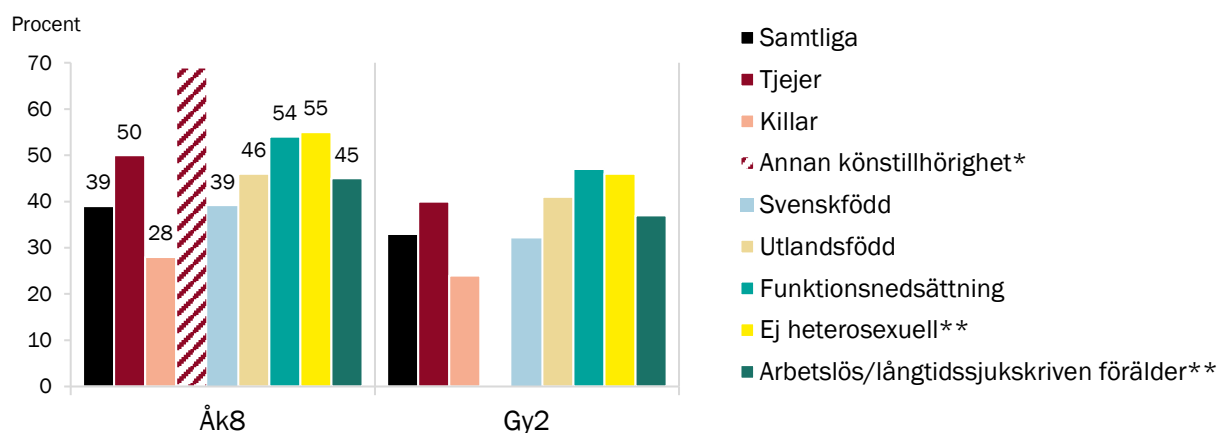
Gymnasieresultaten ska tolkas försiktigt mot bakgrund av bortfallet i målgruppen; därför redovisas inte siffror i dessa staplar.

* Andelen som svarat "ej aktuellt" var totalt 65 procent i åk8 och 72 procent i gy2 (undantagna i analysen). ** Andelen som svarat "ej aktuellt" var totalt 18 procent i åk8 och 20 procent i gy2 (undantagna i analysen).

Än mer utbredd än hos tjejer är otryggheten i den mindre grupp av åk8-ungdomar som anger att de har annan könstillhörighet än kille/tjej (diagram 5.11). Beträffande stan och kollektivtrafiken gäller det ungefär varannan (baserat på 41–42 personer).

Andra grupper av unga i årskurs 8 där otryggheten sammantaget är mer utbredd än genomsnittet är unga med en funktionsnedsättning och unga som inte definierar sig som heterosexuella. Andelen är också lite större än genomsnittet bland utlandsfödda samt bland unga som med en arbetslös/långtidssjukskriven förälder.

Diagram 5.11 Otrygghet i vardagsmiljön i olika grupper, åk8 samt jämförelse med gy2, 2020

Enkätfråga: Se kommentar till diagram 5.6.

Grupperna omfattar minst 127 svarspersoner förutom (*); se nedan.

Gymnasieresultaten ska tolkas försiktigt mot bakgrund av bortfallet i målgruppen; därför redovisas inte siffror i dessa staplar.

* Observera att svarsunderlaget är begränsat till 42 personer (resultatet för motsvarande gymnasiegrupp baserat på endast 15 personer redovisas ej).

** För en närmare beskrivning av grupperna, se rapportens bilaga.

Slutligen kan konstateras att otryggheten är större i grupper som har utsatts för något brott eller hot under det senaste halvåret: 54 mot 34 procent i åk8 och cirka 46 mot 28 procent i gy2. Motsvarande gäller för unga som utsatts för mobbning. Här är sambandet till och med ännu starkare: oavsett om det varat under en längre period eller inte är andelen som är otrygg i minst någon vardagsmiljö ungefär den dubbla bland de som har utsatts, det gäller i såväl åk8 som i gy2.

Förutsättningar för en meningsfull fritid

En av dimensionerna i ”välbefinnandehjulet” som vi har presenterat ovan (sidan 48) handlar om att ha förutsättningar för en utvecklande, engagerande och aktiv fritid. Lupp-enkäten innehåller frågor som tangerar dessa områden på lite olika sätt. Här kommer vi att beskriva två förhållanden som kan bidra till en aktiv och meningsfull fritid: att det finns tillräckligt mycket att göra och andelen unga som är medlemmar i en förening.

Att ha något att göra

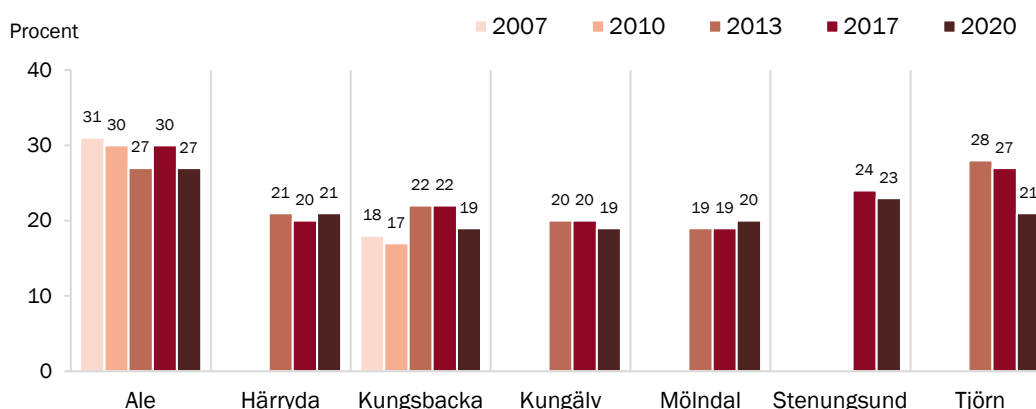
Svarsunderlaget från de nio kommunerna sammantaget visar att 3 procent av åk8-ungdomarna och cirka 4 procent av gy2-ungdomarna tycker att det finns väldigt lite eller ingenting att göra på fritiden. Läger vi till andelen som svarar ”ganska lite” växer andelen till 21 respektive 30 procent. I flertalet kommuner med jämförbarhet bakåt i tiden för åk8 har denna andel varit relativt stabil över tid (diagram 5.12). Den största förändringen syns i Tjörns kommun, där andelen kritiska röster 2020, 21

procent, är märkbart mindre än 2017 och 2013 (här kan läggas till att andelen var ännu lite större, 32 procent, i Tjörns genomförande av Lupp 2011). Ale kommun avviker med en generellt större andel åk8-elever som upplever ett för litet fritidsutbud jämfört med övriga (jämförbara) kommuner, men trenden i kommunen är om något svagt positiv, med mindre andel 2020 än 2007 och 2010.

I Lupp 2020 håller sig variationen mellan kommunerna inom intervallet 19–27 procent (i Lilla Edet och Partille, som båda saknar jämförbarhet över tid, är andelen 21 respektive 22 procent).

Diagram 5.12 Upplevelse av för litet fritidsutbud i åk8, i kommuner med jämförbara resultat över tid

Resultaten över tid måste tolkas försiktigt eftersom frågans formulering har förändrats.

Enkätfrågan 2020 lyder: *Hur mycket eller lite tycker du att det finns att göra på fritiden?*

Svarsalternativ: *Väldigt mycket; Ganska mycket; Ganska lite; Väldigt lite/ingenting.*

2013: *Hur mycket finns det att göra på fritiden?* 2007 och 2010: *Hur mycket, av det du är intresserad av, finns det att göra på fritiden?*

Diagrammet visar andelen som svarat ganska/väldigt lite/ingenting. Även svarsalternativen har ändrats något men med helt jämförbar innebörd.

Diagrammet visar resultaten för de år som kommunerna gemensamt har genomfört Lupp.

Större skillnader än mellan kommuner finns dock mellan områden inom en och samma kommun. Ett exempel är Lilla Edet, där svarsunderlaget är osäkert, men antyder att åk8-ungdomarna i Göta och Lödöse (sammanslagna till ett område) är mindre negativa till fritidsutbudet jämfört med de som bor i kommunens omland (figur 5.6a). I Ale är det en mindre andel av åk8-ungdomarna i Älvängen och Nol-Alafors som tycker att det finns för lite att göra jämfört med kommunen i övrigt.

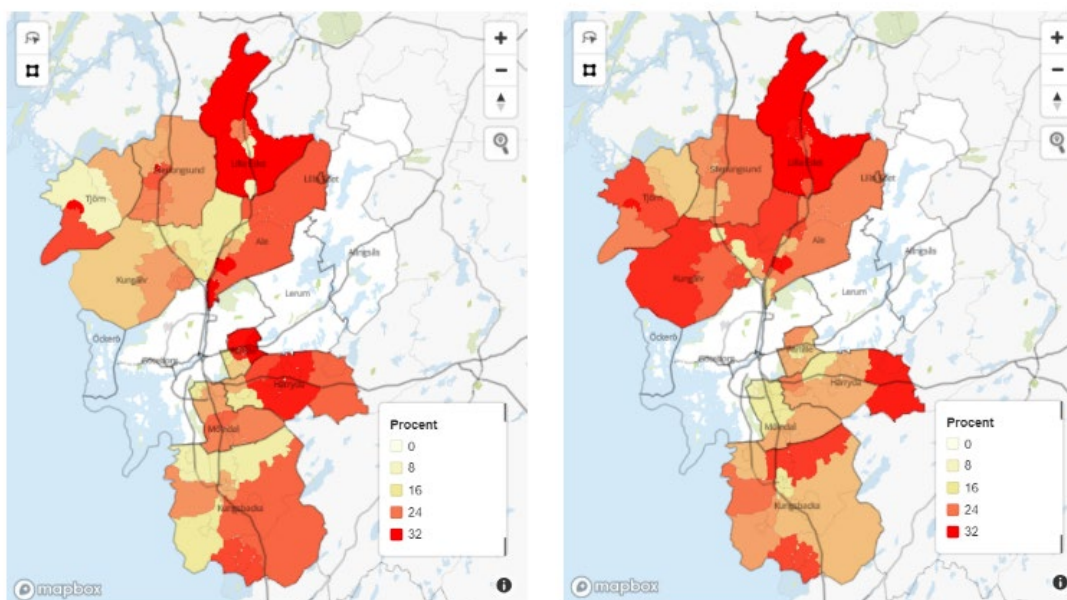
Utöver västra Tjörn finns ett mönster av lite mer utbredd kritik mot fritidsutbudet i regionens östra delar. Det geografiska mönstret sammanfaller därmed till viss del med inkomstspridningen inom regionen (se kapitel 1). Det skulle med andra ord kunna botten i skilda socioekonomiska förutsättningar och exempelvis i vilken utsträckning ungdomarna har möjlighet att ta del av det fritidsutbud som finns, något som kanske även kräver att de förflyttar sig inom kommunen eller över kommungränser.

I arbetet med att utveckla det lokala fritidsutbudet för ungdomar är det därför intressant att liknande kartor över andelen som saknar fritidsaktiviteter *där de bor* visar på ett lite annorlunda mönster (figur 5.6b). Här lyser Lilla Edet rödare oavsett boendeområde, och på Tjörn växer andelen i Klövedal-Kyrkesund-Fagerfjäll och i Källekärr med det här tydligare lokala perspektivet. Detsamma gäller några mindre centrala områden i Kungälv, Härryda och Kungsbacka. I detta fall är det rimligt att tänka sig att föräldrar med goda förutsättningar i form av både ekonomiska resurser och möjligheter att stötta och skjutsa sina barn kan överbrygga ett begränsat närlokalt utbud av aktiviteter.

Figur 5.6 Uppfattningar om fritidsutbudet, åk8, utifrån boendeområde

a) För litet fritidsutbud

b) Saknar fritidsaktiviteter i boendeområdet

Enkätfrågor:

- Hur mycket eller lite tycker du att det finns att göra på fritiden?
Svarsalternativ: Våldigt mycket; Ganska mycket; Ganska lite; Våldigt lite/ingenting.

- Tycker du att det saknas fritidsaktiviteter där du bor?
Svarsalternativ: Ja; Nej; Vet inte.

Kartorna illustrerar andelen som svarat *ganska lite/våldigt lite/ingenting* respektive *ja*, per område, där andelen är större ju mörkare färg som området har.

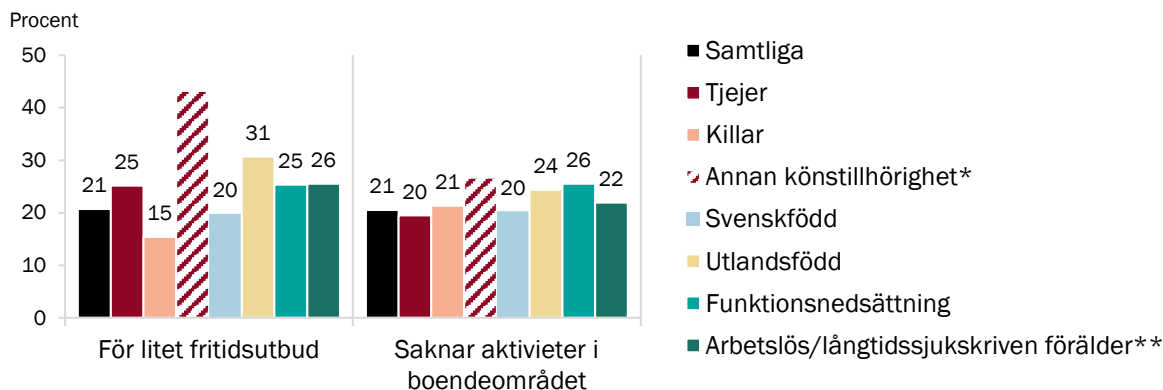
Genomsnittlig andel är 21 procent både beträffande andelen som svarat att det finns lite/inget att göra (baserat på 3 713 svar) och att de saknar fritidsaktiviteter där de bor (3 712 svar).

Minsta antalet svars personer per område är 17 personer. Se i övrigt kommentar till figur 5.4.

Vi finner dock begränsade socioekonomiska förklaringar till skilda uppfattningar om fritidsutbudet. Ett visst samband finns emellertid, vilket i första hand gäller i relation till uppfattningen om att det finns för lite att göra. I genomsnitt upplever en av fem ungdomar att det finns för lite att göra. I gruppen utlandsfödda gäller det nästan en av tre åk8-ungdomar, och i gruppen med en arbetslös/långtidssjukskriven förälder ungefär en av fyra (diagram 5.13). Det finns också en könsskillnad med en

större andel tjejer än killar som tycker att det finns för litet att göra: 25 mot 15 procent (medan det inte är någon skillnad när det specifikt gäller aktiviteter i boendeområdet). Mest kritisk uppfattning återfinns dock i den antalsmässigt lilla grupp ungdomar med annan könstillhörighet.

Diagram 5.13 Begränsat fritidsutbud i olika grupper, åk8, 2020

Enkätfrågor: Hur mycket eller lite tycker du att det finns att göra på fritiden? respektive Tycker du att det saknas fritidsaktiviteter där du bor?

För svarsalternativ och övrig information, se kommentar till figur 5.6.

Grupperna omfattar minst 287 svarspersoner förutom (*); se nedan.

* Observera att svarsunderlaget är begränsat till 44/45 personer.

** För en närmare beskrivning av grupperna, se rapportens bilaga.

En annan enkätfråga fångar upp om det kan föreligga hinder på mer individuell grund för att ta del av de fritidsaktiviteter som finns. Frågan är konstruerad som fyra påståenden som alla utgår från att ”det finns något att göra men...”⁷². De fyra möjliga hindren handlar om ett eget bristande intresse, kostnader, svårigheter att ta sig eller invändningar från familjen.

Det visar sig att hinder i form av kostnader, ”logistik” och familjen alla har samband med både uppfattningen om fritidsutbudet mer allmänt och åsikten att det saknas fritidsaktiviteter i boendeområdet.

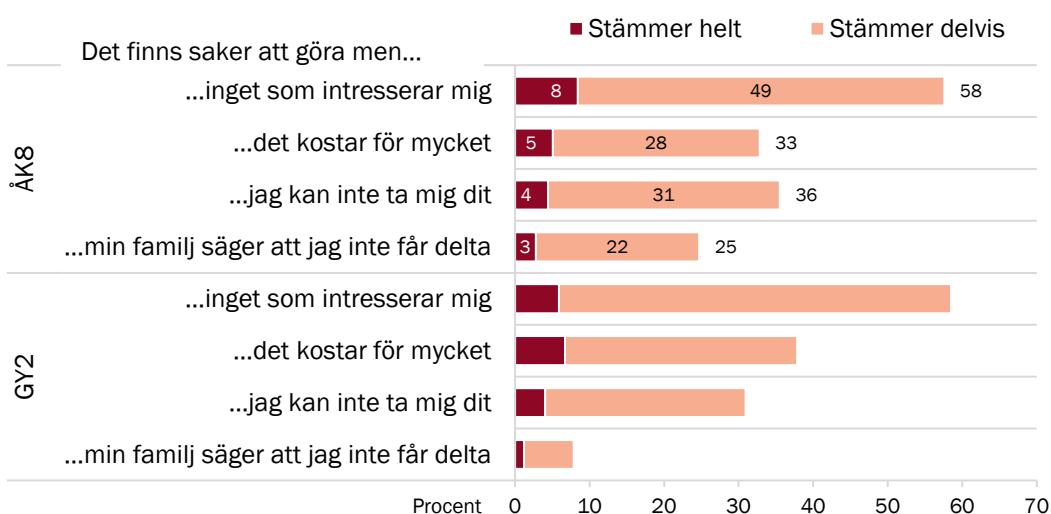
När det kommer till det egna intresset samvarierar det däremot endast med den allmänna uppfattningen om fritidsutbudet. Resultatet pekar på att den uppfattningen är svårare att ändra på ekonomisk väg, genom bättre kollektivtrafik eller liknande. Även om ett bristande intresse naturligtvis inte *uppstår* i ett vakuum tycks det generella behovet handla mer om att främja motivation än att undanröja konkreta hinder.

Resultaten signalerar också att ett eventuellt motivationshöjande arbete bör ha ett brett anslag. I Lupp 2020 är det mer än hälften av ungdomarna som uttrycker ett begränsat intresse för de fritidsaktiviteter som finns (diagram 5.14). Precis som i Lupp 2017 är ett bristande intresse ett vanligare ”hinder” än både kostnader, att kunna ta sig eller familjeskäl. Nästan var tionde svarar att det stämmer helt att det finns saker att göra men inget som intresserar dem. Ett bristande intresse tycks i båda

åldersgrupperna vara lite vanligare bland tjejer än killar, men skillnaden är liten (i åk8 svarar 60 mot 55 procent delvis eller helt).

Men även de andra typerna av hinder förekommer i tämligen stor utsträckning: ungefär var tredje åk8-ungdom hänvisar, delvis eller helt, till svårigheter att ta sig till aktiviteterna och ungefär lika många till för höga kostnader. Och var fjärde uppger att familjen, delvis eller helt, hindrar dem från att delta. Resultaten speglar i hög grad dem från Lupp 2017. I gy2-gruppen är andelarna ungefär desamma förutom beträffande familjen som är ett mindre vanligt hinder i denna åldersgrupp (samma sak framkom 2017).

Diagram 5.14 Upplevda hinder för att göra saker på fritiden, åk8 samt jämförelse med gy2, 2020

Enkätfråga: Hur stämmer dessa påståenden in på dig? följt av fyra påståenden som alla inleds "Det finns saker att göra men..." med fortsättning enligt diagrammets redovisning.

Svarsalternativ: Stämmer helt; Stämmer delvis; Stämmer inte alls (redovisas ej i diagrammet).

Resultaten baseras på som minst 3 653 åk8-svar och 1 828 gy2-svar.

Beträffande problem att ta sig till aktiviteterna är detta något som fler utlandsfödda än svenskfödda anger som hinder: i åk8 svarar 9 mot 4 procent "stämmer helt", 45 mot 35 procent svarar stämmer delvis/helt. Det hindrar vidare personer med någon typ av funktionsnedsättning eller långvarig sjukdom i lite större utsträckning än övriga: i åk8 svarar 6 mot 4 procent "stämmer helt", 47 mot 35 procent svarar stämmer delvis/helt. Skillnaderna är dock större utifrån ekonomiska förhållanden, mätt genom uttryckt oro för föräldrarnas ekonomi: 17 procent bland de som oroar sig (ganska mycket eller mycket) svarar "stämmer helt" mot 4 procent av övriga, och 65 mot 34 procent svarar stämmer delvis/helt.

Föga förvånande får den ekonomiska faktorn ännu tydligare genomslag beträffande kostnadshinder. Bland åk8-ungdomar som oroar sig för sina föräldrars ekonomi svarar 23 procent "stämmer helt" mot 4 procent av övriga, och 71 mot 31 procent svarar stämmer delvis/helt. Även gruppen utlandsfödda och gruppen med någon typ av funktionsnedsättning eller långvarig sjukdom anger detta oftare än andra unga.

Slutligen kan vi konstatera att det beträffande familjeskäl är 6 procent av utlandsfödda åk8-ungdomar som svarar ”stämmer helt” mot 2 procent av svenskfödda (6 procent av utlandsfödda tjejer; 5 procent av utlandsfödda killar). Läger vi till andelen som svarar ”stämmer delvis” försvinner dock skillnaden mellan svenskfödda och utlandsfödda helt i åk8. I det mer osäkra gy2-underlaget är skillnaden större, andelen är ungefär dubbelt så stor bland utlandsfödda som svenskfödda.

Övriga beskrivna samband ovan återfinns även i gymnasiegruppen, med varierande styrka.⁷³

I sammanhanget ska nämnas att Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor i en enkät till 16–25 åringar har funnit ett ännu vanligare hinder för att ägna sig åt fritidsaktiviteter. Det handlar om brist på tid, på grund av skola eller arbete, en upplevelse som delas av tjejer i lite större utsträckning än av killar (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2020, s. 53).

Det finns alltså en hel del både konkreta, strukturella och individuella hinder för en aktiv fritid. I dessa avseenden har civilsamhället en viktig roll att spela, både för att motverka hinder och främja alla ungas tillgång till en meningsfull fritid.

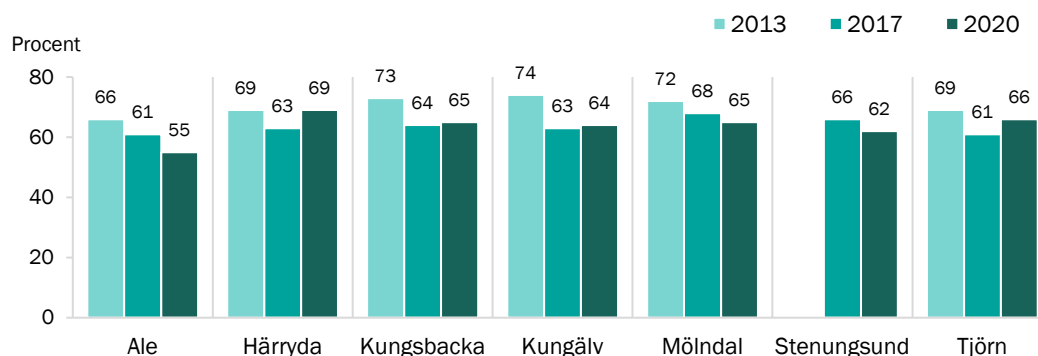
Föreningsmedlemskap

Det ideella föreningslivet, med mer eller mindre lokal förankring, är en central aktör när det handlar om att erbjuda unga en meningsfull fritid. Den meningsskapande potentialen handlar både om individens lärande eller utveckling inom ett visst område och om tillgång till en social arena. En förening erbjuder samhörighet med andra medlemmar utifrån ett gemensamt intresse. Många föreningar erbjuder en konkret mötesplats för social delaktighet och kan den vägen även bidra till att stärka ungas sociala kapital.

Nationell statistik visar att andelen ungdomar och unga vuxna som är medlemmar i en förening har minskat under de senaste decennierna, även om förändrade sätt att mäta detta försvårar jämförelser över tid. Enligt SCB var 74 procent av Sveriges 16–25-åringar medlemmar i en förening 2000/2001 (SOU 2007:66, s. 63), vilket kan jämföras med 62 procent som Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor redovisar på portalen *ungidag.se* för 2018.⁷⁴ För gruppen 16–19 år är motsvarande andel 2018 lite större, 66 procent. Bland de unga som deltar i föreningsverksamhet är den vanligaste typen av förening en idrottsförening (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2020, s. 90).

Även om Lupp-enkätens resultat pekar på att föreningslivet fortfarande 2020 är en viktig bas för många ungas fritid, är det i flertalet kommuner en mindre andel åk8-ungdomar som är medlemmar jämfört med 2013 (diagram 5.15). Men det finns samtidigt stora skillnader mellan kommunerna, skillnader som är större 2020 än 2013. Räkna vi med Lilla Edet och Partille, som inte har gjort Lupp tidigare, varierar andelen 2020 mellan 48 och 69 procent. Lilla Edet står för den minsta, dock statistiskt mer osäkra, andelen, och Partille återfinns i intervallets mitt (58 procent). Andelen föreningsmedlemmar är för övrigt generellt lägre i gymnasiegruppen (se vidare nedan), och det har gällt även tidigare år (se Härrydas, Kungsbackas och Mölndals lokala Lupp-rapporter⁷⁵ som inkluderar gy2-gruppen).

Diagram 5.15 Föreningsmedlemskap i åk8, i kommuner med jämförbara resultat över tid

Resultaten över tid måste tolkas försiktigt.

Enkätfrågan 2020 lyder: *Är du medlem i någon förening? Till exempel religiös förening eller församling, kultur- eller idrottsförening, politiskt ungdomsförbund, friluftsförening m.m.* Svartalternativ: *Nej; Ja, jag är medlem i en förening.* Diagrammet visar andelen som svarat ja.

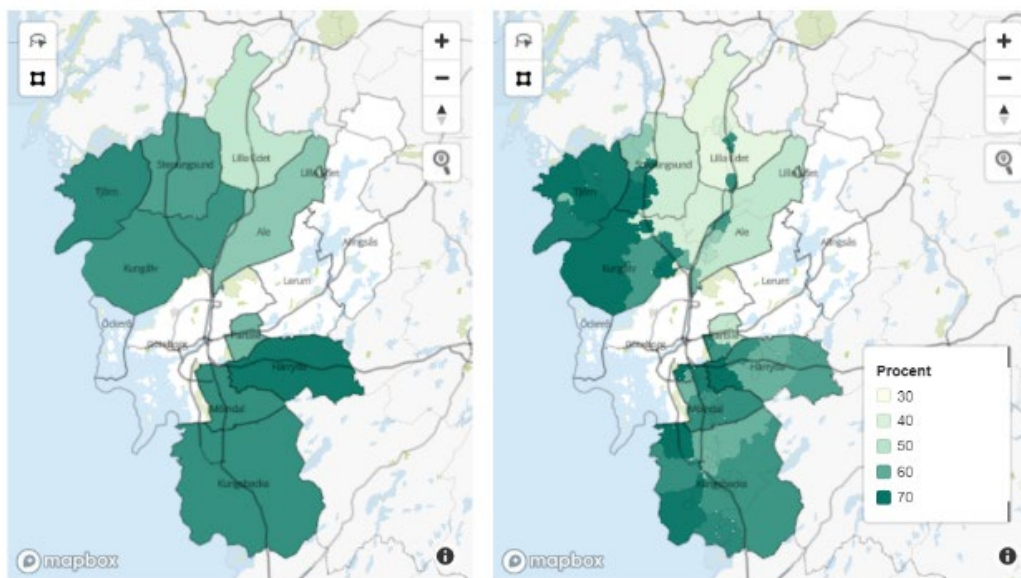
Frågan 2013 avsåg ett antal olika typer av föreningar var för sig: *Är du medlem i någon/några av följande föreningar?*, följt av svartalternativen: *Ja; Nej.* Det är rimligt att anta att 2013 års fråga med fler exempel bidrar till att fler svarar ja. En liknande fråga ingick 2007 och 2010 men frågans utformning skiljer sig för mycket för att svaren ska vara jämförbara.

Exakt definition av målgrupp och hemkommun skiljer sig åt mellan åren.

Diagrammet visar resultaten för de år som kommunerna gemensamt har genomfört Lupp.

Om vi även här tittar på kommunernas boendeområden finner vi att variationerna är förhållandevis begränsade inom kommunerna (figur 5.7). Men i både Lilla Edet och Stenungsund skiljer sig andelen föreningsmedlemmar relativt mycket mellan olika områden (att områdena är små på kartan ska inte misstolkas som att det berör färre ungdomar jämfört med större områden). I Lilla Edet är mönstret det omvända jämfört med uppfattningen om fritidsutbudet, med en relativt stor andel föreningsmedlemmar i Lödöse och Göta, där relativt få tyckte det fanns för lite att göra (se figur 5.6, sidan 66). I Stenungsund är andelen föreningsmedlemmar större i kommunens västra delar än de östra. Här tycker dock ungdomarna att det finns för lite att göra i ungefär samma utsträckning som ungdomarna i kommunens övriga områden. Återigen vill vi påminna om att resultaten baseras på svaren från en årskull av ungdomar, där svarsunderlaget i flera områden är litet.

Figur 5.7 Föreningsmedlemskap i åk8, utifrån hemkommun (kartan till vänster) respektive boendeområde (kartan till höger)

Enkätfråga: Är du medlem i någon förening? Till exempel religiös förening eller församling, kultur- eller idrottsförening, politiskt ungdomsförbund, friluftsförening, data- eller spelförening m.m.

Svarsalternativ: Nej; Ja, jag är medlem i en förening.

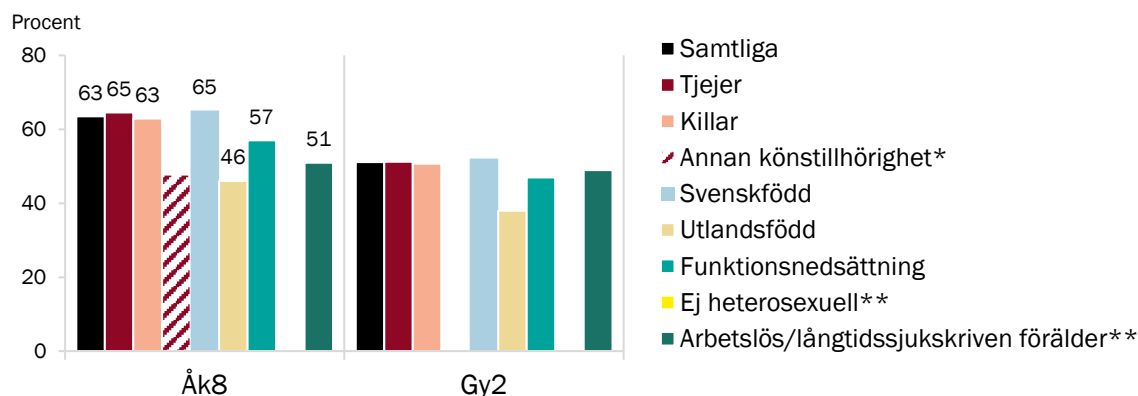
Kartan visar andelen som svarat ja per kommun/område, där andelen är större ju mörkare färg som området har. Genomsnittlig andel som svarat ja är 63 procent, baserat på 3 699 svar.

Minsta antalet svars personer per område är 17 personer. Se i övrigt kommentar till figur 5.4.

Slutligen ska vi belysa skillnader vad gäller föreningsmedlemskap i några olika grupper av unga. Jämfört med genomsnittet avviker i första hand tre grupper i årskurs 8 där ungefär bara varannan är föreningsmedlem jämfört med genomsnittets 63 procent (diagram 5.16). Det gäller utlandsfödda, unga med en förälder som är arbetslös/långtidssjukskriven samt den antalsmässigt lilla gruppen unga med annan könstillhörighet. Unga med någon typ av funktionsnedsättning ligger också under genomsnittet, men skillnaden är lite mindre. De generellt mindre andelar föreningsmedlemmar som återfinns i den statistiskt mer osäkra gy2-gruppen gäller särskilt gruppen utlandsfödda.

Diagram 5.16 Föreningsmedlemskap i olika grupper, åk8 samt jämförelse med gy2, 2020

Enkätfråga: Se kommentar till figur 5.7.

Grupperna omfattar minst 127 svarspersoner förutom (*); se nedan.

Gymnasieresultaten ska tolkas försiktigt mot bakgrund av bortfallet i målgruppen; därför redovisas inte siffror i dessa staplar.

* Observera att svarsunderlaget är begränsat till 42 personer (resultatet för motsvarande gymnasiegrupp baserat på endast 15 personer redovisas ej).

** För en närmare beskrivning av grupperna, se rapportens bilaga.

Stöd i skolan

En av dimensionerna i ”välbefinnandehjulet” (se sidan 48) handlar om att kunna lära och ”producera” i förhållande till sina förutsättningar. Skolan är en central arena i sammanhanget, där alla elever ska ges tillgång till en likvärdig utbildning. Utifrån skolans kompensatoriska uppdrag ska utbildningen sträva efter att uppväga skillnaderna när det gäller elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen. Detta kommer vi att beskriva vidare i kapitel 6, och då bland annat analysera hur eleverna uppfattar tillgången till stöd i skolan och hur detta skiljer sig åt mellan olika elevgrupper. Redan här kan vi dock konstatera att ungefär 80 procent av åk8-eleverna och ungefär 85 procent av eleverna på gymnasiets år 2 tycker att möjligheten att få extra hjälp och stöd av lärarna är ganska eller mycket bra (se sidan 105 och framåt). Detta gäller alltså samtidigt långt ifrån alla elever. I kapitel 6 identifierar vi riskgrupper som bland annat omfattar elever med sämre hälsa och elever med någon typ av funktionsnedsättning, där andelen som tycker att stödet är bra är mindre jämfört med övriga elever. Här finns det alltså ett behov av att utveckla skolans förmåga att leva upp till sitt kompensatoriska uppdrag för att alla ungdomar ska ha tillgång till det stöd de behöver i skolan. Ett stöd som i förlängningen ökar deras förutsättningar för en god utveckling och ett välbefinnande i livet som helhet.

Förtroende för vuxenvärlden och att kunna påverka

Ett socialt hållbart samhälle förutsätter invånarnas delaktighet, tillit och förtroende.⁷⁶ Välbefinnandehjulet åskådliggör att delaktighet och möjlighet att få sin röst hörd också är en grundläggande beståndsdel av en god uppväxtmiljö. Tillit, delaktighet och förtroende hänger samman och bidrar på olika sätt till sammanhållning i samhället, mellan generationer och mellan andra grupper av människor. Här finns varningssignaler om en negativ utveckling under senare tid (se t. ex. SOU 2020:46). Även om Sverige alltså utmärker sig som ett land med hög generell tillit, såväl mellan medborgare och samhällsfunktioner som mellan invånargrupper, är framväxten av särskilt utsatta områden (parallellt med utvecklingen av särskilt välbeställda områden) något som riskerar att bryta sönder sammanhållningen. Om tilliten går förlorad i ett samhälle riskerar samtidigt det sammanhållande kittet att släppa mellan grupper, mellan områden och mellan medborgare och offentliga institutioner. Resultatet kan bli en utveckling av alltmer omfattande och svårhanterliga parallella samhällsstrukturer.

Den svenska ungdomspolitikerna har sedan den började formuleras under 1940-talet understrukit vikten av att unga redan tidigt får möjlighet att efter sina förutsättningar påverka sina livsomständigheter och livsval (Andersson m. fl. 2016). Genom att unga i sina vardagsaktiviteter – i familj, skola och på fritiden – får en reell möjlighet till delaktighet och kan göra sina röster hörda tränas de i ett demokratiskt sinnelag och praktiskt kunnande (Biesta m. fl. 2009). Under senare år har tonvikten på ungas rätt till delaktighet, röst och inflytande stärkts av att barnkonventionen har införlivats i svensk lagstiftning och konventionen har också tydligt inkorporerats i ungdomspolitikerna.

Den delaktighet som det handlar om innebär inte att vuxenvärlden har en skyldighet att tillgodose varje önskemål som dyker upp, eller att unga får välja bland olika alternativ som vuxna tillhandahåller (Andersson m. fl. 2010). Istället handlar det om det mer grundläggande ansvaret för vuxenvärlden att tillse att unga har förutsättningar att beskriva sina intressen, träna upp sin förmåga att bedriva dem, se sig som väsentliga aktörer i att genomföra eventuella aktiviteter och även förstå och konstruktivt hantera beslutsfattarens prioriteringar i generella eller specifika fall. Med andra ord ska unga betraktas som viktiga producenter, med egen förmåga att tillvarata sina egna intressen, ibland gemensamma med andras.

Ungas förtroende och tillit till vuxenvärlden kan ge oss en indikation på hur väl vuxenvärlden har förmått ta sitt ansvar att skapa utrymme för ungas delaktighet samt hur kontakterna mellan unga och vuxna fungerar i vardagen.

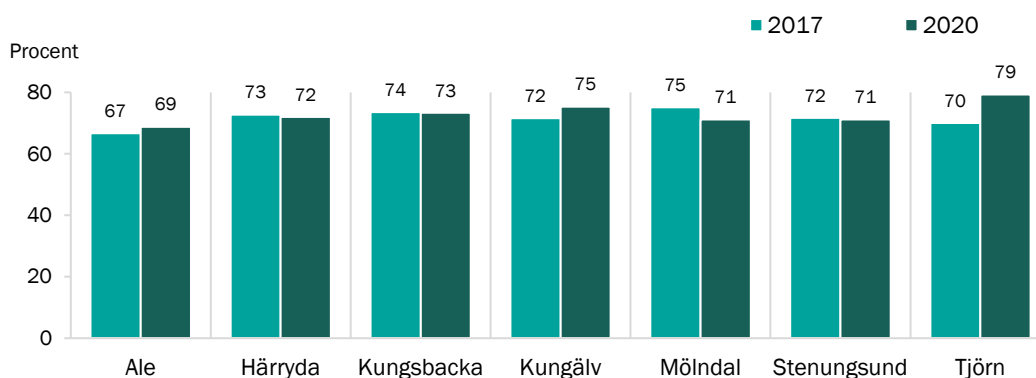
Ungas förtroende för vuxna

Utifrån Lupp-resultaten kan vi konstatera att ungefär sju av tio unga uttrycker förtroende för vuxna i allmänhet; resultatet är ungefär detsamma i våra två åldersgrupper (nivåerna var jämnstora även i Lupp 2017). Sett till de nio kommunerna sammantaget svarar 12 procent av åk8-ungdomarna i Lupp 2020 att de har *mycket* stort förtroende, övriga svarar *ganska* stort (totalt 72 procent). På den negativa sidan är det 7 procent som svarar att de har *mycket litet* förtroende (totalt 28 procent svarar att de har ganska eller mycket litet förtroende).

De ungas förtroende för ”vuxna i allmänhet” kan sättas i relation till förtroendet för politiker, som 6 procent svarar att de har ett *mycket stort* förtroende för, medan totalt 49 procent svarar att de har ganska eller mycket stort förtroende.

Sett till de enskilda kommunerna är andelarna med ganska/mycket stort förtroende för vuxna i allmänhet tämligen jämnstora 2020 och 2017 (det enda jämförbara året för den här enkätfrågan). Det tydligaste undantaget gäller Tjörn där andelen 2020 är 9 procentenheter större: 79 mot 70 procent (diagram 5.17). Det kan noteras att ökningen är ännu större beträffande Tjörn-ungdomarnas förtroende för politiker, på den relativt lägre nivån (från 33 till 54 procent). Både 2017 och 2020 är andelen unga med förtroende för vuxna minst i Ale, strax under 70 procent (beträffande politiker ligger Ale 2020 däremot ungefär på genomsnittet).

Diagram 5.17 Förtroende för vuxna i allmänhet i åk8, i kommuner med jämförbara resultat 2017 och 2020

Enkätfråga: Hur stort eller litet förtroende har du för följande vuxna personer?, följt av två delfrågor: Politiker och Vuxna i allmänhet. Svarsalternativ: Mycket stort förtroende; Ganska stort förtroende; Ganska litet förtroende; Mycket litet förtroende.

Diagrammet visar andelen som svarat ganska eller mycket stort förtroende.

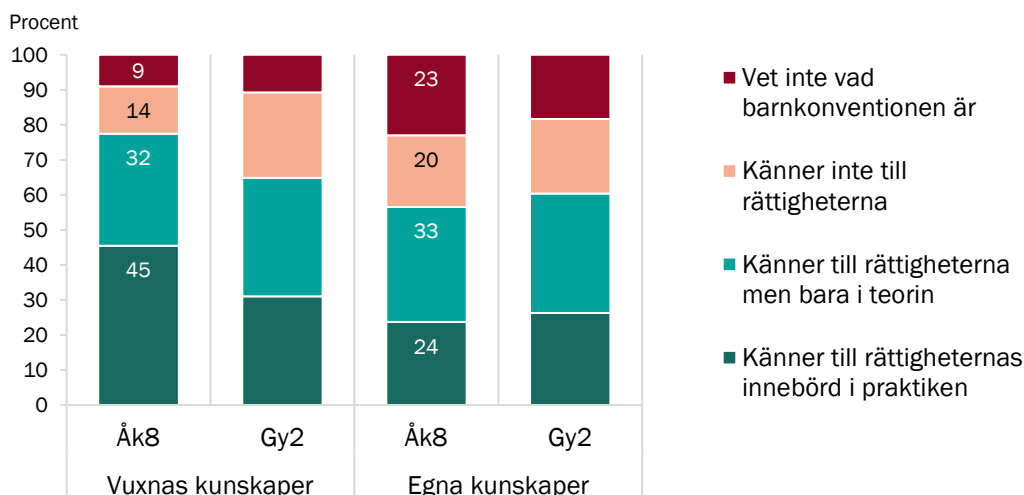
Ungas tillit till vuxnas kunskaper om barnets rättigheter

Att besitta kunskap och använda sig av den kan vara ett sätt att bygga ett förtroendekapital. I Lupp 2020 finns en intressant möjlighet att undersöka ungas tillit till vuxna när det gäller deras kunskap om barnkonventionen och barnets rättigheter som stipuleras i den. Oavsett om vuxna har förmedlat och/eller praktiserat denna kunskap på ett sätt som framgått för de unga, pekar resultaten på en relativt stor tillit hos unga att vuxna besitter denna kunskap.

I årskurs 8 svarar nästan hälften att de tror att ”de flesta vuxna känner till barnets rättigheter i barnkonventionen – och försöker ta hänsyn till dem” (diagram 5.18). Ytterligare en tredjedel litar på att de flesta vuxna åtminstone känner till barnets rättigheter i barnkonventionen – ”men inte bryr sig så mycket om dem”. Nästan var fjärde åk8-ungdom tror dock inte att vuxna i allmänhet känner till rättigheterna eller ens vad barnkonventionen är för något. De lite mer osäkra gy2-resultaten pekar på att tilliten till de vuxnas kunskap inte är lika utbredd bland de äldre ungdomarna.

Såväl åk8- som gy2-ungdomarna har generellt en sämre bild av den egna kunskapen i ämnet än av de vuxnas kunskap, men skillnaden är störst bland de yngsta.

Diagram 5.18 Förtroende för vuxnas kunskaper om barnets rättigheter enligt barnkonventionen samt bedömning av egna kunskaper, åk8 samt jämförelse med gy2, 2020

Två enkätfrågor:

1. Känner du till vilka rättigheter du har enligt barnkonventionen?

Svarsalternativ: Nej, jag vet inte alls vad barnkonventionen är för något; Nej, jag känner inte till rättigheterna i barnkonventionen; Ja, jag känner till rättigheterna i barnkonventionen – men vet inte vad de innebär för mig i praktiken; Ja, jag känner till rättigheterna i barnkonventionen – och vet vad de kan innebära för mig i praktiken.

2. Tror du att vuxna i allmänhet känner till barnets rättigheter enligt barnkonventionen?

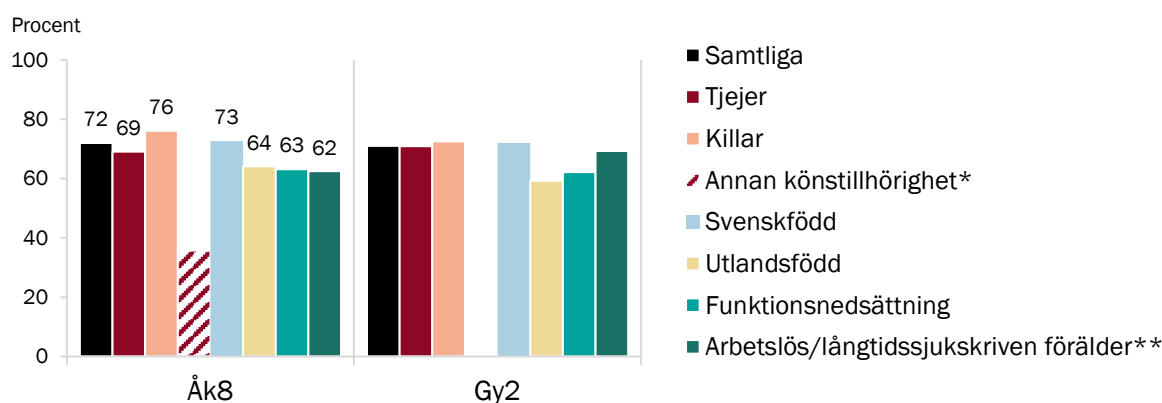
Svarsalternativ: Nej, jag tror inte de flesta vuxna vet vad barnkonventionen är för något; Nej, jag tror inte de flesta vuxna känner till barnets rättigheter i barnkonventionen; Ja, jag tror de flesta vuxna känner till barnets rättigheter i barnkonventionen – men inte bryr sig så mycket om dem; Ja, jag tror de flesta vuxna känner till barnets rättigheter i barnkonventionen – och försöker ta hänsyn till dem.

Gymnasieresultaten ska tolkas försiktigt mot bakgrund av bortfallet i målgruppen; därför redovisas inte siffror i dessa staplar.

Det finns ett förväntat samband mellan ungdomarnas uppfattning om vuxnas kunskap om barnkonventionen och deras förtroende för vuxna. Andelen åk8-ungdomar som har ganska/mycket stort förtroende för ”vuxna i allmänhet” är störst bland de åk8-ungdomar som tror att ”vuxna i allmänhet” känner till och försöker ta hänsyn till barnets rättigheter i barnkonventionen (82 procent) – och minst bland ungdomarna som inte tror att de vuxna vet vad barnkonventionen är för något (57 procent). Sambandet återfinns, om än lite svagare, även i gy2-gruppen.⁷⁷ Det är rimligt att tänka sig att frågorna delvis mäter samma sak, men det är också rimligt att vuxnas attityder till ungas rättigheter fångas upp av unga och påverkar deras generella förtroende för vuxna.

På samma sätt som i tidigare avsnitt kan vi även jämföra förtroendet för vuxna mellan olika grupper av unga. Liksom i de tidigare analyserna utmärker sig gruppen med annan könstillhörighet: andelen åk8-ungdomar som uttrycker förtroende för vuxna i allmänhet är här bara hälften så stor som genomsnittet (diagram 5.19). I båda åldersgrupperna är andelen lite mindre än genomsnittet också bland utlandsfödda och bland personer med någon typ av funktionsnedsättning/långvarig sjukdom, och i åk8 även i gruppen där minst en av föräldrarna är arbetslös/långtidssjukskriven.

Diagram 5.19 Förtroende för vuxna i allmänhet i olika grupper, åk8 samt jämförelse med gy2, 2020

Enkätfråga: Se kommentar till diagram 5.17.

Grupperna omfattar minst 125 svarspersoner förutom (*); se nedan.

Gymnasieresultaten ska tolkas försiktigt mot bakgrund av bortfallet i målgruppen; därför redovisas inte siffror i dessa staplar.

* Observera att svarsunderlaget är begränsat till 42 personer (resultatet för motsvarande gymnasiegrupp baserat på endast 15 personer redovisas ej).

** För en närmare beskrivning av grupperna, se rapportens bilaga.

Lupp-enkäten erbjuder också möjligheten att se hur förtroendet för vuxna ser ut mot bakgrund av upplevda erfarenheter av orättvis behandling från vuxnas sida, ”på ett sätt så att du har mått dåligt”. Till att börja med ska sägas att det vanligaste svaret på frågan som riktas till de utsatta om *vem eller vilka* man känt sig orättvist behandlad av under det senaste halvåret, är andra elever/ungdomar. Därefter kommer familj/släkt, där svarsalternativet inte specificerar om det handlar om äldre eller yngre familjemedlemmar/släktingar. Frågans övriga svarsalternativ omfattar personalgrupper inom sju olika verksamheter inklusive ”annan verksamhet” samt även ”annan person”.

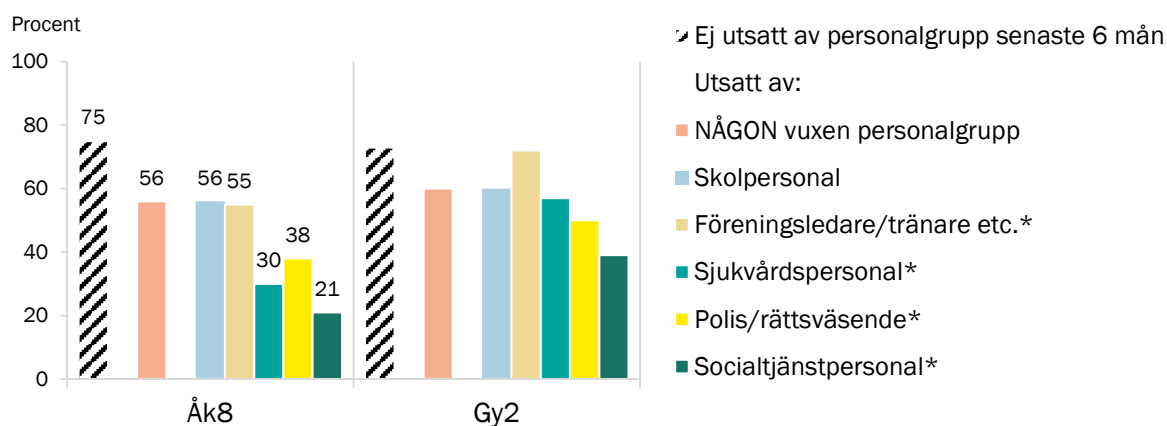
Antalet ungdomar som uppger att den orättvisa behandlingen härrör från någon av personalgrupperna är generellt liten. I diagram 5.20 redovisar vi därför hur förtroendet ser ut både i en grupp som omfattar unga som utsatts av en person i *någon av dessa personalgrupper* och särredovisat per personalgrupp. Vi inkluderar också referensgruppen som *inte* har angett att de har utsatts för orättvis behandling av någon personalgrupp under det senaste halvåret. Det ska dock betonas att det i denna grupp kan finnas unga som utsatts av *andra vuxna*, exempelvis i

familjen/släkten eller vuxna i andra sammanhang, liksom av vuxna i en personalgrupp längre tillbaka i tiden.

I referensgruppen är andelen med ganska/mycket stort förtroende för vuxna i allmänhet 75 procent i åk8. I gruppen som upplever sig ha utsatts för orättvis behandling av någon vuxen i en personalgrupp under det senaste halvåret är andelen som uttrycker förtroende betydligt mindre, 56 procent.

Flertalet som nämner en personalgrupp anger svarsalternativet ”personal inom skolan”. I gruppen som utsatts av skolpersonal är andelen i båda åldersgrupperna densamma som i den breda gruppen av utsatta. Att ha blivit utsatt av andra personalgrupper är mer sällsynt, men tycks samtidigt särskilt i några fall ha starkare samband med förtroendet. I åk8 gäller det ungdomar som upplever sig ha blivit orättvist behandlade av personal inom polis/rättsväsende, sjukvård eller socialtjänst medan det i gy2 är tydligast beträffande socialtjänsten. Det ska observeras att svarsgrupperna till grund för analysen är små varför resultaten måste tolkas försiktigt.

Diagram 5.20 Förtroende för vuxna i allmänhet utifrån erfarenheten av att ha blivit utsatt för orättvis behandling av vuxna i olika personalgrupper, åk8 samt jämförelse med gy2, 2020

Enkätfrågor:

- Har du, de senaste sex månaderna, upplevt att du har blivit orättvist behandlad på ett sätt så att du har mått dåligt? Svarsalternativ: Ja, flera gånger; Ja, någon gång; Nej.

- Vem eller vilka har du känt dig orättvist behandlad av?

Svarsgruppen som har erfarenhet av att ha blivit utsatt för minst någon vuxen i personalgrupperna omfattar 570 ungdomar i åk8, 294 i gy2. Beträffande ”personal inom skolan” gäller 485 respektive 198 ungdomar.

Gymnasieresultaten ska tolkas försiktigt mot bakgrund av bortfallet i målgruppen; därför redovisas inte siffror i dessa staplar.

* Observera ett begränsat svarsunderlag med aktuell erfarenhet av orättvis behandling av:

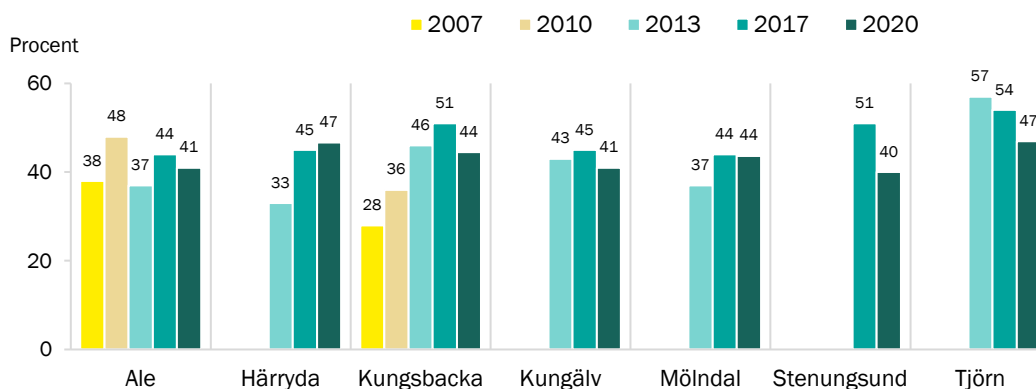
- Personal i en organisation eller förening (t. ex. tränare eller ledare): 77 i åk8; 43 i gy2
- Personal inom sjukvården: 37 i åk8; 30 i gy2
- Personal inom polisen/rättsväsendet: 29 i åk8, 30 i gy2
- Personal inom socialtjänsten: 38 i åk8; 18 i gy2
- Personal på fritidsgård eller liknande: 9 i åk8; 6 i gy2 (särredovisas inte men ingår i totalgruppen)
- Personal inom annan verksamhet: 37 i åk8; 31 i gy2 (särredovisas inte men ingår i totalgruppen).

Det är inte orimligt att tänka sig att ungdomar som beskriver den här typen av negativa erfarenheter kan ha bristande förtroende för vuxenvärlden av andra skäl än just bemötande. Likväl är det allvarligt med den här typen av erfarenheter bland unga eftersom det riskerar att försämra förtroendet för vuxenvärlden. Det gäller särskilt beträffande unga som kan tänkas vara i särskilt stort behov av stöd från vuxenvärlden inom ramen för exempelvis sjukvård och socialtjänst. Det är också allvarligt med tanke på att personal som möter unga i offentliga verksamheter (må vara i privat eller ideell regi) oftast representerar det vuxna lokalsamhället. Ett samhälle blir mer hållbart om den uppväxande generationen känner sig inbjuden och motiverad att delta och påverka.

Vilja till delaktighet

För de kommuner som gjort Lupp sedan 2007 finns en längre tidsserie att tillgå när det gäller ungdomars vilja att påverka i frågor som rör den egna kommunen. Grovt räknat svarar nästan hälften av åk8-ungdomarna ja på en sådan fråga; 2020 varierar kommunernas andelar mellan 40 och 48 procent. Över tid skiljer sig mönstren en del (diagram 5.21). I Kungälv har andelen varit relativt stabil i de tre aktuella Lupp-mätningarna medan andelen i Ale har varierat lite mer men utan tydlig riktning. I både Härryda, Kungsbacka och Mölndal har andelen intresserade vuxit sedan 2013. I Tjörn har den tvärtom minskat, och det kan också noteras att i fem av de sju kommunerna är andelen intresserade mindre 2020 än 2017.

Diagram 5.21 Vill påverka i frågor som rör den egna kommunen, åk8, i kommuner med jämförbara resultat över tid

Enkätfråga: Vill du vara med och påverka i frågor som rör din kommun? Ja; Nej.

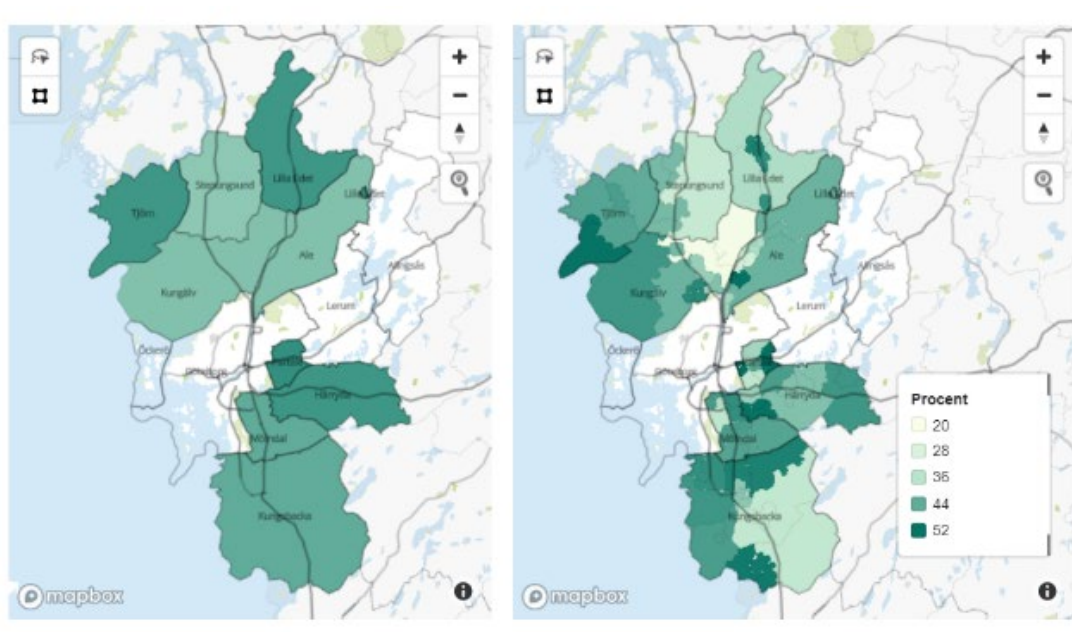
Före 2017 var frågan något annorlunda formulerad: "...som rör den kommun där du bor?"

Resultaten avser andelen som svarat ja.

Diagrammet visar resultaten för de år som kommunerna gemensamt har genomfört Lupp. 2020 är andelen i Lilla Edet 47 procent och i Partille 48 procent.

Om andelen är förhållandevis stabil över tid i Kungälv finns det desto större skillnader inom kommunen, med en mindre utbredd vilja bland de åk8-ungdomar som bor i kommunens östra delar (figur 5.8). Stora skillnader finns också mellan områden i flera av de andra kommunerna. I Tjörns kommun ligger inget av områdena under ”regionsnittet”.

Figur 5.8 Vill påverka i frågor som rör den egna kommunen, åk8, utifrån hemkommun (kartan till vänster) respektive boendeområde (kartan till höger)

Enkätfråga: *Vill du vara med och påverka i frågor som rör din kommun?* Svartalternativ: *Ja; Nej.*

Kartan visar andelen som svarat ja per kommun/område, där andelen är större ju mörkare färg som området har. Genomsnittlig andel som svarat ja är 44 procent, baserat på 3 668 svar.

Minsta antalet svarspersoner per område är 17 personer. Se i övrigt kommentar till figur 5.4.

Både förändringar över tid och skillnader mellan och inom kommuner väcker frågor om hur det lokala demokratiarbetet ser ut och hur ungdomarnas lokala förhållanden skiljer sig åt. Detta är något vi inte har möjlighet att fördjupa oss i inom ramen för den här rapporten. Vi har dock i rapporten baserad på Lupp 2017 beskrivit åk8-ungdomarnas ökade intresse för att påverka i Kungsbacka över tid som ett möjligt resultat av kommunens systematiska demokratiarbete i högstadiet, vilket bland annat har inneburit att åk8-eleverna sedan 2012 har obligatorisk demokratiutbildning på höstterminen.

Precis som i Lupp 2017 uttrycker åk8-tjejerna i alla kommuner 2020 en vilja att påverka i kommunfrågor i större utsträckning än åk8-killarna (medan resultaten är mer spretiga i gy2-gruppen). Och liksom 2017 är det samtidigt en mindre andel av tjejerna som tror att de har möjlighet att föra fram sina åsikter till beslutsfattare. Den andelen är dock relativt liten när det gäller både tjejer och killar.⁷⁸

Vidare kan vi notera att viljan att påverka i kommunen inte skiljer sig nämnvärt utifrån förtroende för vare sig politiker eller vuxna i allmänhet (även om det finns en

liten tendens i gy2-underlaget till större intresse bland dem som känner förtroende). När det däremot gäller hur de unga uppfattar möjligheten att föra fram åsikter till beslutsfattare finns en tydlig koppling till förtroendet för vuxna i allmänhet men särskilt politiker. Det är inte orimligt att tänka sig att dessa enkätfrågor delvis mäter samma underliggande förtroende för samhällets (politiska) beslutsprocesser. Det är heller inte orimligt att ett bristande förtroende för beslutsfattare även kan öka viljan till eget inflytande. I analyserna av Lupp 2017 fann vi att negativa erfarenheter från fritiden (att man saknade aktiviteter i boendeområdet) och från skolan (att man inte fick vara med och bestämma i samma grad som man önskade; se vidare även kapitel 6 i denna rapport) tycktes kunna fungera som drivkrafter för att vilja påverka i kommunfrågor. Precis som i Lupp 2017 är det vanligaste skälet som anges för att inte vilja påverka ett bristande intresse.

God hälsa

En av dimensionerna i ”välbefinnandehjulet” (se sidan 48) handlar om att ha en god hälsa. Ungdomarnas hälsa kommer vi att beskriva och analysera i kapitel 7. Redan här kan vi dock konstatera att en ansevärd del av ungdomarna beskriver annat än en god hälsa och att de har frekventa hälsobesvär, inte minst i form av stress. En bristande hälsa gäller i större utsträckning vissa grupper av unga än andra, och vi har identifierat några generella riskgrupper såsom tjejer, unga med annan könstillhörighet än tjej/kille, unga med annan än heterosexuell eller osäker läggning, unga som lever under socioekonomiskt utsatta förhållanden, unga som är otrygga i sin vardag, unga som har utsatts för mobbning och unga med svaga sociala relationer. Dessa grupper med generellt sämre hälsa har därmed även generellt sämre förutsättningar för en god utveckling och ett välbefinnande i livet som helhet.

En sammanfattning av ungas livssituation och förutsättningar för en god utveckling

Utifrån de resultat som vi har beskrivit i kapitlet så här långt, med utgångspunkt i ”välbefinnandehjulet”, är det möjligt att sammanfattande konstatera att en stor grupp av unga har en relativt trygg tillvaro, en tillfredsställande fritid, tillgång till stöd i skolan och en positiv syn på framtiden. Många har också en god hälsa. Men vi har samtidigt sett att en ansevärd del av de unga har varit utsatta för brott och/eller trygghetskränkningar och att en stor grupp unga inte upplever en god hälsa.

Unga med annan könstillhörighet än kille eller tjej och unga med någon form av funktionsnedsättning rapporterar i högre grad än andra om utsatthet för brott eller hot. Otryggheten är i första hand knuten till utemiljöer på stan och kollektivtrafiken. När det gäller stödet i skolan tycks det behöva förstärkas särskilt för vissa grupper av unga, däribland unga med funktionsnedsättning och unga med sämre hälsa. När det kommer till hälsa har vi identifierat riskgrupper i förhållande till bland annat kön (tjejer, unga med annan könstillhörighet än kille/tjej) och socioekonomiska förhållanden. Det framträder också en ganska stor geografisk spridning i materialet, med skillnader mellan kommuner och framför allt mellan kommunområdena. Detta understryker betydelsen av att i beskrivningar av ungas levnadsförhållanden inte enbart utgå från genomsnittliga värden på kommunnivå.

De olika dimensionerna i ”välbefinnandehjulet” (sidan 48) skapar tillsammans förutsättningar för en god utveckling bland unga. Ett annat sätt att närma sig de ungas framtid är att fråga de unga själva hur de ser på sin framtid. I kapitel 9 kommer vi att beskriva de ungas svar på den frågan. Redan här kan vi dock konstatera att flertalet unga i både årskurs 8 och gymnasiets år 2 ser ganska eller mycket positivt på framtiden. Men ungefär en av tio ungdomar gör inte det. Två faktorer som spelar tydlig roll i sammanhanget är den egna hälsan och hur nöjd man är med livet i det stora hela. Om det är rimligt att anta att framtidssynen formas av dessa faktorer är det samtidigt rimligt att framtidssynen också påverkar både vardagsliv och livsval. Helt uppenbart är att ungas liv och vardags formas av olika levnadsförhållanden och erfarenheter i samspel och det är därför viktigt att så långt som möjligt närma sig ungas livssituation genom att beakta den helhet som deras vardag utgörs av. Detta motiverar oss att fördjupa vår holistiska analys av ungas livssituation.

Vilka undergrupper av unga finns utifrån en holistisk syn på ungdomars välbefinnande?

I kapitlets tidigare avsnitt har beskrivit och analyserat olika indikatorer på ungdomars välbefinnande en variabel eller enkätfråga i taget. Detta ger oss viktig information om exempelvis utbredning och förekomst av enskilda problem i olika områden inom Göteborgsregionen. För att ge en mer holistisk syn på ungdomars välbefinnande och levnadsvillkor behöver vi dock titta på hur olika typer av förutsättningar för ungas välbefinnande hänger ihop, exempelvis utsatthet för brott, uppfattning om fritidsutbudet, förtroende för vuxna och den egna hälsan.

Ett sätt att göra detta är att analysera enkätdata på individnivå och undersöka hur olika förhållanden sammanfaller hos ungdomarna, utifrån deras enkätsvar. En användbar metod i det här fallet är en så kallad *latent class*-analys.

Vi vet att flera av de faktorer och förhållanden som vi har redovisat i de tidigare avsnitten tenderar att hänga samman, exempelvis att någon som har utsatts för brott eller har mobbats på vägen hem från skolan tenderar att uppleva otrygghet i större utsträckning än någon som inte har utsatts för detta (se t. ex. Nilsson m. fl. 2018, s. 123ff.). Genom en *latent class*-analys är det möjligt att undersöka hur svaren på olika enkätfrågor rent statistiskt hör ihop i latent, eller hypotetiska, *undergrupper* av unga. I ett första steg identifieras det antal undergrupper som finns i datamaterialet som uppvisar bäst förklaringsvärden, utifrån hur många av ungdomarna i svarsunderlaget som kan föras till någon av undergrupperna. Därefter beräknas en ”profil” för varje undergrupp, som beskriver sannolikheten för att en ungdom som tillhör undergruppen skulle ge ett visst svar på de enkätfrågor, indikatorer, som ingår i analysmodellen.

En *latent class*-analys utgår från de indikatorer som man väljer att använda för att närma sig det man vill undersöka. I vårt fall vill vi alltså titta närmare på ungas välbefinnande. Tidigare i det här kapitlet har vi gett en generell beskrivning av ungas förutsättningar för välbefinnande utifrån bland annat dessa fem indikatorer:

- utsatthet för mobbning
- utsatthet för brott eller hot

- upplevelse av trygghet/otrygghet i vardagsmiljöer
- förtroende för vuxna i allmänhet
- upplevelser av fritidsutbudet

Samma indikatorer ska vi nu inkludera i en latent class-analys. För att kunna göra en mer holistisk analys av ungas levnadsvillkor lägger vi till ytterligare tre indikatorer, som handlar om skolan, hälsan och framtiden:

- uppfattad möjlighet till stöd och hjälp av lärarna i skolan (se vidare kapitel 6)
- upplevd hälsa (se vidare kapitel 7)
- syn på framtiden (se vidare kapitel 9)

Dessa sammanlagt åtta indikatorer motsvarar så långt det är möjligt områdena i GIRFEC-modellen och det så kallade välbefinnandehjulet som vi beskrivit tidigare i kapitlet.

Därutöver inkluderar vår *latent class*-analys den mest direkta indikatorn på ungas välbefinnande som Lupp-enkäten erbjuder, nämligen frågan om de ungas nöjdhet med livet som helhet:

- nöjdhet med livet som helhet (se vidare kapitel 9).

Syftet med att inkludera den här enkätfrågan som på egen hand fungerar som en ganska god indikator på ungas välbefinnande, är att den erbjuder ett slags referenspunkt i analysmodellen, som övriga indikatorer kan relateras till.

Tre undergrupper av unga

Ett första steg i analysen är att utifrån de nio valda indikatorerna på välbefinnande undersöka vilka undergrupper av unga som kan identifieras i svarsunderlaget och vad som karakteriserar dessa undergrupper. Resultatet av *latent class*-analysen pekar på att det utifrån svarsmönstren är rimligt att dela in ungdomarna i tre undergrupper. Vi har valt att benämna dessa grupper så här:

- *De rustade*, som utgjorde 38 procent av ungdomarna i åk8 och 33 procent i gy2
- *De utsatta*, som utgjorde 11 procent av ungdomarna i åk8 och 13 procent i gy2.
- *Mellangruppen*, som utgör 51 procent av ungdomarna i åk8 och 55 procent i gy2

Dessa resultat bygger precis som kapitlets tidigare resultat på ungdomar som bor i någon av de nio GR-kommunerna som genomfört Lupp, oavsett var de går i skolan.

Vad karakteriserar då dessa tre grupper? I vår beskrivning kommer vi att fokusera på *De rustade* och *De utsatta*.

De rustade

Bland *De rustade* ungdomarna är sannolikheten låg för att ha utsatts för mobbning och för brott liksom för att känna sig otrygg i vardagsmiljön. Gruppen är generellt ”ganska” eller ”mycket” positiv till fritidsutbudet, har åtminstone ganska stort förtroende för vuxna och tycker att de har bra möjligheter att få hjälp och stöd i skolan. En majoritet har en mycket positiv syn på framtiden. I åk8 är det också en god majoritet av de rustade som bedömer sin hälsa som mycket god, medan det gäller ungefär hälften i gy2-gruppen, som generellt skattar sin hälsa sämre. Sannolikheten är också hög att en ungdom bland de rustade är mycket nöjd med livet i allmänhet: det gäller 88 procent av åk8-ungdomarna och 82 procent av gy2-ungdomarna.

De rustade är relativt lika *Mellangruppen*, men sannolikheten för förekomsten av riskfaktorer är lägre samtidigt som den är högre för friskfaktorer. Det som tydligast skiljer *De rustade* från *Mellangruppen* är den självskattade hälsan, framtidssynen och nöjdheten med livet som helhet, där det är mycket större sannolikhet att *De rustade* ger uttryck för en *mycket* bra hälsa, en *mycket* positiv syn på framtiden och är *mycket* nöjda med livet (det senare gäller 15 procent av *Mellangruppen* i åk8 och 10 procent av gruppen i gy2).

De utsatta

Bland *De utsatta* är sannolikheten större för att ha varit utsatt för en eller flera typer av brott och för mobbning, både enstaka gånger och under en längre period. Det är en mindre andel som uppger att de alltid är trygga i vardagsmiljöerna och, relativt sett, en större andel som sällan eller aldrig känner sig trygg. I gruppen finns vidare en mer utbredd uppfattning om att det finns för lite att göra på fritiden. Bland de utsatta är det vanligare att sakna förtroende för vuxna i allmänhet, och det är också vanligare att vara missnöjd med möjligheten till stöd från lärare i skolan. De utsatta skiljer sig mycket från både *Mellangruppen* och *De rustade* med en betydligt större andel som uttrycker att deras hälsa är mycket dålig och som ser negativt på framtiden. När det kommer till nöjdhet med livet som helhet är en majoritet missnöjda – och nästan inga personer alls bland *De utsatta* är *mycket* nöjda med livet (1 procent i åk8 och avrundat 0 procent i gy2).

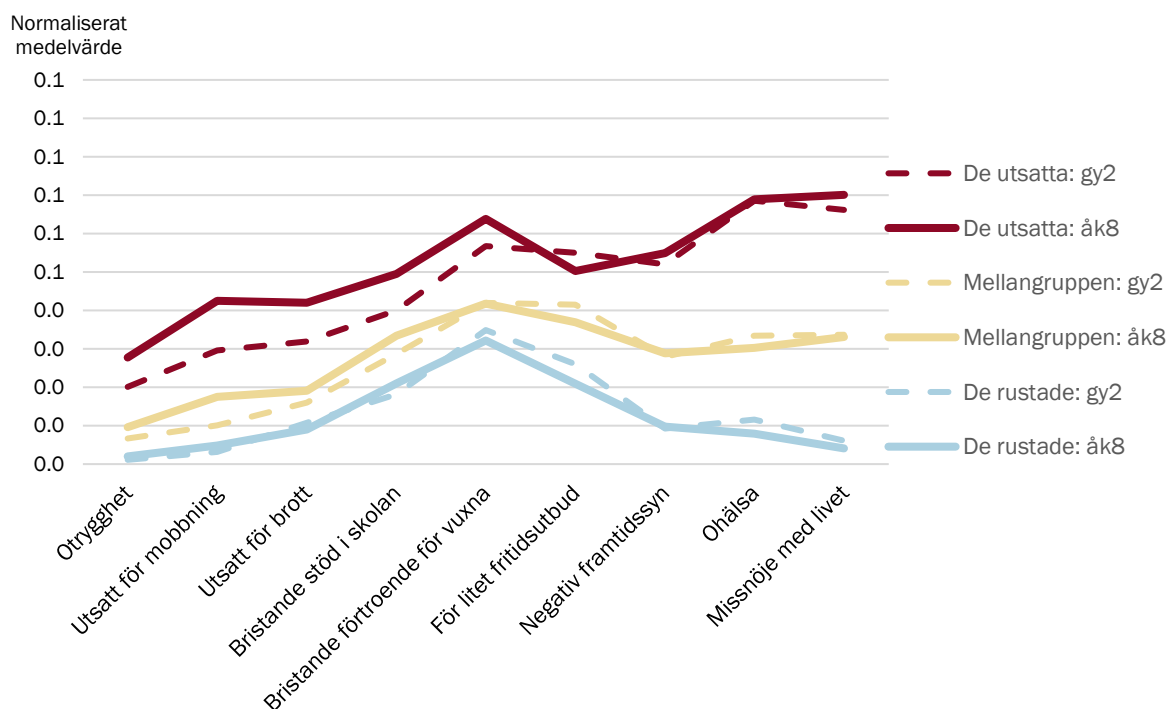
Skillnaderna mellan grupperna

Skillnaderna som har beskrivits mellan de tre grupperna sammanfattas i diagram 5.22. De tre linjerna i diagrammet baseras, förenklat, på gruppernas medelvärden för var och en av de nio indikatorerna som ingår i analysmodellen. Svarsskalorna har normaliserats till värden från 0 till 1 för att göra det möjligt att redovisa resultaten i ett och samma diagram.

Den övre heldragna linjen motsvarar gruppen *De utsatta* i åk8. Denna grupp har genomgående ett värde som ligger närmare 1 än övriga grupper, vilket innebär att gruppen är den mest utsatta i form av negativa erfarenheter och upplevelser. Den heldragna linjen längst ned motsvarar gruppen *De rustade* i åk8, som genomgående har mindre negativa (eller mer positiva) erfarenheter och upplevelser. Den mittersta heldragna linjen motsvarar gruppen *Mellangruppen* i åk8, som genomgående ligger mellan de andra grupperna.

De streckade linjerna som följer tämligen nära på de heldragna avser motsvarande gymnasiegrupper. Störst avvikelse från motsvarande åk8-grupp gäller gruppen *De utsatta*, där gy2-ungdomarna i mindre utsträckning har erfarenhet av mobbning, brott och otrygghet (vilket vi beskrivit i kapitlets tidigare avsnitt), men också en lite mindre negativ uppfattning om möjligheten till stöd i skolan (se vidare kapitel 6).

Diagram 5.22 Tre undergrupper av unga utifrån nio indikatorer på (förutsättningar för) välbefinnande, åk8 och gy2

Resultaten för åk8 visas med heldragna linjer, de mer osäkra resultaten för gy2 med streckade linjer.

Diagrammets y-axel visar medelvärdet för var och en av de nio indikatorerna. För att kunna jämföra medelvärden i samma diagram är medelvärdena normaliserade så att minsta möjliga värde är 0 och högsta möjliga värdet är 1. Indikatorerna är anpassade så att alla redovisas i samma riktning, där 1 motsvarar mest negativ innebörd och 0 mest positiv. I beräkningen av medelvärdena har enkätfrågornas svarsalternativ förenklat tolkats som intervallskalor. Att värdera avståndet mellan linjerna, och inte minst jämföra avstånd mellan indikatorerna, måste göras försiktigt eftersom avstånden påverkas av hur enkätfrågans svarsalternativ är utformade (se bilagans tabell B12).

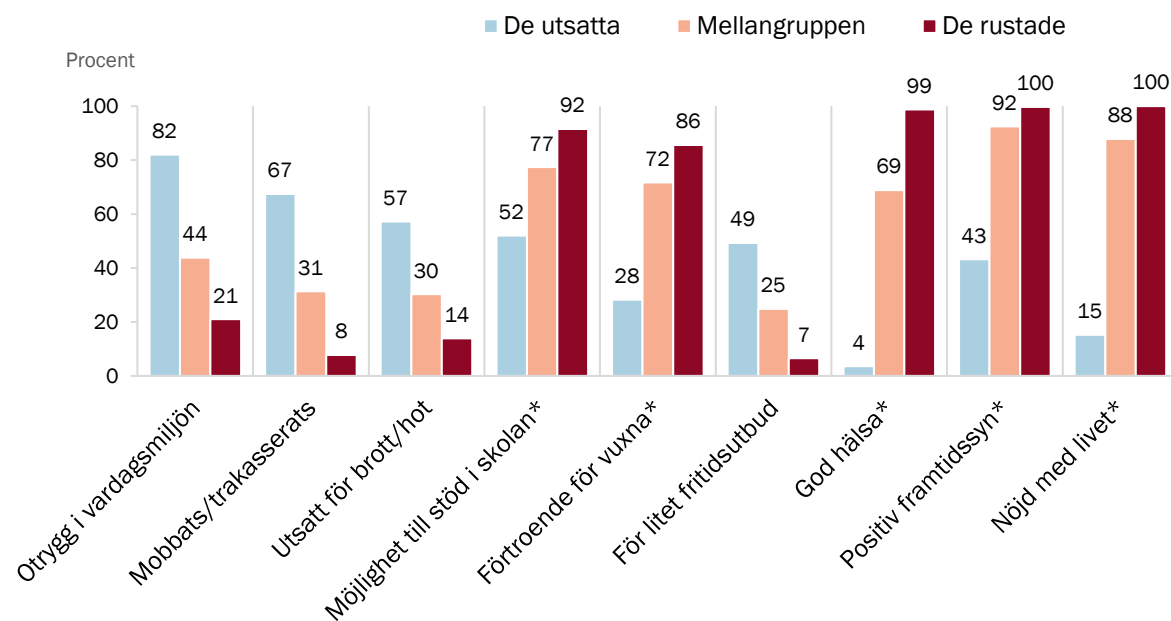
Två saker är viktiga att hålla i åtanke vid tolkning av den här typen av statistisk modell. Det första är att modellen inte gör anspråk på kausala förklaringar. Modellen visar vilka indikatorer som hänger ihop *utifrån hypotetiska undergrupper*, där antalet grupper och gruppernas sammansättning är resultatet av ett val utifrån bästa statistiska lösning.⁷⁹ Bland unga som ger uttryck för otrygghet ökar *sannolikheten* att vi även finner sämre tillit till vuxna, som är fallet med gruppen *De utsatta*. Det betyder inte att det ena skulle leda till det andra. Det andra som ska betonas är att alla statistiska modeller rymmer en viss grad av fel. Även om dessa tre hypotetiska

undergrupper av unga ger en bra representation av alla ungdomar i svarsunderlaget, finns det individer som inte passar in direkt i någon av grupperna utifrån alla nio indikatorer.

För att beskriva de tre grupperna och hur de skiljer sig åt lite mer konkret redovisar vi i diagram 5.23 även hur stor andel av var och en av de tre grupperna i åk8 som upplever otrygghet i vardagen, har blivit utsatta för mobbning etc., det vill säga resultat som är jämförbara med dem som har presenterats tidigare i det här kapitlet och som presenteras i kommande kapitel i den här rapporten. Diagrammets nio mått motsvarar inte exakt de indikatorer som ingår i *latent class*-analysen (som baseras på frågornas samtliga svarsalternativ etc; se vidare bilagans tabell B12). Måtten motsvarar i stället de som används i de lokala Lupp-rapporterna och den regionala diagrambilagan.

Ett exempel där skillnaderna mellan de tre grupperna framträder tydligt är den självskattade hälsan: medan nästan samtliga av *De rustade* i åk8 skattar sin hälsa som ganska eller mycket bra gäller det nästan inga (4 procent) av *De utsatta*. Ett annat exempel är hur två av tre av *De utsatta* i åk8 har utsatts för mobbning under det senaste halvåret mot 8 procent av *De rustade* (20 mot 1 procent under en längre period). Dessa mönster är högst förväntade utifrån hur grupperna har identifierats i *latent class*-analysen; diagrammet syftar i första hand till att konkretisera vad som utmärker de tre grupperna.

Diagram 5.23 Skillnader i livssituation och välbefinnande i tre grupper av unga i åk8

Resultaten avser inte exakt de indikatorer som ingått i *latent class*-analysen utan motsvarar de mått som redovisas i de lokala Lupp-rapporterna samt i den regionala diagramrapporten.

* Ganska/mycket bra möjlighet till hjälp/stöd; ganska/mycket stort förtroende; ganska/mycket bra hälsa; ganska/mycket positiv framtidssyn; ganska/mycket nöjd med livet i sin helhet.

Tre grupper med olika socioekonomiska profiler

Modellen med de tre undergrupperna av unga som vi har identifierat i det här kapitlet omfattar samtliga ungdomar i Lupp-underlaget som bor i någon av de nio kommunerna. Gruppindelningen bygger på de ungas grad av positiva eller negativa erfarenheter och upplevelser som tenderar att påverka ungas förutsättningar för en positiv utveckling och ett gott välbefinnande. Men vad karakteriserar grupperna i övrigt? Och är de jämnt spridda över regionen? Avslutningsvis ska vi ge några svar på dessa frågor genom att jämföra de tre gruppernas sammansättning i socioekonomiskt hänseende samt beskriva var i regionen som vi har störst chans att möta dem.

Till att börja med kan vi konstatera att grupperna har olika könsprofiler. Medan gruppen *De rustade* utgörs av drygt 60 procent killar i båda åldersgrupper, är en majoritet av gruppen *De utsatta* tjejer: 76 procent i åk8 och 61 procent i gy2. *Mellangruppen* har en relativt jämn könsfördelning. Vi kan också notera att andelen personer som definierar sig med annan könstillhörighet än tjej/kille i båda åldersgrupperna är störst i gruppen *De utsatta*.

Ett annat observandum är att andelen unga med någon typ av långvarig och hindrande sjukdom eller funktionsnedsättning är mer än tre gånger så stor bland *De utsatta* jämfört med *De rustade* i åk8, och mer än sju gånger så stor i den statistiskt osäkrare gy2-gruppen.

När det gäller födelsebakgrund är skillnaderna relativt små så länge vi fokuserar på de unga själva. I åk8 är andelen utrikes födda jämnstora i de tre grupperna, medan den i gymnasiegruppen är större bland både *De utsatta* och *Mellangruppen* jämfört med *De rustade*. Men föräldrars bakgrund tycks också spela in, och det är i båda åldersgrupperna mest sannolikt att hitta svenskfödda unga med svenskfödda föräldrar i gruppen *De rustade*, även om skillnaden är störst i gy2-gruppen.

Med fokus på ekonomisk resursstyrka finner vi en ungefär dubbelt så stor andel unga med en arbetslös/långtidssjukskriven förälder i gruppen *De utsatta* som i gruppen *De rustade*. Lupp-enkäten erbjuder också ett mer subjektivt mått på ekonomisk resursstyrka i form av oro för föräldrars ekonomi. Medan detta är mycket sällsynt bland *De rustade* i båda åldersgrupper är det betydligt vanligare bland *De utsatta*.

Ytterligare en möjlighet som Lupp-enkäten erbjuder på indirekt väg är att via ungdomarnas svar på frågan om boendeområde länka samman deras personliga förhållanden med förhållanden i området där de bor. Andelen förvärvsarbetande är en faktor som korrelerar starkt negativt med en rad andra socioekonomiska faktorer, såsom andel arbetslösa, andel som får ekonomiskt bistånd och andel unga som varken arbetar eller studerar (UVAS). Ju större andel vuxna som förvärvsarbetar i ett område, desto mindre andel ungdomar/unga vuxna som har svårt att komma in i arbete eller utbildning. Andel förvärvsarbetande i området är dock inte starkt korrelerad med den enskildes oro över föräldrars ekonomi. Det är därför intressant att inkludera även detta mått på socioekonomi utifrån ett områdesperspektiv, som ett sätt att karakterisera ett områdes grad av ekonomiskt välmående/utsatthet. På så sätt går det att närma sig frågan om eventuella ”grannskapseffekter” – hur man kan påverkas av förhållanden i boendeområdet oavsett hur förhållandet ser ut i det egna hemmet. En sådan analys visar på en tämligen svag koppling mellan förvärvsandelen hos vuxna i de ungas område och vilken av våra tre grupper som de är placerade i.

Tydligast är att det är relativt få ungdomar bland *De utsatta* som bor i ett område som ingår i den övre förvärvskvintilen, i detta fall med en andel förvärvsarbete över 89 procent. Skillnaden jämfört med de två andra grupperna är störst i gymnasiet. Den relativt svaga kopplingen mellan boendeområdets förvärvsandel och vår gruppindelning tycks peka på begränsade grannskapseffekter på ungas grad av utsatthet och förutsättningar för välbefinnande.

Resultaten av de här sambandsanalyserna pekar på att det finns faktorer i ungas bakgrund och livssituation som hänger samman med deras förutsättningar för att leva ett tryggt, delaktigt och meningsfullt liv. Med en holistisk syn på välbefinnande kan vi utifrån Lupp-enkätens resultat konstatera att förutsättningarna ser sämre ut för tjejer och ungdomar med annan könstillhörighet. Detsamma gäller för ungdomar med en funktionsnedsättning och ungdomar i familjer i en utsatt ekonomisk situation. Från ett omvänt perspektiv tycks det vara gynnsamt att vara född i Sverige av två svenskfödda föräldrar – men det kan också noteras att övriga samband är starkare. Naturligtvis kan bakgrundsfaktorer precis som livsstilsfaktorer hänga ihop, vilket var just anledningen till att vi ville göra en analys med sikte på en sammanfattande bild av ungas förutsättningar för en positiv utveckling. Nu återstår bara frågan var i Göteborgsregionen som vi har chans att möta dessa tre grupper av unga? Svaret i det sista avsnittet tar sikte på ungdomarna i årskurs 8 (eftersom det bara är i den målgruppen som resultaten kan brytas ned på områden i alla kommer).

Tabell 5.1 De tre gruppernas profiler utifrån individegenskaper och kontextfaktorer, åk8 och gy2 (procent)

	Åk8				Gy2			
	De rustade	Mellan-gruppen	De utsatta	TOTALT	De rustade	Mellan-gruppen	De utsatta	TOTALT
Kön								
Tjejer	35	55	76	50	37	53	61	49
Killar	64	44	20	49	63	46	34	40
Annan könstillhörighet	1	1	4	1	0	1	5	1
Har funktionsnedsättning								
	7	11	26	11	4	12	30	12
Etnisk bakgrund								
Svenskfödd med svenskfödda föräldrar	75	72	68	73	85	77	72	79
Svenskfödd med en utlandsfödd förälder	10	12	17	12	7	10	14	10
Svenskfödd med utlandsfödda föräldrar	7	8	6	7	3	5	5	4
Utlandsfödd	8	8	9	8	5	8	9	7
Har arbetslös/långtidssjukskriven förälder								
	5	6	12	6	8	9	15	10
Oro för föräldrars ekonomi								
Inte alls orolig	83	59	38	65	81	60	36	64
Inte särskilt orolig	16	35	44	29	17	33	40	28
Ganska orolig	1	5	14	5	2	6	18	6
Mycket orolig	0	1	4	1	0	1	6	2
Boendeområdets andel förvärsarbetande 20-64 år¹								
Cirka 77-84 procent	22	27	25	25	17	23	18	20
Cirka 84-85 procent	17	17	19	17	21	18	24	20
Cirka 85-87 procent	20	18	20	19	18	16	24	17
Cirka 87-89 procent	24	21	22	22	21	20	22	21
Cirka 89-90 procent	17	17	14	17	23	23	12	22

Tabellen visar hur ungdomarna i respektive grupp fördelar sig mellan de olika individegenskaperna och kontextfaktorerna i den vänstra kolumnen. Procentandelarna för varje egenskap summerar till 100 procent.

För detaljer om de olika individegenskaperna, se beskrivningar i kapitel 4 (samt tillhörande bilaga).

¹ Indelningen utifrån andel förvärsarbetande i boendeområdet baseras på kvintiler, fem lika stora grupper för samtliga ungdomar (båda årskurser sammanlagt).

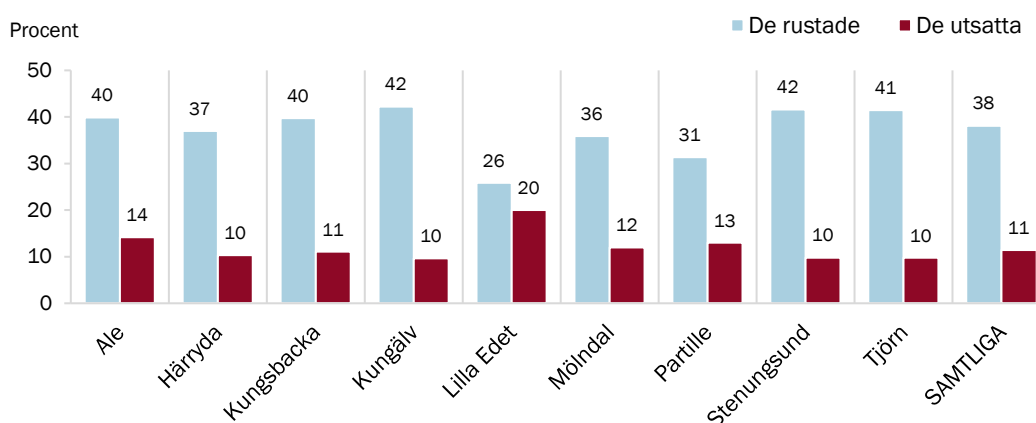
Var är det mest sannolikt att möta de rustade respektive de utsatta ungdomarna?

Med sökljuset först inställt på kommunnivå är det mest framträdande resultatet hur Lilla Edet skiljer ut sig från övriga komuner med en relativt liten andel ”rustade” åk8-ungdomar, 26 procent, och tvärtom en relativt stor andel ”utsatta”, 20 procent (diagram 5.24). De flesta av kommunens ungdomar ingår dock i mellangruppen (54 procent). Det ska betonas att resultaten för Lilla Edet är osäkra till följd av ett litet elevunderlag med en relativt låg svarsfrekvens (se kapitel 4, tabell 4.1).

Andelen ”utsatta” är relativt jämnstor i övriga kommuner, mellan 10 och 14 procent, medan däremot andelen ”rustade” varierar lite mer, främst med en relativt liten andel även i Partille, 31 procent. Med både Lilla Edet och Partille borträknat varierar andelen ”rustade” åk8-ungdomar mellan 36 och 42 procent.

Det är just skillnader och likheter *mellan kommunerna* som är det mest intressanta resultatet, inte de tre gruppernas inbördes storleksförhållande eftersom detta är resultatet av en statistisk konstruktion (se vidare diagram 5.22).

Diagram 5.24 Andel åk8-ungdomar i grupperna ”De rustade” respektive ”De utsatta” per kommun

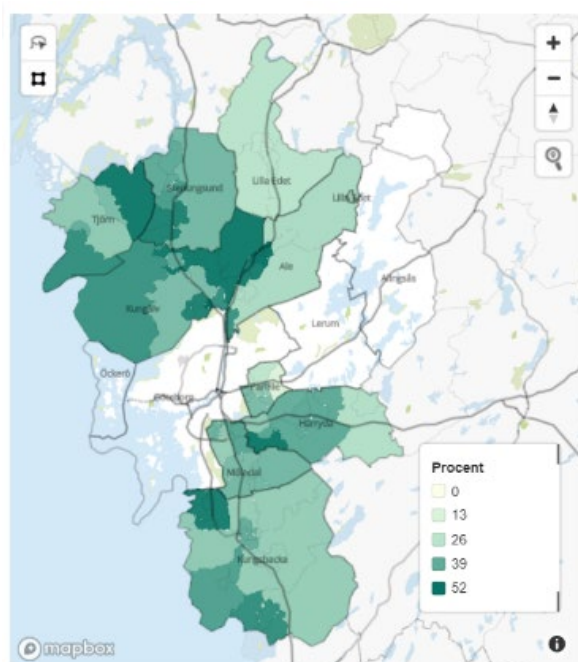
Andelen i gruppen ”Mellangruppen” redovisas inte i diagrammet; andelen omfattar 51 procent av samtliga ungdomar.

Så långt skillnader på kommunnivå. Om andelen rustade åk8-ungdomar är relativt liten i Lilla Edet gäller det inte över allt i kommunen, närmare bestämt inte i Göta och Lödöse (figur 5.9; återigen ska påminnas om de statistiskt osäkra resultaten). Det handlar dock inte om en större andel ”rustade” ungdomar i dessa områden utan om en större andel som ingår i mellangruppen. Vi kan också konstatera att Partilles relativt begränsade andel ”rustade” i kommunen som helhet gäller även i de enskilda områdena.

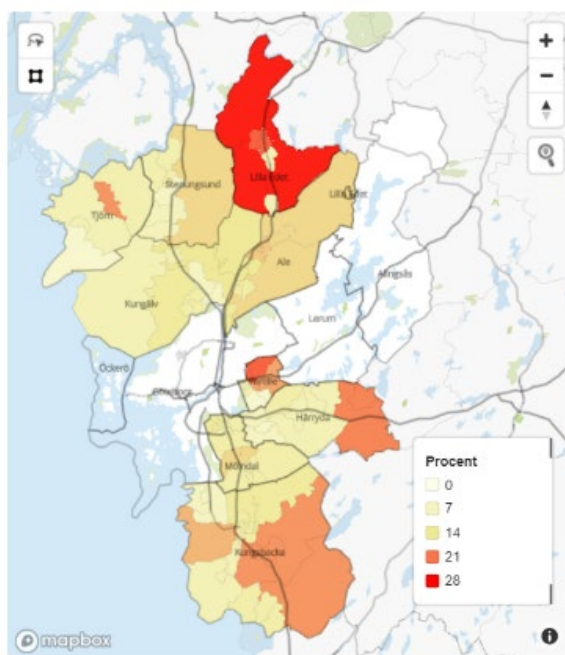
I Kungsbacka finner vi en tämligen stor skillnad i andelen ”utsatta” åk8-ungdomar mellan olika områden, med en relativt stor andel i kommunens östra delar. Även i Härrydas östra delar är andelen ”utsatta” relativt stor. Inom Tjörn är andelen ”utsatta” lite större i Källekärr, medan andelen ”rustade” tvärtom är relativt stor i både sydväst och nordost.

Figur 5.9 Andel "rustade" respektive "utsatta" ungdomar i åk8, utifrån boendeområde

a) "De rustade":

b) "De utsatta":

Kartorna visar andelen åk8-ungdomar som i kapitlets *latent class*-analys har förts till gruppen "De rustade" (a) respektive "De utsatta" (b) per kommun/område, där andelen är större ju mörkare färg som området har.

Genomsnittlig andel för "de rustade" är 38 procent och för "de utsatta" 11 procent, baserat på 3 727 svar.

Minsta antalet svarspersoner per område är 17 personer. Se i övrigt kommentar till figur 5.4.

Det här kapitlet har därmed gett en bild av hur ungas förutsättningar till ett tryggt, delaktigt och meningsfullt liv varierar både mellan olika grupper av unga och rent konkret sett till regionens geografi. De tre identifierade grupperna av unga kommer vi att bära med oss vidare in i rapportens övriga kapitel.

6. För lärande och utveckling i skolan

Utbildning och skola har en avgörande betydelse för ett socialt hållbart samhälle. Barn, unga och vuxna ska kunna tillägna sig kunskaper, färdigheter och värderingar som bidrar till att skapa ett hållbart samhälle. Utbildning har också en stark koppling till hälsa (se vidare kapitel 7). Det fjärde målet i Agenda 2030 för hållbar utveckling är "God utbildning för alla", och det handlar om att för alla säkerställa "inkluderande och jämlik utbildning av god kvalitet och främja livslångt lärande", där en fullbordad grundskole- och gymnasieutbildning ingår (Fi 2016/01355/SFÖ).

Elevers förutsättningar att klara skolarbetet behöver betraktas ur ett helhetsperspektiv, där dimensionerna i "välbefinnandehjulet" (se kapitel 5) utgör en användbar utgångspunkt. Förutsättningarna påverkas av upplevelser av trygghet, meningsfullhet, kompetens, delaktighet och välbefinnande. Genom Lupp-enkäten kan vi undersöka hur elever upplever sin situation i skolan i relation till flera av välbefinnandehjulets centrala delar. Dessa knyter an till kunskapsförmedlingen, den kulturella och sociala miljön, och möjligheterna till inflytande. De enkätsvar som vi kommer att analysera rör exempelvis elevernas åsikter om undervisningen och möjligheten till stöd, upplevelse av trygghet och trivsel, mobbning samt intresse och möjlighet att påverka. I rapportens slutkapitel kommer vi att återvända till resultaten av dessa analyser för att föreslå både brett riktade främjande insatser för elever i skolan och mer specifika insatser för just de grupper som tycks vara i störst behov av att få extra stöd för att både klara sina studier och må bra under sin skoltid.

Mål och läroplaner för en god skola och utbildning för alla

Målet i Agenda 2030, som Sverige har åtagit sig att följa, ligger i linje med FN:s barnkonvention. Här anges att rätten till utbildning ska förverkligas bland annat genom att "vidta åtgärder för att uppmuntra regelbunden närvaro i skolan och minska antalet studieavbrott" (SÖ 1990:20, artikel 28). I Sverige har därför regeringens mål och strategier utarbetats för att alla unga ska fullfölja studier på gymnasienivå (se Prop. 2017/18:1, s. 200). På regional nivå involverar Västra Götalandsregionens folkhälsoarbete sedan ett par år tillbaka en särskild kraftsamling för fullföljda studier.⁸⁰

Delmålen i Agenda 2030 stämmer väl med de nationella styrdokument som behandlar skolans värdegrund och uppdrag, och i regeringens styrdokument beskrivs både sociala mål och mål kopplade till hälsa, även om skolans mest uppenbara roll är den som kunskapsförmedlare. Skollagen anger inledningsvis (Skollag 2010:800, 1 kap., 4 §) att svensk skolutbildning ska syfta till att "barn och elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden" och mer specifikt att utbildningen ska:

- främja alla barns och elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära
- förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på
- ta hänsyn till barns och elevers olika behov
- ge barn och elever stöd och stimulans så att de utvecklas så långt som möjligt
- sträva efter att uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen
- i samarbete med hemmen främja barns och elevers allsidiga personliga utveckling till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvars-kännande individer och medborgare.

I gällande läroplaner för grundskolan och gymnasieskolan (Lgr 11) anges att skolans verksamhet ska präglas av omsorg om den enskildes välbefinnande och utveckling. Det betyder att skolan har ansvar för att organisera verksamheten och lärandet även med utgångspunkt i omsorg om elevernas hälsa och välbefinnande.

Hälsa, välbefinnande och lärande går på många sätt hand i hand. God utbildning är både direkt och indirekt en central hälsofrämjande faktor (se t. ex.

Folkhälsomyndigheten 2018a; Gustafsson m. fl. 2010). Det som sker i skolan har stor påverkan på individens framtida utveckling, särskilt som barn och unga tillbringar en stor del av sin uppväxttid i skolmiljön. Skolan är en social arena med potential att erbjuda eleverna goda relationer, samhörighet, upplevelser av kompetens och framgång, självkänsla, acceptans, empati, kontakter med vuxna utanför familjesfären samt stöd att utveckla goda levnadsvanor. Alla dessa faktorer främjar i nästa steg en god hälsa och förutsättningar till lärande. En dålig skolmiljö kan ge eleverna motsatta erfarenheter, vilket riskerar att skada både lärandet och hälsan. Skolans betydelse för hälsa kommer att undersökas närmare i kapitel 7.

För att skolan ska lyckas med uppdraget att stödja elevers lärande, välbefinnande och fullföljda studier krävs fokus på såväl kunskapsmål som sociala mål och hälsomål (Partaanen 2019).

I det här kapitlet ligger fokus på skolans uppdrag kopplat till fullföljda studier. Kapitlet inleds med en nationell lägesbild kopplad till fullföljda studier som är tänkt att fungera som ett kunskapsunderlag med statistik och forskning om situationen i skolan när det gäller olika elevgruppers studieresultat och situation i skolan. Den nationella bilden utgör ett underlag för analys och en referenspunkt till läget för eleverna i Göteborgsregionen som omfattas av Lupp-undersökningen. Därefter följer en beskrivning av faktorer i skolans pedagogiska, kulturella och sociala miljö samt lärmiljö som påverkar barns och ungas förutsättningar att nå målen med sin utbildning. Genom att undersöka hur elevernas uppfattningar om och erfarenheter av skolan hänger samman med dessa skolfaktorer, vill vi sedan försöka besvara frågan om i vilken utsträckning kommunens unga invånare har förutsättningar till ett gott lärande och välbefinnande i skolan och därmed till fullföljda studier.

Fullföljda studier: hur ser läget ut?

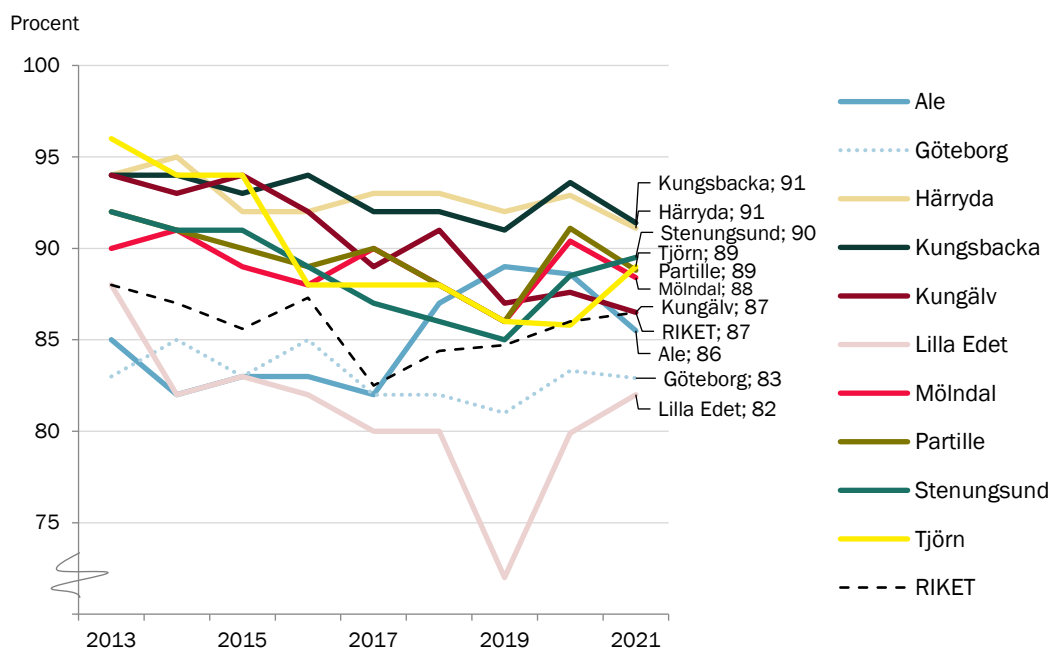
Fullföljd grundskola

Skolverkets samlade, nationella bild av läget när det gäller fullföljda grundskolestudier visar att det trots en svagt positiv utveckling sedan 2018 fortfarande är en stor grupp unga som inte når behörighet till ett nationellt yrkesprogram i gymnasieskolan, cirka 16 000 elever läsåret 20/21 (Skolverket 2021a). Sett i ett längre perspektiv har andelen unga som lämnar årskurs 9 med gymnasiebehörighet minskat under perioden 2006–2020. Orsaker till den negativa trenden kan kopplats till de striktare behörighetskrav som infördes med Gy-11-reformen samt en ökande andel elever som invandrat efter skolstart (SOU 2016:77; Skolverket 2021a).

Variationen ifråga om studieresultat och fullföljandegrad är dock stor mellan såväl olika elevgrupper som enskilda skolor. Det är också oroande att dessa skillnader har ökat över tid, främst från slutet av 00-talet (Skolverket 2018).

När det gäller de nio kommuner som genomfört Lupp 2020 visar Skolverkets statistik att alla utom Lilla Edet har en större andel ungdomar som i årskurs 9 uppnår behörighet till ett yrkesprogram än riket som helhet (diagram 6.1). Så har det i stort sett ut sedan 2014, det vill säga att andelen i Lilla Edet (och i Göteborg) har legat under rikssnittet och i övriga kommuner legat över rikssnittet. Det är bara Ale som rört sig över och under rikssnittet under perioden. År 2021 varierar andelen behöriga åk9-elever från 82 procent i Lilla Edet till 91 procent i Kungsbacka och Härryda.

Diagram 6.1 Andel åk9-elever som är behöriga till ett yrkesprogram på gymnasiet, 2013–2021, i de nio kommuner som genomfört Lupp 2020 samt riket och Göteborg

Uppgifterna avser läsår och elever *folkbokförda i kommunen*. Elever med okänd bakgrund ingår inte. Andelen baseras på elever som fått eller skulle ha fått betyg i minst ett ämne enligt det mål- och kunskapsrelaterade betygssystemet i årskurs 9. För att ha gymnasiebehörighet till ett

yrkesprogram krävs godkända betyg i svenska eller svenska som andraspråk, engelska och matematik och i minst fem andra ämnen från grundskolan.

Källa: SCB och Skolverket, genom Kolada (uppgifter nedladdade 2021-10-20).

Den genomgående mindre andel ungdomar som är behöriga till gymnasiet i Lilla Edet jämfört med grannkommunerna kan och bör relateras till den påtagligt lägre genomsnittliga utbildningsnivån hos kommunens invånare. Föräldrars utbildningsnivå är en viktig faktor för elevers förutsättningar att klara sin skolgång, vilket vi kommer att återkomma till. Det är svårare att tolka Lilla Edets stora avvikelse år 2019. I mindre kommuner får avvikande förhållanden i enskilda klasser lättare genomslag. Samtidigt syns en motsvarande avvikelse även i gymnasieelevernas skolresultat (se nästa avsnitt), vilket gör det mindre sannolikt att avvikelsen bottnar i förhållanden hos en specifik årskull.⁸¹

Elever som lämnar grundskolan utan behörighet erbjuds plats på ett introduktionsprogram (IM) som ska leda till att de når behörighet till ett nationellt program eller närmar sig arbetsmarknaden. Med introduktionsprogrammet inräknat påbörjar nästan alla unga en gymnasieutbildning. Emellertid visar Skolverkets statistik för 2020 att en relativt stor andel unga lämnar gymnasieskolan utan examen (Skolverket 2021b).

Fullföljd gymnasieskola

Andelen unga som inte fullföljer sina gymnasiestudier (med examen) har varit relativt konstant under en längre tid – totalt sett handlar det om mer än var fjärde elev som inte uppnått examen efter fyra år, inräknat elever som inleder studierna på ett introduktionsprogram (Skolverkets statistik för 2021⁸²; jämför SOU 2018:11). Det är dock stor variation mellan programtyperna.

Bland eleverna i riket som helhet som påbörjat ett högskoleförberedande program 2017 hade 84 procent en examen inom 4 år, och 78 procent av eleverna på yrkesprogram (Skolverket 2021b). I båda elevgrupperna syns en positiv utveckling sedan 2014.⁸³ I en genomsnittlig kommun i Göteborgsregionen var andelen elever med examen större än riksgenomsnittet på ett högskoleförberedande program, 87 procent, men mindre på yrkesprogram, 78 procent.⁸⁴

Bland elever som lämnar gymnasieskolan utan examen är det dock relativt många som endast saknar betyg i enstaka kurser och har studiebevis i stället.⁸⁵ De kan därmed anses vara relativt rustade för arbete eller fortsatta studier. Cirka 15 procent avslutar sina studier på ett nationellt program utan vare sig examen eller studiebevis.

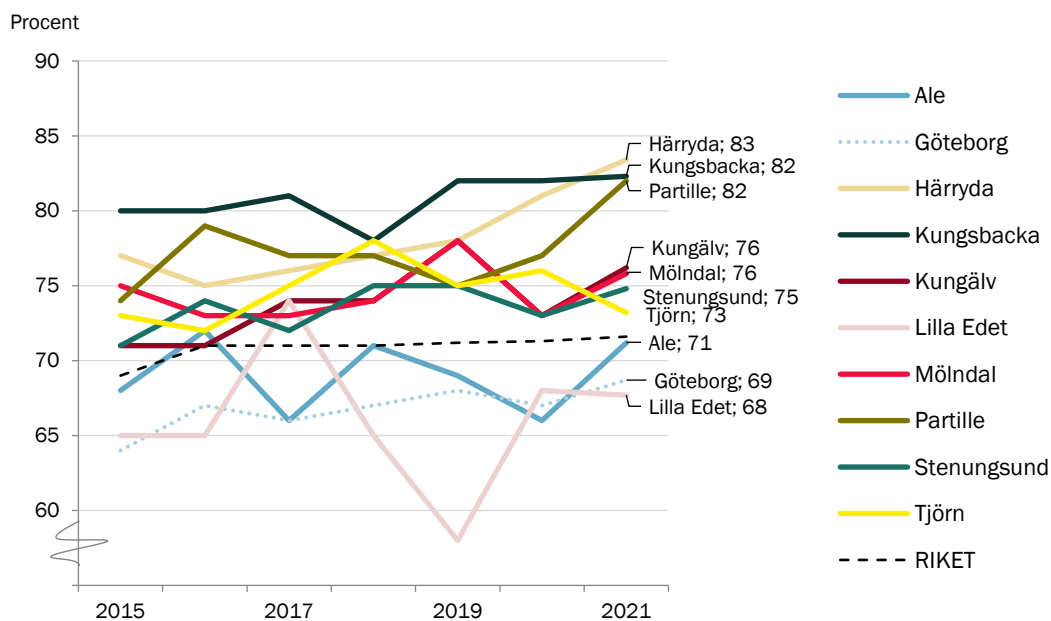
De unga som inte har behörighet till gymnasiets nationella program utan inleder gymnasiestudierna på ett *introduktionsprogram (IM)* uppvisar inte samma positiva trend som gäller för de nationella programmen. En del av programmen inom IM syftar dock inte till vidare studier utan till att förbereda eleverna för arbetslivet. I riket som helhet har ungefär hälften av de unga inom IM övergått till ett nationellt program efter fem år och endast drygt 20 procent av eleverna hade erhållit en examen från ett nationellt program (Skolverket 2021b). Bland de elever som påbörjade sina studier inom IM 2019/2020 hade 12 procent lämnat skolan redan när andra året inleddes. Elever som tidigt avbryter sina studier på ett

introduktionsprogram, och inte går vidare till ett nationellt program, uppvisar som grupp lägst grad av sysselsättning fem år senare (Skolverket 2019a).

Sett till alla gymnasieelever – inklusive dem som börjat sina studier inom ett introduktionsprogram och som av naturliga skäl behöver ytterligare tid – var det år 2021 31 procent som inte slutfört med examen av dem som börjat tre år tidigare, det vill säga 2018. Av dem som började 2017 saknade 28 procent en examen, det vill säga efter *fyra* år, och detsamma gällde kullen ett år före efter *fem* år. Som nämnts ovan har en stor andel av dessa studiebevis.⁸⁶

Vänder vi blicken mot GR-kommunerna och deras unga invånare som tar en *gymnasieexamen inom fyra år* ligger flertalet kommuner över riksgenomsnittet, precis som beträffande gymnasiebehörigheten för åk9-eleverna. Av de nio kommuner som genomfört Lupp 2020 är undantagen Ale och Lilla Edet, som liksom Göteborg ligger under rikssnittet (diagram 6.2). Andelen i Lilla Edet 2021 är 68 procent och i Ale 71 procent, vilket kan jämföras med Härryda, Kungsbacka och Partille som alla ligger på drygt 80 procent. För mindre kommuner kan resultaten skifta rätt mycket år från år, men för flera kommuner är trendbilden sedan 2015 svagt positiv. Inte desto mindre är det en stor andel av kommunernas gymnasieungdomar som lämnar skolan utan examen – även i kommunerna med bäst resultat. Det ska observeras att den här statistiken utgår från hemkommun; för resultat för kommunernas skolor hänvisas till annan statistik.⁸⁷

Diagram 6.2 Andel gymnasieelever med examen inom 4 år, 2015–2021, i de nio kommuner som genomfört Lupp 2020 samt riket och Göteborg

Kommentar: Resultaten utgår från elevernas hemkommun. Elever på introduktionsprogram ingår. Elever som vid utbildningens början saknade svenskt personnummer ingår inte.

Källa: SCB, genom Kolada (uppgifter nedladdade 2021-12-10).

Dessa förhållanden pekar på fortsatta utmaningar för både skolor och kommuner i arbetet med ett hållbart samhälle. Dessutom visar uppföljningar från Skolverket (2018a) att studieresultaten skiljer sig mycket åt mellan olika grupper av elever. Det är många samvarierande faktorer som påverkar elevers förutsättningar för fullföljda studier. I följande avsnitt introduceras ett antal av dessa centrala faktorer som kan fångas upp i Lupp-undersökningen.

Skilda studieresultat för olika elevgrupper

Det är många samvarierande faktorer som påverkar elevers förutsättningar för fullföljda studier. De innefattar individens familjebakgrund, den omgivande närmiljön, skolkontexten, utbildningssystemet såväl som situationen på arbetsmarknaden (se t. ex. Dale 2010; Lyche 2010). Det är tydligt att riskfaktorer för fullföljda studier inom ett område kan dämpas av skyddande faktorer inom ett annat (Bartley m. fl. 2010; Schoon 2006). Nedan följer en introduktion till centrala faktorer kopplade till både individ och familjeförhållanden som påverkar elevers förutsättningar att klara sina studier.

Familjebakgrund och boendeområde

Det finns ett tydligt samband mellan elevers studieresultat, skolsvårigheter och deras sociala bakgrund (Socialstyrelsen 2014). Skolverkets statistik visar att elevers socioekonomiska bakgrund och i synnerhet föräldrars utbildningsnivå sedan många år är den faktor som har störst betydelse för elevers studieresultat. I relation till fullföljda grundskolestudier visar uppföljningar att 94 procent av de åk9-elever vars föräldrar har eftergymnasial utbildning var behöriga till ett nationellt yrkesprogram i gymnasieskolan, mot bara 77 procent av de elever vars föräldrar har som högst gymnasial eller förgymnasialutbildning (Skolverket 2021a).

Mönstret kvarstår även på gymnasiet. Bland de elever som påbörjade sina gymnasiestudier höstterminen 2018 och hade föräldrar med eftergymnasial utbildning erhöll 80 procent examen tre år senare, att jämföra med 66 procent av eleverna vars föräldrar hade gymnasial utbildning. För elever vars föräldrar hade förgymnasial utbildning var andelen ännu mindre: 36 procent (Skolverket 2021b).

Det är inte helt klarlagt hur alla olika faktorer i familjebakgrunden påverkar elevers studieresultat. Enligt Rumberger & Rotermund (2012) är det särskilt familjestrukturen och familjens resurser som spelar in, men även föräldrars möjlighet att stödja sina barns skolarbete. Föräldrars/vårdnadshavares involvering med skolan och det som sker där är en viktig faktor för barns lärande (Desforges & Abouchar 2003; Fan & Chen 2001; Jeynes 2007; OECD 2012) och barns benägenhet att fullfölja sina studier (Carbonara 1998). Även vårdnadshavares förväntningar och ambitioner spelar in (Jeynes 2007; Patall m. fl. 2008; van Otter 2014).

En annan faktor som är kopplad till familjebakgrunden och som har generell betydelse för elevers studieresultat och fullföljande är om de har svensk eller utländsk bakgrund. Bland utlandsfödda åk9-elever i riket vårterminen 2021 är andelen behöriga till gymnasiet 66 procent, mot 91 procent bland svenskfödda med svensk bakgrund (och 86 procent bland svenskfödda elever med utlandsfödda föräldrar/utländsk bakgrund) (Skolverket 2021a). Behörighetsgraden varierar dock stort beroende på när de utlandsfödda ungdomarna kom till Sverige, av förklarliga

skäl eftersom det avgör tiden som de har på sig att tillägna sig både språk och ämneskunskaper. Bland de utlandsfödda elever som kom till Sverige *före skolstarten* är andelen behöriga 85 procent, medan den för elever som kom in i det svenska skolsystemet i årskurs 6–9 bara är 34 procent. Föräldrarnas utbildningsnivå har också en stark inverkan på de utrikes födda eleverna. I elevgruppen som kom till Sverige i årskurs 6–9 är andelen behöriga 53 procent bland elever vars föräldrar har eftergymnasial utbildning, mot 28 procent bland övriga. I en longitudinell registerstudie av utrikes födda elever sammanfattar Grönqvist & Niknami (2020) att studieresultaten för elever som invandrat före skolstart har utvecklats svagt positivt medan resultaten för elever som invandrat efter skolstart försämrats.⁸⁸

Förklaringsfaktorer till dessa skillnader i studieresultat kopplas främst till elevernas ålder vid inträdet i det svenska skolsystemet och föräldrarnas socioekonomiska bakgrund, men även till boendeområdet (Grönqvist & Niknami 2020). När studieresultat för gruppen utrikes födda elever⁸⁹ jämfördes med resultat för gruppen inrikes födda elever *från samma socioekonomiska förhållanden och boende i samma område*, utjämnades de flesta skillnaderna. Den språkliga utvecklingen lyfts ofta fram som en nyckel för elever som invandrat till Sverige, eftersom elevers ordförråd och läsförmåga har stor bäring på hur de kan tillgodogöra sig undervisningen (Elbro 2004). Mot den bakgrunden är betydelsen av boendeområde, utifrån befolkningens sammansättning och språkliga bakgrund, inte förvånande.

I ovan nämnda longitudinella studie förklarades skillnader i studieresultat mellan utrikes födda elever och inrikes födda elever på gymnasiet till största delen av betygen från grundskolan, även sedan man kontrollerat för föräldrars utbildningsbakgrund (Grönqvists & Niknami 2020). Det understryker vikten av satsningar på tidiga insatser redan under grundskoletiden.

Könsskillnader

Det finns sedan länge tydliga könsskillnader ifråga om elevers studieresultat, till tjejers fördel. Även om skillnaderna mellan tjejers och killars gymnasiebehörighet i årskurs 9 är något mindre 2021 än 2020 är andelen behöriga tjejer fortfarande större än andelen behöriga killar: 87 mot 85 procent i riket som helhet. En granskning av studieresultat i grundskolan sedan läsåret 2012/2013 (då betygssystemet förändrades) visar att betygsskillnaderna i årskurs 9 mellan tjejer och killar har ökat i 17 av 21 ämnen (Läraryrket 2021). Motsvarande skillnader till tjejers fördel återfinns även beträffande fullföljda gymnasiestudier. Störst är könsskillnaden på de högskoleförberedande programmen, där 84 procent av tjejerna mot 79 procent av killarna år 2020 hade tagit examen inom tre år (Skolverket 2021b).

Forskningen har lyft fram många olika typer av orsaker till könsskillnader ifråga om studieresultat: biologiska faktorer, samhällliga och kulturella faktorer kopplat till genusnormer och skolkultur (Hiltunen 2017; Wernersson 2010; Håkansson & Sundberg 2012) samt aspekter av skolkvalitet (Holmlund m. fl. 2020). Forskning om betydelsen av skolkulturer berör särskilt förväntningar, förhållningssätt och bemötande från föräldrar och skolpersonal, hur undervisningen organiseras samt förekomsten av så kallade ”anti-plugg” eller ”icke-ansträngningskulturer” bland grupper av elever, företrädesvis killar (Zimmerman 2018). Skillnader i resultat mellan killar och tjejer varierar dock mellan olika skolor, och så gör även

skolkulturer. Det finns exempel på skolor med kulturer där både tjejer och killar förväntas och tillåts vara ambitiösa i skolarbetet (Sveriges Kommuner och Regioner 2019; Zimmerman 2019).

Hälsorelaterade skillnader

Elevers förutsättningar för lärande påverkas även av hälsa och eventuella funktionsnedsättningar. Eftersom det saknas statistik över elever med funktionsnedsättningar eller vilket stöd de tar del av, är det svårt att på individnivå följa hur studieresultaten utvecklas för dessa elever.⁹⁰ Det finns dock studier som visar att unga med psykisk eller fysisk ohälsa och elever med funktionsnedsättningar är överrepresenterade bland de som avbryter sina studier i förtid i Sverige (SOU 2016:77), såväl som internationellt (European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2016).

I en svensk kontext har hälsa visat sig vara ett återkommande tema i ungas beskrivningar om varför de lämnat skolan utan att fullfölja sina studier (se t. ex. Skolverket 2007; Temagruppen Unga i Arbetslivet 2013; Cederberg 2012). I en enkätundersökning från SCB med elever som avbrutit sina gymnasiestudier var den näst vanligaste orsaken som rapporterades att de hade varit fysiskt eller psykiskt sjuka (SCB 2007).

Elever som är sjuka och frånvarande riskerar att halka efter och är i behov av stöd för att klara sitt skolarbete, vilket elever i ovan nämnda studier beskriver att de inte alltid fått. Det ska tilläggas att svarsfrekvensen i undersökningen var låg, 51 procent, varför SCB betonar att resultaten ska tolkas med viss försiktighet.

Den internationella organisationen European Agency for Special Needs and Inclusive Education (2016) pekar på att barn och unga med funktionsnedsättning oftare uppvisar sämre studieresultat, sämre relationer med andra, fler emotionella svårigheter och beteendeproblematik (beroende på typ av nedsättning). Studier pekar även på ett samband mellan socioekonomisk bakgrund och diagnostiserade funktionsnedsättningar (Jobér 2015) och att barn från hem med knappa materiella resurser löper högre risk att exempelvis få en ADHD-diagnos (Russel m. fl. 2016). I kapitel fem har vi också visat att båda dessa grupper i hög grad rapporterar en utsatt livssituation genom Lupp-enkäten.

Skolans kompensatoriska uppdrag

Skillnader mellan olika elevgruppers studieresultat pekar på utvecklingsbehov när det kommer till skolans kompensatoriska uppdrag som handlar om att ta hänsyn till elevers olika behov och förutsättningar. Skollagen fastställer att skolutbildningen ska ge alla elever tillgång till en likvärdig utbildning av god kvalitet i en trygg miljö. Skolverket definierar begreppet likvärdig i tre dimensioner: tillgången på utbildning, kvaliteten på utbildningen samt skolans uppdrag att kompensera för skillnader i elevers förutsättningar.⁹¹ Skollagen betonar den kompensatoriska delen i formuleringen att utbildningen ska sträva efter ”att uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen” (Skollag 2010:800, 1 kap., 4 §).

För att lyckas med uppdraget i den enskilda skolan krävs medvetenhet och kompetens hos pedagoger och ledning, och därmed även hos skolans huvudman.

Skolinspektionen har i flera sammanhang pekat på att styrningen behöver stärkas när det gäller det kompensatoriska uppdraget (se t. ex. Skolinspektionen 2010). I en granskning från 2018 av resursfördelning på gymnasienivå, framkom att huvudmännen har vidtagit för få åtgärder för att kompensera för skillnader mellan olika elevers förutsättningar (Skolinspektionen 2018a). Dessutom konstaterades att elevers behov och förutsättningar i för liten utsträckning beaktats vid utformningen av åtgärder, vilket kan försämra elevers möjligheter att nå målen med sin utbildning. Det framkommer även att uppföljning och utvärdering av resursfördelning inte genomförs systematiskt.

Elevers förutsättningar till lärande och fullföljda studier påverkas alltså av många samvarierande faktorer. Även om föräldrars utbildningsnivå är den enskilt viktigaste faktorn för fullföljda studier på nationell nivå, varierar dess betydelse mellan kommuner och skolor. Det är tydligt att riskfaktorer för fullföljda studier inom ett område kan dämpas av skyddande faktorer inom ett annat (Bartley m. fl. 2010; Schoon 2006).

Forskning och beprövad erfarenhet visar att det är möjligt att på både verksamhets- och kommunnivå identifiera och agera på upplevelser och omständigheter som ökar sannolikheten för att unga ska fullfölja sina studier (se t. ex. Dale 2010; Lyche 2010). Det finns många förhållanden och faktorer i lärmiljön som påverkar elevers förutsättningar att fullfölja sina studier och deras välbefinnande oavsett familjebakgrund och individfaktorer. Några av dessa presenteras i följande avsnitt.

Förhållanden i lärmiljön som främjar fullföljda studier

Vikten av ett positivt och inkluderande klimat – att motverka mobbning och otrygghet

Skolklimat är ett begrepp som används för att beskriva elevers (eller personalens) upplevelse av skolmiljön och innefattar dimensioner som trygghet, trivsel, studiero, stämning, normer och relationer. Ett positivt klimat som kännetecknas av omsorg och stödjande relationer, delaktighet och gemensamma normer, mål och värden främjar elevers skolanknytning (*school connectedness*) och engagemang (Centers for Disease Control and Prevention 2009).

Omvänt utgör otrygghet och brist på respekt, goda relationer och stöd riskfaktorer för elevers skolanknytning, närvaro, målluppfyllelse och fullföljda studier (Kearney 2008; Håkansson & Sundberg 2012; Rumberger & Rotemund 2012; Lamb & Rice 2008). Svensk forskning visar att förekomst av mobbning och konflikter, kränkande behandling och socialt utanförskap är orsaker till att unga lämnar skolan i förtid (Lundahl m. fl. 2015; Svensson 2007; Strand 2013)⁹². I en studie från 2013 av unga som deltog i projektverksamhet riktad främst till ungdomar som vare sig studerade eller arbetade, framkom att de två främsta orsakerna till att elever lämnade sina gymnasiestudier i förtid var mobbning och bristen på pedagogiskt stöd (Temagruppen Unga i Arbetslivet 2013).⁹³ I SCB:s tidigare nämnda undersökning av orsaker till studieavbrott uppgav cirka 15 procent av de unga att bristande trivsel var en bidragande orsak till att de avbrutit sina studier (SCB 2007), vilket indikerar att eleverna inte upplevt ett gott socialt klimat. Skolinspektionen (2020a) pekar på att elevers upplevelse av trygghet påverkar deras skolupplevelse som helhet och att

elever som känner sig otrygga har en mer negativ syn på sina möjligheter till inflytande och delaktighet.

Jämfört med andra europeiska länder är det en relativt liten andel unga i Sverige som uppger att de blivit utsatta eller utsatt andra för mobbning i skolan (Folkhälsomyndigheten 2020b). Dock ser både Folkhälsomyndigheten och Skolinspektionen (2021a) tecken på att andelen växer och särskilt hos tjejer. Tjejer rapporterar även lägre nivåer av trivsel och trygghet jämfört med killar.

Vikten av goda relationer mellan elever och lärare och andra vuxna i skolan – och att skolan organiserar för det

Goda relationer mellan lärare och elever bidrar till en bättre undervisning (Kullenberg & Eksath 2017). Betydelsen av lärares förmåga att skapa och upprätthålla tillitsfulla, respektfulla relationer framhålls av flera forskare som nyckeln till elevers prestationer – och samtidigt som den stora utmaningen i dagens skola (Ljungblad 2019; Aspelin 2015). Relationer som karaktäriseras av värme, omsorg och acceptans främjar trygghet och studiero (Skolinspektionen 2020; Skolforskningsinstitutet 2021). Positiva relationer stärker elevers delaktighet, motivation och lärande (Lilja 2013; Ljungblad 2016). Stödjande relationer mellan lärare och elever är även en främjande faktor för fullföljda studier (Quin 2016; Martin & Dowson 2009; Martin & Collie 2016; Rumberger & Rotermund 2012), särskilt för elever som i övrigt påverkas av andra individuella riskfaktorer eller faktorer kopplade till hemmiljön (Davis & Dupper 2004; Greenburg m. fl. 2003; Jennings m. fl. 2013; Frelin 2015).

Tillitsfulla relationer kan även fungera som skyddsfaktor mot psykisk ohälsa (Reddy m. fl. 2003; Giota & Gustafsson 2020). Även elevhälsans personal och andra vuxna i skolan som eleverna har kontinuerliga kontakter med är mycket viktiga i detta sammanhang (angående elevhälsan, se vidare sidan 122).

I studier av skolor där elever lyckas väl trots att förutsättningarna präglas av många riskfaktorer, framkommer att lärarna arbetar systematiskt med att bygga positiva relationer till sina elever (Clewel m. fl. 2007). Även om det centrala är lärarens relationsbyggande kompetens har kontinuiteten betydelse. Forskning visar att lärares arbete med att bygga tillit och förtroende kan ta tid, särskilt om elever har en svag skolanknytning och bär på upplevelser av svårigheter och misslyckanden (Hugo 2007; Lamb & Rice 2008). Relationer mellan elever och lärare tenderar att missgynnas av frekventa skolbyten, lärarbyten eller att lärare inte hinner med relationsarbetet i tillräcklig utsträckning på grund av stress eller att klasserna är stora. När lärare inte har tid att uppmärksamma och agera på olika behov kan elever uppleva att relationen är dålig (SOU 2016:94). Relationer har som nämnts också stor bäring på elevers möjligheter att vara delaktiga (Alerby & Bergmark 2015), se vidare nästa avsnitt.

Personalomsättning bland lärare riskerar att försämra kontinuiteten i undervisningen (Lindqvist m. fl. 2014; Synar & Maiden 2012; se även Lärarförbundet 2015). Watlington (2012) har funnit att en hög läraromsättning kan leda till både försämrade prestationer och psykiska och emotionella kostnader för eleverna, som exempelvis ökad stress (Zimmerman 2021). Skolor där elever presterar högre än förväntat med hänsyn till deras förutsättningar karaktäriseras bland annat av stabilitet i organisationen (Jarl m. fl. 2017).

Vikten av delaktighet

Begreppet delaktighet är komplext och kan definieras på olika sätt och innefatta olika dimensioner av social inkludering, tillhörighet och tillgänglighet.⁹⁴ Delaktighet i skolan och dess aktiviteter har en stark koppling till engagemang och även studieavbrott (European Commission 2015). Möjligheten till inflytande på skolans verksamhet stärker elevernas motivation, självförtroende, förmåga att lära och hur de tar ansvar för studierna (Alerby & Bergmark 2015).

Att vara delaktig i beslutsfattande i skolan kan även bidra till att elever utvecklar viktiga förmågor och färdigheter som stärker deras förutsättningar att vara delaktiga i samhället utanför skolan (Mager & Nowak 2012). Elevers sociala delaktighet har betydelse för deras förutsättningar att utöva ett faktiskt inflytande i beslutsfattande (Alerby & Bergmark 2019).

Ahlström (2009) har i en svensk kontext visat att en låg grad av delaktighet ökar risken för låga betyg, exkludering och mobbing. Ökad delaktighet resulterar tvärtom i mer positiva interaktioner mellan elever och lärare, ett förbättrat klassrumsklimat och minskad mobbing och rasism (Mager & Nowak 2012). Ökad elevdelaktighet har på så vis positiva effekter även för lärare och skolorganisationer.

Delaktighet har även konstaterats påverka elevers självkänsla och sociala status samt mående och hälsa (Mager & Nowak 2012). Studier visar att delaktighet kan vara särskilt betydelsefullt för elever med funktionsnedsättning eftersom deras förutsättningar till lärande kan påverkas av exempelvis uppmärksamhets- eller samspelssvårigheter (Ågebrant 2016). Samtidigt pekar studier på att det finns utvecklingsbehov i skolor när det gäller delaktigheten bland elever med särskilda behov. Exempelvis visar studier att elever inte alltid blir lyssnade till ifråga om sina stödbehov (Riksförbundet Attention 2016), och att det särskilt gäller tjejer (Johansson 2015).

Skolinspektionen (2018b) konstaterar att elevernas delaktighet och inflytande i skolan är otillfredsställande, i synnerhet när det kommer till inflytandet över undervisningen. Det finns även en tydlig koppling mellan delaktighet och meningsfull undervisning.

Vikten av meningsfull undervisning och lärande

Kunskapssammanställningar visar att meningsfull undervisning påverkar elevers engagemang och välbefinnande och är centralt för fullföljda studier (Dale 2010; Lyche 2010; Giota 2013). Elevers lust att lära hänger ihop både med hur de trivs med lärarna och synen på lärarnas förmåga att engagera, intressera och stödja eleverna (Skolverket 2019b). Det är viktigt att elever ser att studierna har ett värde och är relevanta samt att de kan koppla det som sker i undervisningen till sina liv och framtida mål. Andra viktiga faktorer är ett tydligt fokus på centrala ”basfärdigheter” och förmågor, tydliga mål för lärandet och frekventa uppföljningar av elevernas progression (se t. ex. Bremberg & Eriksson 2010; Grosin 1994; Jarl m. fl. 2017).

Skolinspektionens uppföljning av resultat från skolenkäten under 10 år visar att svenska skolor *generellt* bedriver ett gott arbete med att skapa förutsättningar för lärande, trygghet och studiero, stimulans och utmaningar, hjälp och stöd, bedömning och pedagogiskt ledarskap (Skolinspektionen 2021a). Från lärarnas perspektiv framgår att de fått en alltmer positiv uppfattning om rektors pedagogiska ledarskap

över tid och att fler upplever att det är tydligt hur bedömningen av elevers kunskaper ska genomföras.

Samtidigt finns det utmaningar. Ett område där Skolinspektionen pekar på försämringar det senaste decenniet gäller elevernas stimulans och utmaningar i grundskolan (Skolinspektionen 2021a). Andelen åk9-elever som tycker att skolarbetet är intressant har minskat från 2012 till 2020, då endast sex av tio elever svarar att det är intressant (2012: 67 procent). Resultatet bekräftas av Skolverkets regelbundna undersökningar "Attityder till skolan" som visar att andelen högstadieelever som tycker att skolan ger dem lust att lära har minskat sedan 2009 (Skolverket 2019b). Samma studie visar att även andelen som tror sig få nytta av det som de lär sig i skolan har minskat, och särskilt bland tjejer. Bland elever i högstadiet uppger knappt hälften att skolan ger dem lust att lära mer. För gymnasieelever redovisar Skolinspektionen dock en positiv trend, och 2020 uppger sju av tio gymnasieelever att skolarbetet är intressant.

I Skolinspektionens granskningar framkommer att elevernas intressen och egna mål och framtidsvisioner sällan utnyttjas i undervisningen för att motivera och inspirera eleverna. I studier av skolor där elever lyckas väl trots att förutsättningarna präglas av många riskfaktorer, framkommer att lärarna är skickligare på att undervisa en mångfald av elever än på andra jämförbara skolor, att de håller en hög kvalitet i sin undervisning och varierar den (Clewel m. fl. 2007).

Vikten av ett gott stöd

Det är väl belagt att elevers skolprestationer och engagemang gagnas av lärares förmåga att anpassa undervisningen efter situationen och elevernas förutsättningar, att de behärskar olika metoder och verktyg som de kan välja mellan samt att de har höga förväntningar på alla elever (se t. ex. European Commission 2015; Hattie 2009; Skolverket 2009).

Granskningar och rapporter visar emellertid att elever inte alltid får det stöd som de har konstaterats vara i behov av (Skolinspektionen 2016; SOU 2016:77; Skolverket 2021c; Yngve m. fl. 2019).

I en uppföljning av resultat från skolenkäten över 10 år pekar Skolinspektionen (2021a) på att andelen elever som upplever att de får den hjälp de behöver i skolarbetet legat stabilt sedan 2010, vilket gäller ungefär åtta av tio åk9-elever och nio av tio gymnasieelever – en uppfattning som till största delen även delas av elevernas vårdnadshavare. Detta betyder samtidigt att ungefär 20 procent av eleverna i åk 8 *inte* är nöjda med det stöd de får.

Det finns en genusaspekt av elevers upplevelse av hjälp och stöd som visar att killar och socioekonomiskt resursstarka elever är gynnade i detta avseende (Skolverket 2021c; Andreasson & Asp-Onsjö 2009; Yngve m. fl. 2019; Klapp och Jönsson 2020).

Studier har visat att elever som avbrutit sina studier i förtid har haft behov av mer anpassningar då de upplevt att studierna varit för svåra, att studietakten varit för hög och att studierna varit för teoretiska (SCB 2007; MUCF 2013).

Det har riktats kritik mot att stödåtgärder sätts in för sent när elever redan halkat efter i kunskapsutveckling och i motivation (Skolinspektionen 2021b). Annan kritik från myndigheten handlar om att eleverna inte har varit delaktiga i att utforma

stödåtgärderna samt att åtgärderna inte har utgått från ett helhetsperspektiv på eleven i relation till skolsituationen.

Vikten av ett helhetsperspektiv

Som vi har sett är det många samvarierande faktorer som påverkar om unga kommer att lyckas med skolarbetet och fullfölja sina studier, vilket gör ett holistiskt perspektiv på individerna angeläget (Lyche 2010; Dale 2010; Skolverket 2007)⁹⁵. Även om fokus ligger på lärandet är elevers välbefinnande som helhet viktigt för att de ska kunna fullfölja sin skolgång.

Skolor som har en bred insatsrepertoar att tillgå när risksignaler hos elever uppmärksammas lyckas bättre i arbetet med att få fler elever att fullfölja sina studier (European Commission 2015).

En annan framgångsfaktor är samverkan med olika aktörer i närsamhället för att kunna tillgodose individens behov ur ett helhetsperspektiv (European Commission 2015).

I sammanhanget lyfts tillgången till fritidsaktiviteter fram som en viktig faktor som, förutsatt att aktiviteterna är förenliga med utbildningens mål, kan öka elevers motivation och känsla av tillhörighet i skolan. Aktiviteter som innehåller kursrelaterade moment kan bidra till förbättrade studieresultat (se t. ex. Durlak m. fl. 2010; Farb & Matjasko 2012; Grogan m. fl. 2014; Leos-Urbel 2015). Fritidsaktiviteter kan också vara av särskild betydelse för unga som påverkas av olika riskfaktorer såsom inlärningssvårigheter eller utsatthet, eftersom det kan vara ett tillfälle då de kan anta ledarroller och visa färdigheter och talanger som inte syns i den traditionella klassrumskontexten (Moody 2001).

Studier visar att skolor (och kommuner) som bedriver systematiskt förebyggande arbete som omfattar hela organisationen är mer framgångsrika än andra i arbetet med fullföljda studier (MacIver & MacIver 2009; Skolverket 2014). Det handlar om att arbeta med universella insatser som omfattar alla elever såsom att exempelvis utveckla kvaliteten på undervisningen och samtidigt göra riktade stödinsatser vid behov.

Ett systematiskt förebyggande arbete kräver god kunskap om elevers förhållanden ur ett helhetsperspektiv. Lupp-resultaten i de nio GR-kommunerna är ett viktigt kunskapsunderlag i sammanhanget. Här framgår hur eleverna upplever både sin skolsituation i olika avseenden och tillvaron utanför skolan. I det följande ska vi beskriva detta och även undersöka skillnader i upplevelser bland olika grupper av elever.

Om kapitlets analyser

Analyserna av Lupp-resultaten som följer i det här kapitlet utgår från ett skolperspektiv: de baseras på svaren från de nio kommunernas skolelever oavsett var de bor, det vill säga inte avgränsat till kommunernas invånare (vilket gäller analyserna i övriga kapitel). Underlaget omfattar elever på både kommunala och fristående skolor (ibland jämför vi också dessa grupper).

Analyserna av gymnasieelevernas svar är avgränsade till år2-eleverna i sex kommuner, vid totalt 13 skolor: Ale yrkesgymnasium, Hulebäcksgymnasiet i Härryda, Kungsbackas sju gymnasieskolor, Mimers hus i Kungälv, Franklins gymnasium i

Mölndal, Frejagymnasiets särskola i Mölndal (elever på skolans IM-program omfattades inte av genomförandet) samt Partille gymnasium. Lilla Edet och Tjörn saknar gymnasieskola. Nösnergymnasiet i Stenungsund samt Krokslättsgymnasiet i Mölndal ingår inte i analyserna på grund av låg svarsfrekvens. I de 13 gymnasieskolor som omfattas av analyserna varierar svarsfrekvensen mellan 46 och 100 procent (se vidare kapitel 4, tabell 4.2, sidan 37).⁹⁶

Det är rimligt att anta att bortfallet på särskilt gymnasieenkäten kan bidra till att resultaten något överskattar positiva uppfattningar, erfarenheter och engagemang i skolan (det vill säga jämfört med om vi hade erhållit svar även från elever som vid enkätgenomförandet var frånvarande i skolan eller som inte var tillräckligt motiverade att svara, exempelvis under den distansundervisning som rådde i flera skolor).

Elevernas betyg på skolans pedagogiska uppdrag

Vi har i föregående avsnitt beskrivit både positiva och negativa förhållanden när det gäller hur den svenska skolan utför sitt pedagogiska uppdrag. Utifrån svaren på Lupp-enkäten i nio av Göteborgsregionens kommuner kan vi utifrån elevperspektivet ge en västsvensk bild av skolornas förmåga att utföra sitt pedagogiska uppdrag.

Sammantaget får elevsvaren anses ge skolan ett godkänt betyg. I åk8 tycker 86 procent av eleverna att undervisningen är åtminstone ganska bra, och detsamma gäller över 90 procent av gy2-eleverna. Omkring var fjärde elev i båda årskurser tycker att undervisningen är *mycket* bra. När det gäller möjligheten att få hjälp och stöd om de behöver det tycker 80 procent av åk8-elverna och 85 procent av gy2-eleverna att den är ganska eller mycket bra – ungefär var tredje svarar *mycket* bra (diagram 6.3).

Om vi utgår från att elevernas uppfattning om lärarna åtminstone delvis avspeglar synen på deras pedagogiska förmåga, kan vi lägga till att 83 procent av åk8-eleverna och 91 procent av gy2-eleverna tycker att lärarna på skolan är åtminstone ganska bra. Drygt var fjärde åk8-elev och var tredje gy2-elev tycker att de är *mycket* bra. Även om resultatet kan botten i elevernas relation till lärarna bortom den rena pedagogiken, visar forskningen som vi beskrivit i tidigare avsnitt att relationen i sig är viktig för elevernas motivation.

Med fokus på det riktigt bra betyget, det vill säga att eleverna tycker att undervisning, möjligheten till stöd respektive lärarna är *mycket* bra, varierar andelarna mellan 25 och 35 procent. Det är lite fler elever som tycker möjligheten till extra hjälp och stöd är *mycket* bra jämfört med undervisningen, i såväl högstadiesom gymnasiegruppen. Gymnasieeleverna är nöjda i något större utsträckning än åk8-eleverna med både undervisningen, stödet och lärarna. Att gymnasieeleverna är lite mer positivt inställda till förhållanden i skolan är något vi känner igen sedan tidigare – och det förefaller rimligt mot bakgrund av att de i högre grad har valt sin utbildning och skola. Med tanke på det lite större bortfallet på gymnasieenkäten (även i de skolor som genomför Lupp) finns en risk att resultaten överskattar nöjdheten på gymnasiet och skillnaden gentemot högstadiegruppen. Skillnaden syns dock, om än svagare, även i den (numera) nationella skolenkäten när vi jämför Göteborgsregionens elevsvar i årskurs 9 och i gymnasiets år 2 när det gäller uppfattningen om hjälp vid behov och lärarnas förmåga att förklara skolarbetet

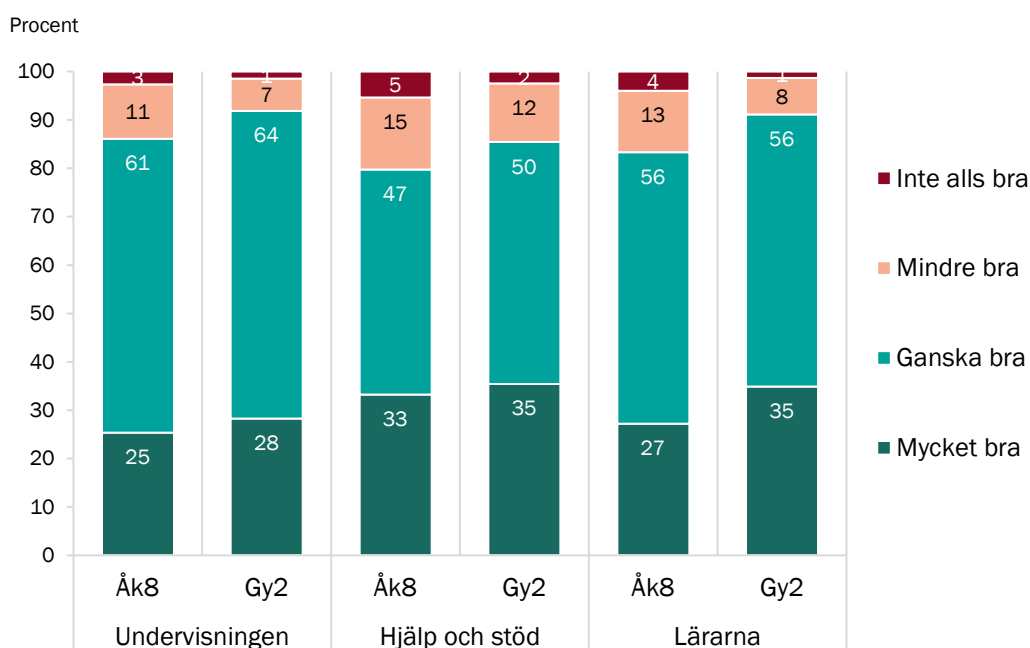

(Göteborgsregionens regionala elevenkät⁹⁷). Även här är merparten av eleverna åtminstone ganska positiva i sina omdömen⁹⁸.

De tre frågorna i Lupp-enkäten 2020 ställdes på samma sätt i Lupp 2017, och resultaten liknar i mycket varandra (diagram 6.4). Jämförelsen mellan 2017 och 2020 antyder ett något bättre resultat 2020 men skillnaderna är små och ska tolkas extra försiktigt eftersom det skiljer sig något åt vilka skolor som ingår 2017 och 2020. Skillnaden mellan 2017 och 2020 varierar också mycket mellan enskilda skolor. Det kan dock noteras en svagt positiv utveckling i åk9-elevernas uppfattning av möjligheten till hjälp i skolarbetet och lärarnas pedagogiska förmåga även i den nämnda elevenkäten, men inte beträffande gy2-eleverna⁹⁹.

Med fokus på elevernas kritik av hur skolan sköter sitt pedagogiska uppdrag är de negativa uppfattningarna vanligare i åk8 än i gy2. Mest utbredd är kritiken beträffande möjligheten till hjälp och stöd, som var femte åk8-elev tycker är mindre bra eller inte alls bra (15 respektive 5 procent; diagram 6.3).

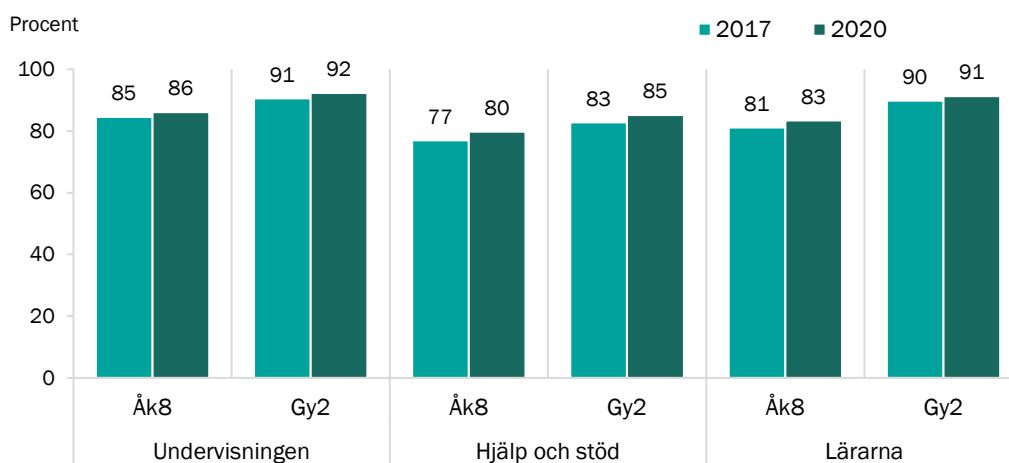
Diagram 6.3 Elevernas uppfattning om undervisning, möjligheten till extra hjälp och stöd respektive lärarna, åk8 och gy2

Enkätfråga: Nu kommer några frågor om din skola. Vad tycker du om...? med åtta delfrågor: Skolmiljön; Skolbiblioteket; Skolmaten; Undervisningen; Möjligheten att få extra hjälp och stöd av lärarna om du behöver det; Elevhälsan (skolkurator, skolsköterska eller skolpsykolog); Tillgången till datorer; Lärarna. Svartalternativ: Inte alls bra; Mindre bra; Ganska bra; Mycket bra.

Minsta antalet svar i åk8: 3 707 personer; i gy2: 1 625 personer.

Diagram 6.4 Elevernas uppfattning om undervisning, möjligheten till extra hjälp och stöd respektive lärarna, åk8 och gy2 (anpassat urval av skolor), 2017 och 2020

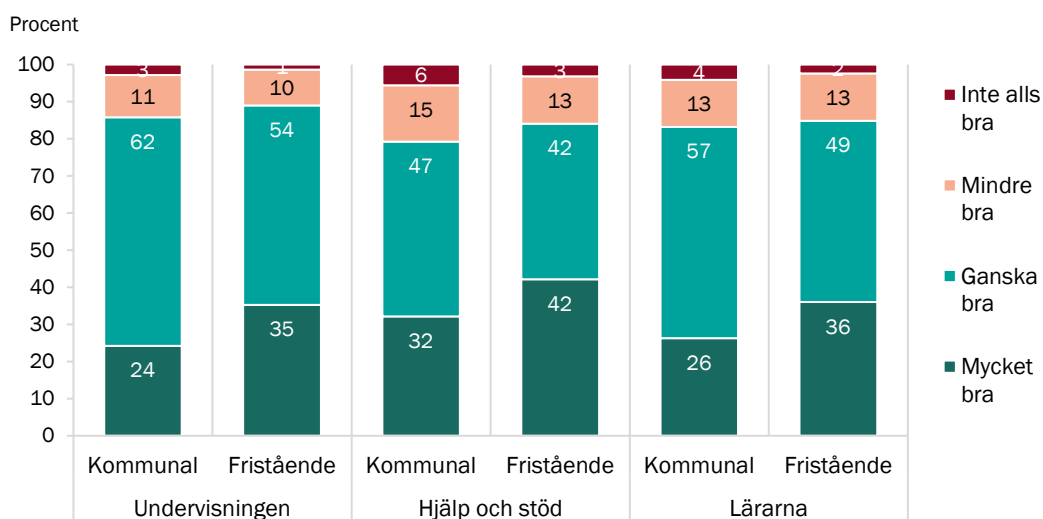
Resultatunderlaget för årkurs 8 baseras på svar från samtliga elever (oavsett hemkommun) i någon av de nio kommuner som genomförde Lupp respektive år, vilket innebär att svarsgrupperna inte är fullt jämförbara eftersom två av kommunerna som genomförde Lupp 2017 (Alingsås och Öckerö) "ersattes" av två andra 2020 (Lilla Edet och Partille). Det finns också enskilda skolor som endast ingått det ena året. Motsvarande fråga i Lupp 2013 är inte jämförbar.

För gymnasiegruppen är svarsunderlaget anpassat så att det endast omfattar de 10 gymnasieskolor som deltagit (fullt ut) i både Lupp 2017 och 2020: Ale yrkesgymnasium, Hulebäcksgymnasiet, Mimers hus i Kungälv samt Kungsbackas sju gymnasieskolor (se tabell 4.1).

Se i övrigt kommentaren till diagram 6.3.

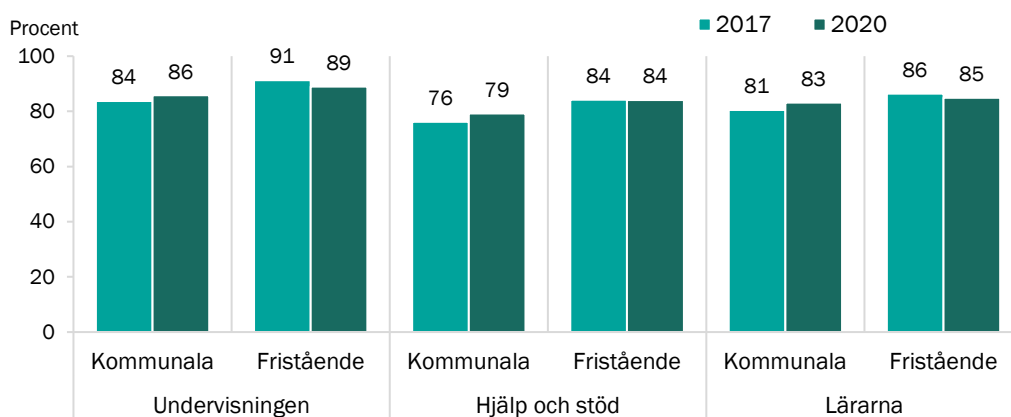
Jämför vi åk8-elevernas svar beroende på om de går på en kommunal eller fristående skola framkommer hur elever som valt att gå på fristående skolor i större utsträckning är nöjda med undervisningen, stödet och lärarna än elever på kommunala skolor (diagram 6.5). Detta handlar först och främst om en större andel friskoleelever som svarar att det är *mycket* bra. Exempelvis är 35 procent av friskoleeleverna nöjda med undervisningen mot 24 procent av eleverna på de kommunala skolorna. Men det syns även i de generellt mindre andelar friskoleelever som svarar att det *inte alls* är bra, och då tydligast beträffande möjligheten till extra hjälp och stöd. Skillnaden mellan kommunala och fristående skolor var lite större 2017 än 2020 (diagram 6.6). Det är alltså i första hand eleverna på kommunala skolor som är lite mer positiva 2020.

Diagram 6.5 Elevernas uppfattning om undervisning, möjligheten till extra hjälp och stöd respektive lärarna, kommunala respektive fristående skolor, åk8

Minsta antalet svar är 3 330 elever på kommunala skolor och 377 elever på fristående skolor. I övrigt se kommentaren till diagram 6.3.

Diagram 6.6 Ganska eller mycket nöjda med undervisningen, möjligheten till extra hjälp och stöd respektive lärarna – jämförelse mellan kommunala och fristående skolor i åk8, 2017 och 2020

Se kommentarerna till diagram 6.3 och 6.5.

Att andelen nöjda elever i fristående skolor är något större än i kommunala skolor även 2020 är ett resultat i linje med nationella undersökningar (Friskolornas Riksförbund 2021, baserat på Skolinspektionens nationella statistik). En förklaring som brukar lyftas fram liknar den vi framfört beträffande skillnader mellan högstadiet och gymnasiet: att eleverna på fristående skolor i högre grad kan förväntas ha gjort ett eget aktivt val (i detta fall av skola snarare än utbildning). Andra tänkbara orsaker till skillnaderna som lyfts i nationella undersökningar berör föräldrars inställning (Svenskt näringsliv 2020); lärares förutsättningar och hur nöjda de är

med sina arbetsvillkor (Friskolornas riksförbund 2018) samt skillnader i elevprofiler vad gäller hemmiljö, skolambitioner och behov av stöd (SOU 2019:40; Lärarnas Riksförbund och Sveriges Skolledarförbund 2021; Vlachos 2014).

Utvecklingen nationellt pekar på att den svenska skolan blir alltmer uppdelad när det gäller elevers socioekonomiska bakgrund, vilket även påverkar skolornas ekonomi till nackdel för de kommunala huvudmännen (Lärarnas Riksförbund och Sveriges Skolledarförbund 2021). I vårt svarsunderlag från elever på kommunala och fristående högstadieskolor finner vi dock inte stöd för tolkningen att det är socioekonomiska faktorer som ligger bakom skillnaderna (utifrån hur vi kan mäta detta genom Lupp-enkätens frågor).¹⁰⁰

Särskilt ifråga om möjligheten till hjälp och stöd är det svårt att värdera resultatet utan att känna till *behovet* av stöd; är behovet begränsat är rimligen skälen till missnöje också begränsade. Ett positivt resultat kan på så vis avspegla såväl ett begränsat behov som att skolan lyckas med att svara upp mot befintliga behov. I nästa avsnitt fördjupar vi oss i den frågan.

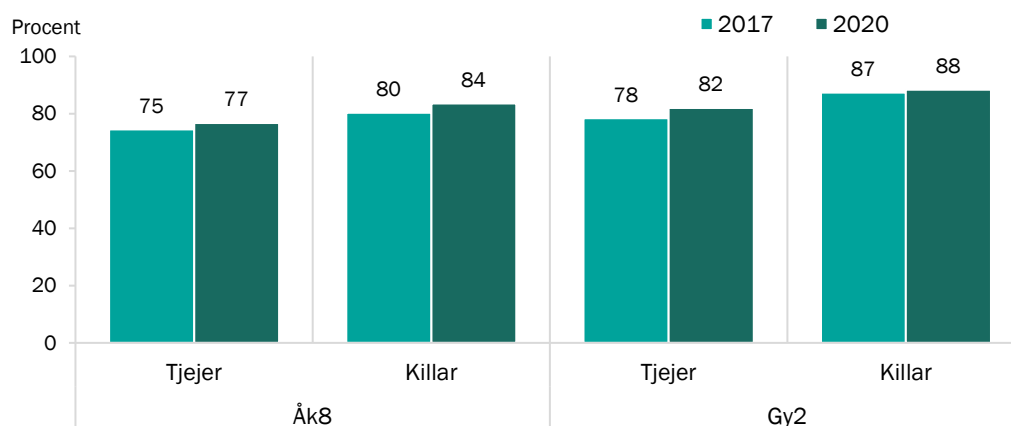
Möjlighet till hjälp och stöd

Med tanke på vikten av skolans kompensatoriska uppdrag, att förmå ge stöd till de elever som särskilt behöver det för att klara sina studier, ska vi titta närmare på hur uppfattningen om möjligheten till extra hjälp och stöd från lärarna ser ut i olika elevgrupper.

Till att börja med är nöjdheten generellt större bland killar än tjejer, bland både högstadie- och gymnasieeleverna. Utifrån den generella skillnaden mellan högstadiet och gymnasiet som vi beskrivit tidigare, innebär det att vi hittar störst andel elever som är nöjda med stödet i skolan hos gy2-killarna och minst hos åk8-tjejerna: 88 mot 77 procent (diagram 6.7). Motsvarande könsmonster syns i den regionala elevenkäten i åk9 och gy2¹⁰¹ och känns igen från andra studier som vi nämnt ovan. Könsmonstret fanns även i Lupp 2017. I och med den generellt något större andelen nöjda elever 2020 än 2017 har könsskillnaden ökat något i åk8 och minskat något i gy2. I åk8 är det alltså mer än var femte tjej som 2020 ger uttryck för behov av stärkt stöd i skolan.

Det är inte självklart hur den här typen av enkätfråga besvaras av elever som inte upplever sig behöva särskilt mycket stöd – eller elever som kanske inte vill skylta med att de behöver stöd. Rimligen är båda dessa grupper mer benägna att besvara frågan positivt än negativt när det som här inte finns något annat svarsalternativ. Det skulle i så fall kunna särskilt gälla killar som utifrån förekommande könsnormer kanske inte vill uttrycka tecken på ”svaghet” (se t. ex. Zimmerman 2019). En enkät fångar upp det missnöje som svarspersonerna väljer att uttrycka, och det icke-tillgodosedda stödbehovet skulle möjligen kunna vara större än vad resultaten indikerar.

Diagram 6.7 Ganska eller mycket nöjda med möjligheten till extra hjälp och stöd respektive lärarna, jämförelse mellan tjejer och killar i åk8 och i gy2 (anpassat urval av skolor), 2017 och 2020

Enkätfråga: Nu kommer några frågor om din skola. Vad tycker du om...? följt av åtta delfrågor, varav en lyder: *Möjligheten att få extra hjälp och stöd av lärarna om du behöver det.*

Svarsalternativ: *Inte alls bra; Mindre bra; Ganska bra; Mycket bra.*

Diagrammet visar andelen som svarat ganska eller mycket bra.

Angående urvalet till grund för jämförelsen mellan åren; se kommentar till diagram 6.4.

I gymnasiegruppen är eleverna på högskoleförberedande program nöjda med möjligheten till stöd i något större utsträckning än på yrkesprogram: 86 mot 83 procent. Skillnaden är alltså liten, och detsamma gällde 2017.¹⁰² Läger vi till könsfaktorn i jämförelsen är det dock bara 79 procent av tjejerna på yrkesprogram som är ganska eller mycket nöjda med möjligheten till extra hjälp och stöd vid behov, jämfört med 88–89 procent av killarna oavsett deras övergripande gymnasieinriktning. Var femte gymnasietjej på ett yrkesprogram ser alltså ut att vara i behov av stärkt stöd i skolan.

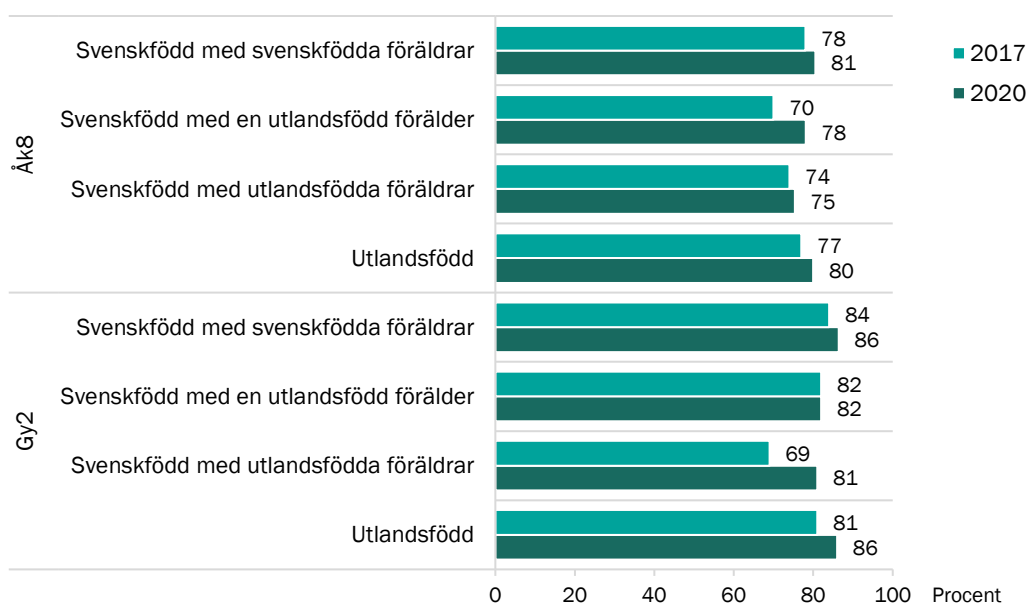
Könsmönstret ligger i linje med statistik som visar att killar får fler stödinsatser jämfört med tjejer (Skolverket 2021c). Detta skulle kunna motiveras av att tjejer generellt har bättre studieresultat än killar och fullföljer sina studier i högre grad. Könsskillnaden skulle dock även kunna botten i beteendemönster. Studier visar nämligen att utåtagerande beteenden, som är mer vanligt bland killar än tjejer, tycks generera fler stödinsatser, medan elever som uppträder mer tillbakadraget inte i samma utsträckning får det stöd de behöver (Andreasson m. fl. 2005; Yngve m. fl. 2019).

Utifrån skolans kompensatoriska uppdrag är det relevant att bevaka utlandsfödda elevers uppfattning om möjligheten till stöd, sett till att de som grupp kan förväntas ha större stödbehov än genomsnittseleven på grund av generellt sämre kunskaper i svenska, sämre kunskaper om det svenska skolsystemet samt i många fall begränsade möjligheter till stöd utanför skolan. Det är därför positivt att kunna konstatera att precis som i Lupp 2017 är elever födda utomlands och elever födda i Sverige, i genomsnitt, ungefär lika nöjda med möjligheten till stöd (diagram 6.8). Det ska sägas att särskilt i gymnasiegruppen är antalet svarspersoner begränsat, och resultaten påverkas något när vi anpassar urvalet av skolor i syfte att erhålla jämförbarhet med

2017. Men både 2017 och 2020 gäller, i båda åldersgrupper, att svenskfödda elever med svenska föräldrar är nöjda i lite högre grad än svenskfödda med en eller två utlandsfödda föräldrar. Det finns även skillnader inom gruppen utlandsfödda beroende på var de är födda, men dessa skillnader baseras på små elevunderlag och varierar mellan Lupp 2017 och 2020.

Dessa resultat indikerar möjligen att skolan är bättre på att fånga upp mer eller mindre nyanlända elevers mer uppenbara behov av stöd än behoven hos elever som är uppväxta i Sverige. Tidigare studier pekar på att andra generationens invandrare kan vara en grupp som är i behov av mer stöd än de får (Myndigheten för skolutveckling 2005). Men det skulle också kunna handla om hur eleverna förhåller sig till eventuella stödbehov. Von Brömsen (2003) har visat att elever med utländsk bakgrund i högre grad tillskriver sig själva eventuella svårigheter, medan elever med svensk bakgrund är mer benägna att lägga ansvaret för exempelvis svaga prestationer på skolan och lärare. Studier har visat att föräldrar med invandrabakgrund, särskilt om de nyligen kommit till Sverige, har hög tillit till den svenska skolan och svenska lärare (Boukas 2007; Skolverket 2003).

Diagram 6.8 Ganska eller mycket nöjda med möjligheten till extra hjälp och stöd utifrån svensk/utländsk bakgrund, åk8 och gy2 (anpassat urval), 2017 och 2020

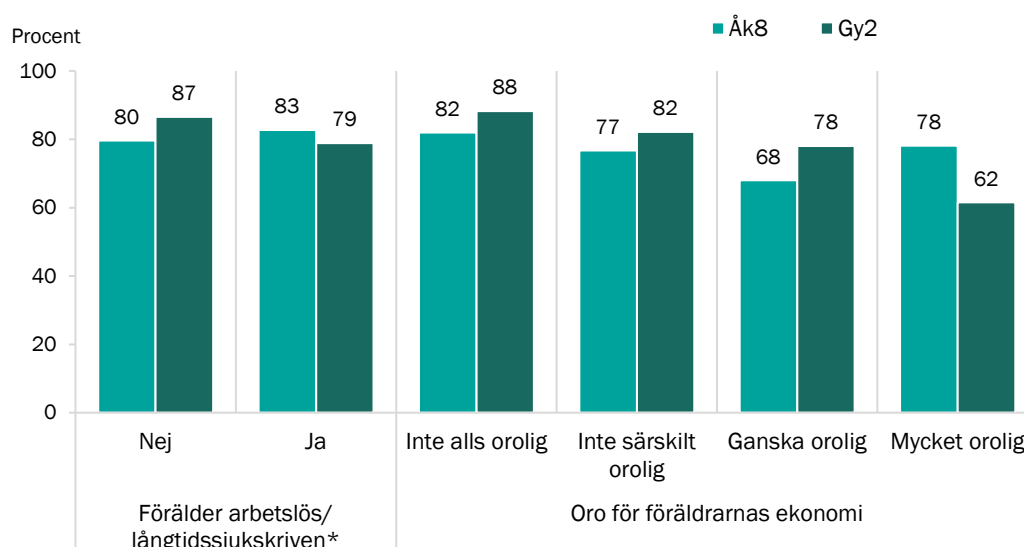
Elevgrupperna omfattar som minst 62 svar. I åk8 omfattar alla grupper som minst 187 svar. Se i övrigt kommentarer till diagram 6.3 och 6.4.

När det kommer till elevernas socioekonomiska förhållanden framträder i gymnasiegruppen ett tydligt samband med oro för föräldrarnas ekonomi: ju mer oroliga elever, desto mindre nöjda är de med stödet i skolan. I åk8 är sambandet inte lika tydligt men det ska samtidigt noteras att gruppen som är *mycket* orolig för föräldrarnas ekonomi är liten (läggs den samman med gruppen som är *ganska* orolig är det 70 procent som är nöjda med stödet i denna sammanslagna grupp). Även i

Lupp 2017 fanns den här typen av samband mellan upplevt stöd i skolan och oro för föräldrarnas ekonomi.

Gymnasieeleverna som har en förälder som är arbetslös/långtidssjukskriven, med den potentiella socioekonomiska sårbarhet som det kan innebära, är även de som grupp mindre positiva till möjligheten till stöd i skolan. Det gäller däremot inte i åk8, där den lilla skillnaden som finns mellan gruppen och övriga går i omvänd riktning.

Diagram 6.9 Ganska eller mycket nöjda med möjligheten till extra hjälp och stöd utifrån ekonomisk sårbarhet och/eller oro, åk8 och gy2

Gruppen som svarat "mycket orolig" beträffande föräldrarnas ekonomi är begränsad till 32 personer i åk8 och 26 personer i gy2. I övrigt omfattar grupperna som minst 100 svar.

Se i övrigt kommentaren till diagram 6.3.

Genom uppgifter om elevernas boendeområde har vi i Lupp 2020 möjlighet att knyta samman deras uppfattning om möjligheten till stöd i skolan med generella socioekonomiska förhållanden i området där de bor (se vidare kapitel 1, sidan 17, samt kapitel 5, sidan 44). Denna typ av *kontextuella* faktorer ger dock inget nämnvärt utslag, vare sig när vi ser till andelen barn i boendeområdet som bor i hushåll med låg inkomststandard, andelen förvärvsarbetande vuxna i boendeområdet eller boendeområdets medianinkomst bland vuxna i förvärvsarbetande ålder.

Det tydligaste socioekonomiska sambandet med det upplevda stödet i skolan tycks alltså gälla sårbarhet i form av uttryckt oro för föräldrarnas ekonomi. Vi finner i svarsunderlaget ett annat, och ännu tydligare, samband med en annan subjektiv sårbarhetsdimension, nämligen den självskattade hälsan. Medan nära nio av tio åk8-elever som uppger att de *mår mycket bra* tycker att stödet i skolan är ganska/mycket bra, gäller det bara varannan åk8-elev som uppger sig *må mycket dåligt* (diagram 6.10). I gymnasiegruppen är resultaten mer osäkra men även här syns motsvarande samband, om än svagare.

Det här resultatet liknar i mycket det från Lupp 2017. Även om det kan tänkas finnas bakomliggande faktorer som bidrar till mer negativa svar beträffande både

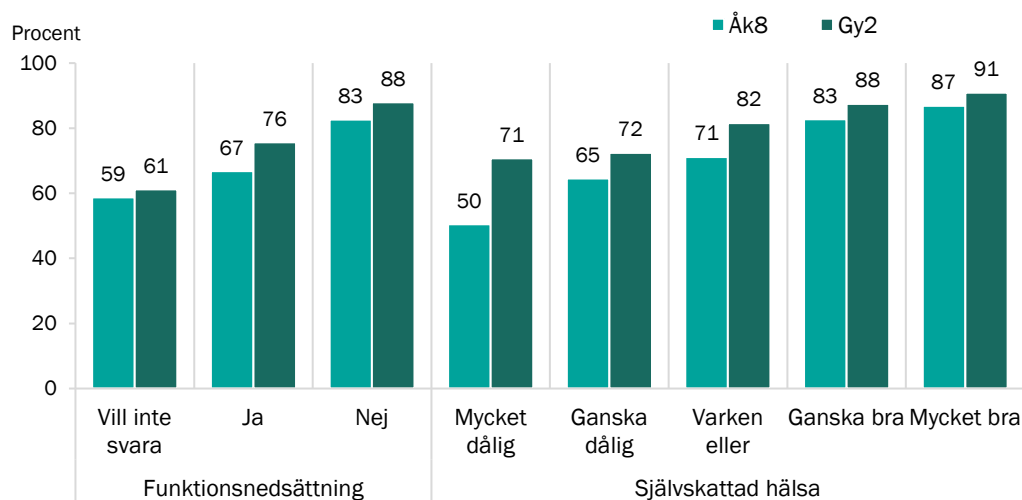
hälsan och stödet i skolan, pekar resultaten på att det fortsatt finns en uppenbar riskgrupp med nedsatt hälsa som behöver bättre stöd.

Det vanligaste hälsobesvär som eleverna själva beskriver genom enkäten är stress (se vidare kapitel 7, sidan 160). Bland åk8-elever som beskriver att de är stressade varje dag är det två av tre som tycker att möjligheten till stöd är ganska eller mycket bra – den sista tredjedelen håller inte med. I gy2-gruppen är det drygt var fjärde som tycker att stödet brister. I kapitel 7 kommer vi att återvända till det här temat utifrån det omvända perspektivet: hur elevernas stress kan motverkas genom ett gott stöd i skolan. Men redan här kan vi konstatera att många elever anger skolan som skäl till rapporterade hälsobesvär (där stress är det generellt vanligaste besväret). Bland gy2-eleverna gäller det så många som 76 procent och bland åk8-eleverna 69 procent – det vill säga av eleverna som besvarat följdfrågan om rapporterade hälsobesvär (angående övriga orsaker, se vidare kapitel 7). I båda åldersgrupperna är andelen som lyfter fram skolan som orsak till hälsobesvär väsentligt större hos tjejer än killar, särskilt i den yngre gruppen: 78 mot 59 procent i åk8 och 83 mot 69 procent i gy2.

Även elevgruppen som uppger sig ha någon typ av nedsatt funktion – ”som inte är tillfällig, och som innebär att [de] har svårigheter att delta i olika aktiviteter, t. ex. i skolan, med vänner eller på [deras] fritid” – är mindre nöjd med stödet i skolan än övriga. I åk8 gäller det 67 procent, mot 83 procent av dem som svarar nej på den frågan. Andelen är dock minst i gruppen som inte vill besvara frågan, och detsamma gäller i gymnasiegruppen. Resultaten speglar i mycket dem från Lupp 2017.

Typen av funktionsnedsättning är naturligtvis starkt avgörande för vilket stöd som behövs, och hur lätt eller svårt behovet kan tillgodoses. Men även här pekar resultaten på ett uppenbart behov av att försöka utveckla skolans förmåga att leva upp till sitt kompensatoriska uppdrag.

Diagram 6.10 Ganska eller mycket nöjda med möjligheten till extra hjälp och stöd utifrån funktionsnedsättning och självskattad hälsa, åk8 och gy2

Gruppen i gy2 som svarat ”mycket dålig” beträffande hälsan och ”vill inte svara” beträffande funktionsnedsättning är begränsad till 41 respektive 67 personer. I övrigt omfattar grupperna som minst 113 svar.

Se i övrigt kommentaren till diagram 6.3.

Uppfattningen om möjligheten till stöd skiljer sig alltså en hel del mellan olika ungdomsgrupper, på ett sätt som överensstämmer med annan statistik och tidigare forskning. Resultaten indikerar att det finns behov av att utveckla arbetet med det kompensatoriska uppdraget för att stärka förutsättningarna för lärande bland unga med en mindre gynnsam socioekonomisk bakgrund, funktionsnedsättningar och sämre hälsa samt särskilt uppmärksamma tjejers situation.

Genom Lupp-enkäten framgår inte vilken typ av stöd som eleverna önskar (eller har erhållit), inte heller om de har tackat nej till något erbjudet stöd.

Forskning pekar på att det finns skillnader beträffande vilken typ av stöd elever erhåller utifrån socioekonomisk bakgrund. I en större enkätstudie i en svensk kommun fann Klapp & Jönsson (2020) skillnader i upplevelsen av stöd mellan elever beroende på deras prestationer och familjebakgrund. Elever som var "lågpresterande" upplevde att stödet som de fick till stor del bestod av "förenklade" uppgifter som forskarna beskriver som mindre gynnsamma för lärandet. Bland elever som gick på skolor med en stor andel välutbildade föräldrar var förenklade stödinsatser mindre vanliga. Även dessa forskare fann att killar i större utsträckning än tjejer upplevde att de fick ta del av stöd.

Skolans sociala miljö

Elevers engagemang och studieresultat påverkas av upplevelser av trivsel och trygghet. Mobbing, socialt utanförskap och brist på positiva relationer har negativa effekter inte bara på elevernas skolprestationer utan även på deras hälsa (Gustafsson m. fl. 2010). Vi har utifrån tidigare studier beskrivit en negativ utveckling när det gäller den svenska skolans sociala miljö, och tydligast för tjejer. Men hur beskriver eleverna själva den sociala miljön i Göteborgsregionens skolor?

Elevernas trivsel

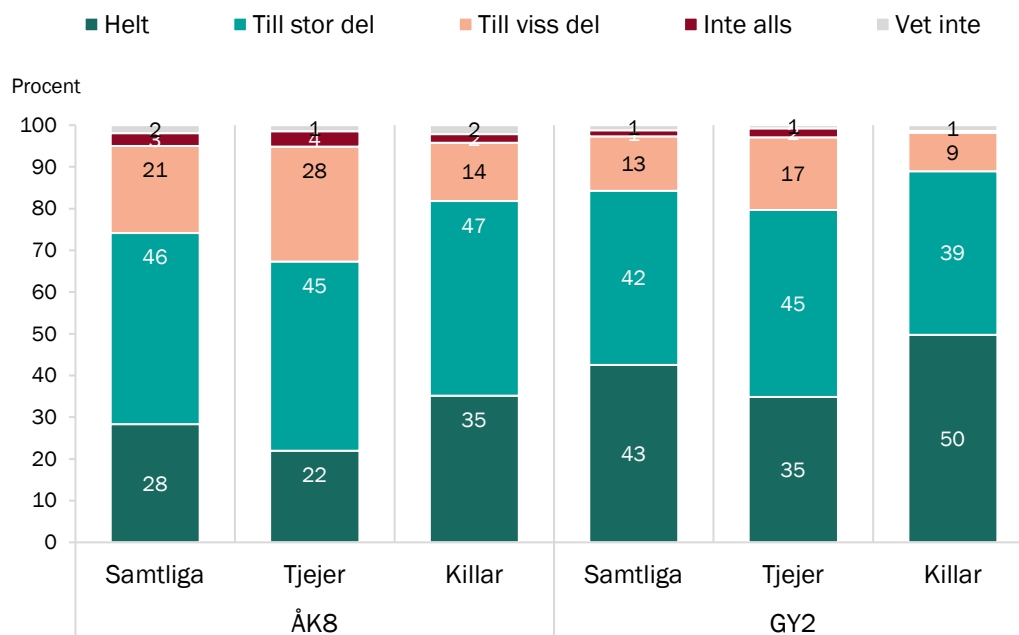
Lupp-enkäten innehåller flera frågor som fångar upp förutsättningen till lärande genom ett positivt skolklimat. I Lupp 2017 undersökte vi utfallet på frågorna om hur eleverna uppfattade "skolmiljön", utan att enkätfrågan specificerar om det gäller social eller fysisk miljö, samt i vilken grad de trivdes "med stämningen" i skolan. Korrelationen mellan dessa två frågor var hög, och detsamma gäller i Lupp 2020. Vi kommer därför att här fokusera på trivseln, som är en tydligare indikator på elevernas upplevelse av den sociala miljön.

Precis som i Lupp 2017 trivs gymnasieeleverna i högre grad än högstadieeleverna: 85 procent av gy2-eleverna svarar att det stämmer helt eller till stor del mot 74 procent av åk8-eleverna. Skillnaden är relativt sett ännu större med avgränsning till de som svarar att det stämmer *helt*: 43 mot 28 procent (diagram 6.11 och 6.12). Återigen tolkar vi skillnaden i ljuset av att gymnasieelever i högre grad själva har gjort aktiva skolval. Men vi ska samtidigt påminnas om att det generellt större bortfallet på gymnasiet kan bidra till att överdriva skillnaden mellan elevgrupperna.

Ett annat mönster som känns igen från Lupp 2017 är att killar trivs i större utsträckning än tjejer, särskilt tydligt sett till dem som svarar att det stämmer *helt* att de trivs med stämningen i sin skola. Bland tjejerna i åk8 svarar nästan var tredje tvärtom att det bara stämmer till viss del eller inte alls – att jämföra med var tionde kille på gymnasiet (diagram 6.11). Ännu sämre ser det ut för den till antalet lilla grupp

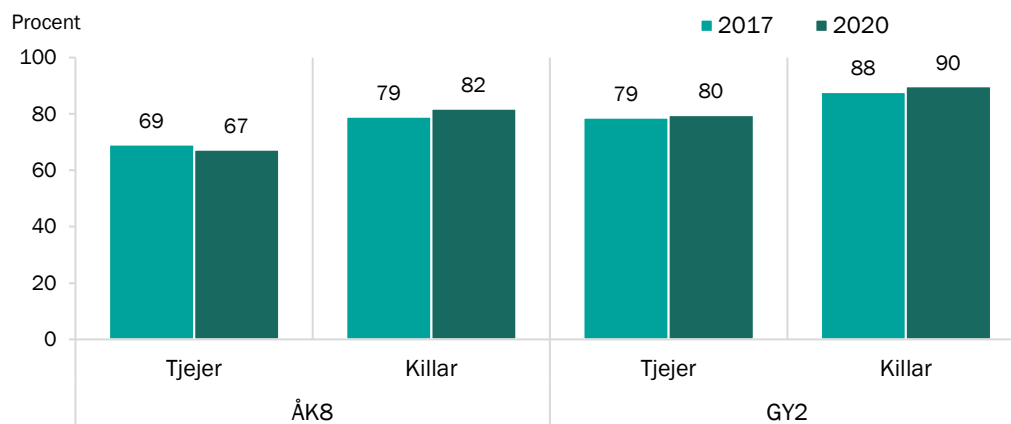
elever med annan könstillhörighet, där drygt 40 procent av dem i åk8 svarar att de bara trivs till viss del eller inte alls (baserat på 44 svar; andelen är ungefär densamma i den ännu mindre gruppen i gy2).

Diagram 6.11 Trivsel med stämningen i skolan, tjejer och killar, åk8 och gy2

Enkätfråga: Här följer några påståenden om skolan. Hur tycker du att det stämmer in på hur det är på din skola? med Jag trivs med stämningen i min skola som ett av flera påståenden att ta ställning till. Svarsalternativ: Stämmer inte alls; Stämmer till viss del; Stämmer till stor del; Stämmer helt; Vet inte.

Diagram 6.12 Trivs med stämningen i skolan, jämförelse mellan tjejer och killar i åk8 och i gy2 (anpassat urval av skolor), 2017 och 2020

Angående urvalet till grund för jämförelsen mellan åren; se kommentar till diagram 6.4.

Elevernas upplevelser av sociala missförhållanden i skolan

Lupp-enkäten inkluderar ett antal frågor som mäter elevernas trygghet och förutsättningar för trygghet i skolan. Det handlar särskilt om förekomst av mobbning, rasism, sexuella trakasserier och våld men också om elevernas tillit till att skolan agerar vid mobbning eller kränkning. I enkätens särskilda avsnitt om trygghet ingår också en fråga om man själv har erfarenhet av att bli mobbad, trakasserad eller utfryst, och var detta i så fall skett – med skolan som ett av svarsalternativen.

I Lupp 2017 fann vi ett tydligt samband mellan elevernas trivsel i skolan och i vilken grad de uppfattade att mobbning förekom på skolan. Sambandet var relativt starkt även beträffande förekomsten av rasism, sexuella trakasserier och våld.

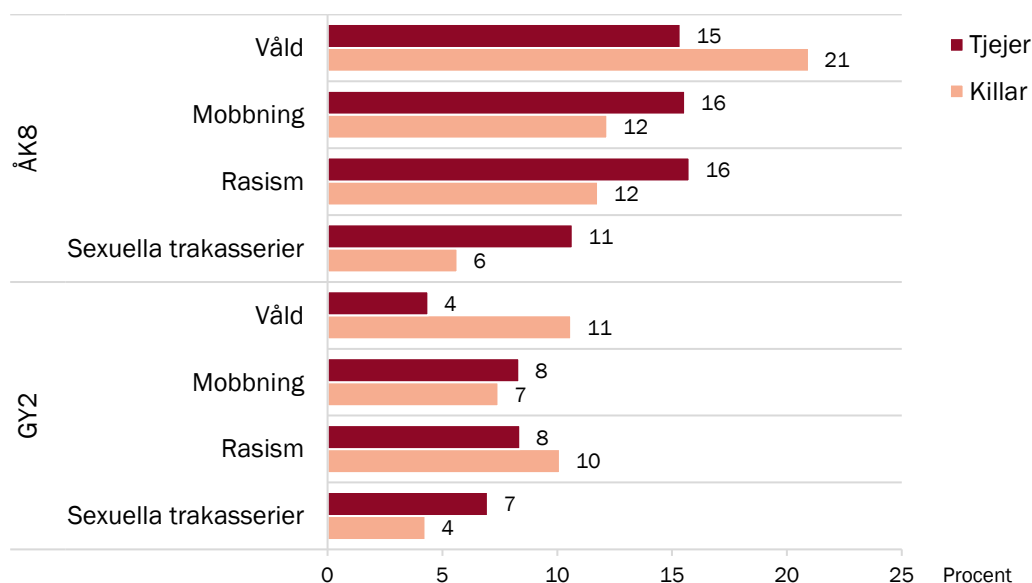
Var femte åk8-kille beskriver i Lupp 2020 att det förekommer våld i skolan, detsamma gäller var tionde gy2-kille (diagram 6.13). Medan killar i högre grad än tjejer rapporterar våld gäller det omvända beträffande sexuella trakasserier; 11 procent av åk8-tjejerna och 7 procent av gy2-tjejerna beskriver att det förekommer sexuella trakasserier på skolan. Utifrån elevernas vittnesmål är det vanligare med såväl våld och sexuella trakasserier som mobbning och rasism i årskurs 8 jämfört med gymnasiet år 2. I årskurs 8 är det en lite större andel tjejer än killar som uppger att det förekommer mobbning och rasism; i gy2 är könsskillnaderna små.

Andelen som vittnar om den här typen av social problematik och riskförhållanden i skolan är dock ännu större hos elever med annan könstillhörighet: mer än var tredje åk8-elev i den gruppen vittnar om våld, mobbning och rasism och var fjärde om sexuella trakasserier (resultatet baseras på 42–43 svarspersoner). Motsvarande resultat framkom i den regionala analysen av både Lupp 2017 och Lupp 2013.

Varför är det så pass stora skillnader i beskrivningarna av skolans sociala miljö, en miljö som tjejer, killar och unga med annan könstillhörighet delar? Tidigare forskning erbjuder en förklaring: att personer som avviker från en norm är mer lyhörda för sociala missförhållanden eftersom de utifrån sin position måste vara särskilt uppmärksamma på rådande normer och sociala hierarkier (se t. ex. McIntosh 1988). De som bryter mot normer upplever friktion medan de som inte upplevt denna friktion kan ha svårt att upptäcka normerna (Åkesson 2016). Oavsett orsak finns det också studier som visar att killar är mindre benägna att rapportera mobbing (Eriksson m. fl. 2002; Eliot m. fl. 2010). En förklaring kan vara att elever som utsätts, eller tidigare har utsatts, för mobbing i högre grad rapporterar att de ser mobbing än elever som inte drabbats (Waasdorp m. fl. 2011). Dessutom tycks tjejer och personer med annan könsidentitet än tjej/kille vara mer utsatta än killar (vilket vi ska återkomma till).

Gruppen elever som anger att de har någon typ av funktionsnedsättning rapporterar i högre grad än genomsnittet att dessa missförhållanden förekommer (precis som i Lupp 2017). När det gäller mobbning och våld är det 25 respektive 27 procent av gruppen i åk8 som uppger att detta förekommer och 19 respektive 11 procent i gy2.

Diagram 6.13 Förekomst av våld och social problematik i skolan, jämförelse mellan tjejers och killars upplevelser i åk8 och i gy2, 2020

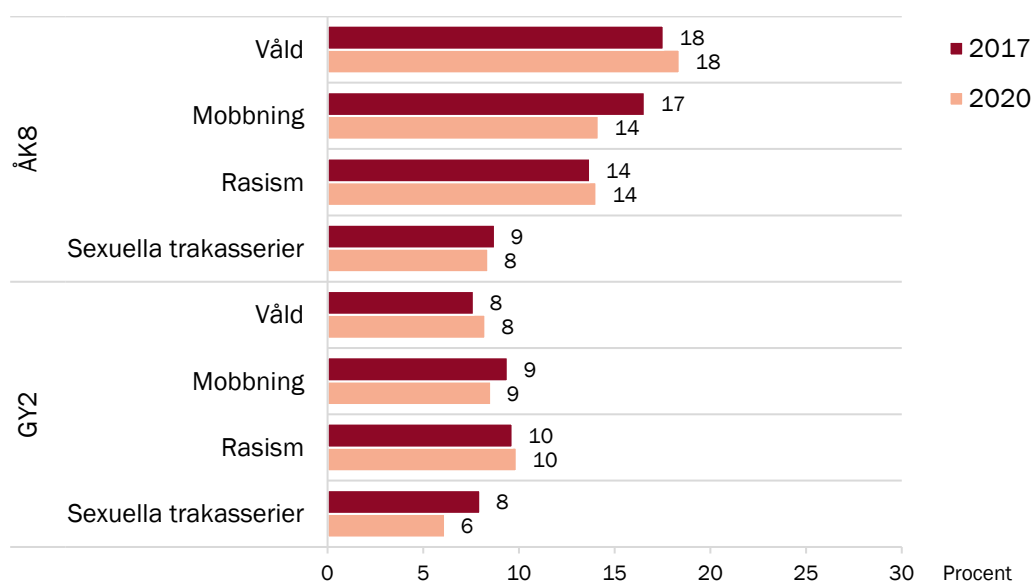

Frågorna ingår i en större frågesvit: *Här följer några påståenden om skolan. Hur tycker du att de stämmer in på hur det är i din skola? Stämmer inte alls; Stämmer till viss del; Stämmer till stor del; Stämmer helt; Vet inte.*

Diagrammet visar procentandelen som svarat att påståendet stämmer till stor del eller helt.

Det är inga stora skillnader mellan de övergripande resultaten i Lupp 2017 och Lupp 2020 när det gäller upplevelsen av sociala missförhållanden (diagram 6.14). Andelen åk8-elever som vittnar om mobbning på skolan är något mindre 2020 än 2017, men skillnaden ska tolkas försiktigt mot bakgrund av att urvalet av kommuner inte är helt jämförbara mellan åren. Möjligen kan pandemin ha haft en positiv effekt i detta avseende, när elever, och då framför gymnasieelever, tillbringat mindre tid i skolan. Skillnaden mellan åren gäller dock årkurs 8. Många kränkningar sker också via internet (Friends 2020), och Skolverket har sett att kränkningar och mobbning på nätet kan öka när elever tillbringar mer tid på nätet (Skolverket 2021d)¹⁰³. Vi vill därför i stället betona de konsekventa skillnaderna mellan åldersgrupperna i båda mätningarna: att fler delar upplevelser av att problemen förekommer i åk8 än på gymnasiets år 2. Skillnaderna mellan årskurserna är minst beträffande sexuella trakasserier.

Diagram 6.14 Förekomst av våld och social problematik i skolan, åk8 och gy2 (anpassat urval), 2017 och 2020 (samtliga elever)

Angående urvalet till grund för analysen; se kommentar till diagram 6.4. Se i övrigt kommentar till diagram 6.13.

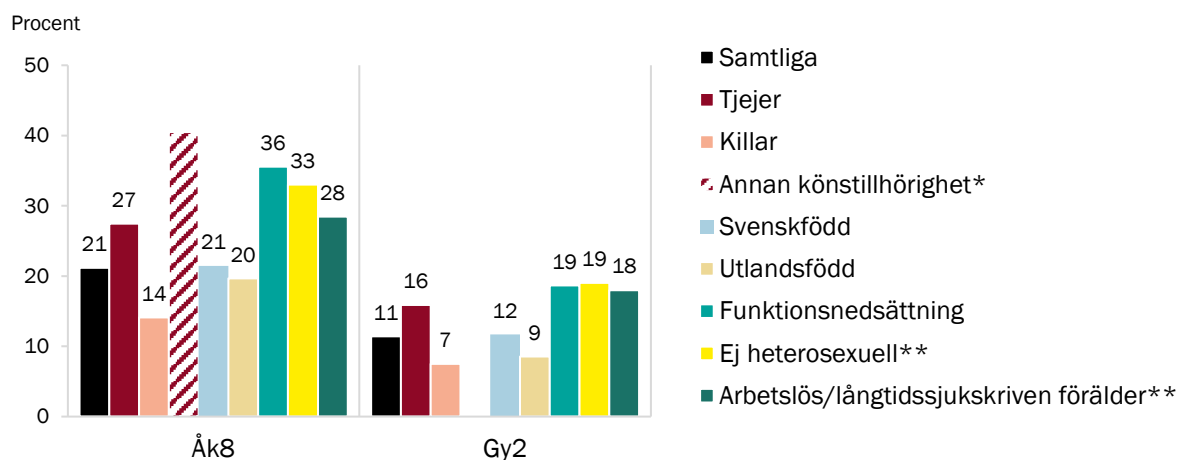
Elevernas egna erfarenheter av social utsatthet

Ungefär var femte åk8-elev (21 procent) uppger 2020 att hen själv har blivit utsatt för mobbning, trakasserier eller utfrysning i skolan under det senaste halvåret, och 2 procent har blivit det på vägen till eller från skolan. Det är nästan dubbelt så många jämfört med gy2-eleverna: 11 respektive 1 procent. I åk8 innebär detta dock en minskning jämfört med 2017 då andelen var 25 procent (dock är kommun- och skolunderlaget inte helt jämförbart).

Större skillnader än mellan åren återfinns mellan elevgrupper (diagram 6.15). En grupp som framträder som särskilt utsatt för mobbning i skolan är de ungdomar som definierar sig som annat än tjej eller kille; resultatet är osäkert på grund av det lilla svarsunderlaget men mönstret återfinns i båda åldersgrupperna och känns igen från Lupp 2017. Andelen är vidare ungefär dubbelt så stor bland tjejer som killar: 27 mot 14 procent i åk8 och 16 mot 7 procent i gy2. Tre andra grupper som tycks vara särskilt utsatta för mobbning i skolan är de som uppger att de har någon typ av funktionsnedsättning, de som har en annan sexuell läggning än heterosexuell (eller är osäkra) samt de som har en förälder som är arbetslös/långtidssjukskriven. Om man är född i Sverige eller utomlands tycks däremot inte spela någon roll (ett resultat som framkom även i Lupp 2017).

Dessa resultat bekräftar vad andra undersökningar visar: att genus, kön, könsidentitet, sexuell läggning och neuropsykiatriska funktionsnedsättningar är vanliga orsaker till utsatthet (se t. ex. Friends 2020; Fridh 2018).

Diagram 6.15 Egen erfarenhet av mobbning i skolan, samtliga i åk8 respektive gy2 samt i olika grupper

Två enkätfrågor ligger till grund för resultatredovisningen: *Under de senaste sex månaderna, har du blivit mobbad, trakasserad eller utfrys?* Svartalternativen: *Ja, under en längre period; Ja, enstaka gånger; Nej.* Följdfråga till dem som svarat ja: *Var blev du mobbad, trakasserad eller utfrys?* med 1 skolan som ett av elva svartalternativ (däribland *På väg till eller från skolan*), med möjlighet att markera flera alternativ. Bortfallet är exkluderat ur procentbasen (1,4 procent i åk8; 1,1 procent i gy2). Det är genom enkäten inte möjligt att särredovisa de två ja-alternativen beträffande mobbning med avgränsning till skolan som plats för mobbningen.

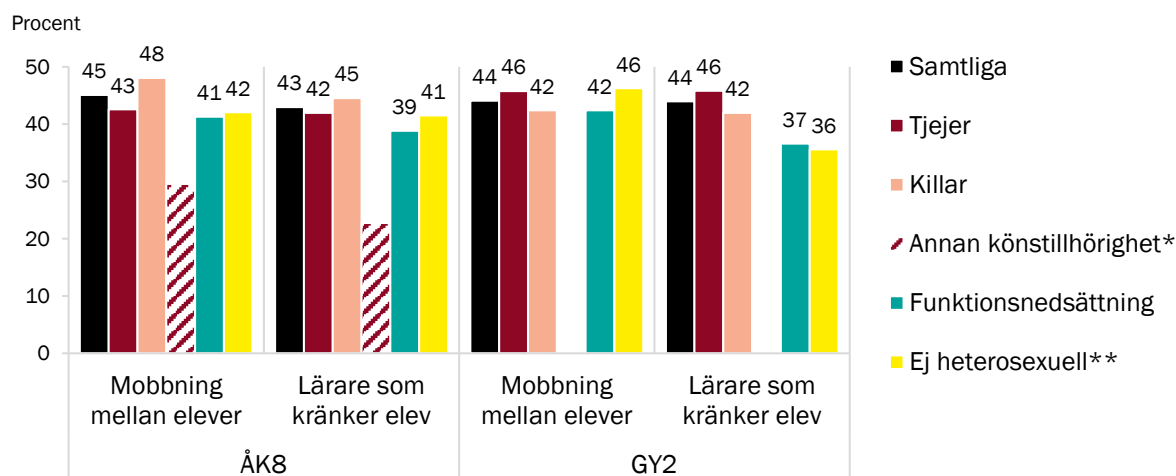
* Svarsunderlaget är begränsat till 42 elever i åk8 (gy2-resultatet baserat på 13 elever redovisas inte).

** För en närmare beskrivning av grupperna, se rapportens bilaga.

Elevernas tillit till skolans beredskap

En aspekt av trygghet i skolan är att ha tillit till att skolan ingriper om det förekommer mobbning eller kränkningar. I såväl åk8 som gy2 uppger lite mindre än hälften av eleverna att det stämmer helt eller delvis att skolan agerar om en elev mobbar en annan elev, och nästan lika många om en lärare kränker en elev (diagram 6.16). Med utgångspunkt i de grupper som vi fokuserade på i beskrivningen av egenupplevd mobbning, är det elever med annan könstillhörighet i åk8 som avviker tydligast från genomsnittet – här är det bara cirka 30 procent som bedömer att skolan ingriper vid mobbning mellan elever och drygt 20 procent när det kommer till kränkningar från en lärares sida (där de exakta nivåerna ska tolkas försiktigt med tanke på det begränsade svarsunderlaget). I åk8 verkar killarna generellt vara något tryggare än tjejerna i sin syn på skolans beredskap, medan det i gy2 tvärtom gäller tjejerna. Resultaten pekar även på att elever med någon typ av funktionsnedsättning i båda åldersgrupper tycks vara mindre trygga än genomsnittet i detta avseende.

Diagram 6.16 Uppfattning att skolan agerar vid mobbning mellan elever eller om en lärare kränker en elev, utifrån kön, åk8 och gy2, 2020

Frågorna ingår i en större frågesvit: *Här följer några påståenden om skolan. Hur tycker du att de stämmer in på hur det är i din skola?* De två delfrågorna lyder: *Min skola agerar om en elev mobbar en annan elev* samt *Min skola agerar om en lärare kränker en elev*. Svartalternativ: *Stämmer inte alls; Stämmer till viss del; Stämmer till stor del; Stämmer helt; Vet inte.*

Diagrammet visar procentandelen som svarat att påståendet stämmer till stor del eller helt.

* Svarsunderlaget är begränsat till 44 elever i åk8 (gy2-resultatet baserat på 13 elever redovisas inte). ** För en närmare beskrivning av gruppen, se rapportens bilaga.

I Lupp 2017 fann vi att den här typen av tillit till att skolan agerar om det behövs tycks bidra till trivsel hos elever som upplever att det finns sociala missförhållanden i skolan, och motsvarande samband återfinns i Lupp 2020. Om i genomsnitt 74 procent av åk8-eleverna trivs med stämningen i skolan, gäller det bara 49 procent av dem som uppfattar att det förekommer mobbning på skolan. Av de elever som upplever att det förekommer mobbning *men också uppger att skolan agerar när en elev mobbar en annan elev*, är andelen som trivs i skolan större: 61 procent (mot 44 procent i gruppen som upplever att mobbning förekommer men inte tycker att det stämmer att skolan agerar). Uppfattningen om skolans beredskap i detta avseende tycks även inverka på trivseln hos elever som *själva utsatts* för mobbning i skolan. Av de som har utsatts för mobbning men också uppger att skolan agerar vid mobbning svarar 62 procent att de trivs i skolan, jämfört med 46 procent av dem som har utsatts för mobbning men inte uppger att skolan agerar (totalt svarar 52 procent av de som har utsatts för mobbning att trivs i skolan).

Resultaten visar att det är mycket viktigt att skolan tydligt visar på sin beredskap att ingripa mot mobbning. Mot denna bakgrund är det särskilt allvarligt att inte ens hälften av eleverna har en tydlig uppfattning om att skolan agerar vid mobbning, och att detsamma gäller huruvida skolan agerar om en lärare kränker en elev – och att det i vissa elevgrupper är en mindre andel än så. Det kan också tilläggas att totalt 24 procent av åk8-eleverna svarar att de *inte vet* om skolan agerar vid mobbning och 30 procent att de inte vet om skolan agerar vid kränkningar; bland gy2-eleverna är motsvarande andel 38 respektive 39 procent.

Elevernas upplevda trygghet

Lupp-enkäten innehåller en övergripande fråga om upplevd trygghet i olika vardagsmiljöer, där skolan tillsammans med vägen till/från skolan utgör två delfrågor. Även om andra miljöer än skolan generellt upplevs som mer otrygga (se kapitel 5), är 9 procent i åk8 och 5 procent i gy2 otrygga i skolan. Därtill uppger 6 respektive 5 procent att de är otrygga på vägen *till/från* skolan. Den här summerande bilden utgår från de elever som svarat att de *aldrig* eller *sällan* är trygga i skolan. I det här avsnittet vill vi också vända på perspektivet utifrån skolans behov av att arbeta med trygghetsfrämjande åtgärder, med en rimlig målsättning att elever alltid ska känna sig trygga i skolan, särskilt med tanke på att det för högstadiel elever handlar om en obligatorisk arbetsmiljö.

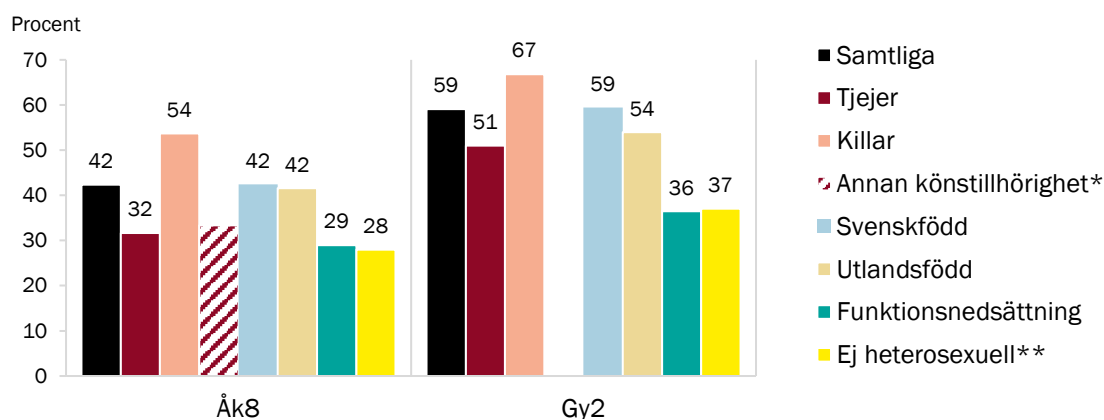
I åk8 svarar de flesta att de *oftast* är trygga. Det är dock endast 42 procent av åk8-eleverna och 59 procent av gy2-eleverna som uppger att de *alltid* känner sig trygga i skolan. Här finns också stora skillnader mellan olika elevgrupper (diagram 6.17). Särskilt i åk8 är andelen alltid trygga tjejer väsentligt mindre än andelen alltid trygga killar: 32 mot 54 procent. Andelen i den begränsade grupp elever med annan könstillhörighet är ungefär densamma som för tjejer, och i gy2 antyder det ännu mer osäkra resultatet att det gäller en ännu mindre andel av denna grupp.

Samma mönster med tryggare killar än tjejer i skolan framträdde, om än något svagare, när elever i Göteborgsregionen svarade på den nationella elevenkäten i årskurs 9 vårterminen 2021. Men det kan noteras att mönstret saknades helt i samma enkät riktad till gymnasiets år 2 (och inte heller i enkätresultaten från vt 2020 fanns något entydigt könsmonster, däremot svagt i dem från vt 2019).¹⁰⁴

I båda åk8 och gy2 visar Lupp-resultaten för övrigt på en mindre andel alltid trygga elever i gruppen med någon typ av funktionsnedsättning samt i gruppen som definierar sin sexuella läggning som annat än heterosexuell (eller är osäker). Däremot är det ingen större skillnad mellan svenskfödda och utlandsfödda elever.

Diagram 6.17 Alltid trygg i skolan, samtliga i åk8 respektive gy2 samt i olika grupper (procent)

Enkätfråga: *Hur ofta känner du dig trygg på följande ställen?, där I skolan utgör en av flera delfrågor. Svarsalternativ: Aldrig; Sällan; Oftast; Alltid* samt för gymnasiegruppen *Ej aktuellt*.

* Svarsunderlaget är begränsat till 42 elever i åk8 (gy2-resultatet baserat på 12 elever redovisas ej).

** För en närmare beskrivning av grupperna, se rapportens bilaga.

Lupp-resultaten visar på en något mer utbredd trygghet bland elever på fristående skolor: här svarar 51 procent av åk8-eleverna att de *alltid* är trygga i skolan, mot 41 procent av åk8-eleverna på de kommunala skolorna.

Skolinspektionens (2021a) granskning av resultat från elevenkäten mellan 2010 och 2020 visar att otryggheten ökar och särskilt i årskurs 9. Dessutom har andelen elever som uppfattar att de vuxna i skolan reagerar om en elev blir kränkt minskat i både åk5 och åk9. Även lärare har fått en mer negativ bild av elevernas trygghet, och alltfler lärare rapporterar att de behöver lägga en stor del av sin undervisningstid på att skapa ordning i klassrummet.

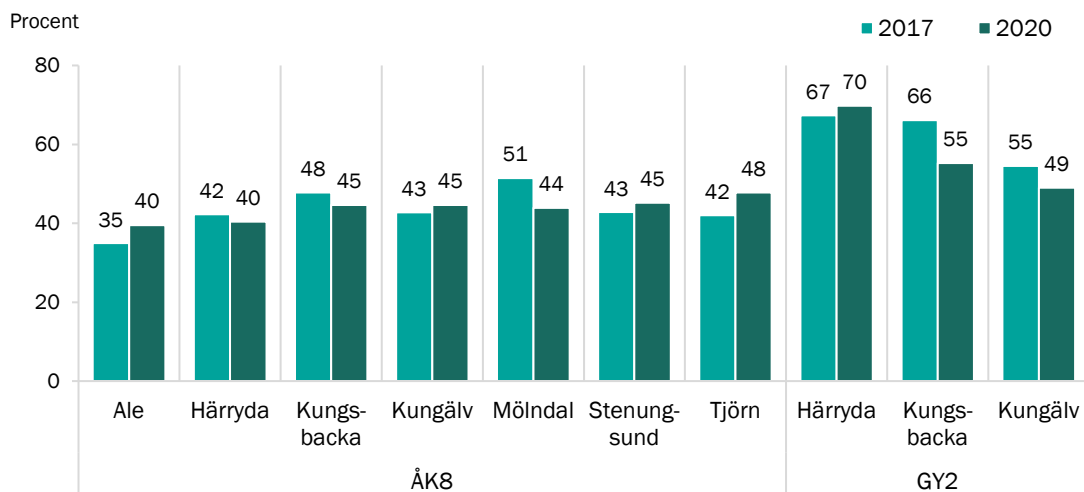
Våra möjligheter att undersöka hur tryggheten har förändrats över tid för Göteborgsregionens elever begränsas till en jämförelse mellan 2017 och 2020 (2013 var enkätfrågan annorlunda formulerad). På kommunnivå avgränsas resultaten till de sju kommuner som genomfört Lupp båda dessa år, och för gymnasiet avgränsar vi ytterligare till de tre kommuner som har jämförbara resultat på skolnivå.

I årskurs 8 gäller den största förändringen på kommunnivå en mindre andel alltid trygga elever i Mölndals skolor 2020 jämfört med 2017- och tvärtom en större andel alltid trygga elever i Ales och Tjörns skolor (diagram 6.18). I gy2 är andelen alltid trygga påtagligt mindre i Kungsbackas skolor 2020 jämfört med 2017, men även i Kungälv är andelen mindre 2020. I övrigt är skillnaderna mellan 2017 och 2020 begränsade (uppgår till som mest tre procentenheter).

De förändringar som föreligger innebär att skillnaderna mellan kommunerna i årskurs 8 är mindre 2020 än 2017. I gymnasiet har i stället skillnaden förstärkts mellan Härrydas relativt stora andel alltid trygga skolelever och Kungsbackas och Kungälvs mindre andelar. Vi ska samtidigt påminna om att skillnaderna mellan de två mätningarna ska tolkas försiktigt eftersom urvalet av skolor inte är exakt

jämförbart och det lite större bortfallet på gymnasiet 2020 gör resultaten mer osäkra (särskilt i Kungälv).

Diagram 6.18 *Alltid trygg i skolan*, i kommuner med jämförbara resultat 2017 och 2020

Enkätfråga: *Hur ofta känner du dig trygg på följande ställen?*, där *I skolan* utgör en av flera delfrågor. Svartalternativ: *Aldrig; Sällan; Oftast; Alltid* samt för gymnasiegruppen *Ej aktuell*.

Resultaten avser både kommunala och fristående skolor i kommunerna.

Stödande relationer

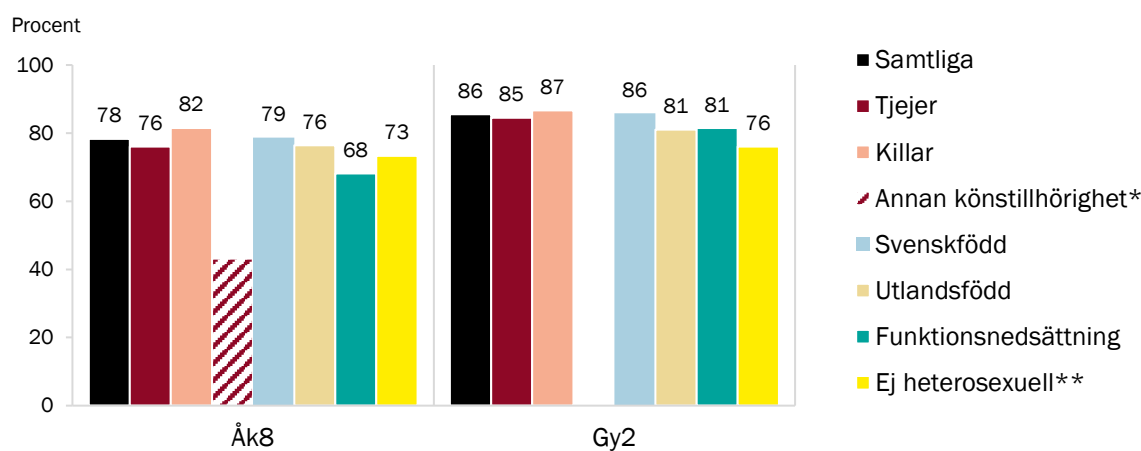
Vi har i kapitlets inledning belyst vikten av förtroendefulla vuxenrelationer i skolan för att främja elevers skolresultat och trivsel. Här är relationer till lärarna centrala, men även annan skolpersonal kan spela viktiga roller, exempelvis elevhälsans personal.

Vi har tidigare visat att drygt åtta av tio åk8-elever och ungefär nio av tio gy2-elever tycker att lärarna är ganska eller mycket bra (se sidan 105, diagram 6.3). Resultatet antyder att det bland dessa elever finns förutsättningar för goda lärarrelationer även om det förstås är fullt tänkbart att som elev uppskatta en lärares yrkeskompetens utan att gilla eller känna förtroende för personen bakom yrkesrollen.

En annan fråga i Lupp-enkäten rör uppfattningen om elevhälsan. Eleverna är nöjda med "elevhälsan (skolkurator, skolsköterska eller skolpsykolog)" i ungefär samma utsträckning som med lärarna: 78 procent av åk8-eleverna och 86 procent av gy2-eleverna tycker att elevhälsan är ganska eller mycket bra. Resultatet för åk8 är något bättre än resultatet 2017 (74 procent för urvalet kommuner och skolor detta år) och är precis detsamma i gy2 (med ännu lite större skillnader mellan urvalen).

I åk8 skiljer sig resultaten något åt mellan de grupper vi har särskilt fokus på, och den största avvikelserna gäller igen dem med annan könstillhörighet, där andelen nöjda är cirka 40 procent (diagram 6.19). I Lupp 2017 var motsvarande resultat för gruppen 52 procent. I gruppen åk8-elever med någon typ av funktionsnedsättning är andelen 68 procent.

Diagram 6.19 Andel elever som tycker att elevhälsan är ganska/mycket bra, åk8 respektive gy2 samt i olika grupper (procent)

Enkätfråga: Nu kommer några frågor om din skola. Vad tycker du om..., där en av åtta delfrågor lyder: Elevhälsan (skolkurator, skolsköterska eller skolpsykolog)? Svarsalternativ: Inte alls bra; Inte så bra; Ganska bra; Mycket bra.

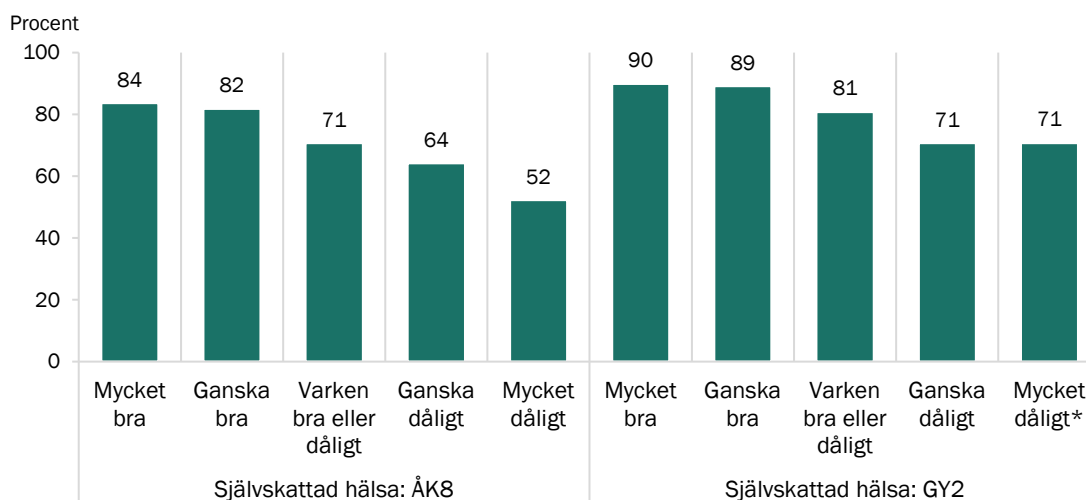
Resultaten visar procentandelen som svarat ganska eller mycket bra.

* Svarsunderlaget är begränsat till 44 elever i åk8 (gy2-resultatet baserat på 13 elever redovisas ej).

** För en närmare beskrivning av grupperna, se rapportens bilaga.

Det är rimligt att frågan kan vara svår att besvara för elever som haft begränsad kontakt med elevhälsan (enkätfrågan saknar vet ej-alternativ). Men det kan konstateras att grupper med potentiellt stort behov av elevhälsan har en mer negativ bild än genomsnittet. För precis som 2017 är andelen med en positiv uppfattning mindre bland elever med en sämre (självskattad) hälsa än bland dem med en bättre hälsa (diagram 6.20). Sambandet är tydligast i åk8 (och det ska nämnas att gruppen gy2-elever som svarar att de mår ”mycket dåligt” är begränsad till 41 personer). I åk8 tycker 84 procent av eleverna som uppger att de mår mycket bra att elevhälsan är ganska eller mycket bra – mot 52 procent i gruppen som uppger att de mår mycket dåligt.

Diagram 6.20 Andel elever som tycker att elevhälsan är ganska/mycket bra utifrån självskattad hälsa, åk8 och gy2

* Svarsunderlaget är begränsat till 41 personer. Övriga svarsgrupper utgörs av minst 113 elever. Se i övrigt kommentar till diagram 6.19.

Uppfattningen om elevhälsan skiljer sig inte så mycket utifrån typen av hälsobesvär som eleverna rapporterar. I åk8 varierar andelen som tycker att elevhälsan är ganska/mycket bra mellan 68 och 74 procent i grupperna som minst flera gånger i veckan har besvär av det enkätfrågan täcker: huvudvärk, magont, stress, nedstämdhet och sömnsvårigheter. I gy2 gäller mellan 78 och 82 procent.

Vidare kan vi konstatera att det bara är drygt hälften av de åk8-elever som varit utsatta för mobbning under en längre period under det senaste halvåret, som tycker att elevhälsan är ganska/mycket bra (56 procent; 2017 var andelen 58 procent i det något annorlunda urvalet av kommuner och skolor). I gy2-gruppen är andelen mer lik genomsnittet, 77 procent.

Särskilt i åk8 tycks det alltså finnas särskilt utsatta elevgrupper som elevhälsan inte förmår nå fram till med ett tillräckligt gott stöd. Det är relativt stora skillnader mellan kommunerna – där den genomsnittliga andelen i åk8 varierar mellan 71 och 85 procent. Det mest centrala resultatet är dock att andelen nöjda i samtliga kommuner är minst i gruppen som inte skattar sin hälsa som bra.

Sex av GR-kommunerna som genomförde Lupp 2020 (Härryda, Kungälv, Lilla Edet, Mölndal, Partille, Stenungsund) valde att som en av tre möjliga extrafrågor i enkäten inkludera en fråga om huruvida den unge har ”någon du kan prata med om det du tycker är viktigt eller när du behöver stöd”. Bland de åtta jakande svarsalternativen ingick ”lärare eller annan skolpersonal” (respondenten kunde markera flera alternativ). Här finns alltså möjlighet att beskriva i vilken utsträckning eleverna har tillgång till stödjande relationer i skolan i form av personalen.

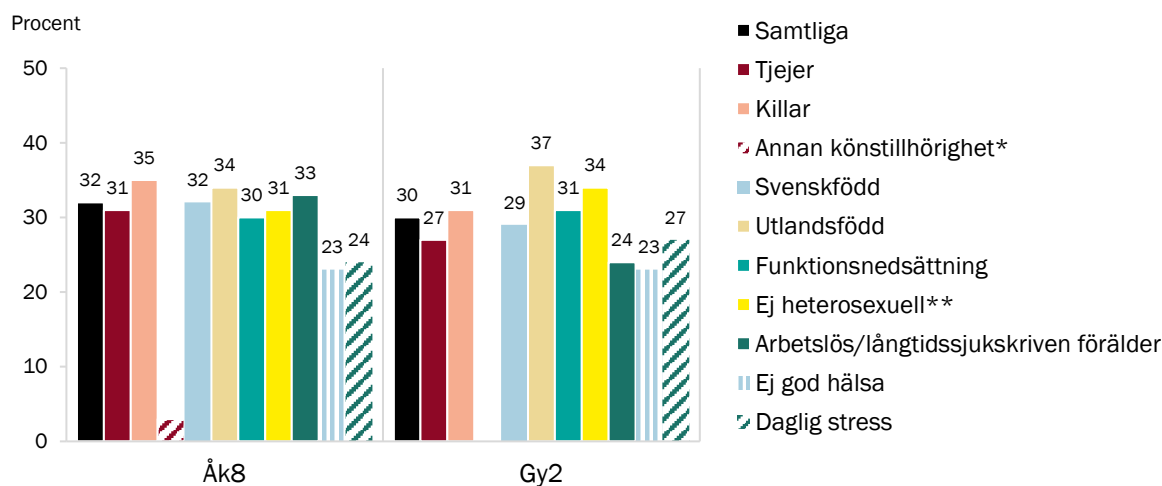
Till att börja med konstaterar vi att föräldrar/vårdnadshavare och kompis/kompisar är klara ettor respektive klara tvåor i rangordningen baserad på elevernas svar om tillgängliga samtalsparter. Men på fjärde plats av frågans möjliga svarsalternativ, strax efter syskon, kommer lärare/annan skolpersonal. I både årskurs

8 och gymnasiets år 2 uppger nästan var tredje elev att de kan prata med lärare eller annan skolpersonal om sådant som är viktigt eller när de behöver stöd, 32 respektive 30 procent.

Det finns dock variationer mellan olika elevgrupper (diagram 6.21). I den antalsmässigt lilla grupp som uppger att de har annan könstillhörighet är andelen mindre än cirka 3 procent (baserat på 32 svarspersoner; i gy2 utgörs svarsunderlaget av färre än 10 personer). När det kommer till elever som inte skattar sin hälsa som god eller som uppger att de är stressade i stort sett dagligen, är det också en mindre andel än genomsnittet som uppger att de kan vända sig till skolpersonal (även om skillnaden inte är lika stor, det handlar om ungefär var fjärde elev).

Här finns det alltså särskilt sårbara elevgrupper som skolan behöver vara extra vaksam på att fånga upp viktiga signaler från, genom att medvetet arbeta med att bygga tillitsfulla relationer. När det gäller födelsebakgrund är det ingen direkt skillnad i åk8 medan det i gymnasiegruppen är en större andel bland utlandsfödda än svenskfödda som uppger att de kan vända sig till lärare vid behov. Det ska dock noteras att den utlandsfödda gymnasiegruppen är begränsad till 57 svarspersoner.

Diagram 6.21 Andel elever som uppger att de kan prata med lärare eller annan skolpersonal om det de tycker är viktigt eller när de behöver stöd, åk8 respektive gy2 samt i olika grupper (procent)

Enkätfråga: *Har du någon du kan prata med om det du tycker är viktigt eller när du behöver stöd?*, med ett av åtta jakande svarsalternativ: *Ja, lärare eller annan skolpersonal.*

Resultaten baseras på elever på någon av skolorna i Härryda, Kungälv, Lilla Edet, Mölndal, Partille och Stenungsund, d.v.s. de kommuner som inkluderade frågan som extrafråga i Lupp 2020.

Flera svarsgrupper är relativt små i gy2: 77 elever med funktionsnedsättning; 57 utlandsfödda elever; 88 ej heterosexuella elever; 63 elever med en arbetslös/långtidssjukskriven förälder.

* Svarsunderlaget är begränsat till 32 elever i åk8 (gy2-resultatet baserat på 7 elever redovisas ej).

** För en närmare beskrivning av grupperna, se rapportens bilaga.

Förutsättningar för engagemang och inflytande

Enligt skollagen (2010:800, 4 kap., 9§) ska elever ges inflytande över sin utbildning och stimuleras till att ta aktiv del i arbetet med att vidareutveckla utbildningen. Informationen och formerna för elevernas inflytande ska anpassas utifrån deras ålder och mognad.

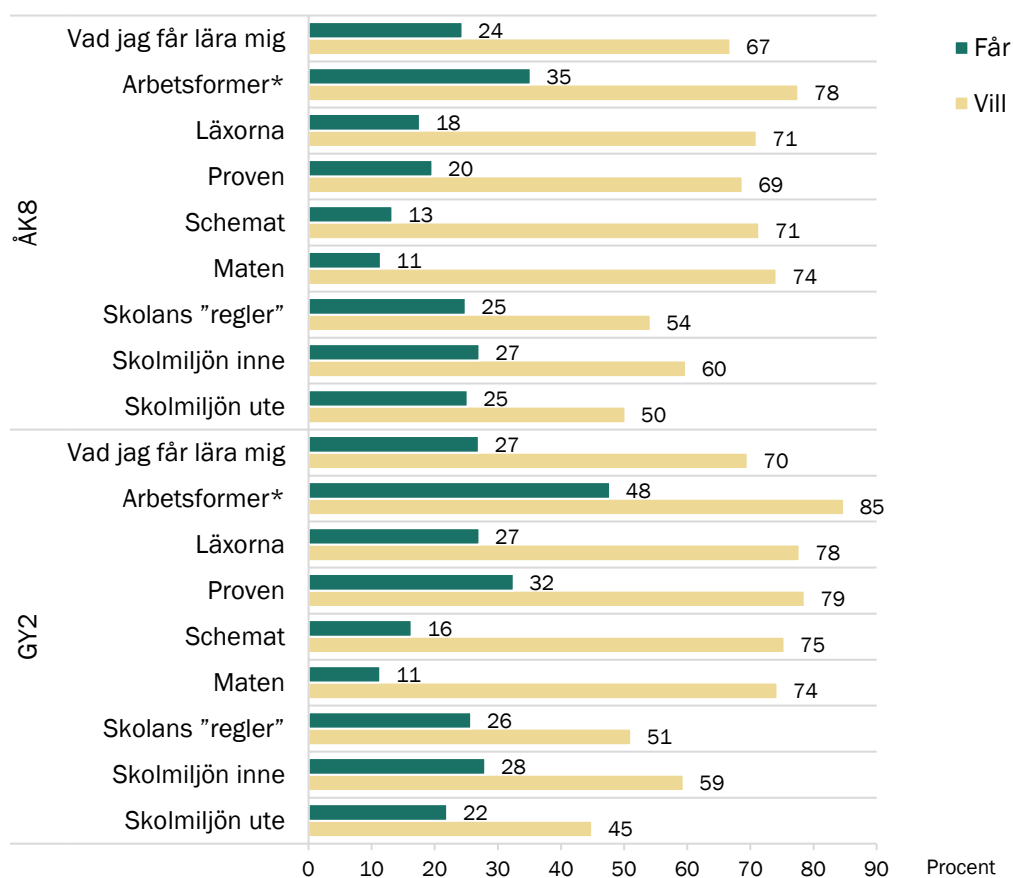
Skolans arbete för att säkra elevernas inflytande kan ske på olika sätt. Grundläggande är att eleverna informeras om sina rättigheter till inflytande. De regionala resultaten från Lupp 2013 och Lupp 2017 har visat på brister i detta avseende. Den aktuella enkätfrågan i Lupp 2020 är densamma som 2017, och precis som då är det bara knappt hälften av åk8-eleverna och drygt hälften av gy2-eleverna som uppger att det stämmer att de, till stor del eller helt, "fått veta vad eleverna ska ha inflytande över/ska kunna påverka i skolan" (45 respektive 57 procent). En del svarar att det stämmer till viss del och många att de inte vet (26 procent av åk8-eleverna, 16 procent av gy2-eleverna). En mindre andel, 8 procent av åk8-eleverna och 7 procent av gy2-eleverna, uppger att det inte stämmer alls.

En majoritet av skoleleverna uttrycker dock att de *vill* vara med och bestämma om en rad olika centrala skolfrågor. Det gäller på högstadiet likväl som i gymnasiet (diagram 6.22). Intresset för inflytande är störst beträffande arbetsformerna, i enkätfrågan formulerat "Hur vi ska arbeta, till exempel grupparbete/projektarbete". Detta vill 78 procent av åk8-eleverna och 85 procent av gy2-eleverna "ganska" eller "väldigt mycket" vara med och bestämma. Men viljan till inflytande är stort även inom många andra områden, särskilt vad gäller maten, läxorna, schemat och proven, och i nästan lika hög grad ifråga om vad de ska lära sig. Eleverna är lite mindre intresserade av att vara med och bestämma över "skolans regler" och miljön inne och ute, men det gäller grovt räknat ändå varannan elev.

Det är dock väsentligt färre som upplever att de får vara med och bestämma om samma frågor. Precis som i analysen av enkätsvaren från Lupp 2017 och 2013 framträder därmed ett slags "inflytandegap" i skolan. Allra störst är gapet ifråga om maten och schemat. Detta är sådant som grovt räknat tre av fyra elever vill bestämma om, att jämföra med, lika grovt räknat, drygt 10 procent som svarar att de får göra det. Flest uppger att de får vara med och bestämma om hur man arbetar i skolan – nästan hälften i gy2 och drygt var tredje i åk8 – vilket gör "inflytandegapet" lite mindre inom detta område. Inflytandegapet är relativt litet även beträffande regler och skolmiljön, vilket dock även beror på att det är relativt få som är intresserade av att vara med och bestämma om detta.

I flertalet frågor är "inflytandegapet" lite mindre i gymnasiegruppen än i årskurs 8. Med undantag från maten och skolmiljön ute är det en större andel gy2-elever än åk8-elever som upplever att de får vara med och bestämma – men i flertalet frågor också fler gy2-elever som är intresserade.

Diagram 6.22 Elevinflytande i skolan: vad eleverna vill och upplever att de får vara med och bestämma om

Enkätfrågor: *Hur mycket eller lite vill du som elev vara med och bestämma om följande?* respektive *Hur mycket eller lite upplever du att du som elev får vara med och bestämma när det gäller följande?* Svarsalternativen är desamma för båda frågorna: *Väldigt lite/ ingenting; Ganska lite; Ganska mycket; Väldigt mycket.*

* Formulering i enkäten: *Hur vi ska arbeta, till exempel grupparbete/projektarbete.*

Diagrammet visar andelen som svarat ganska eller väldigt mycket på respektive fråga.

Även om många beslutsområden i skolan kan anses vara expertfrågor för utbildade pedagoger och annan skolpersonal, antyder resultaten att det finns en potential till elevengagemang som inte tas tillvara.

Genom att arbeta med elevdemokrati finns en möjlighet att stärka både elevernas studieengagemang och deras erfarenheter av demokratiska processer. Elevers delaktighet förbättrar samtidigt skolklimatet och minskar risken för låga betyg, exkludering och mobbing (Mager & Nowak 2012; Ahlström 2009).

Det ska sägas att det för såväl unga som äldre kan vara lättare att uttrycka intresse för att vara med och bestämma jämfört med att lägga tid och engagemang på att involvera sig. Bakom det synbara "inflytandegapet" kan också döljas försök från skolans håll att involvera unga i besluten på olika sätt. Inte desto mindre är elevernas upplevelse av bristande inflytande som de ger uttryck för genom enkätsvaren viktigt

att ta fasta på. Det gäller också hur de här upplevelserna skiljer sig åt mellan olika elevgrupper.

Resultaten från Lupp 2017 visade att ”inflytandegapet” generellt var större hos tjejer än killar. Hur ser det ut 2020?

För att kunna sammanfatta både könsskillnader och skillnader mellan andra elevgrupper har vi skapat ett sammanlagt mått på ”inflytandegapet” i skolan baserat på de nio enkätfrågorna, där värdet +100 motsvarar maximalt inflytandegap, och värdet -100 motsvarar ett minimalt inflytandegap (att man har *mer* inflytande än man vill ha).¹⁰⁵ Med detta mått är inflytandegapets genomsnittliga storlek +33 i årskurs 8 och +31 i gymnasiet år 2.

I både åk8 och gymnasiet år 2 är inflytandegapet större bland tjejer än killar även 2020. Uttryckt med vårt mått är värdet för tjejerna i åk8 +37 jämfört med +29 för killarna (tabell 6.1). När det kommer till de olika områdena för inflytande är könsskillnaden i båda åldersgrupperna störst, relativt sett, beträffande proven, men i åk8 är skillnaden lika stor beträffande innemiljön, följt av arbetsformer strax efter.

Inflytandegapet som vi mäter det kan vidgas genom både ett stort intresse och ett litet upplevt inflytande. Beträffande samtliga tre områden ovan – proven, innemiljön och arbetsformerna – är det större inflytandegapet hos tjejer än killar ett resultat av *både* att tjejer i större utsträckning vill påverka detta *och* att de i mindre utsträckning upplever att de kan göra det (vår analys är här avgränsad till årskurs 8).

Vi finner att inflytandegapets storlek skiljer sig även mellan andra elevgrupper. I gruppen som inte beskriver sin hälsa som bra är gapet lite större än genomsnittet. Detsamma gäller gruppen elever som uppger att de ofta är stressade, tydligast i gruppen som är stressad ”i stort sett varje dag”. Elevgruppen med någon typ av funktionsnedsättning liknar dock genomsnittet i detta avseende. Mönstren är desamma i båda åldersgrupperna.

När det gäller svenskfödda jämfört med utlandsfödda elever är en möjlig hypotes att utlandsfödda elever av språkliga skäl har större hinder för inflytande. I denna grupp är dock det genomsnittliga inflytandegapet *mindre* än bland svenskfödda, såväl i åk8 som gy2 (tabell 6.1). För flertalet av de områden som enkätfrågan täcker är intresset bland utlandsfödda att påverka i årskurs 8 (vi har inte undersökt gy2) ungefär detsamma eller lite mindre än bland svenskfödda; det enda undantaget gäller utemiljön som något större andel av utlandsfödda vill vara med och påverka (54 mot 50 procent). Inom samtliga områden är det dock en större andel av de utlandsfödda åk8-eleverna som upplever att de *får* vara med och påverka. Resultatet inbjuder till tolkningen att inflytandegapet även kan spegla *förväntningar* på inflytande.

Tabell 6.1 Inflytandegapets storlek i olika elevgrupper, åk8 och gy2

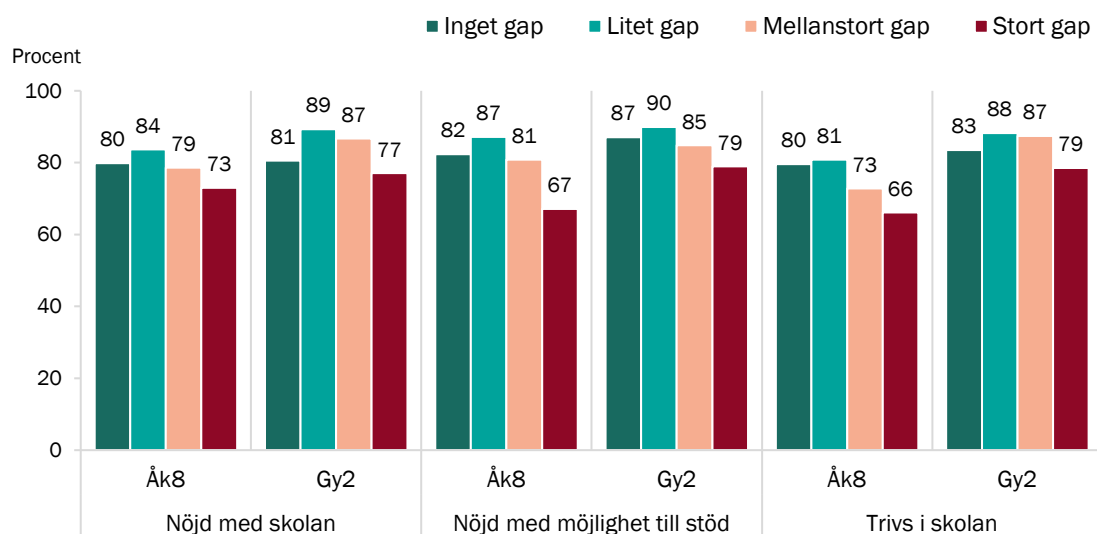
	Inflytandegap		Antal svarspersoner	
	Åk8	Gy2	Åk8	Gy2
Samtliga	+33	+31	3 407	1 502
Tjejer	+37	+34	1 716	711
Killar	+29	+28	1 637	759
Någon typ av funktionsnedsättning	+33	+30	252	99
Inte god hälsa	+38	+33	931	468
Stressad minst flera gånger i veckan	+37	+36	1 494	698
Stressad i stort sett dagligen	+40	+38	639	283
Svenskfödd med svenskfödda föräldrar	+34	+31	2 469	1 161
Svenskfödd med en utlandsfödd förälder	+34	+32	404	156
Svenskfödd med utlandsfödda föräldrar	+29	+34	234	66
Utlandsfödd	+27	+24	252	99

Det redovisade måttet på inflytandegap går från -100 till +100, där +100 motsvarar maximalt inflytandegap, och värdet -100 motsvarar ett minimalt inflytandegap (att man har mer inflytande än man vill ha).¹⁰⁶

Även om gapets storlek varierar i olika elevgrupper är kanske det allra tydligaste budskapet i resultaten att det finns skäl att tala om ett generellt inflytandegap hos skolelever, oavsett kön, familjebakgrund etc. Med tanke på att såväl trivseln, den upplevda möjligheten till stöd och hur nöjda eleverna är med skolan över lag samvarierar med inflytandegapets storlek (diagram 6.23), finns det anledning att fundera över hur gapet kan överbryggas. Exempelvis är andelen åk8-elever som är ganska/mycket nöjda med möjligheten till stöd över 80 procent hos de elever som ger uttryck för ett begränsat inflytandegap, mot 67 procent hos de som uttrycker ett stort inflytandegap. Sambandet är generellt starkare i åk8 än i gy2, men det finns även i gymnasiegruppen.

Det är rimligt att anta att sambanden löper i flera riktningar. Ett stärkt pedagogiskt stöd kan bidra till ett ökat självförtroende, följt av ett större engagemang och även en större möjlighet till inflytande. Större möjligheter att påverka sådant man vill påverka kan omvänt bidra till ett större engagemang i skolan, som motiverar att söka och ta emot det pedagogiska stödet som ges. Om möjligheterna att påverka i skolan även handlar om att vara delaktiga i en dialog om hur det pedagogiska stödet bör se ut, är det rimligt att stödet blir bättre anpassat efter individens behov och därmed uppskattas mer. Elever som inte får vara delaktiga riskerar däremot att distansera sig från lärare och undervisning.

Diagram 6.23 Andel elever som är positivt inställda till skolan utifrån "inflytandegapets" storlek, åk8 och gy2

Frågan om nöjdhet lyder: *Hur nöjd eller missnöjd är du med ditt liv när det handlar om följande?* med Skolan som en av flera delfrågor. Svartalternativ: *Mycket missnöjd; Ganska missnöjd; Ganska nöjd; Mycket nöjd*. För övriga två enkätfrågors formulering se kommentar till diagram 6.3 respektive 6.11.

Cirka 15 procent av eleverna återfinns i gruppen som ger uttryck för "Inget gap" (eller annars omvänt gap, att de upplever att de har mer möjlighet att påverka än de vill ha). "Litet gap" motsvaras av måttets värde +1–+30 och samlar ungefär en tredjedel av eleverna i båda årskurserna. "Mellanstort gap" motsvaras av värde +31–+49 och samlar ungefär en fjärdedel av eleverna. "Stort gap" motsvaras av värde +50–+100 och samlar ungefär en fjärdedel av eleverna.

Vi kan också se att i elevgruppen med någon typ av funktionsnedsättning, som kan förväntas ha ett större behov av pedagogiskt stöd än genomsnittseleven, är inflytandegapet mindre bland dem som är nöjda med möjligheten till stöd än hos övriga: +28 jämfört med +44 i årskurs 8 (gy2 är motsvarande skillnad +29 mot +32, baserat på ett mindre svarsunderlag, särskilt i gruppen som inte är nöjda med stödet, 41 personer).

Helhetsperspektivet – särskilt utsatta elevgrupper

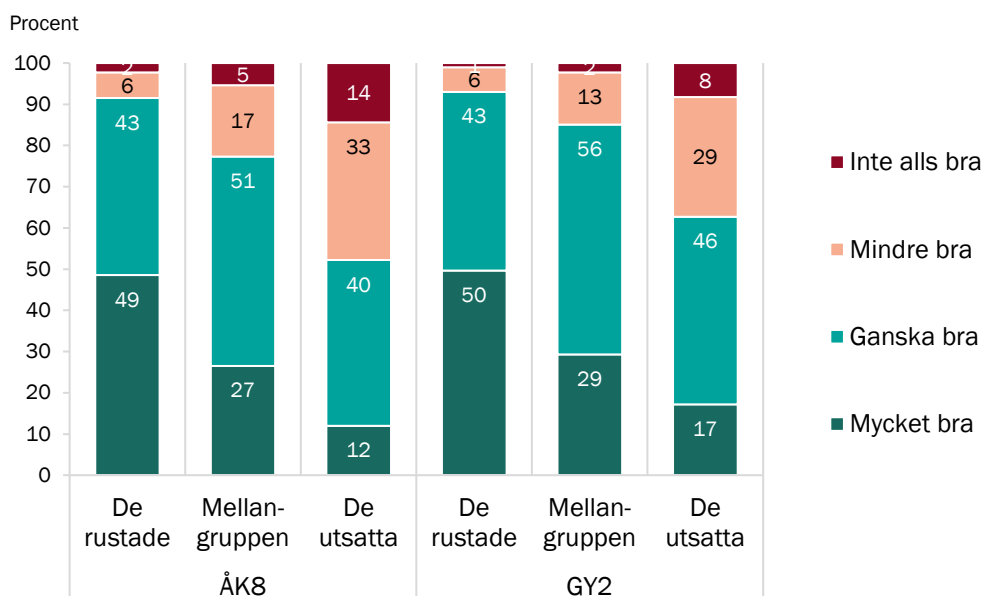
I föregående avsnitt har vi sett hur olika förhållanden i skolan hänger samman. Det är också så att vissa förhållanden tenderar att haka i varandra även när eleverna rör sig utanför skolan. I kapitel 5 identifierade vi tre undergrupper av unga utifrån deras samlade svar på enkätens frågor om utsatthet för brott/hot och för mobbning, upplevd otrygghet i vardagsmiljöer, förtroende för vuxna, syn på fritidsutbudet, den egna hälsan och livstillfredsställelsen, synen på framtiden – och uppfattningen om möjlighet till stöd och hjälp av lärarna i skolan (se vidare sidan 81). Den här holistiska analysmodellen resulterade i en grupp på drygt 10 procent av ungdomarna med erfarenheter, upplevelser och uppfattningar som sammantaget pekade på en mer utsatt livssituation än hos övriga, och vi valde att benämna gruppen *de utsatta*. En andra grupp som samlade grovt räknat en tredjedel av ungdomarna uppvisade en generellt mer positiv livssituation med bättre förutsättningar för framtiden och

benämndes därför *de rustade*. Resterande, ungefär hälften, hamnade genom sina enkätsvar mellan de två övriga grupperna, och fick namnet *mellangruppen*.

Den *utsatta* gruppen karakteriserades bland annat av att bara ungefär hälften av ungdomarna tyckte att de hade tillgång till ganska eller mycket bra stöd i skolan – jämfört med flertalet i den *rustade* gruppen (se diagram 5.23 i kapitel 5). Att synen på stödet i skolan skiljer sig åt mellan de tre grupperna i skolan är förväntat utifrån hur grupperna identifierades i analysmodellen. Vi vill ändå fördjupa beskrivningen något, i det här kapitlet baserat på de elever som går på en skola i någon av de nio kommunerna (jämfört med invånarperspektivet i kapitel 5).

Med utgångspunkt i svarsskalans samtliga alternativ ser vi att 14 procent av åk8-eleverna i den *utsatta* gruppen svarar att möjligheten till stöd inte är bra alls, och för motsvarande gy2-elever gäller det 8 procent (diagram 6.24).

Diagram 6.24 Elevernas uppfattning om möjligheten till extra hjälp och stöd i tre elevgrupper identifierade utifrån grad av utsatta förhållanden, åk8 och gy2

Enkätfråga: *Nu kommer några frågor om din skola. Vad tycker du om...?*, där en delfråga lyder: *Möjligheten att få extra hjälp och stöd av lärarna om du behöver det.*

Svarsalternativ: *Inte alls bra; Mindre bra; Ganska bra; Mycket bra.*

För en definition av de tre elevgrupperna, se kapitel 5. "De utsatta" är den antalsmässigt minsta gruppen och resultaten baseras på 410 svar i åk8 och 169 svar i gy2.

Det ska observeras att frågan om elevernas uppfattning om stödet i skolan ingick i analysmodellen utifrån vilken de tre grupperna identifierades.

Här har vi alltså en uppenbar riskgrupp: elever som *inte alls* känner att de har tillräckligt stöd i skolan *samtidigt som deras övergripande livssituation kan beskrivas som utsatt*. Gruppen är till antalet förhållandevis liten i vårt svarsunderlag: 59 elever i åk8 och 14 elever i gymnasiets år 2 (utifrån bortfallet kan riskgruppen förväntas vara lite större i verkligheten). Om vi därför utvidgar riskgruppen med de elever som svarat att möjligheten till stöd i skolan är *mindre bra* (och som samtidigt

befinner sig i en utsatt livssituation) får vi ett svarsunderlag som utgörs av totalt 196 åk8-elever och 63 gy2-elever.

Det visar sig att en del av dessa elever ändå är nöjda med skolan mer allmänt: ungefär var fjärde i åk8 och varannan i gy2 (24 respektive 51 procent, vilket kan jämföras med genomsnittets 79 respektive 84 procent). Vad i skolmiljön förmår hos dessa "utsatta" elever väga upp en upplevelse av bristande stöd?

I analyserna av Lupp 2017 kunde vi konstatera att trivseln och uppfattningen om undervisningen spelade större roll för hur nöjda åk8-eleverna var med skolan än uppfattningen om tillgången till stöd (Nilsson m. fl. 2018, s. 88). I den "utsatta" elevgrupp som *inte är nöjda med tillgången till stöd men är nöjda med skolan som helhet*, där svarsunderlaget är begränsat till 47 åk8-elever och 32 gy2-elever, svarar ungefär hälften att de trivs med stämningen i skolan och lite fler än hälften att de tycker skolundervisningen är (ganska/mycket) bra. I åk8-gruppen tycker också ungefär hälften att lärarna är (ganska/mycket) bra och i gy2-gruppen gäller det tre av fyra. Även om svarsunderlaget är litet är det viktigt att kunna konstatera att dessa elever, som inte tycker att de har tillräckligt stöd i skolan, kan vara nöjda med annat i skolan.¹⁰⁷

Nöjdhet med skolan i en generellt utsatt elevgrupp

Om vi lämnar den mer specifika uppfattningen om möjligheten att få hjälp och stöd i skolan och i stället fokuserar på hur nöjda eleverna är med skolan mer allmänt, så är det bara 33 procent av de "utsatta" åk8-eleverna som är ganska eller mycket nöjda med skolan och 57 procent av de "utsatta" gy2-eleverna. Resultatet kan jämföras med genomsnittet på omkring 80 procent nöjda (se diagram 6.3). Skillnaden gentemot genomsnittet är förväntad. Men vad är det som tycks bidra mest till att elever i en generellt utsatt livssituation kan vara nöjda med skolan?

Det överraskar inte att de "utsatta" eleverna som är nöjda med skolan i större utsträckning än de missnöjda är nöjda med möjligheterna till stöd och hjälp i skolan (66 mot 45 procent; se tabell 6.2). Motsvarande förhållande gäller beträffande undervisningen och lärarna. I åk8 är skillnaderna mellan de nöjda och de missnöjda (med skolan i allmänhet) ungefär jämnstora. I gy2-gruppen tycks undervisningen vara den viktigaste faktorn av dessa tre, men det ska samtidigt betonas att svarsunderlaget är relativt litet.

"Inflytandegapet" som vi beskrivit i tidigare avsnitt (se sidan 126) tycks inte spela någon uppenbar roll för de utsatta eleverna så länge vi håller oss till de yngre eleverna: det genomsnittliga "gapet" är ungefär jämnstort i gruppen som är nöjd med skolan och i den missnöjda referensgruppen. Bland gy2-eleverna tycks dock möjligheten till inflytande ha en uppvägande potential: i den utsatta gruppen som är nöjd med skolan är "gapet" mindre än i den utsatta gruppen som är missnöjd med skolan. Bland de nöjda eleverna tenderar alltså avståndet att vara lite mindre mellan viljan att få vara med och bestämma om olika saker i skolan och upplevelsen av att *få* vara med och bestämma (jämfört med gruppen som inte är nöjda med skolan i allmänhet).

Våra analyser pekar vidare på att både den sociala dimensionen och upplevelsen av trygghet spelar stor roll för hur nöjda eleverna i dessa utsatta grupper är med skolan. I gruppen elever som är nöjda med skolan är det en större andel som trivs med

stämningen i skolan och som är trygga i skolan jämfört med hur det ser ut i referensgruppen. Det gäller båda årskurser, men skillnaden är störst i åk8. Det är även en större andel som är nöjda med sina kompisrelationer. I årskurs 8 tycks också fritiden ha viss koppling till synen på skolan: bland de "utsatta" åk8-elever som är nöjda med skolan är det också fler som är nöjda med fritiden.

Tabell 6.2 Uppfattning och erfarenheter i den "utsatta gruppen" av skolelever som är nöjda med skolan jämfört med "de utsatta" som är missnöjda med skolan, åk8 och gy2 (procent samt beträffande "inflytandegap" måttets genomsnittliga värde¹)

	Åk8		Gy2	
	Nöjd med skolan	Missnöjd med skolan	Nöjd med skolan	Missnöjd med skolan
Möjlighet till hjälp/stöd vid behov (ganska/mycket bra)	66	45	66	58
Bra undervisning (ganska/mycket)	78	56	86	62
Bra lärare (ganska/mycket)	75	57	87	74
Inflytandegap¹	+40	+41	+30	+37
Trivs med stämningen i skolan (till stor del/helt)	50	28	62	46
Trygg i skolan (oftast/alltid)	73	55	88	79
Bra kompisrelationer (ganska/mycket)	80	72	78	73
Nöjd med fritiden (ganska/mycket)	76	58	55	56
Minsta antal svar	131	252	89	67

Kommentar: ¹ För en definition, se kommentar till tabell 6.1.

Utöver arbetet med att stärka förutsättningarna för att kunna tillgodose alla elevers behov av stöd i skolan, ska alltså inte betydelsen av en trygg och god lärandemiljö i övrigt glömmas bort. Att se till elevernas hela livssituation och deras förutsättningar för sådant som en meningsfull fritid är också viktigt mot bakgrund av den kompensatoriska potential som finns i tillvaron utanför skolan. Detta är inte minst viktigt för de riskgrupper som har sämst förutsättningar att klara skolarbetet och kunna fullfölja sina studier.

Konsekvenser av covid-19-pandemin

Skolverket och andra myndigheter menar att det ännu är för tidigt att försöka sammanfatta konsekvenserna av covid-19-pandemin för huvudmän, skolor och elever. Klart är att den har inneburit en stor utmaning för skolor som snabbt tvingats ställa om till distansundervisning och på andra sätt göra Anpassningar efter rådande restriktioner. Hur verksamheten har påverkats varierar också beroende på skolform/årskurser och undervisningsämnen. Denna situation, samt att huvudmännen har mycket skilda förutsättningar, gör att det är svårt att skapa en sammanfattande bild av pandemins konsekvenser. Skolverket (2021d) visar i en sammanställning från december 2021 på att stora ansträngningar gjorts inom skolväsendet för att upprätthålla skolornas verksamhet och att detta generellt lyckats bra. Exempelvis tycks inte ett befarat kunskapsstapp ha skett.

Samtidigt finns det utmaningar. Arbetsbelastningen på lärarna har ökat till följd av nya uppdrag och Anpassningar efter restriktioner samt kollegors sjukfrånvaro, vilket har förvärrat en redan ansträngd situation beträffande personalförsörjningen.

Skolfrånvaron har ökat bland elever i grundskolan och det gäller även långvarig frånvaro vilket är problematiskt både ur ett lärandeperspektiv och för elevers engagemang och skolanknytning. För gymnasieelever rapporterades istället närvaron inledningsvis vara högre när undervisningen bedrevs på distans, förutom i gymnasiesärskolan där frånvaron ökade. I intervjuer *under 2021* med huvudmän, rektorer och andra i skolan beskrivs en ökad frånvaro under detta år även i gymnasieskolan (Skolverket 2021d). Skolinspektionen (2021c) bedömer att fjärr- och distansundervisningen sällan har kunnat erbjuda samma förutsättningar för lärande som närundervisning.

Konsekvenserna tycks ha drabbat olika grupper av elever olika hårt, utifrån deras varierande förutsättningar att tillgodogöra sig distansundervisningen (kopplat till både ålder, studievana och hemförhållanden). Specialpedagogiska myndigheten (SPSM 2021) rapporterar att elever i behov av Anpassningar och särskilt stöd kan ha drabbats särskilt hårt när skolor inte har kunnat genomföra insatser som planerat. Myndigheten beskriver att pandemin har förstärkt utmaningen för skolor att uppfylla det kompensatoriska uppdraget, vilket riskerar att bidra till ytterligare minskad likvärdighet i svensk skola.

SPSM beskriver också att elever och deras vårdnadshavare tycks ha en mer negativ bild av pandemins konsekvenser än rektorer och skolhuvudmän. I enkätstudier rapporterar elever att kommunikationen med lärarna har försämrats under pandemin och att det har påverkat stödet i skolarbetet på ett negativt sätt (Åkerfelt & Hermansson 2021). En annan negativ konsekvens som elever i hög grad rapporterade var att de saknade sina klasskompisar och den dagliga kontakten med dem.

Elevernas upplevelser av hur pandemin påverkat deras skolsituation

I kapitel 8 kommer vi att sammanfatta och analysera de ungas erfarenheter av hur covid-19-pandemin har påverkat deras liv inom olika områden. Redan här ska vi dock beskriva hur de upplever att deras skolsituation har förändrats. Liksom i det här kapitlet i övrigt gör vi det utifrån svaren från åk8- och gy2-elever på någon av kommunernas skolor (det vill säga oavsett var de bor).

Till att börja med kan vi konstatera att en stor andel skolelever vid tidpunkten när de besvarade enkäten, det vill säga under perioden oktober–november 2020, svarade att deras skolsituation var *ungefär lika* som före pandemin. Detta gäller särskilt åk8-eleverna där 70 procent väljer detta svarsalternativ. Av gy2-eleverna gäller det 42 procent. Skillnaden mellan högstadie- och gymnasieelever är rimlig med tanke på att skolsituationen förändrades mycket mer för gymnasieelever, generellt sett (se vidare kapitel 8).

Nära hälften av gy2-eleverna, 46 procent, upplever i stället att skolsituationen blivit lite eller mycket sämre på grund av pandemin – 14 procent svarar *mycket* sämre. I åk8 svarar totalt 19 procent att skolsituationen blivit sämre, 3 procent svarar *mycket* sämre. En del elever svarar tvärtom att skolsituationen blivit lite eller mycket *bättre*: 10 procent i åk8 och 12 procent i gy2.

I kapitel 8 beskrivs hur skolsituationen påverkats av pandemin i relation till andra livsområden. För gy2-ungdomarna är skolsituationen ett av de livsområden där flest upplever försämringar, ungefär jämförbart med fritiden. I åk8 hamnar däremot skolan längre ned i den rangordningen (se sidan 196).

Vad inom skolans område som har försämrats – eller förbättrats – ger vi exempel på i kapitel 8 utifrån ungdomarnas fritextsvar. Här ska vi i stället undersöka hur upplevelserna av pandemins konsekvenser på den övergripande skolsituationen samvarierar med ett antal specifika uppfattningar om skolan som Lupp-enkäten täcker. Det handlar om några av de enkätfrågor som vi har redogjort för i kapitlets tidigare avsnitt: undervisningen; möjligheten att få extra hjälp och stöd av lärarna; lärarna; trivseln med stämningen; förekomst av mobbning; otrygghet i skolan; respekten mellan lärare och elever samt grad av ”inflytandegap” (se sidan 126).

För samtliga uppfattningar och erfarenheter som uttrycks i dessa avseenden finns ett samband med hur pandemin har upplevts påverka skolsituationen (tabell 6.3). De som upplever en försämrad skolsituation på grund av pandemin ger generellt uttryck för mer negativa erfarenheter av skolan beträffande både kunskapsförmedling, sociala aspekter, trygghet och inflytande – och tvärtom. Sambandet är dock inte så starkt (tau-c är relativt nära värde 0), och det är heller inte självklart hur sambandet ska tolkas: är de olika uppfattningarna och erfarenheterna i skolan (som uttrycks genom Lupp-enkätens ordinarie frågor i skolavsnittet) en *konsekvens* av pandemin eller fanns dessa uppfattningar och erfarenheter redan tidigare och har inneburit en ökad eller minskad sårbarhet för pandemins påverkan på skolsituationen? Det är troligt att sambandets riktning kan variera både mellan individer och beroende på vilken aspekt av skolsituationen som det rör sig om.

Tabell 6.3 Sambandet mellan uppfattningar om/erfarenheter av skolan och upplevd förändring av skolsituationen på grund av pandemin (tau-c)

	Åk8	Gy2
Nöjd med skolan som helhet	+0,11	+0,10
Möjligheten till hjälp/stöd vid behov	+0,09	+0,11
Undervisningen	+0,09	+0,07
Lärarna	+0,09	+0,08
Trivsel med stämningen i skolan ¹	+0,10	+0,05
Mobbning förekommer i skolan ¹	-0,07	-0,05
Elever och lärare bemöter varandra med respekt ¹	+0,09	+0,5
Trygg i skolan ²	+0,10	(+0,03) ⁴
Inflytandegap ³	-0,08	-0,05

Enkätfrågan om pandemins konsekvenser lyder: *Om du tänker på hur det är nu och hur det var innan Corona-pandemin började – På vilket sätt har ditt liv förändrats på grund av Corona-pandemin?* följt av nio delfrågor varav en lyder *Min skolsituation*. Svartalternativ: *Mycket sämre; Lite sämre; Ungefär lika som innan; Lite bättre; Mycket bättre*. För övriga enkätfrågors formulering, se kapitlets tidigare avsnitt.

Sambandsmått Kendall's tau-c varierar från -1 till +1, där 0 innebär frånvaro av samband.

Resultaten baseras på minst 2 358 svar i åk8 och 917 svar i gy2 (detta minsta antal gäller frågan om huruvida det förekommer mobbning, där en stor andel har använt svartalternativet "vet inte" vilket är exkluderat ur sambandsanalysen).

¹ Svartalternativet "vet inte" är exkluderat ur sambandsanalysen.

² Svartalternativet "ej aktuellt" (av oklar anledning använt av 14 gymnasieelever) är exkluderat ur sambandsanalysen.

³ Fyrdelad variabel baserad på en konstruerad skala -100 – + 100 ("negativt" eller inget gap; gapvärde +1–+30; gapvärde +31–+49; gapvärde +50–+100; se vidare kommentar till diagram 6.23). Variabeln avviker därmed från tabellens övriga variabler där ett högre värde tvärtom innebär ett mer positivt förhållande.

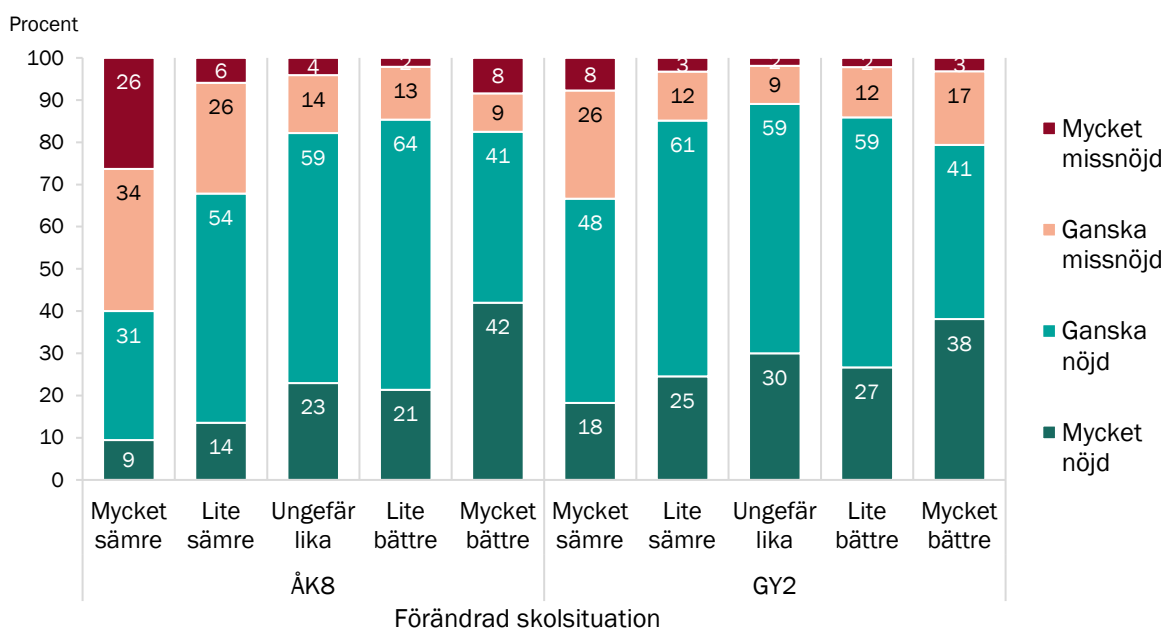
⁴ Sambandet är inte signifikant ($p=0,098$).

Av de åk8-elever som upplever att skolsituationen försämrats mycket på grund av pandemin är det bara 40 procent som är ganska eller mycket nöjda med skolan – resterande 60 procent är tvärtom ganska eller mycket missnöjda (diagram 6.25). Av de åk8-elever som tvärtom upplever att skolsituationen förbättrats mycket är andelen ganska eller mycket nöjda med skolan över 80 procent, cirka 40 procent är *mycket* nöjda.

När det gäller möjligheten att få stöd av lärarna i skolan ser sambandet i åk8 lite annorlunda ut. Det är i första hand de som upplever att skolsituationen har försämrats som avviker med en mindre andel som är nöjda med tillgången till stöd (diagram 6.26). Bland dem som tycker att den övergripande skolsituationen har förbättrats är andelen nöjda ungefär densamma som i gruppen som inte upplever någon direkt skillnad.

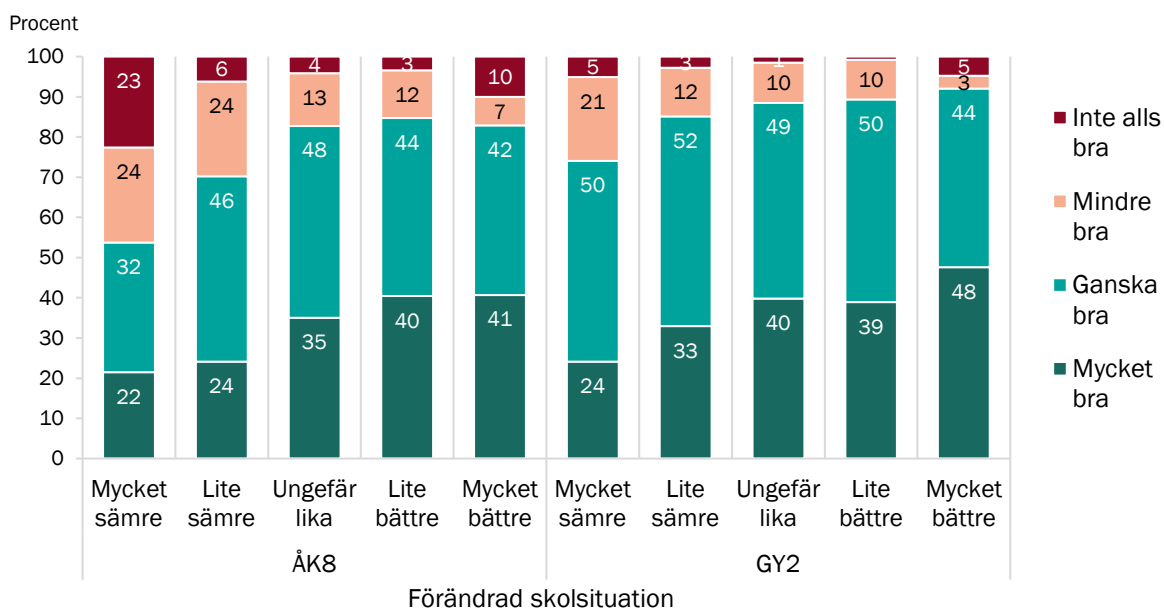
Diagram 6.25 Andel elever som är nöjda eller missnöjda med skolan utifrån upplevd förändring i skolsituationen på grund av pandemin, åk 8 och gy2

Minsta antal svar gäller gy2-gruppen som svarat att skolsituationen blivit mycket bättre (63 elever) samt åk8-gruppen som svarat att skolsituationen blivit mycket sämre (95 elever).

Se i övrigt kommentar till tabell 6.3.

Diagram 6.26 Elevernas uppfattning om möjlighet till stöd i skolan utifrån upplevd förändring i skolsituationen på grund av pandemin, åk 8 och gy2

Minsta antal svar gäller gy2-gruppen som svarat att skolsituationen blivit mycket bättre (63 elever) samt åk8-gruppen som svarat att skolsituationen blivit mycket sämre (93 elever).

Se i övrigt kommentar till tabell 6.3.

Oavsett om det är pandemin som har försämrat elevernas tillgång till stöd eller om det handlar om att elever som redan tidigare upplevt ett bristande stöd fått en försämrad skolsituation på grund av pandemin, bekräftar resultaten vad den Specialpedagogiska myndigheten (SPSM 2021) funnit, nämligen att elever i behov av anpassningar och särskilt stöd kan ha drabbats särskilt när förutsättningarna för skolans arbetssätt har förändrats under pandemin. Resultaten antyder också att skolorna kommer att behöva arbeta ännu mer framöver med att uppfylla det kompensatoriska uppdraget.

Skolans förutsättningar att främja fullföljda studier

Med utgångspunkt i Lupp-enkätens frågor har vi i det här kapitlet lyft fram ett antal centrala faktorer kopplade till skolorganisationen som påverkar elevers engagemang och fullföljda studier. Det handlar om betydelsen av att skoleleverna har positiva, tillitsfulla relationer till lärare och annan personal, tillgång till stöd samt upplever trygghet, trivsel, meningsfullhet och delaktighet. Detta är förhållanden som är särskilt viktiga för elever som påverkas av olika riskfaktorer.

Betydelsen av kontinuitet för stöd, trivsel och trygghet

Kontinuitet i skolmiljön är, som vi har beskrivit i tidigare avsnitt, viktig både för att kunna bygga förtroendefulla relationer och för arbetsmiljön som helhet. En kontinuitet i skolans relationer till elever och vårdnadshavare förbättrar exempelvis möjligheterna att utforma lämpligt stöd för elever som riskerar att få problem på grund av frånvaro (SOU 2016:94). Studier har också visat på ett samband mellan lärares frånvaro och elevfrånvaro (Ervasti m. fl. 2012).

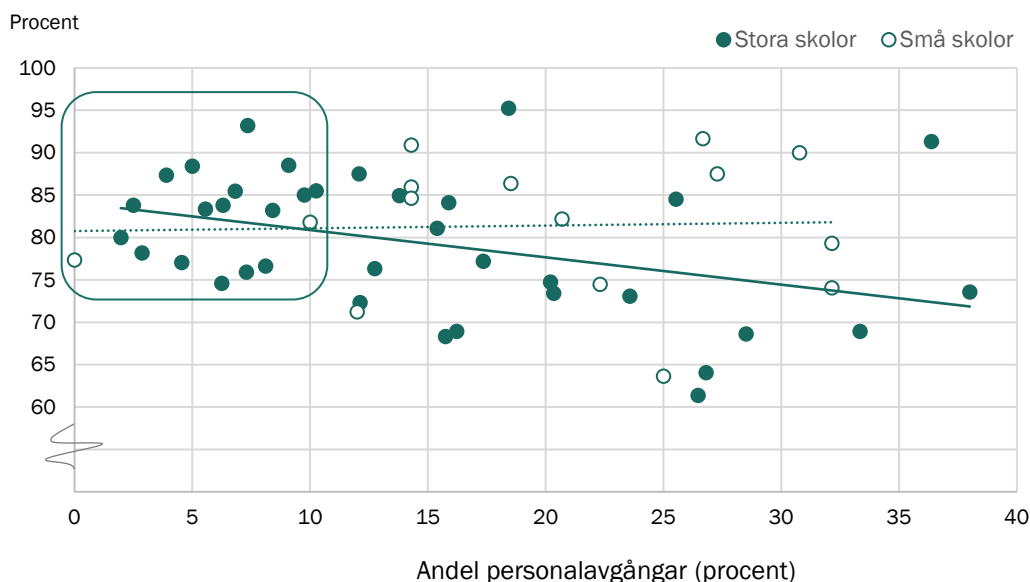
I årskurs 8 har vi kunnat knyta elevernas enkätsvar till en indikator på kontinuitet i skolverksamheten i form av statistik på enskilda skolors personalomsättning under tolv månadersperioden november 2019–oktober 2020. Måttet avser all personal på skolan, inte bara lärare. Denna uppgift har kunnat erhållas för totalt 52 av de 58 aktuella högstadieskolorna – samtliga kommunala skolor och åtta av de 14 fristående skolorna (för en definition och detaljer kring bortfallet, se kommentar till diagram 6.27). Därmed kan vi analysera i vilken grad som elevernas uppfattning om möjligheten till extra stöd och hjälp samvarierar med personalomsättningen på skolan.

Resultatet av vår analys visar på ett samband: elever på skolor med lägre personalomsättning tenderar att vara lite mer nöjda med stödet än elever på skolor med högre personalomsättning. I de 19 skolor där som mest 10 procent av de anställda har slutat under året som föregick undersökningen (ungefärligt räknat), är andelen elever som är ganska eller mycket nöjda med stödet minst 75 procent (diagram 6.27, markerat område inom grön ram). Det är i skolor med högre personalomsättning som vi finner mindre andelar nöjda elever. I tre av dessa skolor, med en personalomsättning på omkring 25 procent, är drygt 60 procent av skolornas elever nöjda med möjligheten till stöd. Men det finns också gott om undantag, med flera skolor där personalomsättningen varit riktigt hög men det stora flertalet elever likväl är nöjda med stödet (se diagrammets övre högra hörn, ovanför den streckade ”trendlinjen”).

Vi ska påminna om att vi saknar uppgifter från sex skolor, motsvarande sex punkter i diagrammet som vi inte vet om de skulle bekräfta trendlinjen eller tvärtom försvaga sambandet. Det är också så att personalomsättningen på högstadiet totalt sett är ett trubbigt mått eftersom vi inte vet i vilken mån de aktuella åk8-eleverna har berörts av de aktuella personalavgångarna.

En möjlig hypotes vore att personalomsättning har större effekt på små skolor, där en stor andel av eleverna påverkas av varje personalbyte. Tittar vi på de 15 skolor som har minst antal anställda (i genomsnitt 4–31 personer under den aktuella tolv månadersperioden) får den hypotesen dock inget stöd alls. Vi har markerat dessa skolors punkter med vit fyllning i diagrammet, och med fokus på dessa punkter är det svårt att urskilja något samband alls. Det är snarare tvärtom: personalomsättningen tycks ha större betydelse på större skolor. Skulle vi basera trendlinjen enbart på de fyllda punkterna, som representerar skolor med minst 33 anställda under perioden, blir lutningen större, det vill säga sambandet starkare. En möjlig tolkning kan vara att elever på mindre skolor tenderar att ha närmare kontakter med fler lärare vilket skulle kunna göra dem mindre sårbara för personalomsättning – medan det omvända råder på större skolor. Det är också tänkbart att skolors storlek kan hänga samman med andra organisatoriska förhållanden som påverkar elevers förutsättningar för lärande, exempelvis arbetsätt eller organisering av undervisningen.

Diagram 6.27 Andel åk8-elever som tycker att möjligheten till stöd vid behov är ganska/mycket bra i relation till skolans personalomsättning

Punktens placering längs den vågräta axeln bestäms av andelen avgångar och längs den lodräta axeln av skolans andel åk8-elever som tycker att möjligheten till extra hjälp/stöd vid behov är ganska eller mycket bra (den genomsnittliga andelen är 80 procent; se vidare s. 105).

Små skolor (punkter med vit fyllning) avser skolor med i genomsnitt 4–31 månadsanställda under den aktuella 12-månadersperioden, stora skolor (fyllda punkter) 33–69 anställda.

Den heldragna trendlinjen avser stora skolor ($R^2=0,15$); den streckade avser små skolor.

Resultaten baseras på svar från elever på 52 av de 58 högstadieskolorna i de nio kommunerna: samtliga 44 kommunala skolor samt 8 fristående skolor. En fristående skola avböjde att lämna uppgifter; från övriga fem erhöles inga uppgifter trots att de erbjudit att ta fram dem (ingen påminnelse gjordes). Bortfallet bedöms vara grundat i tidsbrist.

Anställda avser högstadiernas månadsanställda personal (lärare och övrig personal). Andelen personalavgångar motsvarar antalet som slutat under tolv månadersperioden nov 2019–okt 2020 dividerat med (det genomsnittliga) antalet månadsanställda under samma period. Pensionsavgångar är inräknade.

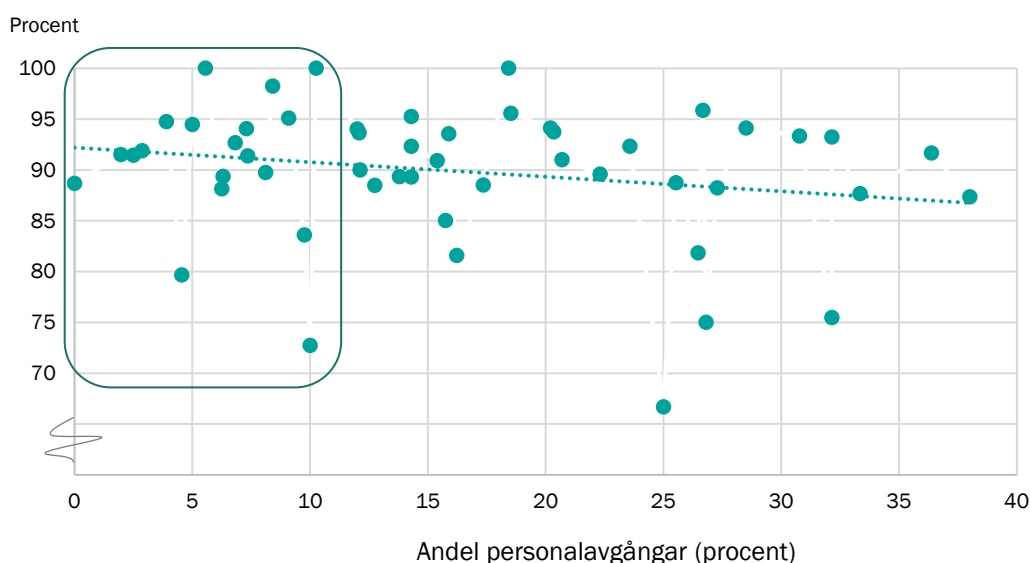
Analysen är gjort ur ett verksamhetsperspektiv i det att varje punkt representerar en skola, oavsett hur många elever och lärare skolan har. En fristående skola har endast haft 4 anställda under mätperioden, fem skolor mellan 7 och 15 anställda, i övriga skolor varierar antalet mellan 23 och 69 anställda. Antal elevsvar per skola till grund för analysen varierar mellan 11 och 195 svar.

Datakälla: Uppgifter rörande kommunala skolor har erhållits genom arbetsgruppen Nyckeltal Personalhälsa vid Göteborgsregionen. Uppgifter om friskolor har erhållits genom individuella kontakter med friskolor.

Vi skulle möjligen kunna förvänta oss ett något starkare samband i analyserna ovan om måttet på personalomsättning enbart hade avsett lärare, precis som frågan avseende möjligheten att få extra hjälp och stöd ("av lärarna"). Vi valde att samla in uppgifter som omfattade all skolpersonal eftersom även andra personalgrupper än lärare är viktiga för elevernas trivsel och trygghet i skolan.

Gör vi motsvarande analys beträffande just elevernas trygghet tycks personalomsättningen ha en viss betydelse men sambandet är tämligen svagt (diagram 6.28). Det kan dock noteras att i de 19 skolorna med max 10 procents personalomsättning, är andelen elever som uppger att de oftast eller alltid är trygga i skolan mellan 88 och 100 procent i samtliga skolor utom tre (se markerat område inom grön ram; de tre undantagen återfinns i områdets nedre del).

Diagram 6.28 Andel åk8-elever som är trygga i skolan i relation till skolans personalomsättning

Punktens placering längs den vågräta axeln bestäms av andelen avgångar och längs den lodräta axeln av skolans andel åk8-elever som uppger att de oftast eller alltid är trygga i skolan (den genomsnittliga andelen är 91 procent).

Analysen är gjort ur ett verksamhetsperspektiv i det att varje punkt representerar en skola, oavsett hur många elever och lärare skolan har. Se i övrigt kommentar till diagram 6.27.

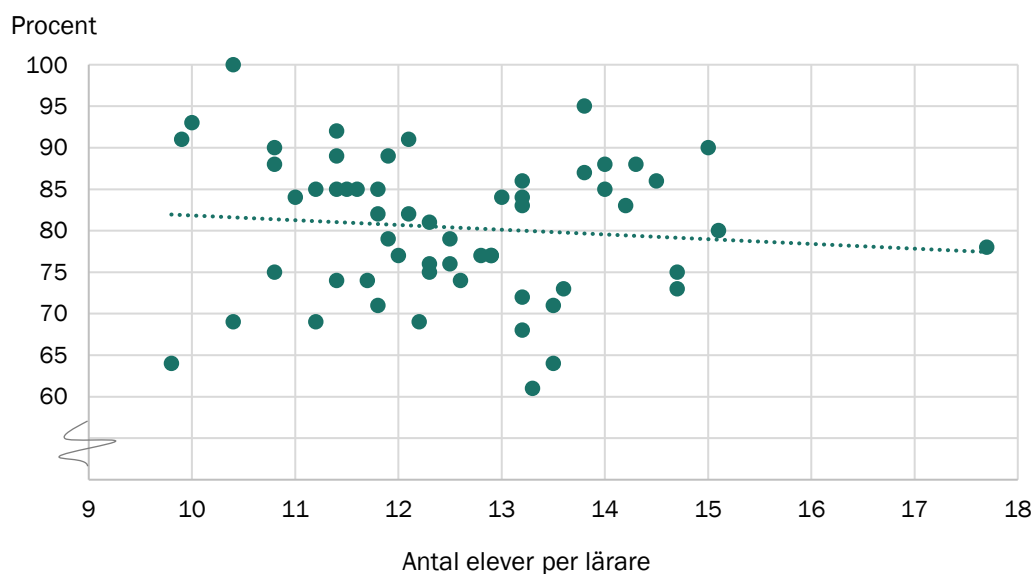
Betydelsen av lärartäthet

Vi har tidigare i kapitlet pekat på att elevers tillgång till förtroendefulla vuxenrelationer främjar fullföljda studier. Utöver särskilda funktioner och program som syftar till att stärka relationerna mellan vuxna och elever har resurser i form av hög lärartäthet och möjligheter till undervisning i mindre grupper visat sig vara verksamt – i synnerhet för elever som påverkas av olika riskfaktorer (Dale 2010; Wilson m. fl. 2011).

Vi har kunnat komplettera enkätunderlaget med kontextuell statistik i form av Skolverkets uppgifter rörande lärartäthet: genomsnittligt antal elever per lärare (omräknat till heltidstjänster). Om vi undersöker hur denna faktor samvarierar med elevernas uppfattning om möjligheten att få stöd och hjälp från lärarna är sambandet, baserat på vår tillgängliga statistik, dock mycket svagt (diagram 6.29). Vi kan möjligen konstatera att de riktigt positiva resultaten, där cirka 90 procent eller fler av eleverna tycker att möjligheten är ganska eller mycket bra, i första hand gäller skolor med som mest cirka 12 elever per lärare. Men undantag finns, och i gruppen av skolor med relativt hög lärartäthet återfinns även de mindre positiva enkätresultaten.

Resultaten ger alltså möjligen stöd för att lärartäthet är en gynnsam *förutsättning* för att eleverna ska uppleva ett gott stöd men visar samtidigt att andra faktorer är mer avgörande. Det ska också sägas att måttet som beskriver skolans lärartäthet är trubbigt eftersom det inte avser enbart årskurs 8 utan hela högstadiet och i varierande grad även årskurser i lägre stadier (se även kommentaren till diagram 6.29).

Diagram 6.29 Andel elever som tycker möjligheten till stöd vid behov är ganska/mycket bra – efter skolans antal elever per lärare

Kommentar: Punktens placering längs den vågräta axeln bestäms av skolans genomsnittliga antal elever per lärare (omräknat till heltidstjänst), och längs den lodräta axeln av skolans andel elever som tycker att möjligheten till extra hjälp/stöd vid behov är ganska eller mycket bra.

Genomsnittligt antal elever avser aktuell skolenhet: årskurs 7–9, årskurs 4–9, årskurs F–9 etc. Här finns undantag i form av två skolor i Kungsbacka där antalet är ett viktat medelvärde mellan två olika enheter där båda kan hysa aktuella åk8-elever. Måttet är alltså i varierande grad relevant för åk8-eleverna vid respektive skola. Uppgiften avser läsåret ht19–vt20.

Analysen är gjort ur ett verksamhetsperspektiv i det att varje punkt representerar en skola, oavsett hur många elever och lärare skolan har.

Se i övrigt kommentar till diagram 6.27.

Datakälla: Uppgifter rörande lärartäthet är hämtade från Skolverket, nedladdade 2021-08-27.

Vi har också gjort motsvarande analys av elevernas uppfattning om stödet i relation till skolans andel lärare med lärarlegitimation och behörighet i minst ett ämne. Här finns det inget uppenbart samband alls. Möjligen kan sägas att i 12 av de 13 skolor där andelen legitimerade och behöriga lärare är mindre än 70 procent, är andelen elever som tycker att möjligheten till stöd är ganska eller mycket bra som mest 85 procent. I övrigt är variationen stor.

Genom de här lite trubbiga analyserna har vi funnit vissa men tämligen svaga tecken på att skolans organisatoriska förutsättningar kan bidra till elevernas uppfattning om möjligheten till stöd och upplevelse av trygghet. Vi tolkar resultaten som att begränsad personalomsättning och en relativt hög lärartäthet kan vara gynnsamma förutsättningar för elevernas situation men att annat i skolans organisation och förmåga att utföra sitt uppdrag kan vara minst lika avgörande. Det vore därför intressant att skärpa och fördjupa den här typen av analys med hjälp av ett statistiskt underlag som tydligare kan avgränsas till de aktuella elevgrupperna och samtidigt inkluderar andra uppgifter om skolornas organisatoriska och personalmässiga förutsättningar som forskning har visat är betydelsefulla i sammanhanget. Därtill skulle analysen kunna stärkas med uppgifter om skolornas elevsammansättning och förekomsten av särskilda behov bland eleverna, eftersom studier har visat på ett samband mellan lärartäthet och elevers förutsättningar (Holmlund m. fl. 2020).

Har eleverna goda förutsättningar för lärande och välbefinnande?

De elever i Göteborgsregionens skolor som deltagit i Lupp-undersökningen förmedlar en i många avseenden positiv bild av sin skolsituation och förutsättningarna för lärande och utveckling. En stor majoritet av eleverna är nöjda med sina lärare och upplever att de erhåller det stöd de behöver. Samtidigt ser vi mindre positiva sidor av skolornas lärmiljö som på sikt kan ha negativa effekter på såväl ungas benägenhet att fullfölja sina studier som deras hälsa och välbefinnande.

Även om flertalet elever är nöjda med undervisningen är ”inflytandegapet” i skolan fortsatt stort. Vi bedömer att det finns en potential till elevengagemang som inte tas tillvara och som skulle kunna stärka både elevernas involvering i skolarbetet, deras förståelse för demokratiska processer och deras välbefinnande.

Ett annat utvecklingsområde är alla elevers tillgång till det stöd de behöver. Även om resultaten är bättre jämfört med Lupp 2017 tycker ändå var femte elev i årskurs 8 att möjligheten att få stöd av sina lärare inte är bra.

Resultaten från Lupp-undersökningen pekar på att det finns ett generellt behov av att stärka arbetet med skolans kompensatoriska uppdrag. Det är tydligt att förutsättningarna för lärande är ojämnt fördelade mellan olika elevgrupper. Vi har funnit att tjejer, elever med annan könsidentitet än kille och tjej, elever med sämre socioekonomiska förutsättningar, elever med funktionsnedsättningar och elever med dålig hälsa över lag beskriver sämre förutsättningar för lärande.

En trygg tillvaro är en långt bättre läromiljö än en otrygg, och det är allvarligt att inte ens varannan åk8-elev alltid kan känna sig trygg i skolan, och bara var tredje tjej. Tjejer rapporterar även i högre grad än killar att de har utsatts för mobbning. Även elever med annan könstillhörighet än kille eller tjej och elever med funktionsnedsättningar är grupper som känner sig mer otrygga i skolan än genomsnittet. För många elever är det inte heller självklart att skolan ingriper om det förekommer mobbning och kränkningar.

En särskilt oroande trend som på sikt riskerar att påverka elevernas förutsättningar för lärande är det växande antal unga som uppger att de lider av psykisk ohälsa, oftast i form av stress. Detta gäller i synnerhet tjejer. Det är också en stor andel elever som kopplar hälsoproblem till skolan (se vidare kapitel 7). Endast hälften av åk8-eleverna som rapporterar att de mår mycket dåligt upplever att stödet i skolan är bra.

När det kommer till otrygghet och stress i skolan är detta något som på sikt kan innebära en förhöjd risk för att unga lämnar skolan utan fullföljda studier. I nästa kapitel ska vi se närmare på hur detta även riskerar att leda till ohälsa.

7. För en god hälsa

En god hälsa är en grundläggande förutsättning för människors möjligheter att nå sin fulla potential. Hälsans stora betydelse för människors livssituation och utveckling gör att en god och jämlik hälsa i befolkningen är centralt för allt arbete som syftar till att stärka samhällets sociala hållbarhet. Bästa möjliga fysiska och psykiska hälsa är en mänsklig rättighet, och för att uppfylla det tredje målet i Agenda 2030 ska Sverige ”säkerställa hälsosamma liv och främja välbefinnande för alla i alla åldrar”. I barnkonventionen slås fast att barn har rätt till bästa möjliga hälsa, tillgång till hälso- och sjukvård samt till rehabilitering.

Hälsan påverkas av en rad faktorer. Det handlar om såväl samhällets förutsättningar som individens livsvillkor, levnadsförhållanden, levnadsvanor och egenskaper. I detta kapitel redovisar och analyserar vi Lupp-enkätens frågor om hälsa och hur ungdomarnas hälsa påverkas av deras övriga levnadsförhållanden som har beskrivits i rapportens tidigare kapitel. De enkätfrågor vi kommer att fokusera på rör såväl ungdomarnas självrapporterade hälsa och psykiska besvär som hälsorelaterade levnadsvanor. Vi inleder med en kort översikt av barns och ungas hälsa i Sverige och hur den har utvecklats över tid. I rapportens slutkapitel kommer vi att återvända till resultaten av dessa analyser för att föreslå både främjande och förebyggande insatser för unga och specifika insatser för de grupper som har behov av riktat stöd och behandling.

Ungas fysiska hälsa och levnadsvanor

Ungas fysiska hälsa i Sverige är generellt sett god. Sjukdom och död i barndomen har under flera decennier minskat genom en generellt sett hög levnadsstandard, vaccinationsprogram, förebyggande arbete, medicinteknisk utveckling och tillgång till hälso- och sjukvård (SOU 2021:34).

Samtidigt har sjukdomstillstånden blivit alltmer komplexa och kroniska tillstånd allt vanligare. Studier har visat att cirka en femtedel av alla barn och unga har en eller flera kroniska tillstånd och därmed ofta många vårdkontakter (Almgren m. fl. 2020; Myndigheten för vårdanalys 2014). Vanliga kroniska sjukdomar är astma, allergi och eksem. Sverige har också den näst högsta frekvensen av insjuknande i typ 1-diabetes i världen, och de flesta insjuknar under barn- eller ungdomsåren (Sveriges Kommuner och Landsting 2017). Psykiska och psykiatriska funktionsnedsättningar är också ofta en del av en komplexare samsjuklighet (SOU 2021:34, s. 169f.).

Bland barn upp till 15 år är dödsriskerna i Sverige låga och dödligheten fortsätter att minska. Bland ungdomar och unga vuxna är dödligheten jämförelsevis högre, framför allt bland killar. Olyckor och självmord står för en majoritet av dödsfallen bland killar i åldersgruppen 15–29 år och för ungefär hälften av dödsfallen bland tjejer (Socialstyrelsen 2013; Sveriges Kommuner och Landsting 2017). Barn som lever i ekonomisk utsatthet löper mer än dubbelt så hög risk att dö under barndomen

jämfört med andra barn, och de löper också högre risk att bli inskrivna på sjukhus (Mörk m. fl. 2014).

Antalet dödsfall som orsakas av narkotika har ökat kraftigt från 1990-talet, och var 2019 högst i Europa, trots att svenska ungdomar testar droger i relativt liten utsträckning (Europeiska centrumet för kontroll av narkotika och narkotikamissbruk 2021).

Rökning och alkoholdrickande bland ungdomar har minskat kraftigt under de senaste åren, medan snusning har ökat (CAN 2021).

De senaste 30 åren har det skett en fördubbling av övervikt och fetma bland barn och unga. Risken ökar med åldern och är högst bland killar (Folkhälsomyndigheten 2020c). Orsakerna till ökningen är framför allt minskad fysisk aktivitet och ändrade kostvanor. Övervikt och för lite fysisk aktivitet ökar i sin tur risken för fysisk och psykisk ohälsa, vilket gör detta till ett folkhälsoproblem (Folkhälsomyndigheten 2020c).

Parallellt med växande sociala klyftor i Sverige har skillnaderna i hälsa mellan olika socioekonomiska grupper ökat (Unicef 2016; Sveriges Kommuner och Landsting 2017).

När ungdomar själva får skatta sin hälsa så uppger en stor majoritet att den är god. Resultat från den årliga folkhälsoenkäten *Hälsa på lika villkor* visar att andelen ungdomar 16–19 år som ”bedömer sitt allmänna hälsotillstånd som bra” har varierat mellan 80 och 88 procent under perioden 2010–2020¹⁰⁸. Mellan 2012 och 2018 var trenden för tjejerna tydligt negativ, med en nedgång från 85 till 73 procent, medan resultatet 2020 på 79 procent innebar ett positivt trendbrott (2021: 77 procent). Trots trendbrottet är andelen tjejer med god självskattad hälsa fortfarande mindre än andelen killar. Under hela perioden varierar könsskillnaden mellan 3 och 15 procentenheter; 2021 uppgår skillnaden till 10 procentenheter (77 mot 87 procent).

Ungas psykiska hälsa

Vad är psykisk hälsa?

Psykisk hälsa är ett övergripande begrepp som innefattar både psykiskt välbefinnande och psykisk ohälsa, som i sin tur delas upp i psykiska besvär och psykiatriska tillstånd (Forte 2021). Psykiskt välbefinnande definieras av Världshälsoorganisationen (2018) som ”ett tillstånd med mentalt välbefinnande där varje individ kan förverkliga de egna möjligheterna, kan klara av vanliga påfrestningar, kan arbeta produktivt och kan bidra till det samhälle hon eller han lever i”. Detta innebär att psykisk hälsa inbegriper både individens egen upplevelse och relationen mellan individen och dennes sociala sammanhang (Bremberg & Dalman 2015). Psykisk hälsa handlar alltså om mer än frånvaro av psykisk ohälsa.

Psykisk ohälsa kan betraktas som ett övergripande begrepp som omfattar både psykiska besvär och psykiatriska tillstånd (Forte 2021). En del psykiska besvär är milda medan andra är svåra. Begreppet används där kriterierna för psykiatrisk diagnos inte är uppfyllda. Psykiska besvär är vanligt förekommande och består exempelvis av oro, ångest, nedstämdhet och sömnproblem. Psykiatriska tillstånd är allvarligare former av psykisk ohälsa som uppfyller kriterier för psykiatriska diagnoser. Det handlar exempelvis om psykiska sjukdomar och syndrom som

depressiva syndrom, ångestsyndrom, bipolaritet och psykosjukdomar. Där ingår även neuropsykiatriska funktionsnedsättningar som exempelvis ADHD, autismspektrumtillstånd och Tourettes syndrom (Forte 2021).

Psykiskt välbefinnande

Den övervägande majoriteten av barn och unga i Sverige uppger i olika studier att de har ett gott psykiskt välbefinnande, och det har inte varit några större förändringar över tid (Forte 2021). Detta återspeglas också i Lupp-resultaten som vi redovisar i kapitel 9.

Psykisk ohälsa

Under de senaste decennierna har den psykisk ohälsan bland barn och unga ökat. Detta gäller framför allt psykiska besvär. Vart fjärde år genomförs den internationella undersökningen *Skolbarns hälsovanor* bland 11-, 13- och 15-åringar i Sverige, övriga Europa och en del övriga länder. Andelen barn i Sverige som i undersökningen anger att de har minst två psykosomatiska besvär mer än en gång i veckan har ökat de senaste 30 åren, i samtliga tre åldersgrupper. Den kraftigaste ökningen ses hos tjejerna, vilket innebär att könsskillnaden har förstärkts över tid. Även om ohälsan generellt ökar med barnens ålder är det en större andel 11-åriga tjejer som rapporterar besvär än 15-åriga killar. I mätningen 2017/2018 uppgav nästan varannan 15-åring att de hade minst två psykosomatiska besvär i veckan (49 procent) – 62 procent av tjejerna och 35 procent av killarna (Folkhälsomyndigheten 2018b). Även med avgränsning till dagliga besvär finns det en kraftig ökning framför allt hos tjejer vad gäller nedstämdhet och nervositet (Forte 2021).

Andelen barn och unga som får psykiatriska diagnoser har också ökat under de sista tio åren. Depression, ångest och neuropsykiatriska diagnoser står för huvuddelen av dessa tillstånd (SOU 2021:34). Även läkemedelsförskrivning till barn och unga med psykiatriska tillstånd har ökat kraftigt, vilket troligtvis är en effekt av den ökande diagnostiseringen (Socialstyrelsen 2018).

Den psykiska ohälsan bland barn och ungdomar i Sverige har ökat mer än i övriga nordiska länder. Ökningen gäller både självrapporterade psykiska besvär och diagnostiserade psykiatriska tillstånd (Socialstyrelsen 2017).

Ojämlig hälsa

Den psykiska hälsan varierar inte bara mellan könen utan också mellan olika socioekonomiska grupper. Trots en bättre generell välfärd ökar samhällsklyftorna och många barn och unga växer upp i socioekonomiskt utsatta områden. Dessa barn och unga riskerar sämre hälsa, svårigheter i skolan och att inte komma in på arbetsmarknaden (Folkhälsomyndigheten 2019). Det handlar till exempel om barn och unga som växer upp i områden där närstående har låg tilltro till samhället och vården, som far illa till följd av våld i nära relationer, som har en sviktande omsorg eller som har föräldrar med psykiatrisk sjukdom. Placerade barn och unga är en särskilt eftersatt grupp (Sveriges Kommuner och Regioner 2020). För barn och unga i utsatthet är det allmänna hälsoutfallet sämre och vården misslyckas ofta med att möta deras familjers behov av riktat och ändamålsenligt stöd (SOU 2021:34).

Det finns även andra grupper där psykisk ohälsa är vanligare, exempelvis är det vanligare i många invandrargrupper jämfört med personer födda i Sverige (Sveriges Kommuner och Landsting 2017). HBTQ-ungdomar mår betydligt sämre än andra grupper, vilket tros delvis förklaras av att de i större utsträckning utsätts för diskriminering, hot och våld (Ungdomsstyrelsen 2010). De flesta barn och ungdomar med funktionsnedsättning skattar sin hälsa som god, men jämfört med andra grupper skattar de sin hälsa och välmående lägre (Sveriges Kommuner och Landsting 2017; Folkhälsomyndigheten 2016).

Risker med tidig psykisk ohälsa

Psykiska besvär bland unga innebär en förhöjd risk för psykisk sjukdom och ökad risk för självmordsförsök eller dödsfall (SOU 2021:34). Bland ungdomar som var deprimerade i tonåren har man också konstaterat att de mer än dubbelt så ofta som andra behövt sjukhusvård för psykisk sjukdom i vuxen ålder och dubbelt så ofta vårdats på sjukhus för kroppsliga sjukdomar (Bohman 2012).

Psykisk ohälsa i unga år kan även få andra negativa konsekvenser i vuxenlivet. Det handlar om generellt försämrade förutsättningar för utbildning, etablering på arbetsmarknaden, försörjning och familjebildning (Socialstyrelsen 2013). Personer med psykisk ohälsa riskerar alltså ytterligare negativa ”påslagningar” på sin livssituation (Socialstyrelsen 2017).

Det har också visat sig att ohälsa redan i barndomen innebär en förhöjd risk för ohälsa som ung vuxen, med särskilt allvarliga konsekvenser för barn som växer upp i ekonomiskt utsatta familjer (Mörk m. fl. 2014). Forskning pekar således på vikten av att folkhälsoarbetet inleds i riktigt unga år.

Orsaker bakom psykisk ohälsa

Liksom hälsan generellt påverkas psykisk hälsa av både strukturella faktorer, livsvillkor, levnadsvanor, sociala relationer och individegenskaper.

Individegenskaper som påverkar den psykiska hälsan handlar exempelvis om kognitiv förmåga, social förmåga, förmåga att hantera problem och temperament. För vissa psykiska sjukdomar finns en tydlig ärftlighetskomponent (Adler, red. 2014). Det handlar dock alltid om ett samspel mellan individegenskaper och yttre faktorer. En teori för att beskriva detta samspel är stress-sårbarhetsmodellen (Wik m. fl. 2014). Teorin utgår från att psykisk sjukdom och besvär utvecklas på ett sätt som beror på dels hur mycket stressfaktorer som en person utsätts för, dels personens individuella sårbarhetsfaktorer. Stressfaktorerna kan härröra från exempelvis sociala relationer, levnadsvanor, livsvillkor och strukturella faktorer. För att utveckla psykisk sjukdom eller besvär krävs att personen dessutom har individuella sårbarhetsfaktorer, som kan vara ärftliga eller handla om personlighetsdrag. En tredje faktor att beakta är *coping*-strategier. Dessa strategier är redskap för att kunna hantera stressfyllda skeden i livet (Wik m. fl. 2014).

Ett centralt begrepp som ofta används i analyser av människors hälsa och förutsättningar för hälsa är individens risk- och skyddsfaktorer, som framför allt handlar om yttre påverkningsbara faktorer. Riskfaktorer är förhållanden som ökar sannolikheten för att en ungdom ska utveckla problem eller ohälsa; det kan handla om både orsaken till ett problem och något som ökar risken för en negativ utveckling.

Skyddsfaktorer är förhållanden som ökar ungdomens motståndskraft mot yttre belastningar och dämpar effekter av riskfaktorer (SOU 2021:34). Ju större ansamling av riskfaktorer, desto större risk för ohälsa (Pihlblad & Åberg 2011).

Sociala relationer är viktiga under hela uppväxten och i dessa kan finnas både risk- och skyddsfaktorer. För små barn är kontakten med föräldrarna den viktigaste relationen och en trygg anknytning är en viktig skyddsfaktor för barns utveckling (Broberg m. fl. 2006). Bristande tillgång till främjande och stödjande relationer är tvärtom en riskfaktor för barnets utveckling och hälsa. Under uppväxtåren kan riskfaktorer utgöras av relationssvårigheter, vårdnadshavares psykiska ohälsa och bristande omsorgsförmåga, konflikter i familjen och bristande socialt nätverk (SOU 2021:34).

När barnen är äldre blir andra vuxna och kamrater också viktiga. Att ha kompisar och goda vänner är skyddsfaktorer för hälsan, medan mobbning är en tydlig riskfaktor som kan leda till psykiska besvär. Det finns också samband mellan att ha varit utsatt för trauman och sedan utveckla psykiska sjukdomar som PTSD, depression och ångest. Trauman kan utlösas av exempelvis krigserfarenheter eller att ha blivit utsatt för våld eller övergrepp.¹⁰⁹ Socialt stöd minskar tvärtom risken för depression (Folkhälsomyndigheten 2018b).

I ungdomsåren ökar betydelsen av att vara delaktig och ha inflytande över sin livssituation. Studier har visat att upplevelsen av kontroll och möjligheten att påverka sin egen situation har stor betydelse för stressnivåer (Perski 2015). Skolan är ungdomarnas arbetsplats, och arbetsmiljön där och att ungdomarna kan påverka sin skolsituation har stor betydelse för deras sociala, fysiska och psykiska hälsa (Bremberg & Wennerholm Juslin 2004). Det finns också ett tydligt dubbelriktat samband mellan skolprestationer och psykisk hälsa (Gustafsson m. fl. 2010; se vidare kapitel 6). Linda Hiltunen (2017) finner i sin avhandling att många unga för en daglig kamp för att hantera kraven inom ”perfektionens tyranni”, som handlar både om social status och skolans prestationskrav. ”Duktiga flickor” strävar efter normen att vara ”lagom perfekt”.

Människors levnadsvanor har stor betydelse för den psykiska hälsan, för unga likväl som för äldre. Det handlar både om främjande faktorer såsom sömn, kost och motion och om riskfaktorer i form av exempelvis alkohol- och droganvändning.

Även andra livsvillkor och strukturella faktorer har betydelse för den psykiska hälsan. Familjens sociala och ekonomiska situation utgör grundläggande förutsättningar för barns och ungas uppväxtvillkor. Den psykiska hälsan skiljer sig också mellan olika socioekonomiska grupper. Bland ekonomiskt utsatta barn är risken att bli inskriven på sjukhus för psykisk ohälsa tre gånger större jämfört med andra barn (Mörk m. fl. 2014).

Orsaker bakom negativ trend

Flera studier har undersökt vad den kraftiga ökningen av psykisk ohälsa och psykiatriska tillstånd de senaste decennierna beror på. En anledning tros vara att personer tidigare har varit mindre benägna att rapportera eller söka hjälp för psykisk ohälsa på grund av ett större stigma. Möjligheten till diagnostisering av exempelvis neuropsykiatriska funktionsnedsättningar har också förbättrats (Forte 2021). Trots detta är psykiatriska tillstånd underdiagnosticerade även i dag. Studier har visat att

cirka 10 procent av alla barn och ungdomar har ett psykiatriskt tillstånd. Det är fler än de som får vård och det pekar därmed på ett fortsatt dolt vårdbehov (Forte 2021). Samma rapport för fram att det på grund av avsaknad av välgjorda studier är svårt att bedöma hur stora de dolda vårdbehoven är och om det även kan finnas en överdiagnostik inom vissa områden (Forte 2021). Det finns också studier som visar att skillnaden mellan hur mycket psykiska besvär som rapporteras och hur mycket vård som erhålls är större i socioekonomiskt utsatta områden (Jablonska m. fl. 2021), vilket alltså pekar på att det dolda vårdbehovet är större i dessa områden.

Den förbättrade diagnosticeringen av psykisk ohälsa förklarar inte hela ökningen utan det finns även orsaker som står att finna i samhällsutvecklingen. Den främsta orsaken bedömer Folkhälsomyndigheten (2018a) vara utvecklingen i skolan. Det är troligt att brister i skolans funktion, med konsekvenser i form av sämre skolprestationer och ökad skolstress, har bidragit till ökningen av psykosomatiska besvär bland unga. Några konkreta förändringar handlar om ökade kunskapskrav för att få godkänt betyg och införandet av betyg i lägre ålder (Högberg m. fl. 2021). Både organisationer, lärare och forskare har också pekat på att kunskapskraven har blivit otydligare och inte är anpassade efter elevers kognitiva och sociala mognad (Riksförbundet Attention 2016; Autism- och aspergerförbundet 2018; Lindblad m. fl. 2018; SOU 2020:43, s. 309). Dessutom ställer arbetsmarknaden allt högre kunskapskrav vilket kan bidra till att ytterligare öka pressen på elevernas skolprestationer (Folkhälsomyndigheten 2018a).

En annan anledning till den ökande psykiska ohälsan tros vara den ökade användningen av sociala medier, som kan bidra till att rikta fokus på prestation och framgång och därmed förstärka social tävlan. Sociala medier är också en arena där det ofta förekommer hot och trakasserier. Att den här typen av sociala påfrestningar på ungdomar har ökat mer än stödet bedömer Bris (2018) vara en bidragande faktor till ökningen av psykisk ohälsa. Att det finns en brist på stöd och behandling för barn och unga med psykisk ohälsa gör att många får vänta länge, vilket också riskerar att förvärra besvären. En annan typ av strukturell förklaring handlar om ökade ekonomiska klyftor i samhället, vilket Folkhälsomyndigheten (2018a) bedömer kan vara en delförklaring till ökningen av psykiska besvär.

Det finns alltså många olika faktorer som påverkar både ungas hälsa i sig och de senaste decenniernas utveckling med en ökad omfattning av psykisk ohälsa bland unga. I de avsnitt som följer ska vi både beskriva förändringar över tid och analysera hur hälsan och psykiska besvär varierar i olika grupper av unga utifrån deras livssituation, levnadsvanor och erfarenheter.

Bilden av ungas hälsa och hälsobesvär utifrån Lupp

I Lupp-enkäten ingår dels en övergripande fråga om hur ungdomarna bedömer sitt hälsotillstånd, dels en fråga om olika typer av psykiska besvär. Den övergripande frågan utgår från de senaste sex månaderna, med en bred hälsodefinition: ”din hälsa, hur du mår eller känner dig”, och frågan besvaras i termer av bra eller dålig hälsa.

I årskurs 8 bedömer 73 procent av eleverna som bor i någon av de nio GR-kommunerna att deras hälsa är ganska eller mycket bra, och ungefär var tredje elev svarar att hälsan är mycket bra (diagram 7.1). Tvärtom svarar 10 procent att den är

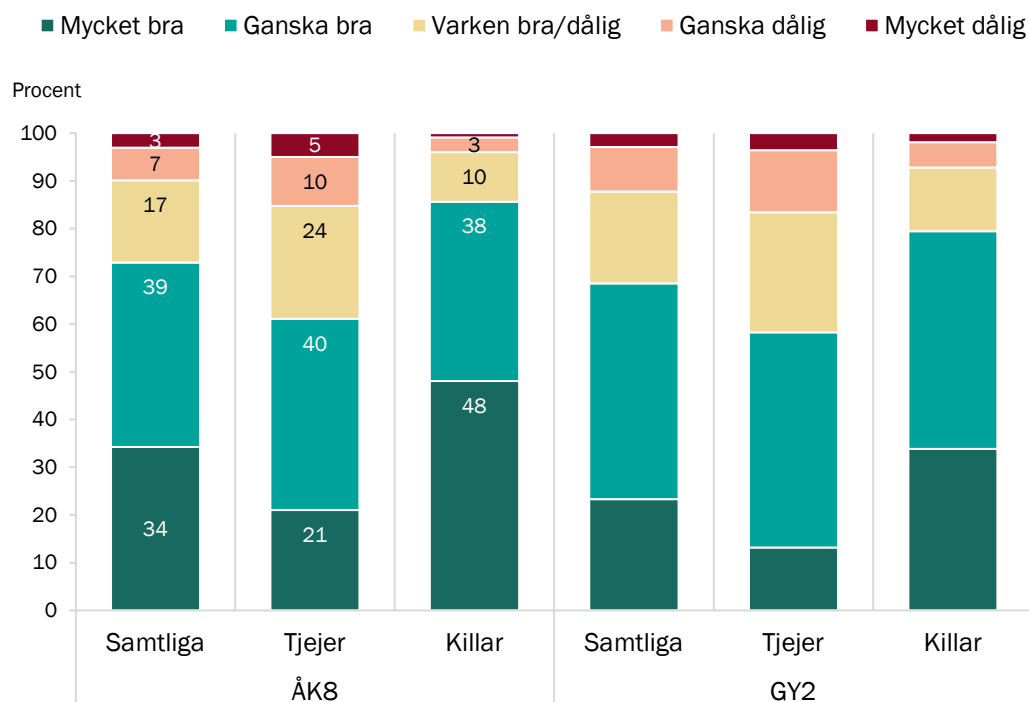
ganska eller mycket dålig – 3 procent att den är *mycket* dålig. 17 procent lägger sig mellan bra och dålig.

I gymnasiegruppen är den självskattade hälsan generellt lite sämre, med särskilt en mindre andel som svarar att de mår *mycket* bra. Gy2-resultatet måste tolkas försiktigt på grund av både den lägre svarsfrekvensen och det mindre representativa svarsunderlaget. I båda åldersgrupperna är det rimligt att resultaten något överskattar ungdomarnas hälsa på grund av att bortfallet i skolenkäter tenderar att vara kopplat till ohälsa i något avseende.

Sämre självskattad hälsa bland tjejer än killar

I båda åldersgrupper är könsskillnaderna stora, med bättre självskattad hälsa bland killar än bland tjejer. Skillnaden gäller särskilt med fokus på andelen som svarar att de mår *mycket* bra, vilket killarna gör i mer än dubbelt så stor utsträckning som tjejerna (diagram 7.1). Omvänt uppger 15 procent av tjejerna i åk8 att deras hälsa är ganska eller mycket dålig – mot 4 procent av killarna. I gy2-gruppen är motsvarande men lite mer osäkra resultat cirka 17 mot 7 procent. Den här könsskillnaden i självskattad hälsa framträder i varierande grad i samtliga nio kommuner.

Diagram 7.1 Självskattad hälsa efter kön, åk8 respektive gy2

Enkätfråga: Under de senaste sex månaderna, hur bedömer du din hälsa, hur du mår eller känner dig? Svartalternativ enligt redovisningen.

Svartsbortfallet på frågan är totalt 1,7 procent i åk8 och 1,2 procent i gy2.

Gymnasieresultaten ska tolkas försiktigt mot bakgrund av bortfallet i målgruppen; därför redovisas inte siffror i dessa staplar.

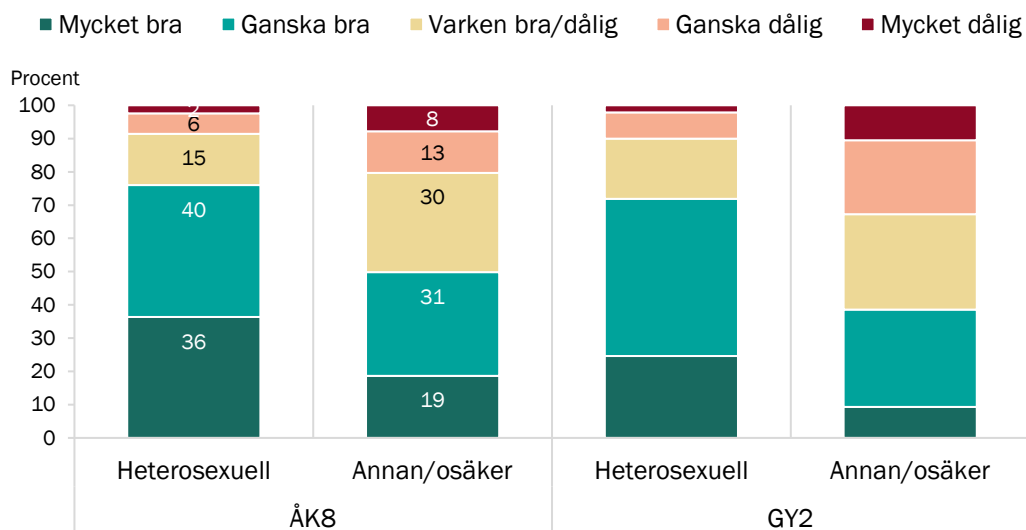
När vi analyserar hälsan utifrån både ålder och kön kan vi alltså konstatera att åk8-tjejerna – trots den generellt bättre hälsan bland de yngre ungdomarna – *generellt* tycks må sämre än gy2-killarna. Sämst hälsa finner vi alltså bland gy2-tjejerna – och bäst bland åk8-killarna.

Ifråga om könstillhörighet är dock den självskattade hälsan sämst i gruppen som svarat att de har annan könstillhörighet än kille/tjej (frågans tredje svarsalternativ). Här svarar bara ungefär varannan i åk8 att de mår ganska eller mycket bra – och nästan var fjärde tvärtom att de mår (ganska eller mycket) dåligt. Svarsunderlaget utgörs endast av 42 personer, men resultatet liknar det från Lupp 2017. Andelen ungdomar med god självskattad hälsa är ännu mindre i motsvarande gy2-grupp, men där är svarsunderlaget ännu mindre (15 personer) och därmed ännu mer osäkert. Även i denna åldersgrupp bekräftar dock resultaten från Lupp 2017 bilden av en hälsomässigt mycket sårbar grupp av ungdomar.

En del av ungdomarna som svarar att de har annan könstillhörighet kan identifiera sig som transpersoner. Transpersoners generellt större ohälsa har beskrivits av Folkhälsomyndigheten (2015) utifrån en studie där nästan var femte transperson 15–19 år bedömde sitt allmänna hälsotillstånd som dåligt). En delförklaring tros vara att de i större utsträckning än andra utsätts för diskriminering, hot och våld (Ungdomsstyrelsen 2010). I en kvalitativ undersökning identifierar Folkhälsomyndigheten (2020a) ett stort antal riskfaktorer för suicidalitet och självskada bland transpersoner: bristande socialt stöd; negativt bemötande; bristande kunskaper i samhället, inklusive skolan, om transefareheter; våld och kränkningar; negativa föreställningar om transpersoner och en tvåkönsnorm som skapar krav och förväntningar. Det handlar även om riskfaktorer hos individen: låg självkänsla; att inte våga visa sitt rätta jag, sin könsidentitet och sitt könsuttryck; att försöka passa in och att inte kunna bryta självdestruktiva beteenden. Myndigheten använder termen minoritetsstress för att beskriva den stress som är kopplad till det stigma hbtq-personer exponeras för. Denna form av stress kan böttna i just utsatthet för diskriminering och även våld, att hålla sin sexuella identitet eller könsidentitet hemlig, att riskera att bli avvisad på grund av sin sexuella identitet eller könsidentitet eller social isolering. Forskningen visar att utsatthet för minoritetsstress orsakar både psykologiska och fysiologiska stressreaktioner.

Puberteten är en särskilt sårbar fas i livet, särskilt för ungdomar vars könstillhörighet eller sexuella läggning inte överensstämmer med normen. De ungdomar som i Lupp beskriver sig som icke heterosexuella eller är osäkra på sin sexuella läggning skattar generellt sin hälsa som sämre än de som uppger att de har en heterosexuell läggning. I åk8 uppger var femte person i gruppen med annat än heterosexuell eller osäker läggning att de mår ganska eller mycket dåligt – mot 8 procent i den heterosexuella gruppen (diagram 7.2). Skillnaden är ännu större – men osäkrare – i gymnasiegruppen. Resultaten antyder dock att gruppen heterosexuella ungdomar på gymnasiet år 2 generellt skattar sin hälsa som bättre än icke-heterosexuella ungdomar i åk8.

Diagram 7.2 Självsfattad hälsa efter sexuell läggning, åk8 och gy2

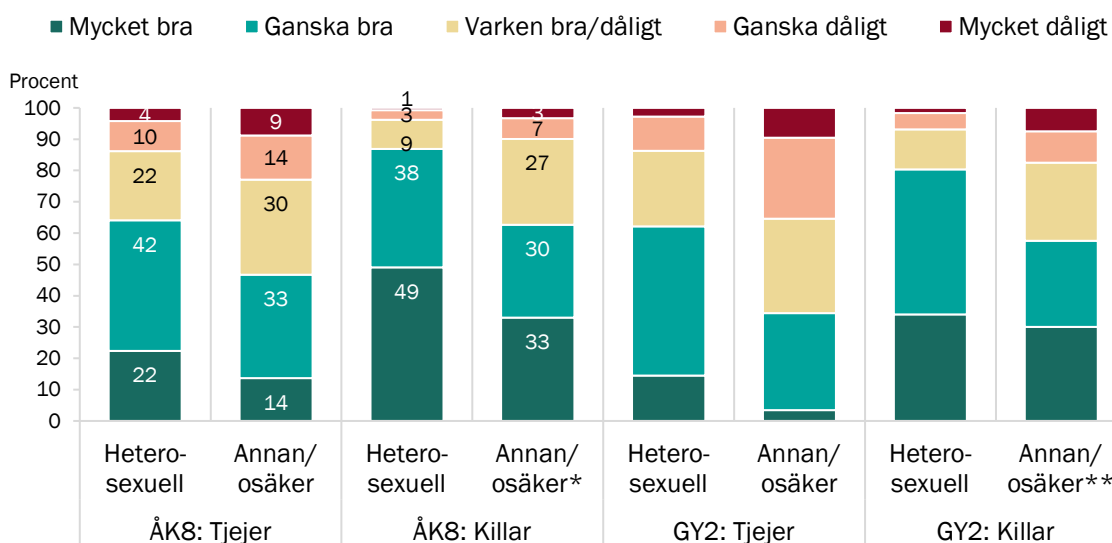

För en definition av "annan/osäker", se bilagans tabell B9. Antalet svarspersoner med annan än heterosexuell läggning eller osäker läggning är 423 i åk8 och 171 i gy2.

Gymnasieresultaten ska tolkas försiktigt mot bakgrund av bortfallet i målgruppen; därför redovisas inte siffror i dessa staplar.

Vi vet att det är vanligare bland tjejer än killar att beskriva sig som annat än heterosexuell (se bilagans tabell B9). Med tanke på tjejers generellt sämre självskattade hälsa är det därmed extra intressant att fördjupa analysen genom att kontrollera för könstillhörighet. Vi finner då att skillnaden i självskattad hälsa utifrån sexuell läggning återfinns bland både tjejer och killar, och i båda åldersgrupper (diagram 7.3). Resultatet innebär generellt sett att heterosexuella killar i åk8 ger uttryck för bäst hälsa och icke-heterosexuella tjejer i gy2 för sämst hälsa.

Diagram 7.3 Självsfattad hälsa efter sexuell läggning samt nedbrutet på kön, åk8 och gy2

För en definition av "annan/osäker", se bilagans tabell B9.

Gymnasieresultaten ska tolkas försiktigt mot bakgrund av bortfallet i målgruppen; därför redovisas inte siffror i dessa staplar.

* Resultatet baseras på gruppens 91 svar. ** Resultatet baseras på gruppens 40 svar.

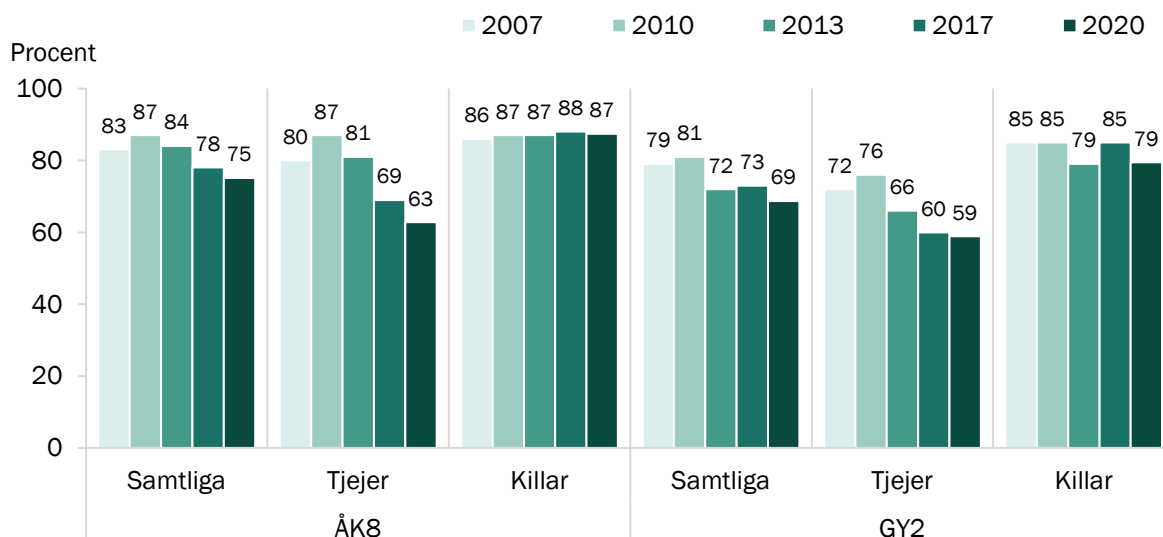
Försämrad (självskattad) hälsa hos tjejer

Det är svårt att utifrån Lupp-resultaten teckna en längre trend för Göteborgsregionens ungdomar mer generellt, eftersom det bara är Ale och Kungsbacka som gjort undersökningen 2007 och 2010, och det även övriga år varierar vilka kommuner som gjort undersökningen.

Men i Kungsbacka, som genomfört Lupp sedan 2007 och har relativt god svarsfrekvens i båda åldersgrupper över tid, speglar utvecklingen vad andra studier visar i form av en ökande könsskillnad i självskattad hälsa i båda åldersgrupper (Folkhälsomyndigheten 2018a). Från att tjejer och killar i årskurs 8 låg på ungefär samma nivå år 2010 har andelen tjejer som svarar att de mår ganska eller mycket bra minskat från 87 procent till 63 procent (diagram 7.4). I gymnasiegruppen syns en könsskillnad redan i mätningarna 2007 och 2010 men även här har skillnaden förstärkts därefter, till följd av att andelen tjejer med självskattad god hälsa har minskat, från drygt 70 till 59 procent.

Det ska sägas att enkätfrågan inte är strikt jämförbar över tid (se diagrammets kommentar). Att frågan från och med 2017 omfattar även hur svarspersonen "känner sig" kan tänkas bidra till en vidare tolkning av ohälsa hos svarspersonerna. Detta tycks dock i så fall enbart påverka svarsutfallet bland tjejer.

Diagram 7.4 Självskattad hälsa bland ungdomar i Kungsbacka 2007–2020, åk8 och gy2

Enkätfrågan har förändrats över tid. 2017 och 2020 lyder den: *Under de senaste sex månaderna, hur bedömer du din hälsa, hur du mår eller känner dig? Mycket bra; Ganska bra; Varken bra eller dålig; Ganska dålig; Mycket dålig.* 2013 års fråga var något annorlunda formulerad: *Hur bedömer du din hälsa, om du ser tillbaka på det senaste halvåret?* 2007 och 2010 års fråga saknade halvårsperspektivet: *Hur bedömer du ditt allmänna hälsotillstånd?* Då hade svarsalternativet även ett annorlunda formulering: *Någorlunda.*

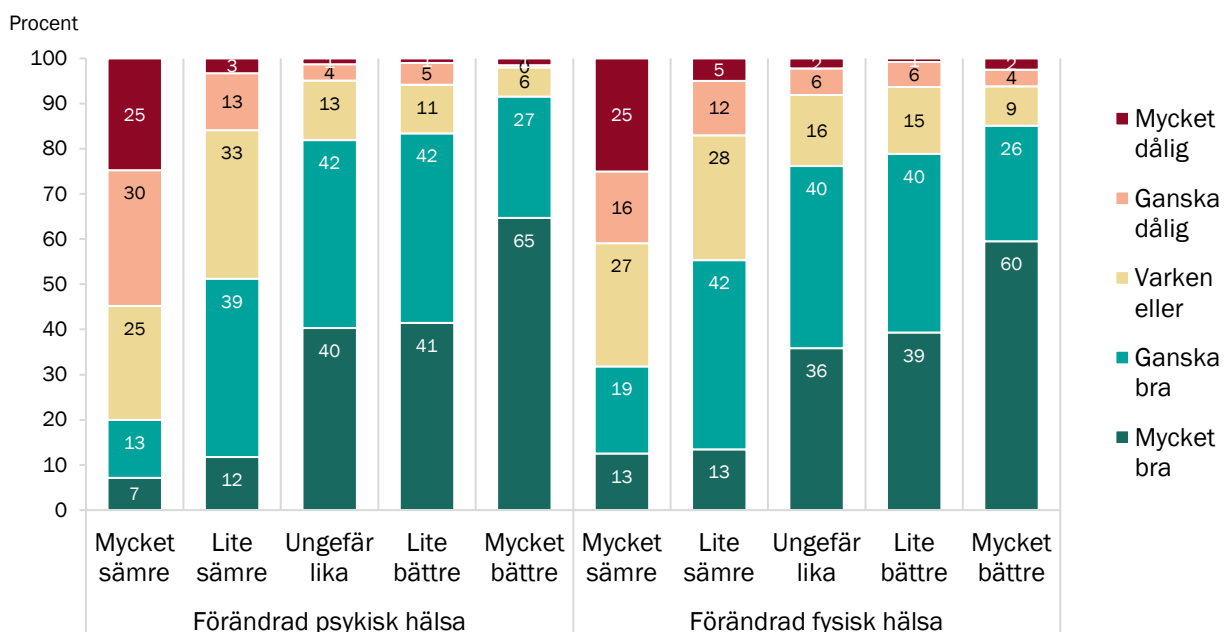
Diagrammet visar andelen som svarat ganska eller mycket bra.

För jämförbarhet över tid baseras svarsunderlaget i detta diagram på Kungsbacka-skolornas elever i åk8 respektive gy2-invánarna i Kungsbacka utifrån svaret på frågan om hemkommun.

En möjlig förklaring till den fortsatta nedgången 2020 jämfört med 2017 kan vara covid-19-pandemin, som vi vet har varit negativ för många ungdomar, särskilt för tjejer (se vidare kapitel 8 där vi kommer att ta ett helhetsgrepp om ungdomarnas upplevelser av pandemin). Av de åk8-ungdomar som uppger att den psykiska hälsan är *mycket sämre* på grund av pandemin skattar var femte sin hälsa som ganska eller mycket bra – mot över 90 procent i gruppen som uppger att den blivit mycket bättre (diagram 7.5). Motsvarande samband, men lite svagare, gäller utifrån upplevelsen av hur den fysiska hälsan har påverkats av pandemin. Samma mönster går igen i gymnasiegruppen (även här tydligast beträffande den psykiska hälsans förändring).

Det är dock rimligt att tänka sig att sambandet löper i båda riktningar – det vill säga att ungdomar som redan före pandemin hade en sämre hälsa också kan ha påverkats mer negativt av pandemin, något som andra studier pekar på (se vidare kapitel 8).

Diagram 7.5 Självsattad hälsa utifrån upplevd förändring fysisk respektive psykisk hälsa på grund av pandemin, åk 8

Minsta antal svar gäller gruppen som svarat att den fysiska hälsan blivit mycket sämre: 88 personer. Övriga svarsgrupper omfattar som minst 201 personer.

Sambandet mellan självskattad hälsa och förändrad hälsa på grund av pandemin är, mätt med Kendalls tau-b, +0,36 beträffande förändrad psykisk hälsa och +0,22 beträffande förändrad fysisk hälsa. Motsvarande samband i gy2-gruppen är +,34 respektive +0,23.

Se i övrigt kommentaren till tabell 6.3.

Större hälsoskillnader inom än mellan kommuner

Trenden vi kunde beskriva i förra avsnittet utifrån Kungsbackas resultat – med en försämrad självskattad hälsa hos tjejer och en därmed ökande könsskillnad – syns även i Ales motsvarande resultat (avgränsade till årskurs 8; se Ales lokala Lupp-rapport). I Ale är dock resultaten genomgående lite sämre, med färre som svarar att de mår bra, särskilt bland tjejerna.¹¹⁰ Hälsan varierar alltså inte bara mellan tjejer och killar utan även beroende på var man bor. Det gäller också inom varje kommun.

Av andra typer av undersökningar och kartläggningar vet vi att hälsan tenderar att se olika ut beroende på var man bor. Det ska i första hand inte tolkas rent geografiskt utan utifrån varierande befolkningsprofiler. Befolkningens hälsa är bättre i invånargrupper med högre utbildning och inkomst än i grupper med lägre utbildning och inkomst. Man brukar i sammanhanget tala om den sociala gradienten i hälsa (se t. ex. Folkhälsomyndigheten 2021a, s. 14f.). Detta innebär att hälsan tenderar att vara bättre i boendeområden där invånarnas utbildnings- och inkomstnivåer är högre (jämför Göteborgs Stad 2017¹¹¹).

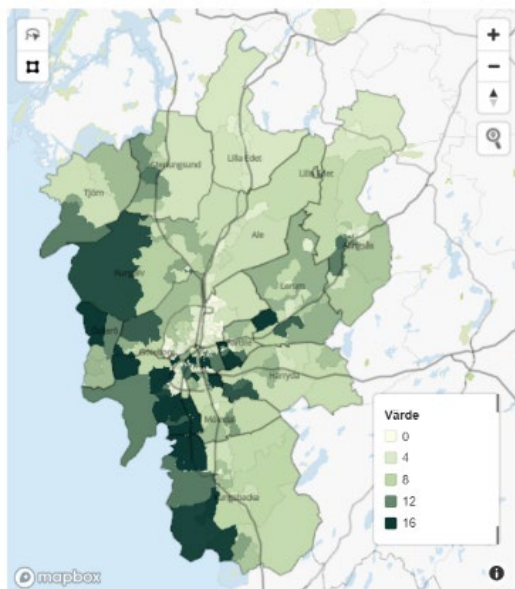
Att människor med olika socioekonomiska förhållanden och bakgrund tenderar att bo i skilda områden innebär att vi kan tala om segregerade livsvillkor, med bland annat olika förutsättningar för en god hälsa (Delmos 2021). Det gör att det krävs kunskap om olika områdets invånarprofiler för att kunna tolka geografiska skillnader i hälsa. Genom att ta fasta på variationen inom kommunerna öppnas även möjligheten till regionala analyser bortom kommungränserna.

När det gäller inkomstfaktorn visar offentlig statistik sedan länge att andelen höginkomsttagare är större i Kungsbacka än i Lilla Edet (se kapitel 1, figur 1.1). Statistiken visar även på stora skillnader inom kommunerna, skillnader som ofta är större än den mellan kommunerna. I Göteborgsregionens tenderar andelen höginkomsttagare att vara större närmare kusten än inåt landet. Mönstret skär genom kommunerna – från Kungsbacka i söder, via Göteborg och Kungälv, och norrut i Tjörn och Stenungsund, om än lite mindre tydligt (figur 7.1a). Andelen höginkomsttagare är också större i en del områden längs väg E20 mot Alingsås.

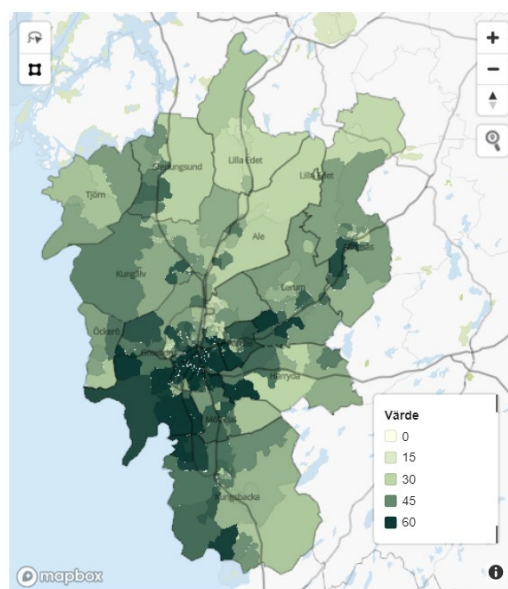
Ett liknande mönster framträder beträffande invånarnas utbildningsnivå. På kommunnivå avviker Lilla Edet tydligast i Göteborgsregionen med minst andel invånare med eftergymnasial utbildning (28 procent av invånarna 20–64 år, 2020). Andelen är nästan dubbelt så stor i storstaden och studentstaden Göteborg och i grannkommunen Mölndal (54 respektive 55 procent). Men även här framträder två stråk som löper över kommungränserna, med en relativt stor andel invånare som har en eftergymnasial utbildning längs kusten samt längs väg E20 mot Alingsås (figur 7.1b).

Figur 7.1 Inkomst och utbildningsnivå efter boendeområde i Göteborgsregionen, 2020

a) Andel personer 20 år och äldre som bor i hushåll med hög disponibel inkomst

b) Andel personer 20–64 år med en eftergymnasial utbildning

a) Hög disponibel inkomst avser en inkomst per konsumtionsenhet som är minst 200 procent av medianinkomsten för samtliga. Källa: Inkomst- och taxeringsregistret.

b) Eftergymnasial utbildning omfattar all eftergymnasial utbildning, oavsett längd. Personer med okänd utbildning ingår inte i beräkningen. Källa: Utbildningsregistret.

Statistiken är erhållen från SCB inom ramen för Göteborgsregionens projekt Rebas, finansierat av Delegationen mot segregation.

De socioekonomiskt grundade skillnaderna i hälsa uppträder inte först i den vuxna befolkningen. Förutsättningarna för ett hälsosamt liv formas och påverkas under hela livet och av de riskfaktorer individen exponeras för genom familjeförhållanden, skola, arbete och boende (Folkhälsomyndigheten 2021a, s. 15). Med tanke på uppväxttidens betydelse är det viktigt att belysa barnens situation). Totalt levde 19 procent av barnen i Sverige i hushåll med låg ekonomisk standard 2018, vilket innebär att nästan vart femte barn lever med en ökad risk för negativa hälsokonsekvenser på lång sikt (Folkhälsomyndigheten 2021a, s. 37). Barn vars föräldrar som mest har förgymnasial utbildning lever i betydligt större utsträckning med låg ekonomisk standard än barn med föräldrar som har gymnasial eller eftergymnasial utbildningsnivå (s. 38).

Om inkomst och utbildning är viktiga faktorer bakom skillnader i människors hälsa och om de skillnaderna spiller över på barnen, kan vi förvänta oss att det geografiska mönstret i Lupp-resultaten rörande ungdomarnas självsfattade hälsa liknar mönstren i kartorna ovan.

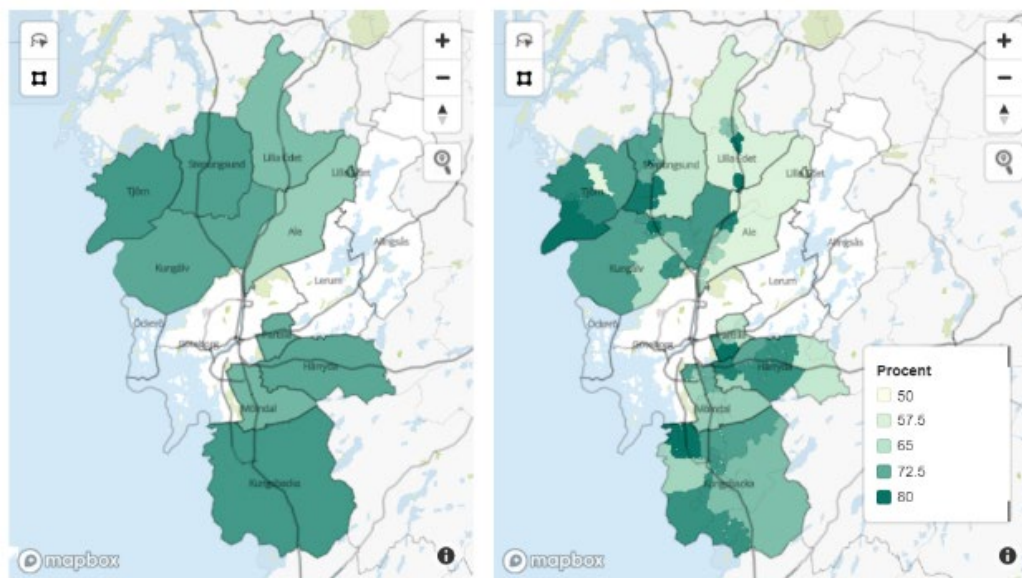
Vi kommer här att fokusera på åk8-ungdomarnas resultat på grund av det mindre och generellt sämre svarsunderlaget i gymnasiet. Utifrån de kartbilder vi kan teckna kan vi till att börja med konstatera att det inte framträder några större skillnader i självsfattad hälsa på kommunnivå. Andelen åk8-elever som svarar att hälsan är

åtminstone ganska bra varierar mellan 68 och 75 procent i de nio kommunerna, med minst andel i Ale och störst i Kungsbacka och Tjörn (figur 7.2). Det är dock så att andelen som svarar att de mår *mycket* bra varierar mer, särskilt relativt sett: från 29 procent i Lilla Edet till 41 procent i Stenungsund.

I flera av kommunerna framträder större skillnader mellan olika boendeområden. I (geografiskt) stora områden i Ales och Lilla Edets utkanter är andelen med ganska/mycket bra hälsa under 60 procent. Men i andra områden i de två kommunerna är andelen mer lik genomsnittsnivån för Kungsbacka, Tjörn och Stenungsund, det vill säga kommuner där åk8-ungdomarna i genomsnitt rapporterar en relativt god hälsa. Men även i dessa kommuner finns stora skillnader. I exempelvis Kungsbackas sju områden varierar andelen med ganska/mycket god hälsa mellan 67 och 81 procent, och i Tjörns fem områden mellan 56 och 86 procent. Exakta områdesskillnader ska värderas försiktigt, särskilt i mindre kommuner med begränsat svarsunderlag per område.¹¹² Resultaten måste tolkas lokalt, med stöd av annan kunskap om ungdomarnas förhållanden.

Jämförbarheten med den offentliga inkomst- och utbildningsstatistiken som vi har beskrivit ovan haltar när vi inte har några Lupp-resultat för fyra av regionens kommuner. Det medför exempelvis att vi saknar hälsoresultat för E20-stråket genom Lerum mot Alingsås. Med fokus på regionens norra halva är dock andelen ungdomar med självskattad god hälsa generellt större längs kusten än inåt landet. Det geografiska mönstret beträffande invånarnas inkomst och utbildning återspeglas alltså delvis i bilden av ungdomarnas självskattade hälsa.

Figur 7.2 Andel med ganska eller mycket bra självskattad hälsa i årskurs 8, hösten 2020, per kommun (kartan till vänster) respektive kommunområde (kartan till höger)

Enkätfråga: Under de senaste sex månaderna, hur bedömer du din hälsa, hur du mår eller känner dig? Mycket bra; Ganska bra; Varken bra eller dålig; Ganska dålig; Mycket dålig.

Kartan visar andelen som svarat ganska/mycket bra per kommun/område, där andelen är större ju mörkare färg som området har. Genomsnittlig andel är 73 procent, baserat på 3 665 svar.

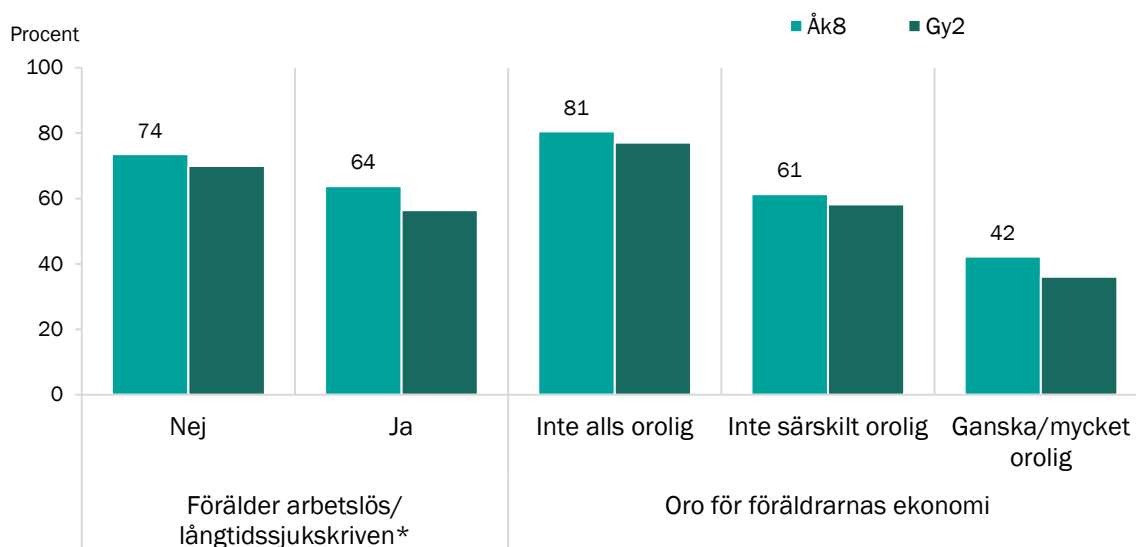

resursstyrka: i vilken grad ungdomarna oroar sig för sina föräldrars ekonomi och om någon av föräldrarna är arbetslös/långtidssjukskriven eller inte (se bilagans tabell B7 respektive B5).

Dessa mer enkätnära analyser visar att den självskattade hälsan tenderar att vara sämre bland unga som oroar sig för sina föräldrars ekonomi än bland övriga. Andelen med ganska eller mycket bra hälsa är 42 procent i gruppen ganska/mycket oroliga mot 81 procent i gruppen som inte alls oroar sig (diagram 7.7). Resultatet bekräftas av det, något osäkrare, gymnasieunderlaget, liksom av resultaten i Lupp 2017. Precis som i analyserna av Lupp 2017 överraskas vi av att skillnaden i självskattad hälsa mellan de som svarar att de *inte alls* är oroliga och de som svarar att de inte är *särskilt* oroliga. Det verkar alltså räcka med ett litet mått av oro för föräldrarnas ekonomi för att sannolikheten ökar för att vi hos dessa ungdomar ska finna en sämre hälsa än annars. Det ska dock betonas att det statistiska sambandet kan botten i bakomliggande faktorer som utgör den verkliga hälsopåverkande faktorn. Det är också möjligt att unga som mår sämre kan vara mer benägna till oro, det vill säga att sambandet kan gå i båda riktningar.

Vi ser dock även ett samband mellan det att ha (minst) en förälder som är arbetslös eller långtidssjukskriven och den självskattade hälsan. Andelen med god självskattad hälsa är 10 procentenheter mindre i åk8-gruppen som detta gäller jämfört med de övriga.

Diagram 7.7 Andelen med ganska eller mycket bra självskattad hälsa utifrån ekonomisk sårbarhet och/eller oro, åk8 och gy2

Det minsta antalet svar per grupp gäller de 114 gy2-ungdomar som är ganska eller mycket oroliga för föräldrarnas ekonomi.

Gymnasieresultaten ska tolkas försiktigt mot bakgrund av bortfallet i målgruppen; därför redovisas inte siffror för dessa staplar.

* Se bilagans tabell B5 för definition.

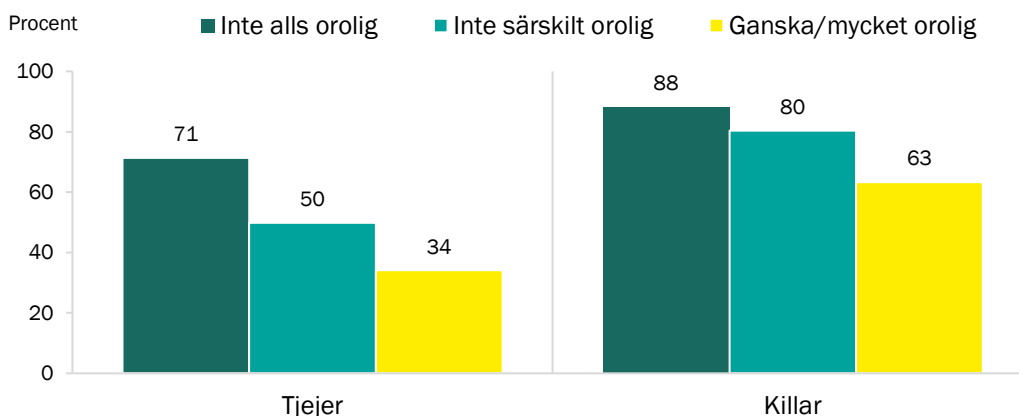

Vi har därmed på några olika vägar kunna beskriva ett samband mellan ungdomarnas självskattade hälsa och deras socioekonomiska förhållanden. Eftersom flera av sambanden rör ungdomarnas förhållande i relation till vuxenvärldens ekonomi tycks det mest rimligt att tolka sambandet som att ekonomisk sårbarhet påverkar den självskattade hälsan bland unga snarare än tvärtom.

Vi finner vidare att dessa två samband är starkare hos tjejer än killar. Av de åk8-tjejer som är ganska eller mycket oroliga för föräldrarnas ekonomi är det bara var tredje som skattar sin hälsa som god – jämfört med cirka 70 procent av tjejerna som inte oroar sig alls, det vill säga en dubbelt så stor andel. Sambandet finns även hos killarna, om än lite svagare (diagram 7.8). När det gäller de åk8-tjejer som har en förälder som är arbetslös/långtidssjukskriven är andelen med självskattad god hälsa 50 procent jämfört med 62 procent hos övriga. Hos killarna gäller 81 respektive 86 procent.

Vi vill poängtera att tjejers generellt sämre självskattade hälsa återfinns i alla de redovisade grupperna, det vill säga könsskillnaden i hälsa består oavsett ekonomisk sårbarhet. Den tenderar dock att vara störst (relativt sett) bland ekonomiskt sårbara unga.

Diagram 7.8 Självskattad god hälsa utifrån ekonomisk sårbarhet och/eller oro, tjejer respektive killar, åk8

Det minsta antalet svar per grupp gäller de 60 killar som är ganska eller mycket oroliga för föräldrarnas ekonomi. Övriga svarsgrupper omfattar minst 105 personer.

Psykiska besvär

I avsnittet ovan har vi beskrivit resultaten av den självskattade hälsan överlag, vilket kan handla om både fysisk och psykisk hälsa. I det här avsnittet kommer vi att beskriva ungdomarnas psykiska besvär, utifrån hur de besvarar Lupp-enkätens fråga om huvudvärk, magont, stress, nedstämdhet och sömnbesvär, med det senaste halvåret som tidsram. En del besvär kan vara lindriga, andra så allvarliga att de uppfyller kriterierna för psykiatrisk diagnos (se vidare sidan 145). Detta får vi dock inte kännedom om genom enkätsvaren.

Genom kvalitativa intervjuer har forskare funnit att den nedstämdhet och stress som unga rapporterar om i enkäter hos en del handlar om djupt rotade besvär medan

det hos andra snarast är ett uttryck för vardagslivets utmaningar (Wickström & Lindholm 2020). Forskarna menar därför att den här typen av enkätresultat behöver tolkas försiktigt. De intervjuade ungdomarna beskrev också att det är svårt att redogöra för besvär ur ett halvårsperspektiv och att deras enkätsvar utgick från den aktuella situationen.

Graden av besvär får vi alltså inte kännedom om genom Lupp-enkäten, och det kan finnas anledning att tolka tidsramen försiktigt. Enkätsvaren ger dock kunskap om hur *frekvent* ungdomarna upplever sina besvär. Vi har valt att fokusera våra beskrivningar och analyser på besvär som uppträder flera gånger i veckan eller oftare.

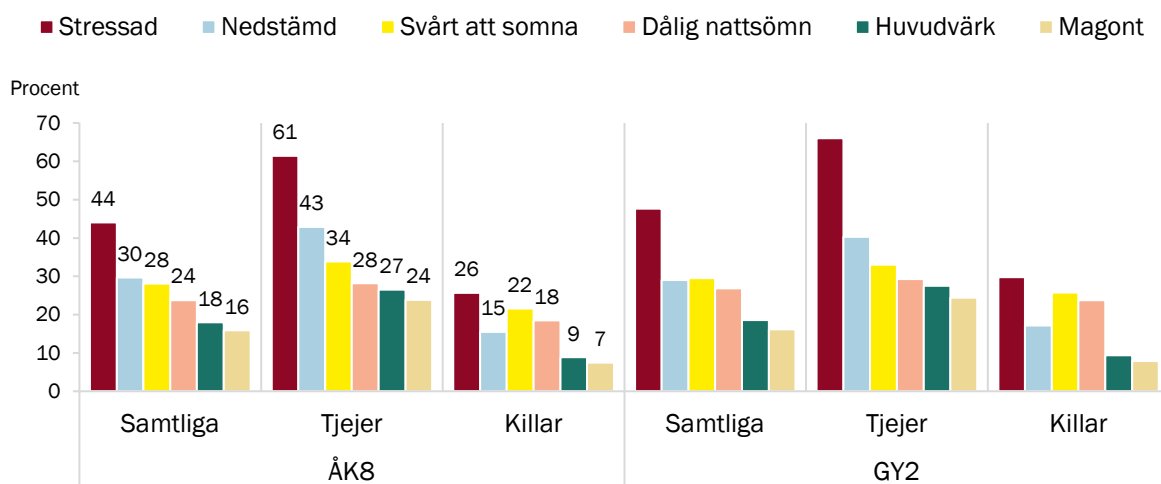
Det besvär som flest ungdomar rapporterar är stress. I åk8 anger 44 procent av ungdomarna att de har känt sig stressade minst flera gånger i veckan under det senaste halvåret (diagram 7.9). Det är mycket stora skillnader mellan tjejer och killar: 61 mot 26 procent. Även i gymnasiet är det en stor könsskillnad.

Det näst vanligaste besväret för tjejer är nedstämdhet; 44 procent uppger att de är nedstämda minst flera gånger i veckan. Motsvarande andel av killarna är 15 procent.

För killarna är i stället sömnproblem det vanligaste psykiska besväret efter stress: 22 procent av killarna i åk8 uppger att de har svårt att somna minst flera gånger i veckan, 18 procent att de sover dåligt om natten. I båda fallen är dock andelen tjejer väsentligt större: 34 respektive 28 procent.

Även huvudvärk och magont är vanligare bland tjejer än killar. Grovt räknat rapporterar var fjärde tjej att hon regelbundet har den här typen av besvär mot mindre än var tionde kille.

Diagram 7.9 Regelbundna psykiska besvär bland tjejer och killar, åk8 och gy2

Enkätfråga: Hur ofta har du haft följande besvär under de senaste sex månaderna? Huvudvärk; Ont i magen; Känt dig stressad; Känt dig nedstämd, deppig eller nere; Svårt att somna; Sovit dåligt på natten. Svarsalternativ: Sällan eller aldrig; Någon eller några gånger i månaden; En gång i veckan; Flera gånger i veckan; I stort sett varje dag.

Diagrammet visar andelen som svarat att de har haft respektive besvär "flera gånger i veckan" eller "i stort sett varje dag".

Gymnasieresultaten ska tolkas försiktigt mot bakgrund av bortfallet i målgruppen.

Dessa mönster för olika typer av hälsobesvär, med skillnaderna mellan tjejer och killar, är i stort sett likartade bland gy2-ungdomarna. Könsskillnaderna är i denna grupp lite mindre beträffande sömnsvårigheter.

Sammanfattningsvis är det en stor andel av ungdomarna som uppger att de lider av psykiska besvär flera gånger i veckan. I åk8 uppger 60 procent av ungdomarna att de har minst något av de sju besvär som frågan täcker, minst flera gånger i veckan – 75 procent av tjejerna, 45 procent av killarna. Även om vi alltså bör tolka resultaten försiktigt ur ett hälsoperspektiv, eftersom vi saknar kunskap om hur svåra besvären är, är en livssituation präglad av regelbunden stress eller nedstämdhet inte något som stärker förutsättningar för lärande i skolan eller en meningsfull fritid.

Vi kan också se att svaren rörande samtliga hälsobesvär i enkätfrågan samvarierar med svaren på den mer övergripande frågan om hur man uppfattar sin hälsa. Precis som vi fann i analyserna av Lupp 2017 är sambandet starkast beträffande erfarenheterna av att känna sig ”nedstämd, deppig eller nere”.

Eftersom tjejers och killars (o)hälsolivnivåer skiljer sig så mycket åt vad gäller både den självskattade ohälsan och de olika besvär som de upplever, finns det anledning att beskriva sambanden för tjejer och killar var för sig (gruppen med annan könstillhörighet är för liten för fördjupad analys). Hos både tjejer och killar är nedstämdhet det besvär som står i starkast samband med den självskattade (o)hälsan. Precis som 2017 är sambanden mellan besvären och den självskattade hälsan i årskurs 8 starkare hos tjejer än killar i alla avseenden (tabell 7.1). I det osäkrare svarsunderlaget från gy2-gruppen gäller det fyra av de sex besvärstyperna men inte för sömnproblem, där sambandet med den självskattade hälsan är ungefär detsamma hos tjejer och killar.

Tabell 7.1 Sambandet mellan hälsobesvär och självskattad hälsa, efter kön, åk8 (tau-b)

	Åk8			Gy2		
	Samtliga	Tjejer	Killar	Samtliga	Tjejer	Killar
Nedstämd/deppig/nere	+0,54	+0,57	+0,41	+0,55	+0,54	+0,48
Känt sig stressad	+0,42	+0,40	+0,28	+0,38	+0,37	+0,27
Sovit dåligt på natten	+0,34	+0,35	+0,27	+0,29	+0,26	+0,28
Svårt att somna	+0,33	+0,35	+0,26	+0,30	+0,28	+0,29
Ont i magen	+0,33	+0,29	+0,21	+0,33	+0,30	+0,22
Huvudvärk	+0,27	+0,27	+0,16	+0,28	+0,24	+0,20

De sex typerna av besvär är rangordnade efter hur starkt korrelerade de är med hälsan som helhet, utifrån utfallet i åk8. Sambandsmättet Kendalls tau-b varierar från -1 till +1, där 0 innebär frånvaro av samband. Alla samband är signifikanta på 0,99 procents säkerhetsnivå.

Ungdomar med annan könstillhörighet särredovisas inte men ingår i resultaten för samtliga.

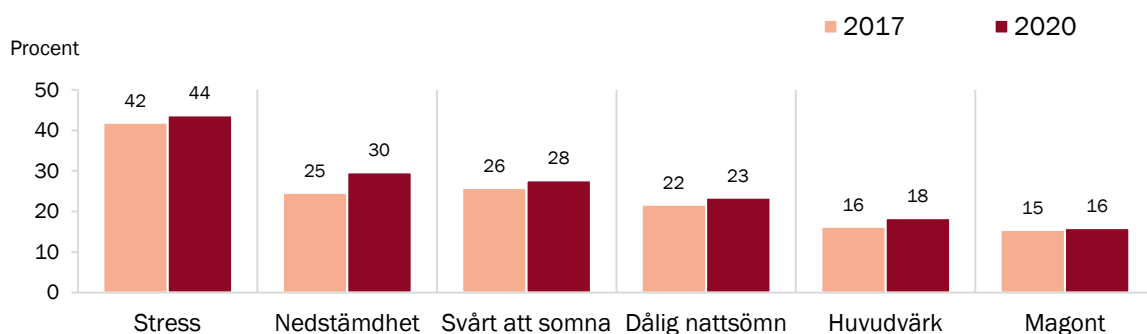
Gymnasieresultaten ska tolkas försiktigt mot bakgrund av bortfallet i målgruppen.

För enkätfrågornas formulering, se kommentar till diagram 7.1 respektive 7.9.

Enkätfrågan om hälsobesvär ställdes på samma sätt i Lupp 2017 (men inte i Lupp 2013). Med avgränsning till årskurs 8 och de sju kommuner som genomfört Lupp både 2020 och 2017 kan vi konstatera att samtliga psykiska besvär tycks ha ökat något från 2017 till 2020.

2017 uppgav sammantaget 57 procent av åk8-ungdomarna att de hade minst något av de sju besvären flera gånger i veckan eller oftare, mot 60 procent 2020. Även sett till de enskilda besvären är skillnaderna mellan de två åren generellt små, men i samtliga fall är andelen större 2020 (diagram 7.10). Den tydligaste förändringen gäller nedstämdhet, där andelen var 25 procent 2017 och 30 procent 2020.

Diagram 7.10 Regelbundna psykiska besvär 2017 och 2020, med avgränsning till svarsunderlaget från sju kommuner

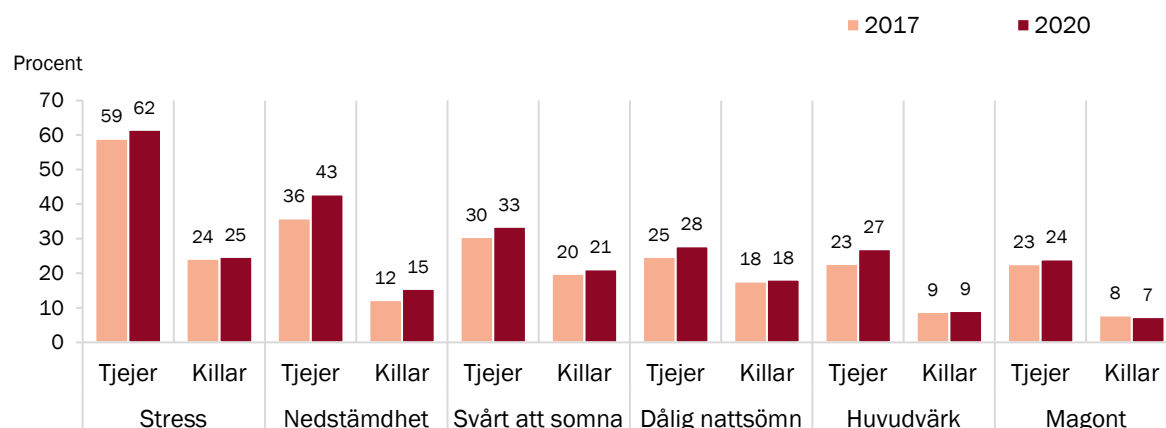

Analysen är avgränsad till de sju kommuner som genomfört Lupp både 2017 och 2020: Ale, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Mölndal, Stenungsund och Tjörn.

Diagrammet visar andelen som svarat att de har haft respektive besvär "flera gånger i veckan" eller "i stort sett varje dag". Se i övrigt kommentar till diagram 7.9.

Bryter vi ned resultaten över tid på tjejer och killar ser vi att det i första hand är tjejerna som upplever en större andel besvär 2020 än 2017 (diagram 7.11). Undantaget är nedstämdhet där förändringen relativt sett är ungefär lika stor. Beträffande övriga besvär innebär utvecklingen att könsskillnaden är större 2020 än 2017.

Diagram 7.11 Regelbundna psykiska besvär 2017 och 2020, tjejer respektive killar, med avgränsning till svarsunderlaget från sju kommuner

Diagrammet visar andelen som svarat att de har haft respektive besvär "flera gånger i veckan" eller "i stort sett varje dag". Se i övrigt kommentar till diagram 7.9 och 7.10.

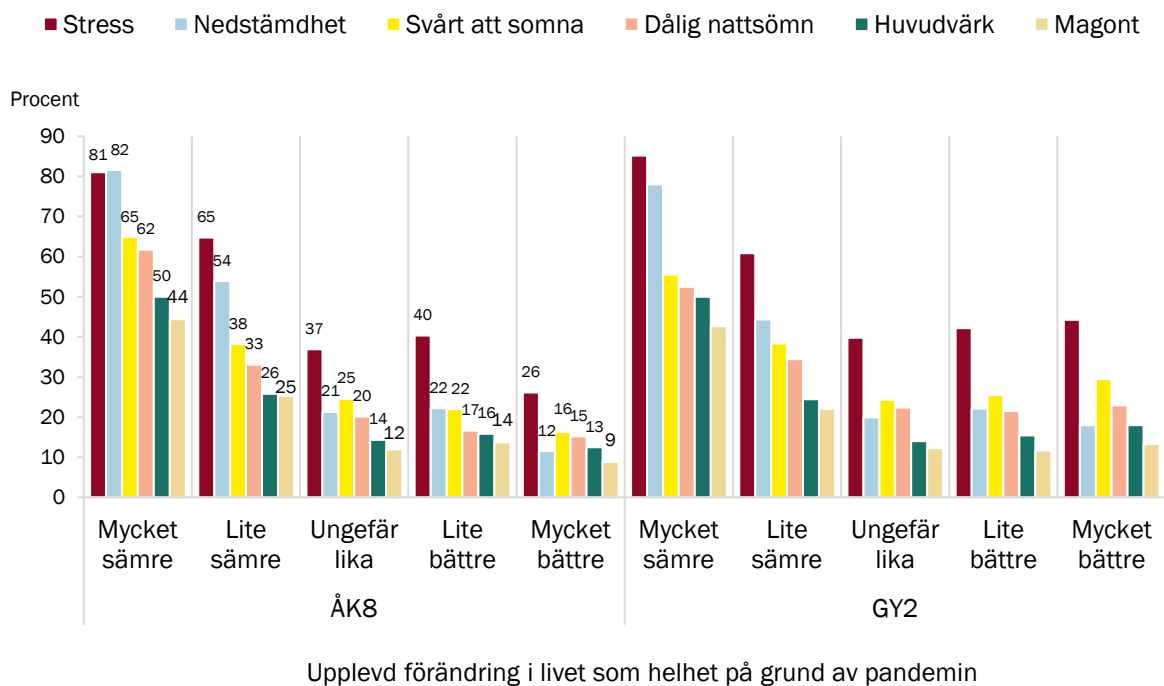
En möjlig förklaring till att det i första hand är nedstämdhet som är lite mer utbrett bland ungdomarna 2020 jämfört med 2017 kan vara pandemin. Vi vet att den har inneburit att många ungdomar känt sig isolerade och att de har haft svårare att ägna sig åt sina intressen och träffa vänner (se vidare kapitel 8). Det är också så att upplevelser av nedstämdhet är det hälsobesvär som har starkast samband med upplevelsen av hur livet som helhet har försämrats på grund av pandemin.

Det är vanligare att ungdomar rapporterar psykiska besvär bland ungdomar som upplever att livet försämrats på grund av pandemin än bland övriga. Skillnaderna gäller samtliga besvär men är tydligast beträffande nedstämdhet.

Av de åk8-ungdomarna som upplever att livet har blivit *mycket sämre* på grund av pandemin beskriver 82 procent att de är nedstämda minst flera gånger i veckan – mot 12 procent av de ungdomar som uppger att livet har blivit *mycket bättre* på grund av pandemin (diagram 7.12). Mönstret är ungefär detsamma i gymnasiegruppen. Mönstret är också mycket likt om vi i stället för livet som helhet fokuserar på ungdomarnas upplevelse av hur just den psykiska hälsan har förändrats på grund av pandemin (medan mönstret är svagare beträffande förändringar i fysisk hälsa, särskilt beträffande nedstämdhet).

Det är rimligt att tänka sig att sambanden löper i båda riktningar – det vill säga att ungdomar som redan före pandemin led av nedstämdhet eller andra psykiska besvär också kan ha påverkats mer negativt av pandemin, något som andra studier pekar på (se vidare kapitel 8).

Diagram 7.12 Regelbundna psykiska besvär utifrån upplevd förändring i livet som helhet på grund av covid-19-pandemin, åk 8 och gy2

Diagrammet visar andelen som svarat att de har haft respektive besvär "flera gånger i veckan" eller "i stort sett varje dag", för var och en av svarsgrupperna (utifrån upplevd förändring i livet på grund av pandemin).

Minsta antal svar gäller gy2-gruppen som svarat att livet som helhet blivit mycket bättre, 60–61 ungdomar, respektive blivit mycket sämre, 81–82 ungdomar. Övriga svarsgrupper omfattar minst 137 ungdomar.

Gymnasieresultaten ska tolkas försiktigt mot bakgrund av bortfallet i målgruppen.

Se i övrigt kommentar till diagram 7.9.

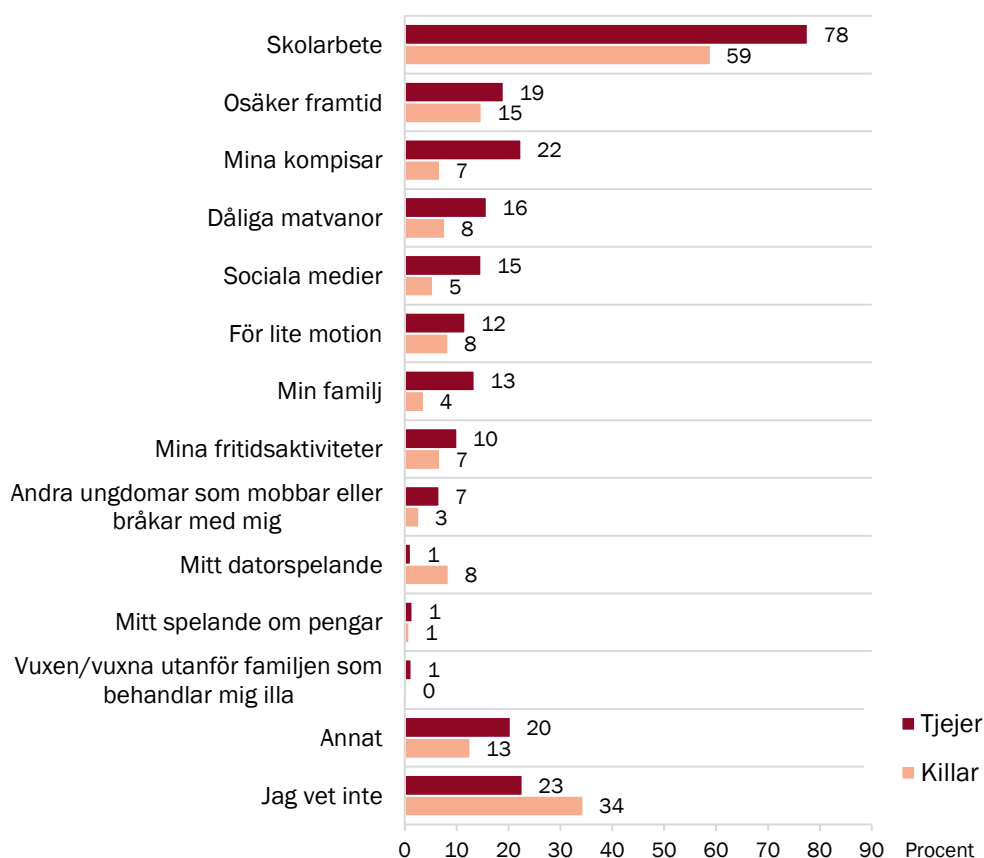
Ungdomarnas egna förklaringar till hälsobesvären

Sju av de nio kommunerna valde att i en tilläggsfråga i Lupp-enkäten följa upp frågan om de psykiska besvären med en fråga om vad *ungdomarna själva* tänker att besvären hänger samman med. Frågan var inte knuten till något enskilt besvär utan allmänt formulerad. Svartalternativen inkluderar 12 orsaker samt möjligheten att svara ”annat” och ”vet inte” (elever utan hälsobesvär kunde allra först ange detta som svar). Den rådande pandemin ingick inte som särskilt svartalternativ. Ungdomarna instruerades att ange max tre orsaker; i praktiken var det möjligt att ange fler svartalternativ vilket en del gjorde.

Den utan konkurrens vanligaste orsaken utifrån ungdomarnas egen bedömning är skolarbetet. Totalt anger 69 procent av åk8-ungdomarna detta svartalternativ. I de två kommuner som inkluderade en motsvarande enkätfråga i Lupp 2017 var skolarbetet den i särklass vanligaste orsaken som nämndes även detta år.

Det finns en betydande könsskillnad i sammanhanget: 78 procent av tjejerna anger skolarbetet som orsak mot 59 procent av killarna (diagram 7.13). På plats två, sett till ungdomarna sammantaget, kommer ”osäker framtid”, med en förhållandevis liten könsskillnad: 19 procent av tjejerna, 15 procent av killarna. Därefter handlar det i fallande rangordning om kompisar, dåliga matvanor, sociala medier, för lite motion, familjen, fritidsaktiviteter, mobbning och datorspelande. Datorspelande är den enda orsak som en större andel killar än tjejer lyfter fram. Det kan också noteras att ett fåtal ungdomar anger ”mitt spelande om pengar” och ”vuxen/vuxna utanför familjen som behandlar mig illa” som orsak bakom de psykiska besvären.

Diagram 7.13 Orsaker till upplevda psykiska besvär enligt egen bedömning, tjejer och killar i åk8

Enkätfrågan, som följer direkt på fråga om hälsobesvär, lyder: *Om du på förra frågan [...] svarade att du minst någon gång i månaden har något av dessa besvär, vad tänker du själv att besvären hänger samman med? Markera högst tre alternativ.* Utöver de 14 svarsalternativen som redovisas i diagrammet ingick *Jag har inga av besvären så ofta som en gång i månaden.*

Diagrammet visar andelen som har angett respektive svarsalternativ av dem som har angett minst någon orsak (inklusive "annat") eller svarat "vet inte".

Resultaten avser invånare i Härryda, Kungsbacka, Lilla Edet, Mölndal, Partille, Stenungsund och Tjörn, som inkluderat den här extra frågan i sin Lupp-enkät.

Svarsunderlaget utgörs av svar från totalt 1 417 tjejer och 1 194 killar.

Det mer osäkra svarsunderlaget från ungdomar på gymnasiet år 2 bekräftar att skolarbetet upplevs vara en central orsak till förekommande psykiska besvär.

Andelen i gy2-gruppen som anger skolarbetet som orsak är ännu lite större, vilket dock gäller även flertalet övriga orsaker, med undantag av kompisar och ungdomar som mobbar. Det sista undantaget får anses som rimligt mot bakgrund av den generellt mindre utbredda mobbningen på gymnasiet jämfört med i högstadiet (se kapitel 5 och kapitel 6). Relativt sett är den största skillnaderna mellan de äldre och de yngre ungdomarna att gy2-ungdomarna i större utsträckning pekar på bristande motion som orsak till psykiska besvär.

Utifrån hur enkätfrågorna är konstruerade har vi dessvärre inte möjlighet att knyta olika orsaker till specifika hälsobesvär. Vi finner dock ett relativt starkt samband

mellan upplevelse av stress och att ange skolarbetet som orsak till besvär generellt. Sambandet mellan att uppleva regelbundna stressbesvär (minst flera gånger i veckan) och att ange skolarbete som orsak till sina hälsobesvär är, mätt med sambandsmättet Pearsons r , $+0,25$. Mättet går från -1 till $+1$, där 0 innebär att samband saknas helt. Resultatet kan jämföras med att sambandet uppgår till som mest $+0,10$ mellan att uppleva skolarbete som orsak och att uppgå övriga fem hälsobesvär.

Detta innebär dock inte att skolarbetet är den enda förklaring som kan kopplas till stress. Sambandet mellan att rapportera regelbunden stress och att ange orsaker till hälsobesvär som är knutna till familjen, en osäker framtid och kompisar uppgår till mellan $+0,18$ och $+0,19$, och beträffande sociala medier och ungdomar som mobbar till $+0,14$. Det är inte orimligt att olika orsaker kan vara sammanlänkande och även förstärka varandra.

När det gäller regelbunden nedstämdhet – det vill säga det besvär som tydligast är mer utbrett 2020 än 2017 – är sambandet starkast med orsaker knutna till kompisar, familj, ungdomar som mobbar respektive osäker framtid ($+0,20$ – $+0,24$).

Tidigare i kapitlet har vi beskrivit hur nedstämdhet bland unga, hösten 2020, tenderar att hänga samman med upplevelser av pandemins påverkan på livet som helhet. När det gäller synen på skolarbetets betydelse för hälsobesvär är också den kopplad till upplevelser av pandemin. I gruppen åk8-elever som upplever att *skolsituationen har blivit mycket sämre* på grund av pandemin är det 81 procent som lyfter fram skolarbete som orsak till hälsobesvär – mot 44 procent i gruppen som tycker att skolsituationen har blivit mycket bättre. Antalet ungdomar i dessa två ”yttergrupper” är begränsat till 67 respektive 89 svarspersoner, men sambandet löper förhållandevis linjärt genom de tre ”mittgrupperna” utifrån upplevelsen av pandemins påverkan på skolsituationen. Det kan däremot noteras att det inte finns något tydligt samband i gymnasiegruppen.

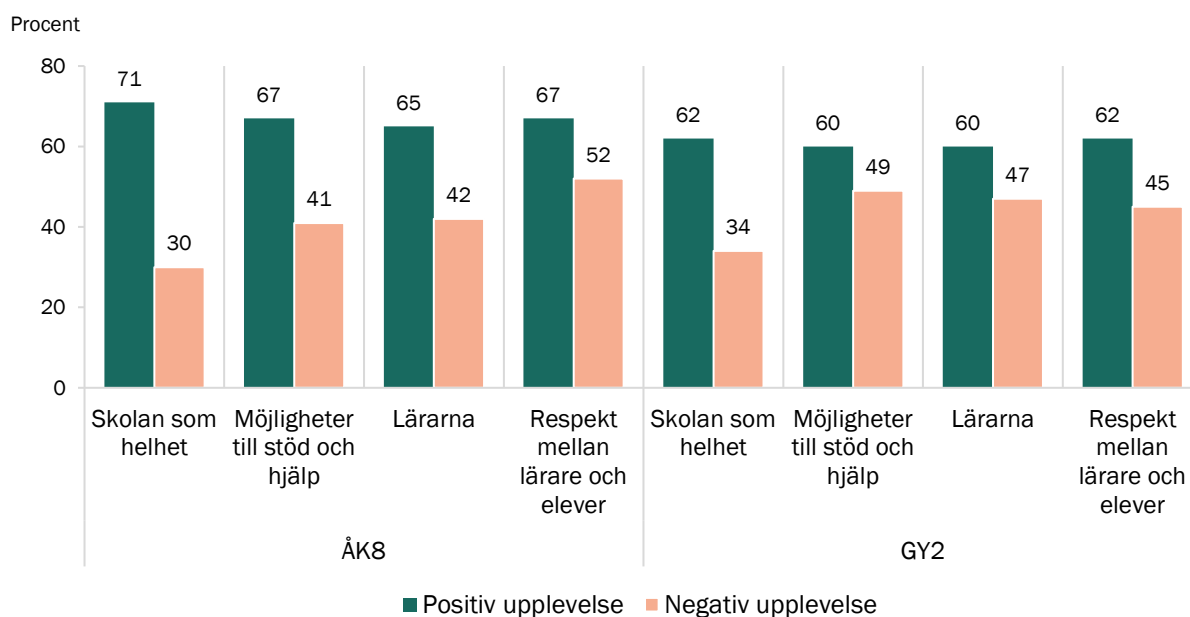
Skolans betydelse för ungdomars hälsa

Även bortsett från pandemins konsekvenser för ungdomarnas skolsituation under 2020 har skolan en generellt stor betydelse för ungdomars hälsa och välbefinnande (se kapitlets inledande avsnitt samt kapitel 6).

Baserat på Lupp 2017 har vi tidigare undersökt hur skolsituationen både allmänt och mer specifikt samvarierar med hälsa och psykiska besvär (Nilsson m. fl. 2018, s. 144–146). Vi fann det starkaste sambandet kopplat till hur nöjda ungdomarna var med skolan som helhet men även specifikt till möjligheten att få stöd i skolan vid behov, uppfattningen om lärarna och ett respektfullt bemötande mellan elever och lärare. När vi upprepar analyserna baserat på Lupp 2020 finner vi motsvarande typer av samband mellan den självskattade hälsan och upplevelser av skolan.

Sambandet är i båda åldersgrupperna tydligast beträffande upplevelsen av skolan i generell bemärkelse. Av åk8-ungdomarna som är positivt inställda till skolan (svaret ganska eller mycket nöjd på den aktuella enkätfrågan) uppger 71 procent att de har en ganska eller mycket bra hälsa (diagram 7.14). Av de som är negativt inställda till skolan är motsvarande andel 30 procent, det vill säga den är mindre än hälften så stor.

Diagram 7.14 Andel med god självskattad hälsa utifrån positiv eller negativ upplevelse av skolan i olika avseenden, åk8 och gy2

Tre enkätfrågor ligger till grund för analysen:

- Hur nöjd eller missnöjd är du med ditt liv när det handlar om följande? med Skolan som en av delfrågorna.
- Nu kommer några frågor om din skola. Vad tycker du om..., där två av delfrågorna lyder *Möjligheten att få extra hjälp och stöd av lärarna om du behöver det* samt *Lärarna*.
- Här följer några påståenden om skolan. Hur tycker du att det stämmer in på hur det är på din skola, där ett påstående lyder *Elever och lärare bemöter varandra med respekt i min skola*.

Samtliga svarsskalor är fyrgradiga (den sista har även med möjligheten att svara "vet inte"). Den redovisade andelen "positiv" avser gruppen som svarat ganska/mycket nöjd; ganska/mycket bra; respektive stämmer till stor del/helt, och andelen "negativ" avser övriga (ganska/mycket missnöjd; mindre bra/inte alls bra; stämmer till viss del/inte alls).

Gymnasieresultaten ska tolkas försiktigt mot bakgrund av bortfallet i målgruppen; därför redovisas inte siffror i dessa staplar.

Liksom i analyserna av Lupp 2017 kan vi utifrån Lupp 2020 konstatera att killars, mindre vanliga, *psykiska besvär* är tydligare kopplade till deras skolsituation än tjejers (vanligare) besvär (tabell 7.2). Tjejers psykiska besvär tycks därmed i högre grad hänga samman (även) med annat än skolan. Samtidigt är tjejers, mer utbredda, *självskattade ohälsa* tydligare kopplad till skolsituationen jämfört med killars (mindre utbredda) ohälsa. Oaktat dessa könsskillnader är hälsan tydligt sämre bland både tjejer och killar som har en negativ uppfattning av skolan jämfört med övriga.

Beträffande de psykiska besvären är sambanden med skolfaktorerna ungefär lika starka 2020 som 2017. Beträffande den självskattade hälsan är sambanden hos tjejer däremot starkare 2020 än 2017 i relation till både hur nöjda de är med skolan som helhet och mer specifikt med tillgången till stöd och med lärarna.

I analyserna av Lupp 2020 har vi även undersökt samband mellan hur skolsituationen upplevs och hälsobesvär i form av specifikt stress. Mönstret visar sig

vara detsamma som beträffande psykiska besvär generellt (sambandet är lite starkare för killar relativt sett; tabell 7.2).

Tabell 7.2 Positivt självskattad hälsa respektive frekventa psykiska besvär i relation till upplevelser av skolan, åk8 (procent)

	Ganska/mycket bra hälsa		Frekvent(a) psykiska besvär		Stress	
	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar
Nöjd med skolan (ganska/mycket)	71	90	69	39	55	22
Missnöjd med skolan (ganska/mycket)	30	63	93	70	81	45
Bra möjligheter till extra stöd (ganska/mycket)	67	87	72	42	58	23
Mindre bra/inte alls bra möjligheter till extra stöd	41	77	86	57	73	38
Bra lärare (ganska/mycket)	65	87	72	41	59	23
Mindre bra/inte alls bra lärare	42	76	88	62	73	37
Elever och lärare bemöter varandra med respekt: stämmer till stor del/helt	67	90	70	39	56	22
Elever och lärare bemöter varandra med respekt: stämmer till viss del/inte alls/vet inte	52	77	82	57	70	33
Samtliga	61	86	75	45	61	26

Med frekvent(a) psykiska besvär avses andelen som uppger att de minst flera gånger i veckan har minst ett av sex psykosomatiska hälsobesvär. För en beskrivning av hälsofrågorna, se diagram 7.1 och diagram 7.9. Beträffande skolfrågorna, se diagram 7.14.

Resultaten i de redovisade grupperna baseras på som minst 268 elever.

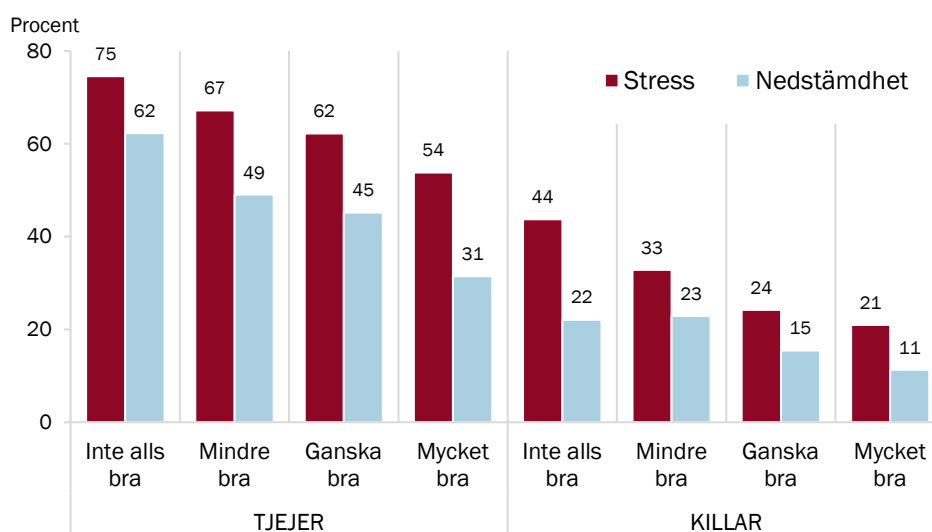
Utifrån de här statistiska sambandsanalyserna går det inte att uttala sig om vad som påverkar vartannat. Även om det är troligt att de skolrelaterade faktorerna bidrar till att påverka ungas hälsa – vilket annan forskning bekräftar (se kapitlets inledande avsnitt) – går det inte att utesluta att ungdomar som mår sämre också tenderar att uppleva skolan mer negativt.

Om vi likväl dröjer oss kvar vid tolkningen att situationen i skolan inverkar på ungas hälsa, kan vi utveckla beskrivningen av den potentiella skyddsfaktor som elevens tillgång till stöd och hjälp i skolan innebär. För utöver sambandet mellan hälsa och tillgång till *pedagogiskt* stöd, visar resultaten från Lupp 2020 att skolans elevhälsa kan fungera både stressreducerande och hälsofrämjande, särskilt för tjejer.

Vänder vi oss till tjejerna i åk8 som tycker att elevhälsan (med ”skolkurator, skolsköterska eller skolpsykolog”) är *mycket bra*, är andelen som beskriver sig nedstämda minst flera gånger i veckan hälften så stor som i gruppen som svarar att elevhälsan *inte alls* är bra: 31 mot 62 procent (diagram 7.15). Ett motsvarande samband men lite svagare finns beträffande stress.

Hos killarna – med generellt mindre utbredd stress och nedstämdhet – är sambandet tydligast beträffande stress, men även sett till nedstämdhet är andelen hälften så stor i gruppen killar som tycker att elevhälsan är mycket bra jämfört med de som tycker att den är mindre eller inte alls bra.

Diagram 7.15 Frekventa besvär av stress respektive nedstämdhet i relation till uppfattning om skolans elevhälsa, tjejer och killar, åk 8

Enkätfrågan om elevhälsan lyder: *Nu kommer några frågor om din skola. Vad tycker du om..., med en av delfrågorna: elevhälsan (skolkurator, skolsköterska eller skolpsykolog)*. Svartalternativ enligt diagrammet.

Minsta svarsgrupp är andelen killar som svarar att elevhälsan inte alls är bra, 95 personer.

Återigen ska vi påminna om att resultaten utgörs av statistiska samband där kausaliteten är osäker: det är inte otänkbart att skolelever som generellt mår bättre kan ha en mer positiv bild av elevhälsan av helt andra skäl. Men resultaten pekar på vikten av att elevhälsans personal har förutsättningar att fånga upp ungdomarnas behov av stöd och hjälp i hälsorelaterade frågor samt att det finns behov bland ungdomar med psykiska besvär som inte är tillgodosedda härvidlag (även om viktiga insatser naturligtvis kan ha gjorts).

Sociala relationer och hälsa

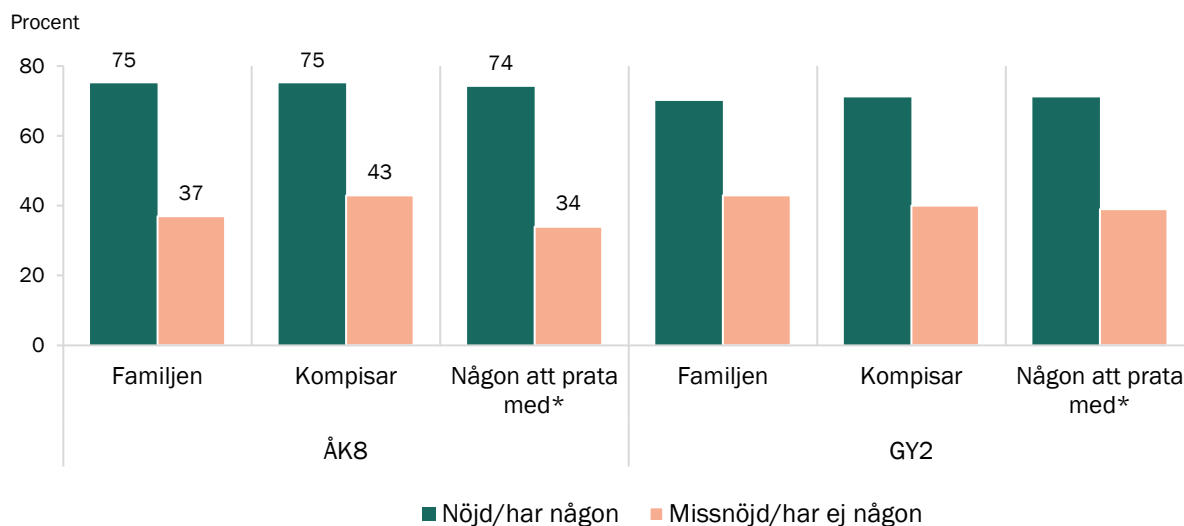
I kapitlets inledande avsnitt har vi beskrivit sociala relationers betydelse för hälsan. Skolan är en viktig arena för sociala relationer, bland annat i relation till lärare som vi belyst i avsnittet ovan. Men såväl kompisumgänge som vuxenrelationer återfinns förstås även utanför skolan. Utifrån Lupp-enkätens frågor är det möjligt att beskriva hur ungdomarnas upplevelse av både kompis- och familjesfären hänger samman med deras hälsa och psykiska besvär.

I analyserna av Lupp 2017 fann vi att ungdomarnas självskattade hälsa samvarierade med i vilken grad de var nöjda med både kompisar och familjen (Nilsson m. fl. 2018, s. 152f.), och samma sak syns i Lupp 2020 (diagram 7.16). Precis som i Lupp 2017 är sambandet även tydligt när det gäller att ha någon att kunna prata med ”om det du tycker är viktigt eller när du behöver stöd”.

Allra mest skiljer sig den självskattade hälsan mellan de åk8-ungdomar som har någon att prata med om viktiga saker och de som inte har det: 74 mot 34 procent. Skillnaden är dock nästan lika stor utifrån om ungdomarna är nöjda med kompisar och sin familj, och jämförelsen försvåras eftersom det är olika typer av enkätfrågor.

Sammantaget är det tydligt att sociala relationer och hälsa är sammanlänkat hos många ungdomar.

Diagram 7.16 Andel ungdomar med god självskattad hälsa, utifrån sociala relationer, åk8 och gy2

Enkätfrågorna om sociala relationer som ligger till grund för analysen:

– Hur nöjd eller missnöjd är du med ditt liv när det handlar om följande? med Familjen respektive Kompisar som två av delfrågorna. Svarsskala: Mycket missnöjd; Ganska missnöjd; Ganska nöjd; Mycket nöjd.

– Har du någon du kan prata med om det du tycker är viktigt eller när du behöver stöd? med åtta ja-alternativ (olika typer av personer och verksamhetsfunktioner) samt Nej, jag har ingen jag kan prata med.

Den redovisade andelen "nöjd/har någon" avser grupperna som är ganska/mycket nöjd med familjen, kompisar respektive har någon att prata med; "missnöjd/har ej någon" avser övriga.

Observera att antalet svarspersoner som inte har någon att prata med är begränsade till 28 gy2-ungdomar och 83 åk8-ungdomar. I övrigt baseras resultaten per grupp på minst 124 personer.

Gymnasieresultatens andelar ska genomgående tolkas försiktigt mot bakgrund av bortfallet för målgruppen.

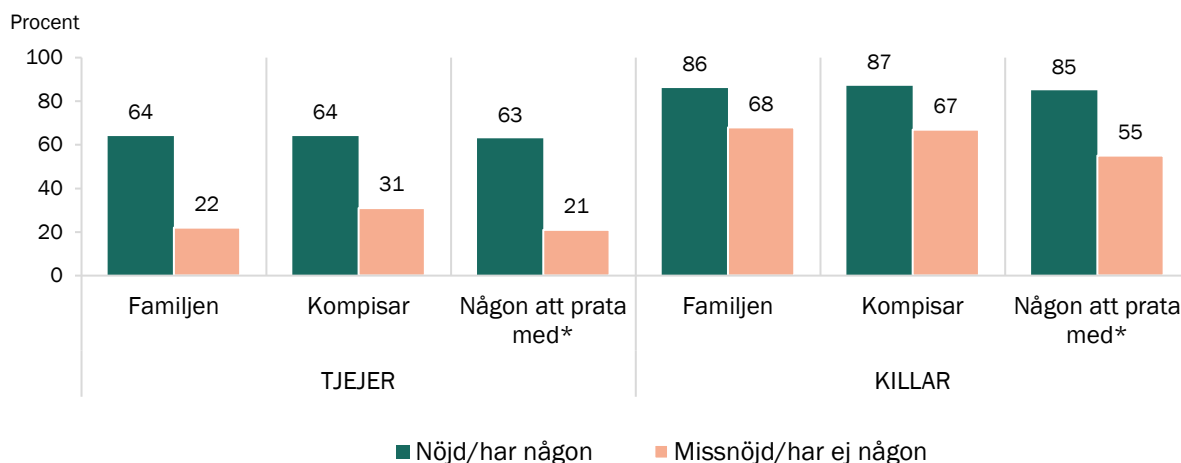
* Resultaten baseras på svar från ungdomar som bor i de sex kommuner som inkluderat frågan som tillägsfråga: Härryda, Kungälv, Lilla Edet, Mölndal, Partille, Stenungsund.

Vi vill återigen påminna om att det inte går att uttala sig om vad som påverkar vartannat utifrån den här typen av sambandsanalyser, det vill säga om den bättre självskattade hälsan hos ungdomarna som är mer nöjda med sina sociala relationer är ett resultat av de goda relationerna. Det är rimligt att sambandet åtminstone delvis är dubbelriktat och att en god hälsa även underlättar det sociala livet. Därtill kan relationerna i en social miljö påverkas av relationerna i ett annat sammanhang. Hiltunen (2017) har exempelvis beskrivit hur problem inom familjen kan spilla över på både kompisrelationer och skolsituation och den vägen påverka hälsan.

Oavsett vad sambandet står för finns det emellertid en väsentlig könsskillnad: sambandet mellan ungdomarnas självskattade hälsa och sociala relationer är mycket starkare för tjejer än killar (diagram 7.17). Det gäller samtliga tre sociala faktorer som

vi har undersökt men särskilt beträffande familjen och om man har någon att prata med.

Diagram 7.17 Andel ungdomar med god självskattad hälsa, utifrån sociala relationer, tjejer och killar, åk8

Den redovisade andelen "nöjd/har någon" avser grupperna som är ganska/mycket nöjda med familjen, kompisar respektive har någon att prata med; "missnöjd/har ej någon" avser övriga.

* Resultaten baseras på svar från ungdomar som bor i de sex kommuner som inkluderat frågan som tilläggsfråga: Härryda, Kungälv, Lilla Edet, Mölndal, Partille, Stenungsund. Observera att antalet svars personer som inte har någon att prata med är begränsade till 33 killar och 43 tjejer. I övrigt baseras resultaten per grupp på minst 124 personer.

Se i övrigt kommentar till diagram 7.16.

Trygghet, utsatthet och hälsa

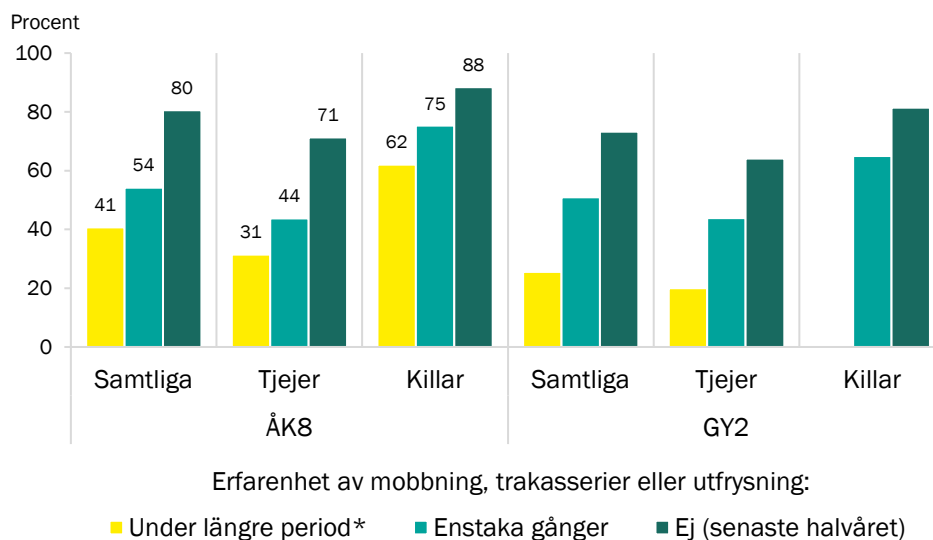
Goda sociala relationer är trygghetskapande, på samma sätt som dåliga relationer tenderar att bidra till otrygghet. Ett förhållandevis vanligt missförhållande i ungdomars sociala relationer är mobbning och trakasserier, särskilt bland högstadieungdomar (se kapitel 5, sidan 58), och särskilt i skolan (se kapitel 6, sidan 115).

Grovt räknat har var fjärde åk8-elev utsatts för mobbning, trakasserier eller utfrysning under det senaste halvåret, och 5 procent under en längre period. De mer osäkra gy2-resulaten pekar mot att motsvarande gäller knappt var femte respektive ett par procent av ungdomarna denna åldersgrupp.

De ungdomar som har utsatts för mobbning, trakasserier eller utfrysning ger generellt uttryck för en väsentligt sämre hälsa än övriga. I gruppen som *inte* har utsatts (under det senaste halvåret) skattar 80 procent av åk8-ungdomarna sin hälsa som ganska/mycket bra – vilket är dubbelt så många som i gruppen som utsatts för mobbning under en längre period (diagram 7.18). Sambandet är ännu starkare för gy2-ungdomarna, men mer osäkert.

Sambandet är klart starkare för tjejer än killar. Hos åk8-tjejer tycks en erfarenhet av långvarig mobbning (under det senaste halvåret) halvera chansen till en god självskattad hälsa.

Diagram 7.18 Andel ungdomar med god självskattad hälsa, utifrån erfarenhet av mobbning, trakasserier eller utfrysning under det senaste halvåret, tjejer och killar, åk8 och gy2

Enkätfråga: *Under de senaste sex månaderna, har du blivit mobbad, trakasserad eller utfrysad?*
Svarsalternativ: *Ja, under en längre period; Ja, enstaka gånger; Nej.*

Gymnasieresultaten ska tolkas försiktigt mot bakgrund av bortfallet i målgruppen; därför redovisas inte siffror i dessa staplar.

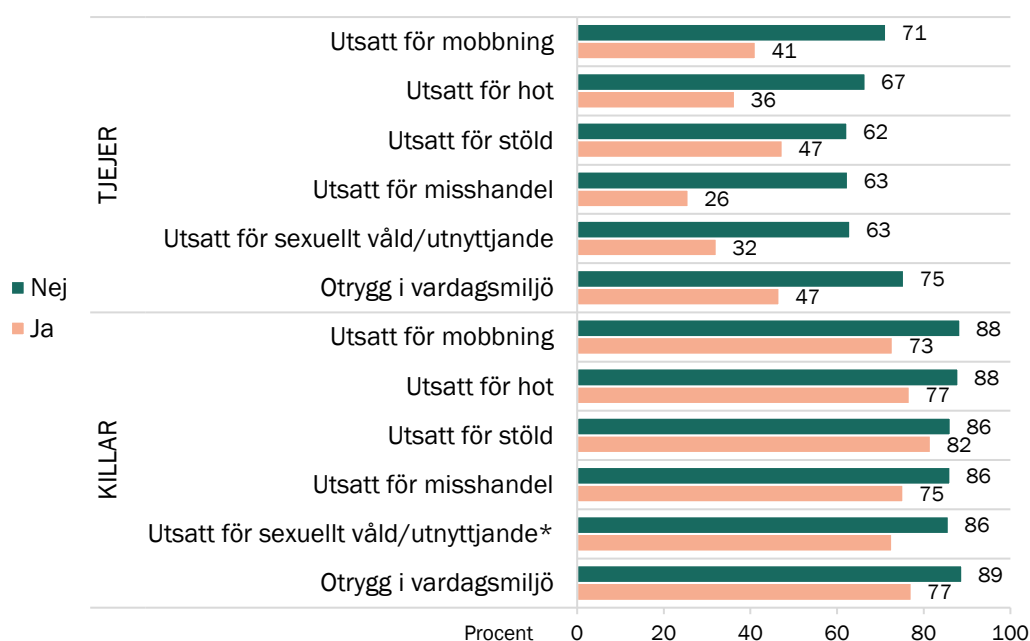
* Resultaten för svarsgruppen baseras på ett begränsat antal personer, särskilt i gy2: 47 svar totalt, varav 35 tjejer (resultatet baseras på 10 killar redovisas inte, inte heller resultatet för gruppen med annan könstillhörighet). Även antalet killar i åk8 är begränsat, 58 svar (124 tjejer).

Mobbning är en uppenbart negativ erfarenhet i en människas liv – med potential att försämra livssituationen allvarligt. Genom Lupp-enkäten har vi möjlighet att undersöka hur även andra erfarenheter av utsatthet och otrygghet hänger samman med hälsa. Resultaten visar på ett tydligt samband genom att ungdomar som har utsatts för hot eller brott, eller upplever sig otrygga i vardagen, i mindre utsträckning skattar sin hälsa som god. Här finns dock en stor könsskillnad, med betydligt starkare samband för tjejer än killar.

I genomsnitt uppger 73 procent av åk8-ungdomarna att de har en ganska eller mycket bra hälsa – men bara 61 procent av tjejerna mot 86 procent av killarna. Av den grupp tjejer som under det senaste halvåret har utsatts för misshandel anger bara ungefär var fjärde att hon har en ganska/mycket bra hälsa, och av dem som utsatts för sexuellt våld/utnyttjande ungefär var tredje (diagram 7.19). Men även erfarenheter av hot, stöld eller av att sällan/aldrig vara trygg i någon av de vardagsmiljöer som täcks av enkätfrågan (se vidare kapitel 5, sidan 59) tycks bidra till en sämre hälsa, stöld i lägst grad.

Bland killar är det alltså vanligare att skatta sin hälsa som ganska/mycket bra. Även bland dem tenderar dock hälsan att vara sämre i de grupper som har utsatts för hot, brott eller upplever otrygghet i någon vardagsmiljö. Skillnaden jämfört med grupperna utan dessa erfarenheter är dock mycket mindre än motsvarande skillnader bland tjejerna. Den största skillnaden, beträffande sexuellt våld/utnyttjande, är också den mest osäkra på grund av det begränsade antalet killar som har utsatts.

Diagram 7.19 Andel ungdomar med god självskattad hälsa, utifrån erfarenhet av utsatthet och otrygghet, tjejer och killar, åk8

Resultaten i de redovisade grupperna baseras på som minst 70 tjejer och 81 killar (gäller andel utsatt för misshandel), bortsett från killar utsatta för sexuellt våld/utnyttjande*.

* Andelen utsatta killar är begränsade till 22 personer och resultatet ska därmed tolkas mycket försiktigt.

Ifråga om den stora könsskillnaden vill vi nyansera resultaten i diagram 7.19 med att den här typen av erfarenheter av brott och otrygghet även samvarierar med frekventa psykiska besvär, och här gäller det tydligare både killar och tjejer, särskilt när det kommer till nedstämdhet.

Oavsett kön pekar resultaten av våra analyser på att erfarenhet av brott, hot eller otrygghet är en riskfaktor för ungdomars hälsa.

Hälsorelaterade levnadsvanor

Levnadsvanor påverkar hälsan i både positiv och negativ bemärkelse. I det här avsnittet kommer vi att beskriva dels ungdomars alkoholanvändning och rökning, dels deras motionsvanor och matvanor, samt undersöka hur dessa vanor samvarierar med självskattad hälsa och psykiska besvär.

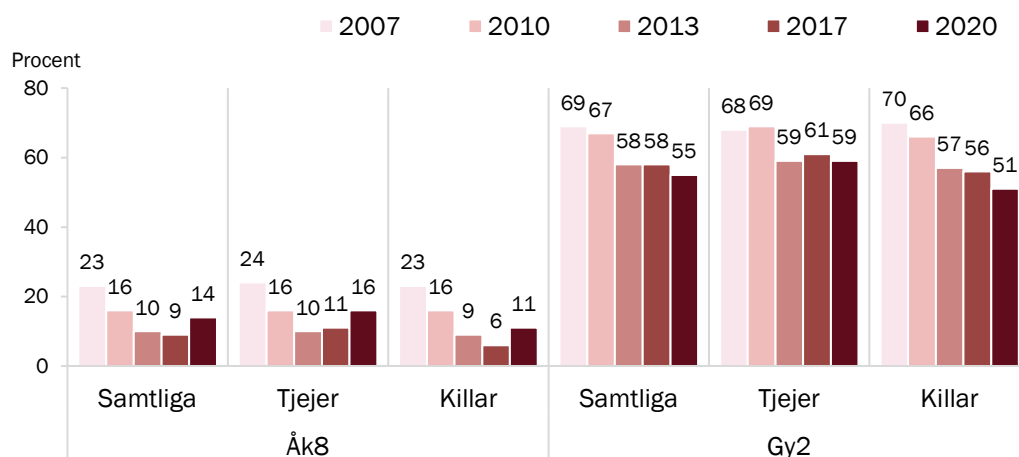
Alkohol

Andelen skolungdomar i Sverige som dricker alkohol har minskat under flera år och ligger nu på historiskt låga nivåer enligt CAN:s årliga undersökningar (CAN 2021). I Lupp-enkäten svarar 9 procent av ungdomarna i åk8, hemmahörande i någon av de nio kommunerna i Göteborgsregionen, att de brukar dricka ”starköl, starkcider, alkoläsk, vin eller sprit” minst någon gång i månaden. Andelen är dock väsentligt större i gruppen gy2-ungdomar: 50 procent.

Skillnaden mellan könen är däremot inte så stor. I åk8 uppger 11 procent av tjejerna och 8 procent av killarna att de dricker alkohol minst varje månad. På gymnasiets år 2 är motsvarande, mer osäkra, andelar drygt hälften av tjejerna och knappt hälften av killarna. I båda åldersgrupperna tycks det alltså vara något vanligare att tjejer dricker alkohol regelbundet än killar.

Precis som beträffande hälsoresultaten kan vi redovisa en längre tidsserie när det gäller ungdomarnas alkoholvanor baserat på Kungsbackas Lupp-resultat från fem undersökningar. I båda åldersgrupperna var trenden minskande mellan 2007 och 2013. År 2017 minskade andelen ytterligare hos killarna i åk8 – men inte i övrigt. 2020 indikerar resultaten ett trendbrott i kommunen, med en större andel åk8-ungdomar som uppger att de dricker alkohol jämfört med både 2017 och 2013. Bland gy2-killarna är andelen dock den minsta jämfört med alla tidigare år som Lupp har genomförts.

Diagram 7.20 Alkohol användning minst varje månad i Kungsbacka 2007–2020, åk8 och gy2

Enkätfråga: Hur ofta brukar du... med Dricka starköl, starkcider, alkoholisk vin eller sprit som en av fyra delfrågor. Fem svarsalternativ: Sällan eller aldrig; Någon eller några gånger i månaden; En gång i veckan; Flera gånger i veckan; I stort sett varje dag.

2013, 2010 och 2007 ingick sex respektive fem svarsalternativ, något annorlunda formulerade.

– 2013: Aldrig; Någon gång per år; Någon gång i månaden; En gång i veckan; Flera gånger i veckan; Varje dag.

– 2010 och 2007: Aldrig; En gång om året eller mer sällan; Några gånger per år, Någon gång i månaden; En gång i veckan; Flera gånger i veckan; Varje dag.

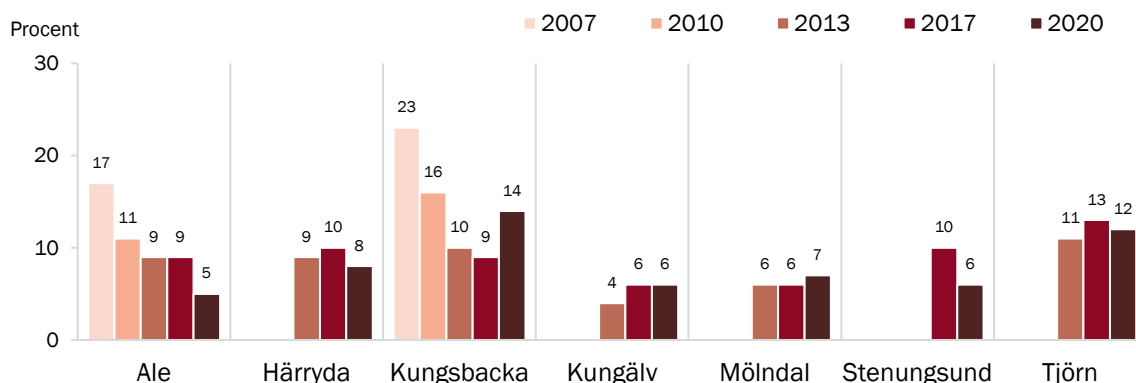
Diagrammet visar andelen som svarat att de dricker alkohol någon gång i månaden eller oftare.

För jämförbarhet över tid baseras svarsunderlaget i detta diagram på Kungsbacka-skolornas elever i åk8 respektive gy2-invánarna i Kungsbacka utifrån svaret på frågan om hemkommun.

I Ale, som har motsvarande tidserier för åk8, var andelen 2007 mindre än i Kungsbacka och har därefter fortsatt att minska hos både tjejer och killar. Andelen 2020 är den minsta jämfört med övriga år som kommunen genomfört Lupp. Sett till Ales samtliga åk8-ungdomar har andelen minskat från 17 procent 2007 till 5 procent 2020, och könsskillnaderna är förhållandevis små.

I övriga fem kommuner som genomfört Lupp både 2017 och 2020 är andelen åk8-ungdomar som uppger att de dricker alkohol på månadsbasis 2020 mindre än eller annars nästan densamma som andelen 2017 (diagram 7.21). Kungsbackas trendbrott framstår alltså som ett undantag.

Diagram 7.21 Alkohol användning minst varje månad i åk8, i kommuner med jämförbara resultat över tid

För frågans formulering och jämförbarhet över tid, se diagram 7.20.

Diagrammet visar andelen som svarat att de dricker alkohol någon gång i månaden eller oftare.

Diagrammet visar resultaten för de år som kommunerna gemensamt har genomfört Lupp. Andelen år 2020 i Lilla Edet och Partille, som endast genomfört Lupp detta år, är 24 respektive 8 procent.

I Lupp 2020 hittar vi dock ett ännu mer avvikande resultat i Lilla Edet, där 24 procent av åk8-ungdomarna uppger att de dricker alkohol minst varje månad, vilket är en mycket större andel än i övriga kommuner, särskilt jämfört med de 5 procent som det handlar om i Ale, Kungälv och Stenungsund. Eftersom Lilla Edet inte har genomfört Lupp tidigare saknas referenspunkt bakåt i tid. Däremot kan vi relatera resultatet till kommunens jämförelsevis stora andel åk9-elever som i CAN-undersökningen 2019 uppgav att de druckit alkohol under de senaste 12 månaderna: drygt 50 procent jämfört med länsgenomsnittet på knappt 40 procent (Lilla Edets kommun 2020, s. 40). Andelen har dock minskat något jämfört med kommunens motsvarande mätningar 2013 och 2016.

I tolkningar av såväl exakta procentnivåer som skillnader mellan kommuner måste beaktas att den här typen av enkätresultat är känsliga för oseriösa svar, som kan förekomma i grupper/klasser och få ganska stort genomslag på ett genomsnitt. Det innebär att vi kan riskera att överskatta ungdomarnas alkoholanvändning. Samtidigt kan bortfall på skolenkäter till följd av elevfrånvaro samvariera med alkohol- och droganvändning, vilket i så fall bidrar till att resultaten underskattar användningen.

Alkoholanvändning bland ungdomar tenderar att skilja sig åt beroende på föräldrarnas inställning till om deras barn får dricka alkohol eller inte. Detta har vi kunnat påvisa genom Lupp 2013 och 2017 för både åk8- och gy2-ungdomar, och resultaten bekräftas av Lupp 2020.

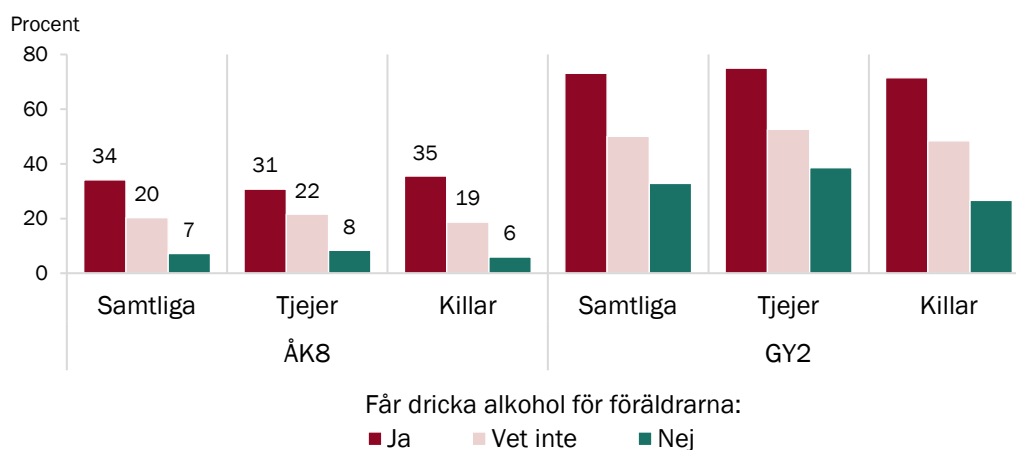
Om 9 procent av åk8-ungdomarna dricker alkohol minst varje månad är andelen väsentligt större i gruppen som uppger att de har föräldrarnas tillåtelse: 34 procent,

det vill säga ungefär var tredje ungdom i gruppen (diagram 7.22). I gruppen som *inte* få dricka alkohol för sina föräldrar är andelen 7 procent. Bland gy2-ungdomarna är motsvarande andelar 73 jämfört med 33 procent. I båda åldersgrupperna är andelen som dricker utan att veta vad föräldrarna anser i frågan placerad ungefär mitt emellan gruppen med ”tillåtande föräldrar” och gruppen med ”förbudsföräldrar”.

I båda åldersgrupper, men särskilt i åk8, visar sig sambandet mellan de egna alkoholvanorna och föräldrarnas inställning vara starkare för killar än för tjejer. Resultatet skulle kunna tolkas som att killar i högre grad följer sina föräldrars förhållningsregler. Men oavsett könsskillnaden ska sambandets riktning tolkas med viss försiktighet: det är inte uteslutet att de ungdomar som dricker alkohol är mer benägna än övriga ungdomar att utgå från att de har föräldrarnas tillåtelse.

Diagram 7.22 Andel som uppger att de dricker alkohol minst varje månad mot bakgrund av föräldrarnas inställning

För enkätfrågan om alkoholvanor, se diagram 7.20. Enkätfrågan om föräldrarnas inställning: *Får du dricka alkohol för din/dina föräldrar? Ja; Nej; Vet inte.*

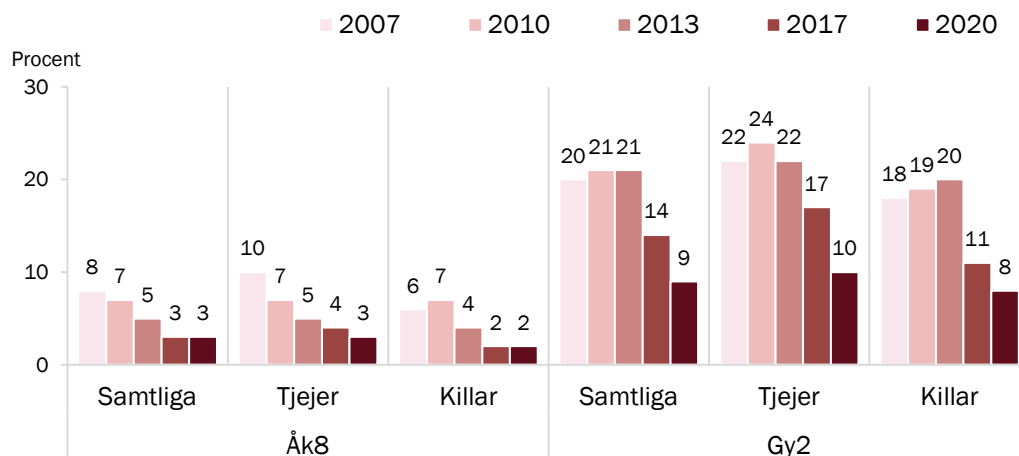
Observera att analysen baseras på ungdomarnas beskrivning av föräldrarnas besked.

Gymnasieresultaten ska tolkas försiktigt mot bakgrund av bortfallet i målgruppen; därför redovisas inte siffror i dessa staplar.

Fortsatt minskat rökande

Liksom alkoholkonsumtion har rökning minskat bland skolungdomar i Sverige under de sista decennierna, och är nu också nere på historiskt låga nivåer (CAN 2021). Denna trend speglas också i Lupp-resultaten i de två kommuner där vi har jämförelser över längre tid.

Bland Kungsbackas åk8-ungdomar har andelen som uppger att de röker varje vecka minskat från 8 procent år 2007 till 3 procent 2020 (diagram 7.23). I gy2 inleds minskningen några år senare, från 21 procent som rökte 2013 till 9 procent 2020. Nästan samtliga år har det i båda åldersgrupper varit lite vanligare att tjejer röker men skillnaderna mellan könen är små.

Diagram 7.23 Andel som röker (minst varje vecka) i Kungsbacka 2007–2020, åk8 och gy2

Enkätfråga: *Hur ofta brukar du...*, med *Röka cigaretter* som en av fyra delfrågor.

Fem svarsalternativ: *Sällan eller aldrig; Någon eller några gånger i månaden; En gång i veckan; Flera gånger i veckan; I stort sett varje dag.*

2013, 2010 och 2007 ingick sex respektive fem svarsalternativ, något annorlunda formulerade.
 – 2013: *Aldrig; Någon gång per år; Någon gång i månaden; En gång i veckan; Flera gånger i veckan; Varje dag.*

– 2010 och 2007: *Aldrig; En gång om året eller mer sällan; Några gånger per år, Någon gång i månaden; En gång i veckan; Flera gånger i veckan; Varje dag.*

Diagrammet visar andelen som svarat att de röker minst varje vecka.

Den tillgängliga tidserien för Ales åk8-ungdomar visar även den på en stadigt minskande andel rökare, även om andelen 2007 här var mindre än 2010. Framme vid 2020 är andelen ännu mindre än i Kungsbacka: av Ales åk8-ungdomar är det bara 1 procent som uppger att de röker minst varje vecka, tjejer likväl som killar.

I sex av de nio kommunerna utgör andelen åk8-ungdomar som röker, minst varje vecka, 1–2 procent. Lite större andelar återfinns i Lilla Edet (8 procent), Tjörn (6 procent) samt Kungsbacka (3 procent). Det skiljer sig också inom kommunerna med exempelvis en mindre andel rökare i Lilla Edets centrala delar än i omlandet, och på Tjörn där inga åk8-ungdomar i Skärhamn eller ”Klövedal-Kyrkesund-Fagerfjäll” uppger att de röker (på veckobasis) medan andelen är störst (12 procent) i Kållekärr och ”Myggenäs-Askerön-Hjälteby-Höviksnäs-Hakenäset”.

Mat och motion

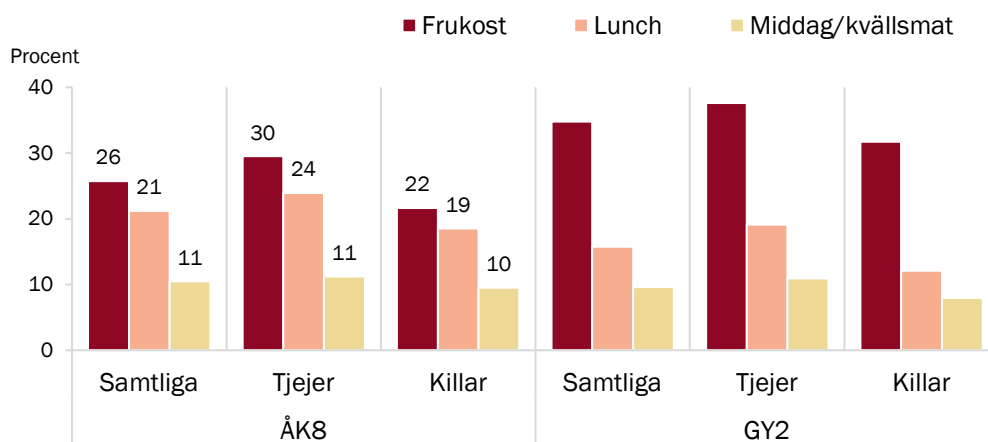
I det här avsnittet kommer vi att ge en översiktlig beskrivning av ungdomarnas mat- och motionsvanor och hur dessa levnadsvanor samvarierar med hälsan.

När det gäller dagens tre huvudsakliga måltider uppger 13 procent av åk8-ungdomarna och ungefär lika många gy2-ungdomar att de hoppar över frukosten ”i stort sett varje dag”. Det är mindre vanligt att hoppa över lunch och middag/kvällsmat, men i åk8 gäller det likväl 8 respektive 6 procent, och i gy2 något mindre andelar.

Vidgar vi den här beskrivningen till att gälla ungdomar som hoppar över måltider *minst flera gånger i veckan*, vilket kan resultera i nog så stor energibrist för att kunna orka med både skola och fritidsaktiviteter, är det ungefär var fjärde åk8-ungdom och var tredje gy2-ungdom som ofta har hoppat över frukosten (diagram 7.24). I åk8 gäller vidare att var femte frekvent hoppar över lunchen och var tionde kvällsmaten. Ifråga om kvällsmaten är resultatet ungefär detsamma för gy2-ungdomarna, där dock lunchen tycks ha en lite starkare ställning.

I båda åldersgrupperna är det vanligare att tjejerna hoppar över måltider än killarna – i åk8 gäller det särskilt frukosten, i det lite osäkrare gy2-underlaget gäller det särskilt lunchen.

Diagram 7.24 Hoppa över måltider minst flera gånger i veckan, efter kön, åk8 respektive gy2

Enkätfråga: *Hur ofta händer det att du hoppar över följande måltider?*

Svarsalternativ: *Sällan eller aldrig; Någon eller några gånger i månaden; En gång i veckan; Flera gånger i veckan; I stort sett varje dag.*

Diagrammet visar andelen som svarar att de hoppar över måltiden minst flera gånger i veckan.

Gymnasieresultaten ska tolkas försiktigt mot bakgrund av bortfallet i målgruppen; därför redovisas inte siffror i dessa staplar.

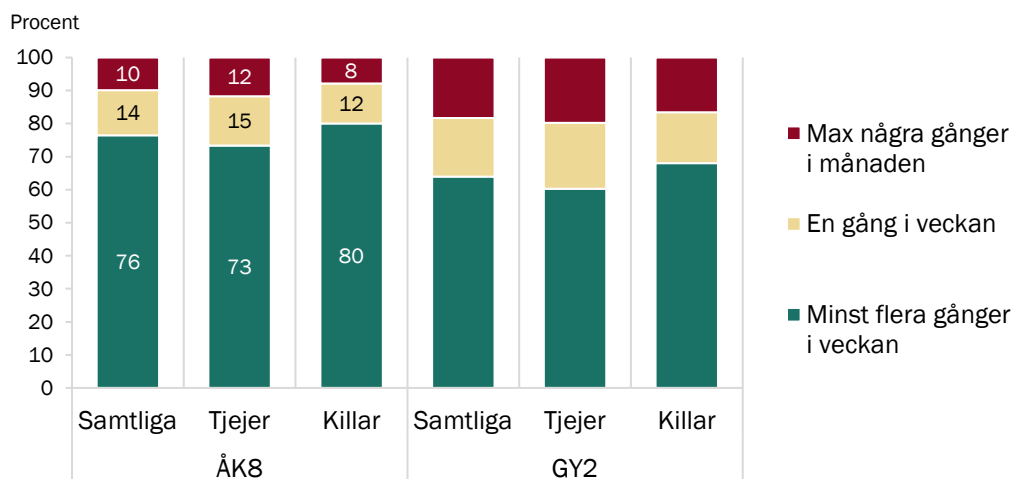
En vardaglig vana med stor betydelse för hälsan handlar om träning. I Lupp-enkäten ingår frågan ”Hur ofta brukar du träna så att du blir andfådd eller svettas?”, följt av anvisningen att ungdomarna i sitt svar ska tänka in träning både i och utanför skolan. Ungefär tre av fyra åk8-ungdomar uppger att de tränar minst flera gånger i veckan, medan andelen är mindre i gymnasiegruppen (diagram 7.25). Det senare

resultatet är osäkert men skillnaden mellan åldersgrupperna bekräftas av tidigare Lupp-analyser.

Omvänt svarar var tionde åk8-ungdom att hen tränar som mest några eller några gånger i månaden – och gy2-resultaten indikerar att det kan handla om nästan var femte i den åldersgruppen.

I båda åldersgrupper är tränar killar mer frekvent än tjejer.

Diagram 7.25 Träningsvanor efter kön, åk8 respektive gy2

Enkätfråga: *Hur ofta brukar du träna så att du blir andfådd eller svettas? Tänk på träning både i och utanför skolan.*

Svarsalternativ: *I stort sett varje dag; Flera gånger i veckan; En gång i veckan; Någon eller några gånger i månaden; Sällan eller aldrig.*

I diagrammet är de två mest frekventa respektive de två minst frekventa svarsalternativen sammanslagna.

Gymnasieresultaten ska tolkas försiktigt mot bakgrund av bortfallet i målgruppen; därför redovisas inte siffror i dessa staplar.

De här resultaten sammantaget innebär att tjejer i högre grad både hoppar över måltider och avstår från regelbunden träning. I vilken grad är det samma individer som uppvisar båda dessa riskfaktorer för hälsan?

Med analysen avgränsad till årkurs 8 kan vi konstatera att det hos både tjejer och killar är en förhållandevis liten andel som utgör en dubbel riskgrupp i sammanhanget, det vill säga genom att varken träna eller äta regelbundet. Andelen åk8-tjejer som tränar max några gånger i månaden och även hoppar över lunchen minst flera gånger i veckan är 4 procent (tabell 7.3). Motsvarande andel killar är 3 procent. De flesta som hoppar över lunchen tränar åtminstone en gång i veckan.

Tabell 7.3 Träningsvanor i relation till lunchvanor, tjejer och killar, åk8 (totalprocent)

	Tjejer (100 procent)		Killar (100 procent)	
	Hoppar över lunch minst flera ggr/v	Mer sällan/ inte alls	Hoppar över lunch minst flera ggr/v	Mer sällan/ inte alls
Tränar max några gånger i månaden	4	7	3	5
Tränar minst varje vecka	20	69	16	76

För enkätfrågornas formulering, se diagram 7.24 och 7.25.

Tabellens procentandelar summerar till 100 procent för tjejer och killar var för sig.

Den dubbla riskgruppen i hälsosammanhanget är alltså förhållandevis liten, men det är samtidigt en grupp som Lupp-resultaten pekar ut som just en riskgrupp. I svarsunderlaget återfinns 125 åk8-ungdomar som uppger att de hoppar över lunchen minst flera gånger i veckan – och tränar som mest några gånger i månaden. I denna grupp är det bara lite mer än var tredje, 37 procent, som skattar sin hälsa som ganska/mycket bra (tabell 7.4). De som mer sällan hoppar över lunchen skattar generellt sin hälsa bättre. Det gäller även dem som inte tränar regelbundet, 65 procent, men i gruppen som dessutom tränar regelbundet är hälsan ännu bättre, 84 procent. De som tränar regelbundet men ofta hoppar över lunchen tenderar däremot att ha sämre hälsa; andelen här är 64 procent, vilket är jämförbart med gruppen som äter regelbunden lunch men inte tränar.

Tabell 7.4 Andel åk8-ungdomar med god självskattad hälsa utifrån träningsvana i kombination med lunchvana (procent)

	Hoppar över lunch minst flera ggr/v	Hoppar över lunch max några gånger i månaden
Tränar max några gånger i månaden	37 (n=125)	65 (n=176)
Tränar minst flera gånger i veckan	64 (n=518)	84 (n=1 877)

För enkätfrågornas formulering, se diagram 7.24 och 7.25.

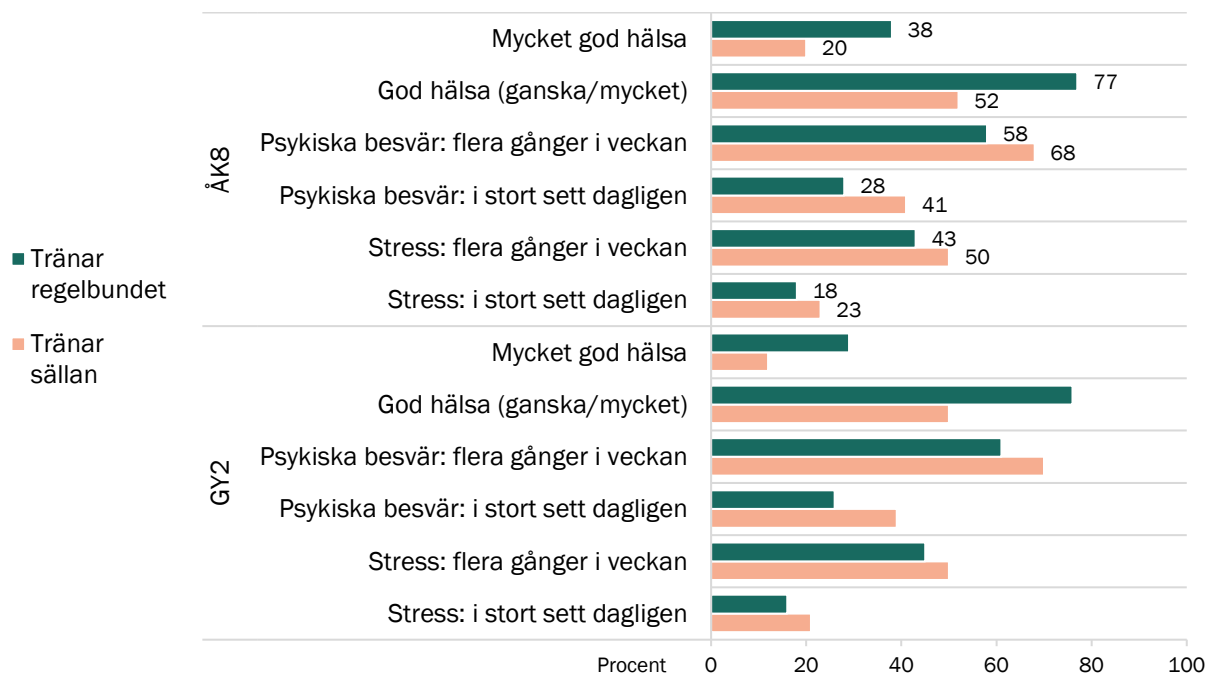
Tabellen fokuserar på "ytterlighetsgrupperna" och redovisar inte "mellangrupperna" som svarar att de tränar en gång i veckan respektive som hoppar över lunchen en gång i veckan.

I det följande lägger vi matvanorna åt sidan och fokuserar på motionens koppling till ungdomarnas hälsa och hälsobesvär, som var tydlig i våra analyser av Lupp 2017. I både åk8 och gy2 är det 2020 nästan dubbelt så många som beskriver en *mycket* bra hälsa bland de som tränar flera gånger i veckan jämfört med de som tränar max några gånger i månaden (diagram 7.26).

Andelen med någon typ av psykiska besvär (se sidan 161) är också mindre i gruppen som tränar regelbundet, särskilt när det gäller dagliga besvär – i åk8 gäller det 28

mot 41 procent. Träning tycks i viss mån ha specifikt stressreducerande vinster, men sambandet är mindre här jämfört med det bredare måttet på psykiska besvär. De lite mer osäkra gymnasieresultaten speglar förhållandena i åk8.

Diagram 7.26 Hälsa och psykiska besvär utifrån träningsvanor, åk8 och gy2

"Tränar regelbundet" avser träning minst flera gånger i veckan; "tränar sällan" avser träning max några gånger i månaden. (Ungdomar som tränar en gång i veckan ingår inte i analysen.)

Med psykiska besvär avses andelen som uppger att de minst flera gånger i veckan har minst ett av sex psykosomatiska hälsobesvär (se diagram 7.9).

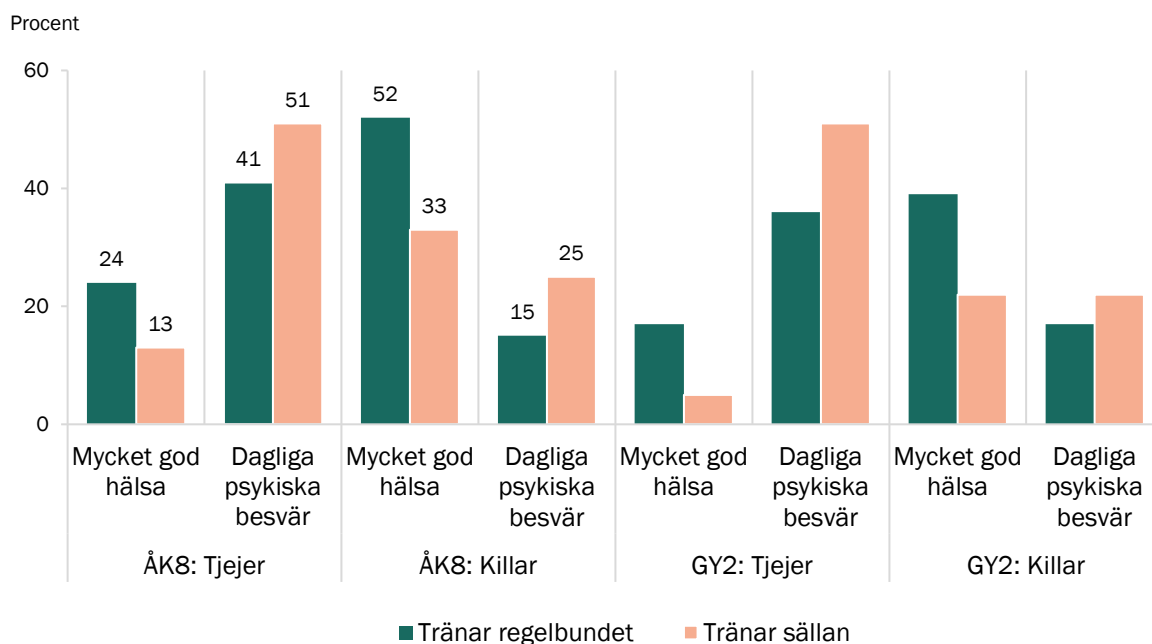
För en beskrivning av den övergripande hälsofrågan, se diagram 7.1.

Resultaten baseras på som minst 361 åk8-svar och 333 gy2-svar (ungdomar som tränar sällan, vilket motsvarar max några gånger i månaden).

Gymnasieresultaten ska tolkas försiktigt mot bakgrund av bortfallet i målgruppen; därför redovisas inte siffror i dessa staplar.

Utifrån de stora könsskillnaderna ifråga om hälsa bör sambandet analyseras vidare med hänsyn till kön. Vi finner då att sambandets styrka varierar för tjejer och killar beroende på hälsomått och mellan de två åldersgrupperna. Sett till de säkrare åk8-resultaten är sambandet mellan träning och självskattad (mycket god) hälsa starkast för tjejerna, och mellan träning och psykiska besvär starkast för killarna (diagram 7.27). I gruppen åk8-tjejer som tränar som mest några gånger i månaden är det bara 13 procent som beskriver sin hälsa som mycket bra. Andelen är liten även i gruppen åk8-tjejer som tränar regelbundet men den är likväl närmare dubbelt så stor (24 procent). Det är relativt sett få killar som rapporterar dagliga psykiska besvär (i genomsnitt 17 procent, mot 43 procent av tjejerna), men i gruppen sällan-tränare gäller det var fjärde.

Diagram 7.27 Mycket god hälsa respektive dagliga psykiska besvär, utifrån träningsvanor, tjejer respektive killar, åk8 och gy2 (procent)

Diagrammet visar andelen som svarar att deras hälsa är mycket bra respektive att de "i stort sett varje dag" har minst någon typ av psykiskt besvär. Se i övrigt diagram 7.26.

"Tränar regelbundet" avser träning minst flera gånger i veckan; "tränar sällan" avser träning max några gånger i månaden. (Ungdomar som tränar en gång i veckan ingår inte i analysen.)

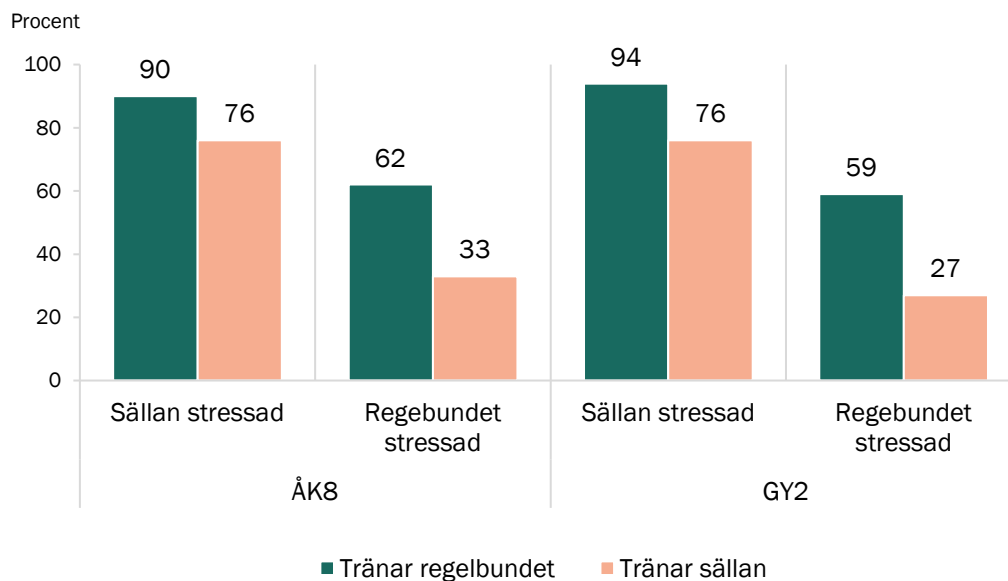
Resultaten baseras på som minst 137 svar (gruppen åk8-killar som tränar sällan).

Gymnasieresultaten ska tolkas försiktigt mot bakgrund av bortfallet i målgruppen; därför redovisas inte siffror i dessa staplar.

Även om fysisk träning rent biologiskt belönar hjärnan med stressreducerande hormoner och motverkar stress, kan vardagslivet runtomkring innebära att träning kan vara ytterligare en aktivitet i ett redan välfyllt schema och därmed också bidra till stress (Hiltunen 2017). Det är därför intressant att beskriva hur stress *i kombination med* träning tycks påverka ungas hälsa.

Inte oväntat finner vi bäst självskattad hälsa i gruppen som sällan är stressad och tränar regelbundet; här beskriver 90 procent av åk8-ungdomarna att de har en ganska eller mycket bra hälsa (diagram 7.28). Sambandet förtäljer inte i vilken grad den begränsade stressen kan vara ett resultat av deras träning. I gruppen som tvärtom besväras av regelbunden stress är det dock nästan dubbelt så vanligt med en god självskattad hälsa hos ungdomarna som tränar regelbundet jämfört med gruppen som tränar sällan. Resultaten går i linje med dem från Lupp 2017 och pekar på att träning generellt är ett bra sätt för ungdomar att undvika ohälsa kopplad till stress.

Diagram 7.28 God självskattad hälsa utifrån stress och träningsvanor, åk8 och gy2

Diagrammet visar andelen som uppger att de har ganska eller mycket god hälsa (se diagram 9.1). "Tränar regelbundet" avser träning minst flera gånger i veckan; "tränar sällan" avser träning max några gånger i månaden. (Ungdomar som tränar en gång i veckan ingår inte i analysen.) Minsta antal svar per svarsgrupp är 111 i åk8, 100 i gy2 (sällan stressade och tränar sällan). Sällan stressad respektive träning motsvarar som mest några gånger i månaden.

Riskgruppen ungdomar som är regelbundet stressade men tränar sällan (som mest några gånger i månaden) utgör 5 procent av åk8-ungdomarna. Gruppen är vanligare bland tjejer än killar: 7 respektive 2 procent. Hos dessa tjejer och killar är andelen med god självskattad hälsa bara 21 procent (tjejerna) respektive 44 procent (killarna).

Ur ett främjande perspektiv kan det vara värt att notera att även gruppen som både tränar och är stressade regelbundet är väsentligt vanligare bland tjejer än killar: 45 procent mot 20 procent (var tredje totalt). Här är andelen med god självskattad hälsa 52 procent (tjejerna) respektive 75 procent (killarna). Det kan noteras att andelen i denna grupp som lyfter fram skolan som orsak till hälsobesvär är större än genomsnittet: 86 procent av tjejerna och 76 procent av killarna, att jämföra med genomsnittet på 78 respektive 59 procent (se diagram 7.13). Resultaten antyder att detta är en grupp som anstränger sig för att hinna med både träning och skola men att det kostar på.

Hälsans bestämningsfaktorer

I det här kapitlet har vi beskrivit hälsan bland de skolungdomar i Göteborgsregionen som har deltagit i Lupp-undersökningen, och analyserat hur olika samhälleliga förutsättningar, levnadsförhållanden, sociala sammanhang och levnadsvanor ser ut att påverka deras hälsa och förekomsten av psykiska besvär. Dessa faktorer sammantaget beskrivs ofta som hälsans bestämningsfaktorer, vilket kan illustreras med hjälp av Folkhälsomyndighetens bild som vi återger i figur 7.3.

Figur 7.3 Hälsans bestämningsfaktorer (Folkhälsomyndigheten 2021b, s. 17)

Källa: Dahlgren och Whitehead 1991, bearbetad av Folkhälsomyndigheten 2021.

I tidigare avsnitt har vi visat hur olika typer av faktorer kopplade till individen i varierande grad hänger samman med hälsa, *analyserade var för sig*. Hittills har vi bara i enskilda delar tagit hänsyn till att individers hälsa påverkas av olika faktorer i samspel.

För att kunna värdera vilka faktorer som på självständig grund kan förklara ungdomars hälsa ska vi slutligen ta ett helhetsgrepp om ungdomarnas livssituation och hälsa genom att ställa olika typer av erfarenheter och egenskaper mot varandra i en regressionsanalys. Vi lutar oss både mot liknande analyser av Lupp 2013 och Lupp 2017 och mot de resultat från Lupp 2020 som vi presenterat i kapitlets tidigare avsnitt. Utöver åtta faktorer som har beskrivits i det här kapitlet har vi inkluderat ytterligare två som rör dels hur nöjda ungdomarna är med sin fritid, dels deras förtroende för vuxna i allmänhet (se vidare kapitel 5).

Vår statistiska metod är en logistisk regressionsanalys där den beroende variabeln, ungdomarnas självskattade hälsa, behandlas som en ”antingen-eller-faktor”. Vi undersöker förutsättningarna för en ganska/mycket bra hälsa – eller inte. En ”inte” bra hälsa kan alltså handla om en dålig hälsa eller att hälsan varken är bra eller dålig (se diagram 7.1.) Vi har valt att behandla även de möjliga orsaksfaktorerna som antingen-eller-förhållanden. Analysen är avgränsad till årskurs 8.

Med siktet inställt på en åtminstone ganska god självskattad hälsa bland åk8-ungdomarna – vilka är då de förhållanden som särskilt riskerar göra så att individen

inte når dit? Och en lika angelägen fråga: Vilka förhållanden är särskilt främjande för hälsan? Vi börjar med det främjande perspektivet.

Friskfaktorer

Resultaten från analysen visar att den starkast främjande faktorn handlar om den övergripande skolsituationen. Chansen att hitta en åk8-elev som tycker sig må åtminstone ganska bra ökar tydligast om vi vänder oss till någon som är nöjd med skolan. Den så kallade oddskvoten är 2,6 (tabell 7.5). Det innebär, förenklat, att chansen att hitta en ungdom med bra hälsa är 2,6 gånger så stor i gruppen som är åtminstone ganska nöjd med skolan, jämfört med den som inte är det. Detta gäller *oavsett* vad som karakteriserar ungdomen i övrigt, det vill säga sett till de förhållanden som omfattas av vår analysmodell (redovisade i tabell 7.5). En bra skolsituation kan alltså beskrivas som en mycket tydlig friskfaktor, vilket också ligger i linje med tidigare forskning. Vi ser också att faktorns betydelse blir ännu tydligare när vi analyserar tjejer och killar var för sig.

Jämfört med analyserna av enkätsvaren i Lupp 2017 tycks skolan 2020 vara en ännu viktigare faktor än då. År 2017 hade att vara nöjd med sin fritid en ännu starkare förklaringskraft än skolan. Men det handlar snarare om att skolan har blivit ännu viktigare, medan fritiden fortsatt är ungefär lika viktig. Detta är tydligast hos tjejerna. Däremot tycks ett föreningsmedlemskap ha minskat i betydelse när vi tar hänsyn till övriga faktorer. Det kom ut som en friskfaktor i vår modell över förklaringsfaktorer 2017 men har inte längre signifikant betydelse i vår modell 2020.

En faktor som däremot tycks ha blivit ännu viktigare jämfört med 2017 är regelbunden träning, något som kan sägas ungefär fördubbla chansen till en god hälsa för en åk8-ungdom.

Förtroende för vuxna i allmänhet är en friskfaktor för såväl tjejer som killar, medan en bra familjrelation kommer ut som mycket viktig för tjejers självskattade hälsa men däremot inte har signifikant självständig förklaringskraft när det kommer till killarnas hälsa (jämför diagram 7.17 som visar att även det bivariata sambandet är svagare).

Riskfaktorer

När vi i stället fokuserar på riskfaktorer för ungdomars hälsa handlar den allra tydligaste riskfaktorn om regelbunden stress. Det är inte självklart att se stress som något separat från hälsa, men vi har valt att behandla det som en möjlig riskfaktor i analysmodellen. Chansen att hitta en åk8-elev som ger uttryck för en åtminstone ganska bra hälsa kan sägas vara ungefär fem gånger så liten om eleven känner sig stressad minst flera gånger i veckan.

Men det finns även flera andra tydliga riskfaktorer. Det är grovt räknat hälften så sannolikt att finna god hälsa hos en åk8-ungdom som har blivit mobbad under en längre period, eller hos en ungdom som hoppar över lunchen (minst flera gånger i veckan) eller som oroar sig för sina föräldrars ekonomi. En erfarenhet av brott eller hot (under det senaste halvåret) är också en riskfaktor, men den svagaste faktorn av dem som vi har inkluderat i modellen. För killarna saknar den signifikant, självständig förklaringskraft. Detsamma gäller oro för föräldrarnas ekonomi när vi prövar analysmodellen på killar och tjejer var för sig.

Tabell 7.5 Hälsans bestämningsfaktorer i årskurs 8

		Samtliga	Tjejer	Killar
Friskfaktorer:	Nöjd med skolan	2,6	2,7	2,8
	Nöjd med fritiden	2,2	2,4	2,0
	Regelbunden träning	2,1	2,0	2,3
	Förtroende för vuxna	2,0	1,9	1,9
	Nöjd med familjen	1,9	3,1	-,1
Riskfaktorer:	Utsatt för hot/brott	0,77	0,59	-,1
	Oro för föräldrars ekonomi	0,58	-,1	-,1
	Hoppar över lunch regelbundet	0,54	0,53	0,60
	Mobbning under längre period	0,45	0,50	0,40
	Regelbunden stress	0,20	0,25	0,30

Modellen baseras på en logistisk regression där faktorernas förklaringskraft redovisas genom oddskvoter. Variablerna är i samtliga fall dikotoma (d.v.s. har bara två värden, 0 eller 1, antingen gäller förutsättningen eller inte. För variablernas konstruktion och enkätfrågornas lydelse, se rapportens diagram 5.1,5.17, 7.7, 7.9, 7.14, 7.16, 7.18, 7.24, 7.25 och 9.1.

En oddskvot över 1 innebär att chansen ökar att i gruppen finna unga som är nöjda med skolan etc.; en oddskvot under 1 innebär att chansen minskar. Modellens totala förklaringskraft är, mätt i Nagelkerke, 0,39 för samtliga ungdomar; för enbart tjejer 0,39; för enbart killar 0,26.

Samtliga ingående faktorer har signifikant betydelse på 98-procentig säkerhetsnivå.

Det finns alltså anledning att både stärka ungdomars hälsa och motverka ohälsa på flera olika fronter i relation till ungas livssituation. Skolan framstår som en central arena – både utifrån dess potential att främja ungdomarnas hälsa (den starkaste friskfaktorn i analysmodellen) och som en möjlig källa till ohälsosam stress (den starkaste riskfaktorn).

I vissa avseenden tycks det finnas anledning att betrakta tjejers och killars situation på lite olika sätt. Tjejers hälsa tycks, generellt sett, vara tydligare knuten till sociala förhållanden medan skolsituationen tycks mer avgörande för killars hälsa. Samtidigt är den mer utbredda ohälsan hos tjejer för många relaterad till stress, som både tjejer och killar i hög grad kopplar till skolan – och stress är ett betydligt vanligare besvär bland tjejer än killar. Det här är förhållanden som indikerar att annat i skolan kan väga upp särskilt för tjejerna, exempelvis de sociala relationerna.

Utöver könsskillnader har vi kunnat beskriva hur andra individegenskaper och individförhållanden tycks bidra till ungas hälsa och ohälsa. Det är viktigt att betona att den bild som vi på olika sätt har kunnat ge av hälsans bestämningsfaktorer är en *generell* bild och att den sammanfattande förklaringsmodellen ovan passar mer eller mindre väl på enskilda individer. Även om svarsunderlaget är litet vill vi också påminna om att den grupp som beskriver sig som annat än tjej eller kille tenderar att må sämre än både tjejer och killar.

Beträffande resultaten av vår analysmodell ska också sägas att variablernas konstruktion kan påverka vilka faktorer som faller ut som viktigast i en enskild analys. De beskrivna risk- och friskfaktorerna ska tolkas som dimensioner i ungas livssituation snarare än absoluta förhållanden.

Ytterligare en komplicerande faktor är att relationen mellan de olika faktorerna och (självskattad) hälsa är dubbelriktad. Hälsa är inte bara ett "resultat" utan en faktor som bidrar till förutsättningarna för sådant som en meningsfull fritid och lärande i skolan, vilket vi också undersökt och diskuterat i rapportens tidigare kapitel.

En positiv reflektion är att flera av hälsans bestämningsfaktorer är möjliga att påverka. Det gör det angeläget att stärka det främjande och förebyggande arbetet för att förbättra ungas hälsa. I rapportens sista kapitel ska vi ge några förslag på detta.

8. Hur förändrades ungas liv under covid-19-pandemin?

Hösten 2020 och hela läsåret 20/21 var en speciell tid för skolungdomar och då särskilt för gymnasieungdomar. Det började redan på våren 2020 när smittspridningen av covid-19 tog fart och restriktioner infördes för större arrangemang och sammankomster. Restriktioner för skolan, föreningslivet, olika typer av aktiviteter och sammankomster fick direkta följder för de ungas livssituation. Även om det under pandemins inledande faser i första hand var äldre som insjuknade förekom smitta och sjukdom även bland unga. Unga påverkades även indirekt av pandemin, exempelvis av föräldrars förändrade arbetsförhållanden och umgängesrestriktioner i relation till äldre släktingar och andra riskgrupper. En del drabbades av nära anhörigas eller vänners sjukdom eller dödsfall. Barnombudsmannen (2021) konstaterar i sin rapport att pandemin har fått stora konsekvenser för barns rättigheter enligt barnkonventionen, både vad gäller rätten till liv, överlevnad samt utveckling och rätten till bästa uppnåeliga hälsa.

I kapitel 6 och 7 har vi använt några av resultaten från Lupp-enkätens frågor om pandemin i analyserna inriktade på skola och hälsa. I det här kapitlet ger vi en bredare och fördjupad bild av hur pandemin uppfattades av ungdomarna, utifrån de erfarenheter de hade när de besvarade enkäten hösten 2020. Till grund för analyserna ligger den särskilda pandemifrågan i Lupp 2020 om upplevda förändringar inom nio olika livsområden.

Förändrad skolsituation – framför allt i gymnasiet

Under hösten 2020 bedrev flertalet gymnasieskolor i Göteborgsregionen en mix av skolförlagd undervisning och distansundervisning. Distansundervisning tillämpades i första hand i årskurs 2 och 3. Skolor som ger program med många praktiska moment bedrev undervisning som vanligt i början av hösten.

I flera skolor infördes distansundervisning först i slutet av november till följd av nya nationella riktlinjer från och med den 23 november. Med fokus på kommunerna i Göteborgsregionen som genomförde Lupp 2020 var det i första hand elever på gymnasieskolor i Härryda, Kungälv och Stenungsund, samt elever som pendlade till en skola i Göteborg, som fick distansundervisning i någon form. Eleverna på gymnasierna i Ale, Kungsbacka och Partille hade i normalfallet skolförlagd undervisning. I Mölndal varierade det mellan de tre gymnasieskolorna men även i dessa bedrevs i första hand skolförlagd undervisning under perioden.¹¹³

Det var alltså långt från alla gymnasieungdomar som när de besvarade Lupp-enkäten under oktober–november 2020 hade aktuell erfarenhet av distansarbete. Deras sommarlov hade därtill präglats av en lägre smittspridning och mildare restriktioner. Samtidigt hade alla upplevt en annorlunda skoltid under vårterminen,

då alla gymnasieskolor gick över till distansundervisning från den 8 mars 2020. Studentfirandet för kamrater eller syskon på årskurs 3 kunde inte heller genomföras som vanligt. Under hösten hade skolorna också svårt att genomföra arbetsplatsförlagt lärande (APL) på yrkesprogrammen, särskilt för elever inom vård och omsorg men också inom restaurang, livsmedel, hotell och turism. För elever på skolor i Göteborg upphörde APL helt medan vissa skolor i andra kommuner erbjöd utbildningsalternativ (exempelvis i Mölndal) eller genomförde delar av ordinarie APL (gymnasieskolor i Kungsbacka, Partille och Stenungsund).

För elever med distansundervisning kan moment i undervisningen ha behövt skjutas upp eller genomföras på andra sätt än tidigare. Lärmiljön i skolan har haft helt andra förutsättningar än tidigare. I enkätundersökningar och intervjuer med elever framkommer att distansundervisningen har påverkat elevernas mående och lärande på olika negativa sätt (Specialpedagogiska skolmyndigheten 2021; Åkerfelt & Hermansson 2021; Sveriges elevkårer 2020; Granbom 2020; Henning Loeb & Windsor 2020). Från dessa studier kan vi ge följande exempel på negativa konsekvenser av distansundervisningen för elevernas lärande:

- sämre lärarstöd och kommunikation kring undervisningen
- svårigheter att samarbeta och diskutera med andra elever
- avsaknad av lärare/kamrater som ”pushar”
- känsla av ensamhet i sitt lärande, risken att fastna och tappa fokus
- minskad motivation för skolarbetet (även kopplat till isolation och sämre mående)
- svårigheter i lärandet i enskilda ämnen, särskilt i svenska som andraspråk men även i ämnen som matematik och fysik
- svårigheter att visa sina kunskaper – med oro för prov och examinationer
- fokus på att utföra uppgifter snarare än att utveckla kunskap, förståelse och färdigheter
- minskad delaktighet och inflytande
- sämre förutsättningar i arbetsmiljön på grund av sådant som trångboddhet och dålig nätverksuppkoppling.

Den Specialpedagogiska skolmyndigheten (2021) drar slutsatsen att elever med behov av extra anpassningar och stöd kan ha påverkats mer negativt än andra och att det kan ha bidragit till minskad likvärdighet i svensk skola. Även Skolverket (2021d) befarar att inte alla elever har fått de kunskaper och färdigheter de normalt sett skulle ha fått. Det gäller särskilt elever med behov av mer direktkontakt med lärare och som i sitt lärande behöver mer av praktiska tillämpningar och interaktion.

Skolverket (2021d) konstaterar i sin samlade bild från de delstudier som gjorts av pandemins konsekvenser för skolväsendet att närvaro i för- och grundskola i perioder varit lägre än vanligt medan gymnasieelevernas närvaro på distans periodvis varit högre än normalt. Rektorer uttrycker samtidigt en tveksamhet vad gäller kvaliteteten och engagemanget i närvaron. Däremot har inte, ännu, konstaterats några negativa effekter på skolresultat i form av betyg. En bidragande orsak skulle dock kunna vara svårigheten för lärare att betygsätta med samma tillförlitlighet som normalt och den risk som intervjuade rektorer ser i en möjlig tendens att ”hellre fria än fälla” om det

väger mellan två betyg. Skolverket bedömer att det fortfarande kan finnas risk för ett "kunskapstapp", och elevernas kunskapsutveckling har kartlagts under hösten 2021 (Skolverket 2022, kommande).

Vid sidan av själva skolverksamheten har Folkhälsomyndigheten (2021c) genom en enkät som genomfördes hösten 2020 uppmärksammat att insatser för läxhjälp och ungdomsverksamhet på gymnasiet generellt minskade under pandemin.

Utöver utmaningarna att skapa bra lärmiljöer för berörda elever under perioder av distansundervisning har elever vittnat om att den sociala isoleringen, och att inte kunna träffa sina skolkompisar som de brukar, har inverkat på deras psykiska mående. Distansundervisning tycks i kombination med avsaknad av kamrater och delaktighet i ett socialt sammanhang ha lett till motivationsbrist för många elever som i sin tur kan leda till ohälsa. Det finns signaler om att ohälsan under perioder av distansundervisning har tilltagit bland elever som är särskilt utsatta vid ökad isolering (Specialpedagogiska skolmyndigheten 2021). Ohälsan är ett tema vi kommer att återkomma till längre fram.

Mindre påverkan på högstadiet

I högstadiet hade skolorna normalt undervisning på plats i skolan. Även här kunde dock lokala smittoutbrott medföra att enskilda klasser fick distansundervisning under avgränsade perioder. Enligt Skolverkets uppföljning påverkades skolan även mer generellt genom en ökad frånvaro bland elever och lärare, särskilt i början av pandemin (Skolverket 2021d; slutsatserna är baserade på ett mindre antal skolor). Med lärares ökade sjukfrånvaro har eleverna i högre grad haft vikarier i skolan. Inom Göteborgsregionen kan noteras en tydlig uppgång i sjukfrånvaro bland lärare på grundskolan, däremot inte på gymnasiet (*Nyckeltal Personhälsa 2020*).

Enligt Folkhälsomyndighetens nationella enkät riktad till grundskolebarn i åldrarna 11–15 år, som genomfördes under november–december 2020, uppgav dock inte mer än vart tionde barn att pandemin påverkade deras skolarbete ganska mycket eller mycket (Folkhälsomyndigheten 2021d). Det gällde tjejer såväl som killar.

En förändrad fritid

För perioden september – november 2020 beskriver Folkhälsomyndigheten att covid-19-pandemin inneburit att verksamheter som kulturskola, fritids- och ungdomsgårdar samt föreningsliv ställde om sina verksamheter (se vidare Folkhälsomyndigheten 2021b, 2021c). Även förändringar inom socialtjänst, fältverksamhet, bibliotek och idrottsanläggningar berörde unga. Därtill påverkade förändringar inom civilsamhället verksamheter i studieförbund, trossamfund, idrottsorganisationer och andra typer av föreningar.

Omställningen gällde både minskad och ökad verksamhet samt förändringar av hur aktiviteter utformades. En typ av förändring var begränsningar av antal besökare på fritidsgårdar och kultur- och idrottsaktiviteter. Exempel på insatser som minskade (genom att verksamheter stängde, pausade eller drog ned) var gratis sommarlovsaktiviteter, feriearbete, kultur- och idrottsaktiviteter samt uppsökande arbete och riktade insatser som fältassistenter gör i skolan och på fritidsgårdar. Fritids- och ungdomsgårdar fick ibland stängas ned under perioder på grund av att personalen var sjuk eller för att de tagits i anspråk för arbete inom vården. Exempel

på insatser som tvärtom ökade på vissa håll var sommarlovsverksamheter av olika slag (till exempel gratis simskola), utökat program på fritidsgårdar, uppsökande fritids- och fältverksamhet samt ökad vuxennärvaro i offentlig miljö. Trots stora svårigheter på grund av pandemin förekom det särskilda satsningar på att erbjuda möjligheter till feriearbete. Insatser för ökad fysisk aktivitet uppges ha anpassats till förutsättningarna under pandemin (Folkhälsomyndigheten 2021b, 2021c).

Även om kommuner och civilsamhälle på flera håll, och på olika sätt, försökt erbjuda alternativ till aktiviteter och sammanhang under pandemin påverkades ungas möjlighet till en aktiv fritid. Det är svårt att säga något entydigt om konsekvenserna av detta. Eftersom det under pandemins olika faser har varit svårt att ange något bestämt om hur långvariga restriktionerna skulle bli, är det rimligt att anta att restriktionerna kan ha skapat en osäkerhet bland vissa unga om deras fritidssituation, möjligheter att umgås med kamrater och ägna sig åt sitt intresse. En sådan osäkerhet lär för de flesta berörda ha varit övervägande negativ, särskilt som fritiden generellt är mycket central för ungas välbefinnande (se vidare kapitel 5).

Enligt Folkhälsomyndighetens enkät från november–december 2020, uppgav hälften av barnen i åldrarna 11–15 år att pandemin påverkade deras fritidsaktiviteter ganska mycket eller mycket (Folkhälsomyndigheten 2021d). Det ska noteras att enkätsvaren inte självklart avsåg en negativ påverkan (se vidare nedan). Andelen tjejer som beskrev en påverkad fritid var något större än andelen killar i alla tre undersökta åldersgrupper, men skillnaden är inte statistiskt säkerställd. På en öppen fråga i enkäten nämndes exempel på försämringar i form av inställda träningar, matcher och andra typer av aktiviteter.

I samma enkät uppgav var tredje åk8-tjej att pandemin påverkat umgänget med kompisar ganska mycket eller mycket – att jämföra med ungefär var femte kille. Könsskillnaden var ännu större bland 13-åringarna men saknades i princip bland 11-åringarna.

En annorlunda tillvaro på flera sätt

Utöver pandemins konkreta påverkan på vardagen i skolan och på fritiden har unga påverkats på många andra sätt, även indirekt. För många föräldrar förändrades arbetssituationen, där en del drabbades av permitteringar eller uppsägningar. Bris (2021) beskriver hur pandemins påverkan på vuxnas mående har skapat en svår och oförutsägbar tillvaro i hemmet för barn. Sjukdom och dödsfall bland anhöriga och vänner är andra erfarenheter som har kunnat bidra till oro och sorg. Genom sociala medier och nyheter har berättelser och information om risker och konsekvenser av viruset kunnat utgöra en annan källa till oro.

I Folkhälsomyndighetens enkät, från november–december 2020, uppgav 70 procent av barnen i grundskolan att de var lite eller mycket oroliga för viruset, att de själva eller någon i deras närhet skulle bli sjuka. Drygt 20 procent uppgav att de var *mycket* oroliga. Bland 15-åringarna uppgav ungefär var tredje tjej att hon var mycket orolig, och knappt var tionde kille. Bland killarna svarade tvärtom fler än var tredje att han *inte* var orolig, mot mindre än var tionde tjej. (Folkhälsomyndigheten 2021d)

Utöver oro och påverkan på skolarbete, fritidsaktiviteter och kompisumgänge som nämnts i tidigare avsnitt, var barnens vanligaste fritextsvar på enkätfrågan från Folkhälsomyndigheten om hur pandemin påverkat dem att de inte kunnat träffa sina

mor- eller farföräldrar eller andra släktingar. Många uppgav också att de inte kunde göra samma saker som de brukade göra och att de inte kunde åka på semester. (Folkhälsomyndigheten 2021d)

Utmaningar för folkhälsan

Hur många unga som smittades av covid-19 i början av pandemin är osäkert eftersom få av dem testade sig. I början av *september 2021* hade mer än 150 000 barn i åldrarna 10–19 år testat positivt för covid-19 (Folkhälsomyndigheten 2021f, s. 9). I relation till antalet invånare i åldersgruppen innebär det en lite större andel än för befolkningen i stort (12,5 mot 10,8 procent; författarnas beräkningar). Få unga har dock fått en allvarlig sjukdom.¹¹⁴

Under pandemins första år var spridningen bland unga mer begränsad. Enligt Folkhälsomyndighetens tillgängliga statistik för perioden mars–september 2020 hade 226 personer 10–19 år varit inskrivna i slutenvård för covid-19.¹¹⁵ I relation till befolkningen motsvarar det 1,9 personer av 10 000 invånare i åldersgruppen, vilket kan jämföras med 21,8 för hela befolkningen. Det var alltså en relativt liten andel ungdomar som hösten 2020 hade drabbats allvarligt av viruset som sådant.

Men ungas hälsa har även påverkats indirekt av virusets spridning och samhällets restriktioner. Folkhälsomyndigheten beskriver att det är ungas levnadsvanor, med avseende på gruppen 16–29 år, som tycks ha förändrats mest under pandemin. Mer stillasittande, ökad konsumtion av snacks och sötsaker är livsstilsförändringar som självrapporterade uppgifter pekar på, men också minskad konsumtion av alkohol (Folkhälsomyndigheten 2021b). Myndigheten hänvisar även till internationell forskning som pekar på en minskad fysisk aktivitet bland barn och gymnasieungdomar (och högskolestudenter) under pandemins första månader.

I en kartläggning av pandemins påverkan på folkhälsoarbetet i landet såg man att just insatser för att öka fysisk aktivitet bland unga annars var exempel på sådant där insatserna hade anpassats efter förutsättningarna (Folkhälsomyndigheten 2021c). Möjligen kunde den fysiska aktiviteten bland unga alltså annars ha varit ännu lägre, åtminstone på lokal nivå där insatser har bedrivits på ett framgångsrikt sätt. Andra omställningar i folkhälsoarbetet som Folkhälsomyndigheten identifierade handlade exempelvis om att filmer med droginformation och sexualundervisning fick ersätta skolbesök och klassbesök på ungdomsmottagningar.

Utmaningar för den psykiska hälsan

Det är lätt att finna skäl till att pandemin kan ha inneburit en utmaning för människors psykiska hälsa. Oro för viruset och för att anhöriga eller en själv ska bli sjuk har vi har berört, liksom oro i familjer där föräldrar har permitterats eller blivit arbetslösa till följd av pandemin. Den sociala isoleringen och minskade kontakter med vänner, inte minst gymnasiekompisar emellan (se ovan), är andra möjliga skäl.

För befolkningen som helhet gör Folkhälsomyndigheten i en rapport från september 2021 dock bedömningen att det bara skett små förändringar av den psykiska hälsan under pandemin (Folkhälsomyndigheten 2021e). De betonar samtidigt att det ser olika ut i olika grupper och hänvisar bland annat till en kvalitativ studie som visar att nedstängda verksamheter har lett till ökad ensamhet bland barn

med svåra funktionsnedsättningar och ökad stress för deras föräldrar (Folkhälsomyndigheten 2021b).

Det finns också andra uppgifter som talar för att den psykiska ohälsan i befolkningen har ökat under pandemin. Uppdrag psykisk hälsa (2021, s. 79f.) beskriver ett ökat antal remisser och ett ökat antal patienter inom barn- och ungdomspsykiatri (BUP).

Bris (2021) beskriver en markant ökning av samtal från unga som rörde psykiska besvär under pandemin. Samtal om ångest ökade med 61 procent år 2020 jämfört med föregående år, och samtal om nedstämdhet ökade med 55 procent. Även samtal om fysiskt och psykiskt våld ökade markant, liksom samtal om familjekonflikter och samtal från barn som beskrev hur vuxna mådde sämre till följd av pandemin, framför allt från barn vars föräldrar redan tidigare led av psykisk ohälsa. Bris noterar också att barns tillgång till trygga vuxna utanför hemmet begränsades under 2020.

Med ökad psykisk ohälsa ökar det potentiella behovet av stöd, behandling och vård. Det är förstås en extra utmaning att möta ett sådant behov just under pågående pandemi. Det kan vara en förklaring bakom exempelvis den ökade mängden samtal till Bris under pandemin. Folkhälsomyndigheten konstaterade i sin kartläggning av pandemins konsekvenser för folkhälsoarbetet (Folkhälsomyndigheten 2021c) att ungdomsmottagningarnas verksamhet hade reducerats (exempelvis indragen drop-in-mottagning) samt att insatser inom barn- och ungdomspsykiatri, habilitering och familjehälsa hade minskat eller pausats. Det innebär att det finns en risk att även föräldrar har fått sämre stöd i relation till sina barn. I en studie av barn och ungas erfarenheter i kontakt med socialtjänsten beskrev barnen att samtalskontakt med kurator eller psykolog ofta hade pausats under pandemin (Engwall 2020). Folkhälsomyndigheten (2021c) fann dock även positiva exempel i form av utökade öppettider, högre bemanning i chattar, olika former av digitalt stöd samt att exempelvis ungdomsmottagningar, socialtjänst och fältverksamhet erbjöd utökad stöd per telefon. De fann också exempel på omställningar, bland annat hur elevhälsan hade ställt om till digital mottagning under sommaren, att kuratorer på ungdomsmottagningar tillämpat ”walk and talk” som samtalsform och att uppsökande fältverksamhet anpassats efter förutsättningarna.

Särskilda riskgrupper

Statistiken över dödsfall visar att covid-19-pandemin inte har drabbat befolkningen jämnt. Exempelvis är personer med utländsk bakgrund överrepresenterade bland dödsfallen till följd av pandemin (Folkhälsomyndigheten 2021g).

En internationell studie från Chalmers tekniska högskola (Simon m. fl. 2021), där Göteborg är en av de städer som studerats, visar att områden som redan före pandemin hade det sämst ställt också drabbats mest av pandemin. Smittspridningen har varit större, som en konsekvens av en mer utbredd trångboddhet och att kontaktnära yrken är vanligare i dessa områden. Svårigheter att ta till sig information om råd och direktiv från myndigheterna har också pekats ut som en riskfaktor i dessa områden, särskilt inledningsvis när myndigheternas information i första hand förmedlades på svenska. Innebörden är att de mest utsatta invånarna har drabbats hårdast, att pandemin har återspeglat och förstärkt befintliga ojämlikheter i samhället. Även andra forskare beskriver trångboddhet som en stor riskfaktor i en

pandemi eftersom isolering i och arbete från hemmet blivit så dominerande i den svenska strategin att bekämpa virusets spridning (Grander och Salonen 2020).

Det handlar inte bara om risken för smitta. En faktor som trångboddhet kan ha negativ inverkan exempelvis på ungas möjligheter att studera hemma, vilket har bekräftats av både elever och skolpersonal (Sandberg & Grander 2021).

En annan studie visar att barn och unga från redan utsatta miljöer har drabbats särskilt av pandemin till följd av svag socioekonomisk bakgrund och svagare socialt skyddsnät (Sjögren m. fl. 2021). Skatteverket (2021) har konstaterat att pandemin har ökat inkomstskillnaderna och att minskade arbetsinkomster och arbetslöshet främst har drabbat låginkomsttagare. Länsstyrelserna drar utifrån en kartläggning slutsatsen att redan utsatta familjer har blivit ännu mer utsatta på grund av varsel och uppsägningar och att sämre socioekonomiska förhållanden bidrar till särskild utsatthet och ohälsa (Länsstyrelsen Hallands län 2020).

Att konsekvenserna av pandemin och smittskyddsåtgärderna samspelar med sociala och ekonomiska förhållanden innebär enligt Folkhälsomyndigheten (2021b) en stor utmaning för folkhälsan. Grupper som redan före pandemin hade förhöjd risk för ohälsa har drabbats mest – inom skolan, på arbetsmarknaden och i samhället i stort.

Utöver demografiska förhållanden har Folkhälsomyndigheten (2021b) identifierat ett antal invånargrupper med en förhöjd risk att drabbas av ohälsa på grund av mer utsatta livsvillkor eller levnadsförhållanden. Två av de identifierade grupperna avser specifikt unga: ”barn och unga som lever i familjer med psykisk ohälsa, beroende och/eller våld” samt ensamkommande unga migranter.

Ungas upplevda förändringar i livet på grund av pandemin hösten 2020

Vad säger oss då Lupp-resultaten om ungas upplevelser av pandemin? Finns det skillnader mellan grupper av unga, och vad kan skillnaderna i så fall bero på?

I följande avsnitt sammanfattar och analyserar vi på olika sätt de ungas svar på enkätfrågan om hur de uppfattar att livet har förändrats på grund av pandemin, jämfört med hur livet var före pandemin. Enkätfrågan täcker åtta olika livsområden samt ”livet som helhet”. Vi vill betona att ungdomarnas upplevelser av pandemins konsekvenser utgår från tidpunkten när de besvarade enkäten, det vill säga under perioden oktober–november 2020.

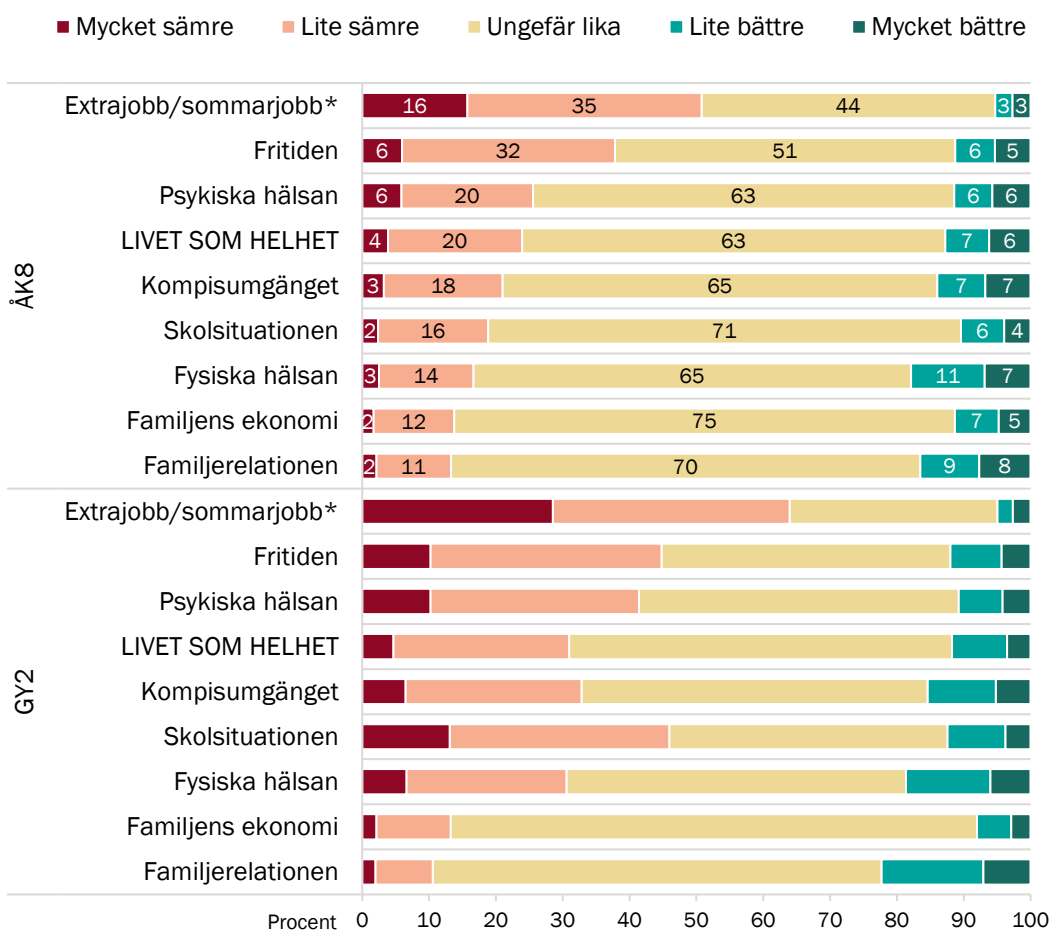
Vi kommer att komplettera de statistiska resultaten med exempel på fritextsvar på den öppna följdfrågan om pandemin som ingick i enkäten: ”Vill du tillägga något om hur Corona-pandemin har påverkat dig?”. Nära 900 åk8-elever och cirka 300 gy2-ungdomar som besvarade enkäten gjorde det, motsvarande 23 respektive 16 procent.¹¹⁶

Kapitlets analys utgår från ett invånarperspektiv i det att de baseras på de ungdomar som bor i någon av de nio GR-kommuner som genomförde Lupp 2020, oavsett var de går i skolan. Resultaten för gymnasiegruppen ska tolkas försiktigt på grund av det större bortfallet i denna grupp (se kapitel 4, sidan 36).

För många är mycket ungefär som tidigare

Det totalt sett vanligaste svaret på enkätfrågan om hur livet har förändrats på grund av pandemin är, kanske något oväntat: ”ungefär lika som innan”. I åk8 är det svaret vanligare än att det skulle ha blivit bättre eller sämre beträffande både skolan, fritiden, kompisumgänget, familjerelationerna, den fysiska hälsan, den psykiska hälsan, ekonomin och livet som helhet. Enkätfrågan fångar dock ett undantag, och det gäller möjligheten till extrajobb/sommarjobb som ungefär hälften tycker har blivit lite eller mycket sämre (diagram 8.1).

Diagram 8.1 Förändrad livssituation på grund av pandemin, åk8 samt jämförelse med gy2

Enkätfråga: Om du tänker på hur det är nu och hur det var innan Corona-pandemin började – På vilket sätt har ditt liv förändrats på grund av Corona-pandemin? följt av nio delfrågor. * Delfrågan lyder: Möjligheten att få ett extrajobb eller sommarjobb. Övriga delfrågor är tydligt personligt riktade genom att de inleds med Min.../Mitt... (första delfrågan Relationen till min familj).

Svarsalternativ: Mycket sämre; Lite sämre; Ungefär lika som innan; Lite bättre; Mycket bättre.

Resultaten baseras på minst 3 527 svar. Bortfallet är störst på frågan om extrajobb/sommarjobb, 5 procent.

Delfrågorna är rangordnade efter andelen som svarat lite/mycket sämre.

Gymnasieresultaten ska tolkas försiktigt mot bakgrund av bortfallet i målgruppen; därför redovisas inte siffror i dessa staplar.

I gy2-gruppen är det fler som upplever en förändrad livskvalitet. Tydligast gäller det möjligheten till jobb, som ungefär dubbelt så många upplever har försämrats än som upplever att den är ”ungefär lika”. Men även fritiden och situationen i skolan upplever fler gymnasieungdomar har försämrats.

Det ska betonas att även den ungdom som inte beskriver en försämring eller förbättring likväl kan uppleva en *förändring* – men att förändringen inte haft några uppenbara negativa eller positiva konsekvenser för en själv. Två åk8-elevs fritextsvar kan exemplifiera detta förhållande:

Pappa måste jobba hemma och det tycker han är jobbigt.

Nej jag tycker inte någonting ändrats eftersom jag oftast bara ändå sitter inomhus och läser om lite vad som helst [...].

Det är heller inte omöjligt att svarsskalans mittalternativ kan ha använts av personer som upplevt att det blivit *både* bättre och sämre inom samma område.

Även om flertalet av åk8-ungdomarna och många av gy2-ungdomarna alltså inte tycker att pandemin har haft konsekvenser för dem inom så många områden, så finns det unga med andra erfarenheter, vilket är något vi återkommer till i ett avsnitt längre fram. Men först ska vi titta närmare på vilka förändringar de unga beskriver inom olika livsområden, vilket i högre grad handlar om försämringar än förbättringar.

Försämrade möjligheter till jobb

Det område i enkätfrågan som allra flest upplever har försämrats på grund av pandemin är alltså möjligheten till extrajobb/sommarjobb: 51 procent av åk8-eleverna tycker att detta har blivit lite eller mycket sämre, 16 procent svarar *mycket* sämre (diagram 8.1). I gy2-gruppen är andelen som tycker att denna möjlighet har försämrats ännu större.

Det kanske förvånar att så många som hälften av åk8-eleverna upplever försämringar beträffande jobb. Enligt svaren på andra frågor i enkäten är det 13 procent av åk8-eleverna som har ett extrajobb ”just nu” och en lika stor andel som hade ett sommarjobb ”i somras” – för var femte åk8-elev gällde något av detta. Som jämförelse uppger drygt 30 procent av gy2-ungdomarna att de har ett extrajobb och 56 procent att de hade ett sommarjobb – och drygt 60 procent någotdera.

I båda åldersgrupper noterar vi dock fler som uppger att de *vill* ha ett extrajobb än som *har* ett, och beträffande sommarjobb var det 10 procent av åk8-eleverna och mer än 20 procent av gy2-ungdomarna som uppger att de sökt men inte lyckats få ett jobb. Var det en följd av pandemin?

Resultaten tyder inte på det. På det stora hela liknar nämligen dessa svarsmönster dem från Lupp 2017. I sex av de sju GR-kommuner som genomfört Lupp både 2017 och 2020 är andelen åk8-ungdomar som haft sommarjobb visserligen (något) mindre 2020.¹¹⁷ Undantaget är Stenungsund – och även där uppger drygt hälften av ungdomarna att möjligheten till jobb försämrats på grund av pandemin. I Stenungsund är dock i stället andelen som haft *extrajobb* klart mindre 2020 än 2017, medan det i övriga kommuner skiljer som mest 4 procentenheter mellan åren. Utifrån de, totalt sett, till synes relativt små förändringarna i ungdomarnas jobbsituation mellan 2017 och 2020 finns det anledning att misstänka att enkätens

pandemifråga – trots att den är personligt ställd – kan fånga in även andrahandserfarenheter från äldre syskon eller vänner, konsekvenser för föräldrar eller för samhället i stort. Det skulle även kunna handla om en oro för den egna möjligheten till jobb framöver. Därutöver är delfrågan om möjligheten till extrajobb/sommarjobb den enda av de nio delfrågorna som inte inleds med ”Min.../Mitt...”, och alltså inte lika tydligt riktas personligt till respondenten (även om den övergripande frågan gäller hur ”ditt liv förändrats”).

Något som stärker hypotesen att frågan har besvarats utifrån annat än personliga erfarenheter är att relativt få fritextsvar om pandemin berör en försämrade möjlighet till jobb, särskilt i årskurs 8. Vi finner också exempel på ungdomar som uppger att möjligheten till jobb har blivit *mycket sämre* men i fritext ändå kommenterar ”Inget har påverkat mig”.

Men för en del unga är erfarenheterna av försämrade jobbmöjligheter personliga och konkreta. Flest sådana beskrivningar härrör från gy2-ungdomar som exempelvis beskriver att de förlorat eller inte kan få extrajobb under pandemin eller hur sommarjobbet inte blev aktuellt. Men det förekommer även åk8-elever som beskriver försämrade jobbmöjligheter för egen del.

Jag blev av med mitt jobb på grund av att jag jobbade inom vården. [gy2]

Blev så sur när jag FICK bekräftad plats på sommarjobb på Rasta [...] redan i februari sen kom corona och förstörde allt!!! [gy2]

[...] svårt att hitta ett jobb [...] [gy2]

Jag fick inte jobb [åk8]

Jag har inte kunnat tjäna pengar på samma sätt som innan, missat snart 12 000 kr [åk8]

Jag har inte fått samma möjligheter till extrajobb och jag har heller inga möjligheter till vecko-/månadspeng från föräldrar. [åk8]

Det förekommer även fritextsvar som syftar på försämrade *framtida* jobbmöjligheter, vilket stärker vår hypotes att även en del andra svar om upplevda försämrade jobbmöjligheter kan vara framåtsyftande. Dessa svar har dock hittats i gymnasiegruppen:

Att den pandemin tar slut att jag behöver jobb efter gymnasiet [gy2]

Försämrar min utbildning eftersom jag går hantverksprogram och har missat mycket vilket gör att jag kommer ha mycket svårare att få jobb. :([gy2]

Utifrån svårigheterna på flera skolor att genomföra arbetsplatsförlagt lärande (se kapitlets inledande avsnitt) är det rimligt att tänka sig att elever på yrkesprogram, som i exemplet ovan, har fler erfarenheter av detta slag och kanske därför även är mer oroliga för den framtida jobbsituationen. Dock är andelen gymnasieungdomar som upplever försämrade möjligheter till jobb ungefär densamma på högskoleförberedande program som på yrkesprogram; andelen är till och med något större i den första gruppen: 65 mot 61 procent.

Försämringar inom andra livsområden

Det livsområde som kommer på andra plats när resultaten rangordnas efter andelen ungdomar som beskriver negativa konsekvenser av pandemin är fritiden: 38 procent av åk8-ungdomarna tycker att fritiden har försämrats på grund av pandemin – 32 procent svarar att den blivit *lite* sämre, 6 procent *mycket* sämre (diagram 8.1).

På en nära delad tredjeplats hittar vi den psykiska hälsan, som ungefär var fjärde åk8-ungdom upplever har försämrats (25 procent). Därefter upplever omkring var femte försämringar beträffande kompisumgänget, skolsituationen och den fysiska hälsan (cirka 20 procent) samt 13–14 procent beträffande ekonomin och relationen till familjen.

I jämförelsen mellan åk8- och gy2-ungdomarnas upplevelser är den största skillnaden att gymnasieungdomarna i mycket större utsträckning upplever försämringar inom skolans område (men också i något högre grad förbättringar). Resultatet är högst rimligt med tanke på att gymnasieeleverna hade påverkats mycket mer av en förändrad skolsituation under pandemin. Även beträffande den psykiska hälsan och kompisumgänget är skillnaderna stora. Men andelen gymnasieelever som uppger att livet försämrats på grund av pandemin är större inom samtliga områden förutom när det kommer till familjens ekonomi och familjerelationer.

Om vi slutligen ser till helheten är det ungefär var fjärde åk8-ungdom som upplever att livet har försämrats – 20 procent svarar att livet som helhet har blivit *lite* sämre, 4 procent att det har blivit *mycket* sämre. I gymnasiegruppen gäller det totalt sett cirka 30 procent, även här med en mindre andel som svarar att livet blivit *mycket* sämre.

Exempel på hur livet har försämrats

När vi undersöker fritextsvaren och de exempel som ungdomarna ger på vad som har försämrats på grund av pandemin handlar dessa särskilt om försämringar på fritiden och om begränsade möjligheter att umgås med släktingar och vänner.

Kommentarerna om fritiden handlar framför allt om att restriktionerna har inneburit att de inte kunnat utöva aktiviteter som vanligt: inte kunnat shoppa, gå på Liseberg, träffa sina vänner, utöva sporter, tävla med mera. En del erfarenheter är unika men det finns också många upplevelser som återkommer i beskrivningarna, inte minst kopplat till träning och inställda tävlingar.

[...] vi har inte kunnat tävla sen i typ februari och då har man inte haft något att träna för, inga mål. Då blir det att man tröttnar lite på sporten för man inte kan se sin utveckling. [åk8]

Mycket har blivit inställt, bland annat konserter och framträdanden [åk8]

Ungdomarna uttrycker att de saknar sin rörelsefrihet:

Känner mig instängd och att jag inte har lika mycket att göra och begränsad [åk8]

Det är svårare att hitta på grejer med kompisar och man kan ju inte resa på samma sätt. [åk8]

Den sociala dimensionen är stark. Många beskriver att de saknar att kunna vara fysiskt nära sina vänner. Många beskriver också att de saknar att inte kunna träffa sina far- och morföräldrar och andra släktingar. Hindren kan utgöras av både reserestriktioner och smittorisk.

Jag tycker att den minskade fysiska kontakten med kompisar gör att jag inte blir så glad.): Jag vill kunna krama mina kompisar och inte bara prata online. [gy2]

Jag får inte träffa min morfar och jag saknar honom ganska mycket... [åk8]

Jag har inte kunnat träffa och krama mina far- och morföräldrar och det har gjort mig väldigt ledsen ibland. [åk8]

Jag kan inte resa hem och träffa min släkt och kompisar och det känns väldigt jobbigt. [gy2]

Många beskriver också att de saknar resandet som sådant, även om det varierar hur allvarliga konsekvenserna har upplevts.

Jag skulle resa på påsklovet till Madrid, Paris och London och min dröm skulle gå i uppfyllelse att kolla på Real Madrid spela live. Såklart ska Corona förstöra allting. [åk8]

Jag kan ju inte resa lika mycket så i stort sett bara ilandsproblem [gy2]

Flera ungdomar beskriver en försämrad psykisk hälsa på grund av pandemin, framför allt som en konsekvens av att de är mer isolerade men också av andra skäl:

Det är en väldigt stor del av ens liv just nu och tar upp så mycket energi. Man är även orolig för ens släkt. [åk8]

Jag har blivit deprimerad och har självmordstankar. När man sitter framför en skärm hela dagarna utan fysisk kontakt med nära vänner blir man ensam. [gy2]

Mår mycket sämre, men har ingen motivation att ta tag i det heller för det finns inget att se fram emot. [gy2]

Två elever beskriver att de har börjat att skada sig själva, en kommentar handlar om anorexi. Detta visar att pandemin kan bidra till både lindrig och svår psykisk ohälsa.

De unga som i enkäten har uppgett att de har en funktionsnedsättning ger ungefär samma slags fritextsvar som övriga. Men det finns ett par kommentarer om hur just deras funktionsnedsättning har påverkat hur de upplevt pandemins följder:

Jag är introvert och har autism så att folk behöver stå 1,5 m ifrån varandra är skönt. Men jag har inte möjlighet att träffa mina vänner eftersom dom inte bor i Sverige. [gy2]

Läkartider har påverkat mig, då jag har adhd och ångest har det tagit längre tid än vad de brukar för mig att få läkartider men också få tider på gyn då jag har en genetisk sjukdom på min livmoder. [gy2]

Det förekommer också kommentarer om hur pandemin påverkat den fysiska hälsan, både den egna och andras – vilket i sin tur fått andra typer av konsekvenser. Några beskriver hur släktingar har blivit allvarligt sjuka eller gått bort, eller att de har anhöriga som tillhör riskgrupper och att de därför har behövt vara väldigt försiktiga. Några har också själva drabbats av covid-19.

Min mamma blev långtidssjuk, och nu är familjen deppig som fan [gy2]

Jag har inte fått träffa min syster då min pappa är riskgrupp [gy2]

Fick hyperinflammation efter Corona och var den första eller andra i Sverige att få det så jag låg på sjukhus och fick behandling med antibiotika och gammaglobulin. [åk8]

I övrigt nämns både negativa och positiva hälsoeffekter av pandemin på mer indirekt väg: Några har tränat mindre, gått upp i vikt, medan andra har tränat mer och mår bättre.

Många ungdomar har kommenterat hur pandemin påverkat deras skolsituation, särskilt gymnasieungdomar. De flesta beskriver en försämring, där de framför allt tar upp isoleringen och det negativa med digital undervisning, ofta med koppling till psykisk hälsa. Flera nämner även försämrad motivation och några en oro för betygen. (Positiva erfarenheter av distansundervisning återkommer vi till.)

Jag började känna mig ensam då vi hade distansundervisning hela tiden. Upplägget har blivit bättre med hälften distansundervisning. *[gy2]*

Det har satt mer stress med skolarbete. Jag har varit mer stressad över mitt betyg och det har varit svårare att förstå tex genomgångar över nätet. *[gy2]*

[...] det går inte att koncentrera sig när hela familjen jobbar hemma. *[gy2]*

Några beskriver också ökade konflikter hemma under pandemin.

Familjen lever tätare, jobbar hemma. Mera konflikter hemma. *[åk8]*

Mera bråk hemma med distansundervisningen. *[gy2]*

Ett par ungdomar kommenterar att deras föräldrar förlorade jobbet. Det är inte så många som kommenterat ekonomin, men några gjorde det, även ur ett samhällsperspektiv (se även avsnittet ovan om försämrade jobbmöjligheter):

En aning oroad över min familjs ekonomi. Vi har pengar, men samma saker vi kunde göra förr är en aning svårare nu. *[åk8]*

Folk i min närhet har blivit väldigt påverkade ekonomiskt sett och varit tvungna att flytta eller sälja sin bil. *[åk8]*

Många av svaren beskriver konsekvenser inom flera områden, som även kan haka i varandra:

Har varit tvungen att stanna hemma då pappa kan bli jättesjuk, fick dåliga betyg då jag inte kunde gå till skolan, fått lite sämre relation till vissa vänner och har inte kunnat jobba så jag har inte haft några pengar. *[åk8]*

Jag kan inte träffa mina kompisar regelbundet vilket leder till en sämre psykisk hälsa, sedan får jag inte heller utöva min sport och min fysiska samt psykiska form är sämre än innan. [...] *[gy2]*

Vi vill också återge en kommentar som tydligt belyser den komplexa och svårhanterliga situation som pandemin inneburit för många och hur den kan påverka den psykiska hälsan:

Mer ångest, konstanta skuld känslor över vad jag gör i min vardag – t. ex. måste jag välja mellan att åka kollektivt för att träffa vänner i annan ort och må bra psykiskt men därmed gå emot restriktionerna, eller följa restriktionerna och stanna hemma ensam men må psykiskt dåligt. Skolmotivationen försämrats med distansundervisning. Distansen också rubbat vardagsrutiner och därför fått mer sömnsvärigheter. Har känt mig extra ensam och instängd då alla mina vänner bor i Göteborg och jag haft svårare att träffa dem när man ska minska resandet och man spenderar mindre tid i skolan. *[gy2]*

Avslutningsvis kan vi med en gymnasieungdoms svar också ge exempel på hur pandemins negativa konsekvenser även påverkat inställningen till livet:

Den har fått mig att inte ta allt för givet, eftersom allt kan förändras under en natt. Såsom ekonomi och hälsa. *[gy2]*

Fritiden försämrades mer under senhösten

Fritextsvaren hjälper oss att tolka svaren på den fasta enkätfrågans lite trubbiga konsekvensskala. Det gäller alltså även metodologiskt där vi funnit skäl att misstänka att den stora andel åk8-ungdomar som uppger att de fått försämrade möjligheter till extrajobb/sommarjobb kan bero på en bredare tolkning av enkätfrågan än avsett – att deras svar kan utgå från annat än rent personliga erfarenheter eller vara framåtsyftande. En annan viktig aspekt är att resultaten beträffande upplevda förändringar behöver tolkas inom den givna tidsramen: Vad hade pandemin hunnit föra med sig när ungdomarna besvarade enkäten under undersökningsperioden oktober–november 2020? Tidpunkten är inte minst viktig när resultaten jämförs med andra liknande mätningar.

Folkhälsomyndighetens enkät till grundskolelever som vi hänvisat till i kapitlets inledning genomfördes under *november–december 2020*, det vill säga inleddes en månad senare än Lupp-enkäten (se vidare kapitel 4). Merparten av Lupp-svaren som ligger till grund för våra analyser inkom i oktober månad (78 procent av åk8-eleverna svar och 61 procent av gy2-ungdomarnas svar¹¹⁸) – det vill säga före det att Folkhälsomyndigheten genomförde sin enkät. Hur jämförbara är då mätningarnas resultat, med tanke på den ökade smittspridningen under hösten och de förändrade riktlinjerna med fler restriktioner som följde?

Efter en tid av minskad smittspridning gav regeringen den 22 oktober 2020 besked om lättade restriktioner beträffande publik på kultur- och sportevenemang (samtidigt som de dock skärptes på nattklubbar). Samtidigt upphörde rekommendationerna som riktades särskilt till personer över 70 år och andra riskgrupper. Inte långt därefter infördes dock den 29 oktober ”skärpta allmänna råd” i bland annat Västra Götalands län i syfte att minska den återigen snabba smittspridningen. Dessa restriktioner uppmanade invånarna att bland annat avstå från att vistas i offentliga inomhusmiljöer såsom butiker, köpcentrum och gym, att avstå från bland annat matcher och tävlingar, och för ungdomar födda före 2005 även träningar, samt att undvika fysisk kontakt och socialt umgänge med andra än dem man bor med. Den 24 november 2020 infördes en publikgräns på åtta personer i hela landet. Och därefter kom ytterligare restriktioner.¹¹⁹

Mot denna bakgrund är det rimligt att förvänta sig att Folkhälsomyndighetens enkät, som genomfördes något senare, pekar på en högre grad av upplevda försämringar än Lupp-enkäten.

Eftersom frågorna är ställda på lite olika vis är det svårt att värdera skillnader beträffande exakta procentnivåer. Vi väljer därför att utgå från *rangordningen* av de olika livsområden som låter sig jämföras mellan de två undersökningarna, det vill säga skolan, fritiden och kompisumgänget.

I Lupp-svaren från åk8-eleverna har vi kunnat konstatera att en större andel upplever negativa förändringar gällande fritiden jämfört med situationen i skolan och kompisumgänget (38 mot omkring 20 procent; se diagram 8:1 ovan). Inkluderar vi även de positiva förändringarna – för att göra mätningen mer jämförbar med Folkhälsomyndighetens enkätfråga som inte specificerar om det handlar om positiv eller negativ påverkan – är det 49 procent som upplever att fritiden har påverkats medan motsvarande andel avseende kompisumgänget är 35 procent och avseende skolan 29 procent.

Bland 15-åringarna i Folkhälsomyndighetens mätning i november–december är det dock mer än dubbelt så många som beskriver att fritiden har påverkats jämfört med kompisumgänget, drygt hälften mot var fjärde – och bara ungefär var tionde som svarade detsamma beträffande skolan (Folkhälsomyndigheten 2021d). Den här jämförelsen inbjuder till tolkningen att det framför allt var fritiden som försämrades för åk8-eleverna/15-åringarna senare under hösten.

Tolkningen får stöd i en fördjupad analys av Lupp-resultaten. Om vi jämför åk8-svaren som gavs under november med dem från oktober, är det 46 procent som i november beskriver att fritiden har försämrats mot 36 procent i oktober (tabell 8.1). Tendensen är ännu tydligare, men osäkrare, i gymnasiegruppen. Mönstret är detsamma beträffande kompisumgänget – med ännu tydligare skillnad: här upplever 30 procent negativa förändringar i november mot 18 procent i oktober (också här är tendensen densamma i gymnasiegruppen, men med större andelar båda månaderna). Gör vi samma analys av svaren beträffande skolan är skillnaden mellan november och oktober däremot mindre: 21 mot 18 procent. Skillnaden är dock större i gymnasieunderlaget, vilket är ett osäkert resultat samtidigt som det måste bedömas som rimligt utifrån den mer förändrade skolsituationen för dessa elever. I båda åldersgrupper är för övrigt andelen som upplevde en *förbättrad* skolsituation något mindre i november än oktober.

Tabell 8.1 Försämrad livssituation på grund av pandemin i årskurs 8 – en jämförelse av svaren som inkom i oktober och i november (procent)

	Oktober	November	Samtliga	Differens nov–dec
Möjligheter till extrajobb/sommarjobb	49	56	51	+7
Fritiden	36	46	38	+10
Psykiska hälsan	25	29	26	+4
Kompisumgänget	18	30	21	+12
Skolsituationen	18	21	19	+3
Fysiska hälsan	16	21	17	+5
Familjens ekonomi	14	13	14	-1
Familjerelationen	13	13	13	0
Livet som helhet	23	27	24	+3
Minsta antal svar	2 746	781	3 592	

Tabellen visar andelen som svarat lite eller mycket sämre utifrån vilken månad de besvarade enkäten.

Resultaten baseras på svarsunderlaget från samtliga nio kommuner. Det ska observeras att genomförandet har skett vid olika tidpunkter i kommunerna och i enskilda skolor och klasser.

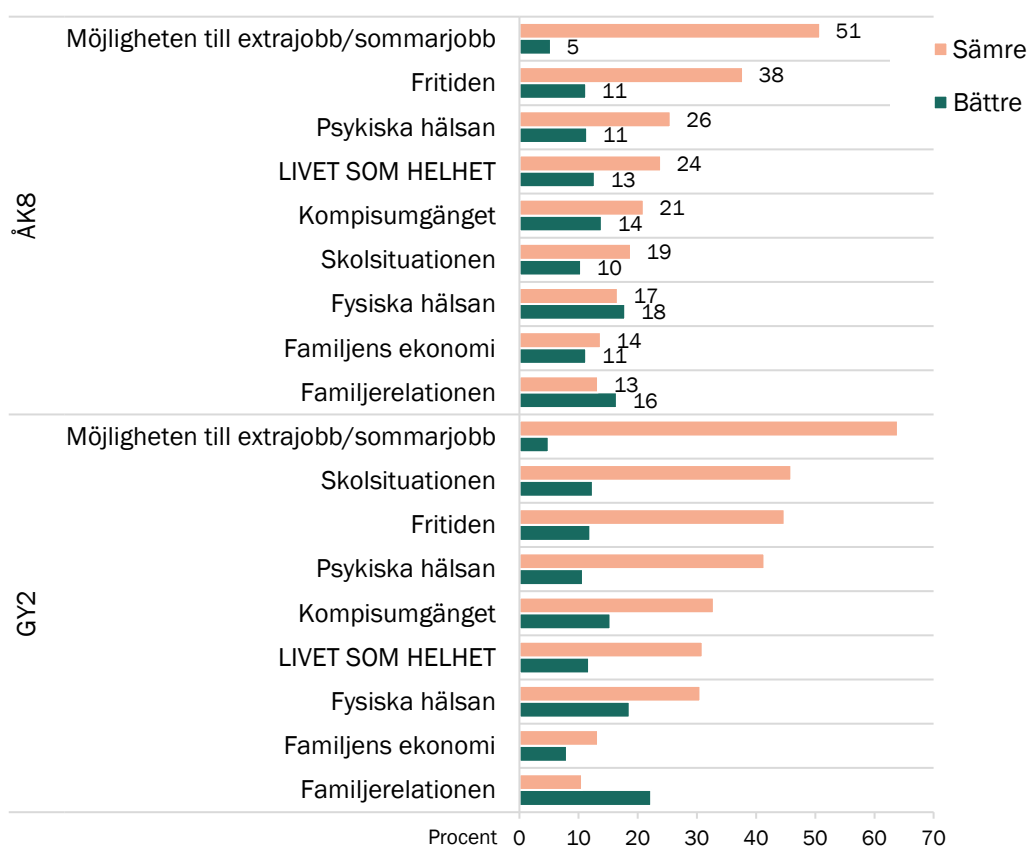
Se i övrigt kommentar till diagram 8.1.

Förbättringar på grund av pandemin

Vi har redan sett att många unga också upplever förbättringar till följd av pandemin. Detta förekommer inom samtliga livsområden men i båda åldersgrupper är det vanligast beträffande familjerelationen och den fysiska hälsan (diagram 8.2). Beträffande familjerelationen är det fler som upplever att den har blivit bättre än som upplever att den har blivit sämre, tydligast om än mer osäkert är detta i gymnasiegruppen.

I årskurs 8 är det för övrigt, inom flertalet livsområden, fler som svarar att det blivit *mycket bättre* jämfört med *mycket sämre* – med undantag för jobbmöjligheterna, fritiden och den psykiska hälsan (se diagram 8.1 ovan).

Diagram 8.2 Förändrad livssituation på grund av pandemin, åk8 samt jämförelse med gy2

Diagrammet visar andelen som svarat lite eller mycket sämre respektive lite eller mycket bättre på respektive delfråga. Se i övrigt kommentar till diagram 8.1.

Gymnasieresultaten ska tolkas försiktigt mot bakgrund av bortfallet i målgruppen; därför redovisas inte siffror i dessa staplar.

Även om förhållandevis få fritextsvar berör en förbättrad fysisk hälsa vill vi återge några exempel på vad det kan handla om, där detta i första hand knyts till mer tid för träning:

Jag har fått mer motivation att träna det jag älskar, orientering, cykling och längdskidor så jag kan komma ut bättre än innan när pandemin är över. [åk8]

Covid-19 har gjort att jag har fått mer tid till träning. Men samtidigt har det blivit svårare att hänga med i undervisningen. [...] [gy2]

Några beskriver en bättre hälsa till följd av distansundervisningen (ett tema vi återkommer till längre fram):

Bättre sömn för behöver inte åka till skolan. [gy2]

Pga distansundervisningen gav det mig mycket fritid om dagarna. Detta gjorde så jag kunde sova, träna och äta bra mat utan att behöva bry mig så mycket om skolarbeten eftersom att jag klarade av det lätt. [...] Detta gjorde så jag mådde bättre psykiskt, fysiskt, och gav mig en positivare syn på saker. [gy2]

Även mer allmänt nämner unga i båda åldersgrupperna att de fått mer fritid, och med det bättre möjligheter att kunna utveckla sina intressen (även för annat än träning):

Jag har haft mer tid till att skapa musik och nörda ner mig i grejer. [åk8]

Även förbättrade familjerelationer kopplar någon ihop med mer fritid. Andra skäl som nämns till varför familjerelationerna förbättrats är en ökad förståelse för hur viktiga dessa relationer är.

Den har fått mig att inte gå ut lika mycket som innan, jag har fått mer tid med tex min familj mm. Har nästan aldrig åkt intill stan under denna tid, förutom när jag verkligen behövde. [åk8]

Har kommit i bättre kontakt med mina föräldrar. [gy2]

Jag kan inte träffa min mormor på samma sätt längre, men det har lett till att man uppskattar relationen mer. Jag pratar med henne i bland annat telefon allt mer än innan. [gy2]

Ett annat förbättringstema i fritextsvaren, som är lite vanligare bland gymnasieungdomarna, handlar om skolan. Många uppger att de uppskattat skolans distansundervisning, att det varit enklare och frigjort tid i vardagen. En åk8-elev uttrycker också att hon börjat plugga mer, vilket skulle kunna tolkas som att begränsningarna på fritiden gett mer tid för skolarbete. Men det är först och främst gymnasieungdomar som i fritext beskriver en positiv förändring i skolan på grund av pandemin:

Jag ÄLSKADE distansen och tyckte de gick bättre än att gå i skolan man lärde sig fett mycket mer och lättare av någon anledning.

Jag har verkligen fått bättre förutsättningar i min utbildning pga distansundervisningen.

Är långtidssjuk (men ej i riskgrupp) så att vara hemma mer och att ha distansundervisning har varit mycket positivt för min hälsa.

Mindre stress när det kommer till skolan, känner mig inte lika tvingad till att göra saker och ting och presterar bättre på grund av ökad sovmorgon. [...]

I årskurs 8, som i normalfallet inte haft distansundervisning, förekom för övrigt några önskemål om distansundervisning utifrån både smittorisk, smittspridning i samhället och av sociala skäl.

Erfarenheter av både försämringar och förbättringar

Utöver pandemins direkt negativa hälsokonsekvenser erfar de unga alltså både sådant som förbättrats och sådant som försämrats i livet på grund av pandemin, även om det i störst utsträckning handlar om försämringar.

Vi kommer längre fram att beskriva hur erfarenheterna av pandemin tenderar att variera mellan grupper av unga. Men även en och samma individ kan ha varierande erfarenheter. Tydligast är det bland gymnasieungdomarna, där cirka 40 procent av de som besvarat enkäten har uppgett minst ett område som har försämrats och minst ett område som har förbättrats. I årskurs 8 är motsvarande andel 29 procent.

I fritextsvaren finns också gott om exempel på hur ungdomarna upplever både negativa och positiva konsekvenser av pandemin:

Mitt liv som helhet är både bättre och sämre, beroende på vilken "kategori". Jag tycker det är väldigt synd att jag inte kan träffa äldre som till exempel mina morföräldrar och farföräldrar, men det är skönt att livet är lite mindre hektiskt. [åk8]

Kommit närmare mina vänner. Sedan tråkigt utan sport och inte kunna träffa alla i familjen. [gy2]

Jag har spenderat mer tid inne vilket både har fått mig ganska uttråkad men också gett mig tid att fokusera på psykisk hälsa och nu mår jag bättre psykiskt än vad jag gjorde innan [åk8]

Det har gjort att jag inte kan göra vad jag vill. Samtidigt att jag fått ett mer konsekvenstänk. [gy2]

Jag mår överlag bättre än innan, men är orolig för världens skull. [gy2]

Fritextsvaren rymmer också exempel på de ungas "coping-förmåga", att de upplevt försämringar men att de känt att de kunnat hantera det, i alla fall attitydmässigt.

Inte kunnat göra lika mycket men jag har gjort det bästa utav det. [åk8]

Gjort så att det inte går att göra alla saker som man är van vid, men det går fortfarande att göra mycket. [åk8]

Vissa erfarenheter hänger ihop

Även om pandemin för många haft både negativa och positiva konsekvenser, finns det relativt starka samband mellan upplevelserna inom olika livsområden.¹²⁰ Särskilt intressant är att titta på vilka områden som samvarierar starkast med upplevelsen av hur *livet som helhet* har förändrats på grund av pandemin. Det visar sig i både årskurs 8 och gymnasiets år 2 vara den psykiska hälsan. Sambandsmättet är här +0,57 i båda åldersgrupperna (tabell 8.2). På plats nummer två kommer fritiden, tätt följd av den fysiska hälsan, skolsituationen och kompisumgänget. Möjligheten till extrajobb/sommarjobb är området med svagast samband med *livet som helhet* i årskurs 8 (delad sistaplats i gymnasiets år 2). Det stärker ytterligare hypotesen att frågan om förändrade jobbomöjligheter inte har tolkats personligt av alla som har svarat att möjligheterna har försämrats.

Tabell 8.2 Sambandet mellan upplevd förändring av livet som helhet och förändringar inom olika områden (tau-b)

	Åk8	Gy2
Psykiska hälsan	+0,57	+0,57
Fritiden	+0,41	+0,43
Fysiska hälsan	+0,39	+0,38
Skolsituationen	+0,35	+0,37
Kompisumgänget	+0,35	+0,36
Familjens ekonomi	+0,31	+0,30
Familjerelationen	+0,31	+0,22
Möjligheter till extrajobb/sommarjobb	+0,27	+0,23

Kommentar: De åtta livsområdena är rangordnade efter hur starkt korrelerade de är med förändringen i livet som helhet, utifrån utfallet i åk8. Sambandsmättet Kendalls tau-b varierar från -1 till +1, där 0 innebär frånvaro av samband. Alla samband är signifikanta på 0,99 procents säkerhetsnivå.

För enkätfrågans formulering, se kommentar till diagram 8.1.

Olika erfarenheter av pandemin bland olika grupper av unga

Som vi har beskrivit i kapitlets inledande avsnitt har pandemin drabbat vissa invånargrupper mer än andra. I de två följande avsnitten ska vi beskriva hur detta framträder även i Lupp-resultaten.

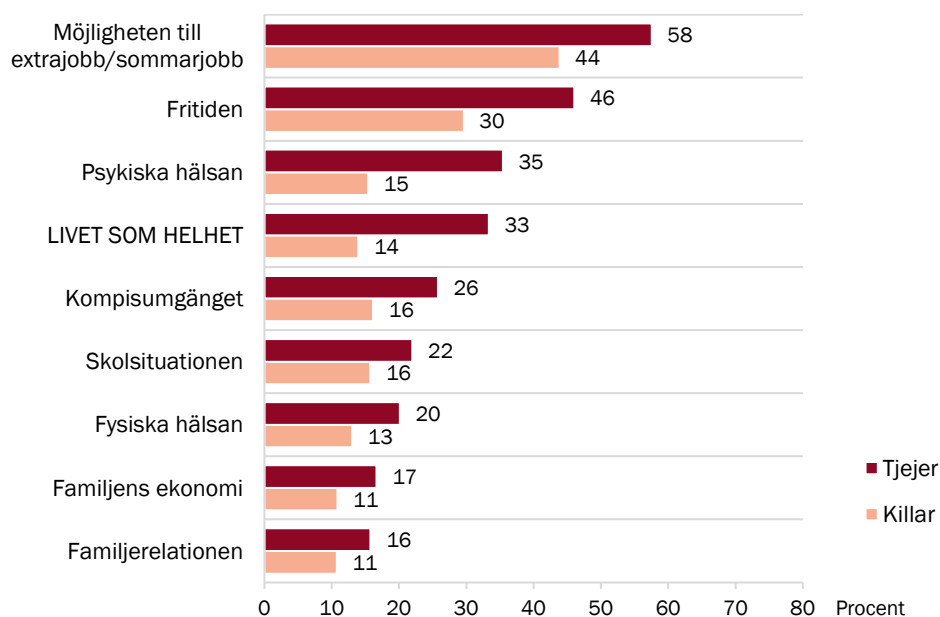
Tjejer upplever försämringar i större utsträckning än killar

När det gäller ungas livssituation vet vi från både Lupp och andra mätningar att tjejer, i genomsnitt, tenderar att rapportera sämre hälsa, uppleva mer stress, känna högre grad av otrygghet och lite lägre grad av livstillfredsställelse än killar. Resultaten från Lupp 2020 visar att det också är tjejer som i högre grad upplever negativa konsekvenser av pandemin.

Sett till livet som helhet uppger mer än dubbelt så många tjejer som killar i årskurs 8 att det har försämrats, lite eller mycket: 33 mot 14 procent (diagram 8.3). När det gäller de enskilda livsområden som enkätfrågan omfattar syns det allra tydligast beträffande den psykiska hälsan. Könsskillnaderna återfinns även i gymnasiegruppen, men de är inte riktigt lika stora.

En möjlig tolkning av de stora könsskillnaderna är att de sociala restriktionerna har påverkat tjejers välbefinnande mer eftersom sociala relationer tenderar att påverka (väl)måendet mer för tjejer än killar (se kapitel 7).

I den mindre grupp av unga som definierar sig med ”annan könstillhörighet” är andelen som beskriver att livet som helhet har försämrats något större än tjejernas men andelen för de olika livsområdena motsvarar ungefär genomsnittet eller annars under (resultatet baseras på 38–40 svar).

Diagram 8.3 Försämrad livssituation på grund av pandemin, tjejer respektive killar, åk8

Diagrammet visar andelen som svarat lite eller mycket sämre på respektive delfråga. Se i övrigt kommentar till diagram 8.1.

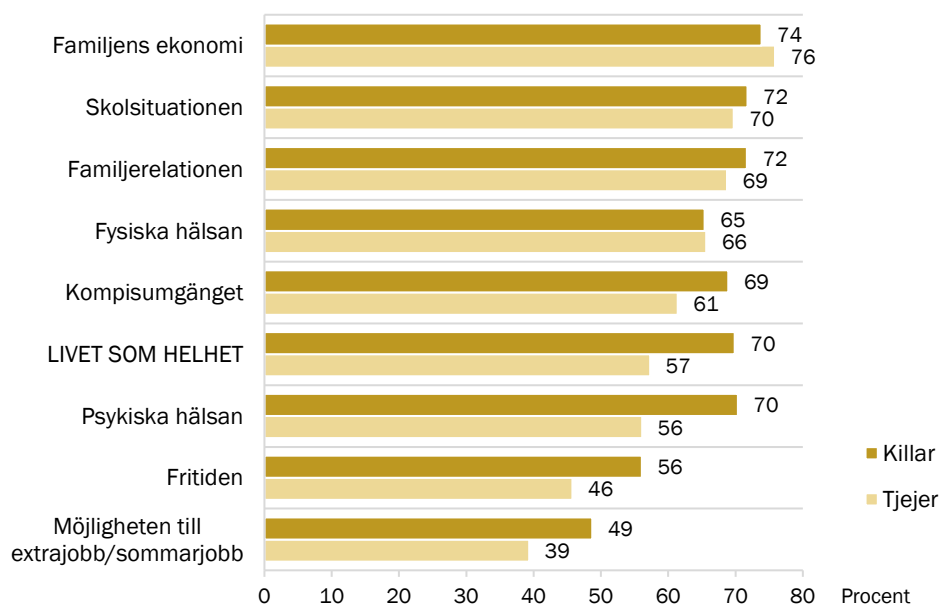
Med utgångspunkt i resultatet att killarna i mindre utsträckning än tjejerna beskriver försämringar på grund av pandemin ställer vi oss frågan: är det så att pandemin har passerat mer obemärkt bland killarna? Svaret på den frågan blir: delvis, det beror på vilket livsområde det gäller. Beträffande livet som helhet och den psykiska hälsan är det en klart större andel killar än tjejer som besvarar enkätfrågan med att det är ”ungefär lika som innan”: 70 mot 56–57 procent (diagram 8.4). Om än mindre tydligt gäller det även jobbmöjligheter, fritiden och kompisumgänget. Beträffande övriga livsområden är andelen ungefär densamma hos tjejer och killar.

Men det är inte bara så att killar inte upplever konsekvenser för dem själva i lika hög grad. Det är också en större andel killar som uppger att livet som helhet har förändrats *till det bättre*. Det gäller samtliga undersökta delområden. Beträffande den fysiska hälsan och familjerelationen beskriver ungefär var femte kille att detta har förbättrats (diagram 8.5). Dessa erfarenheter återfinns även bland tjejerna, men i lite mindre utsträckning: 14–15 procent. Återigen är könsskillnaden lite mindre i gy2-gruppen.

Återigen ska påminnas om att resultaten utgår från de förändringar som pandemin hade upplevts orsaka till och med oktober/november 2020. Men så långt pekar alltså resultaten på att killar generellt tycks ha ”klarat av” pandemin lite bättre än tjejer.

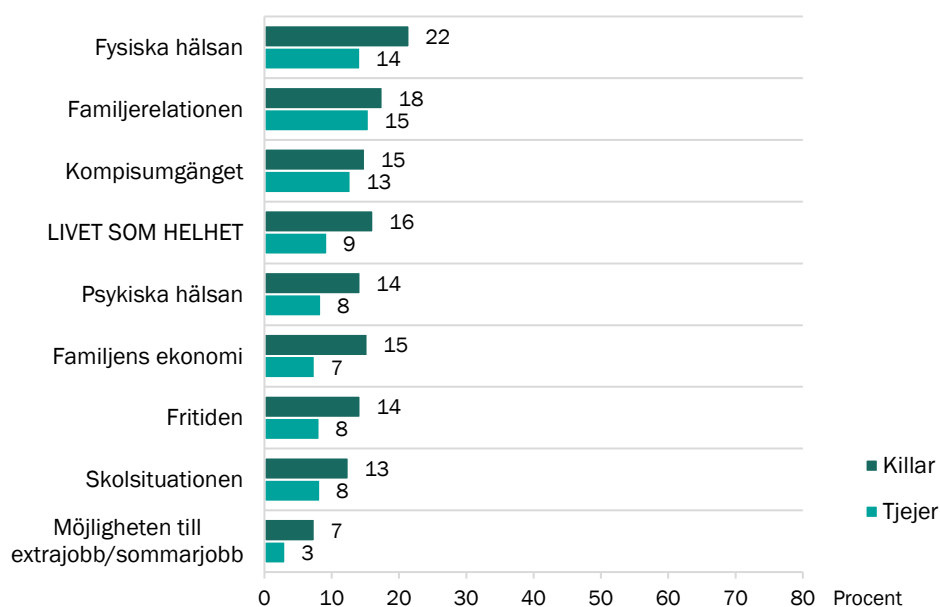

Diagram 8.4 Varken försämrad eller förbättrad livssituation på grund av pandemin, tjejer respektive killar, åk8

Diagrammet visar andelen som svarat "ungefär lika som innan" på respektive delfråga. Se i övrigt kommentar till diagram 8.1.

Diagram 8.5 Förbättrad livssituation på grund av pandemin, tjejer respektive killar, åk8

Diagrammet visar andelen som svarat lite eller mycket bättre på respektive delfråga. Se i övrigt kommentar till diagram 8.1.

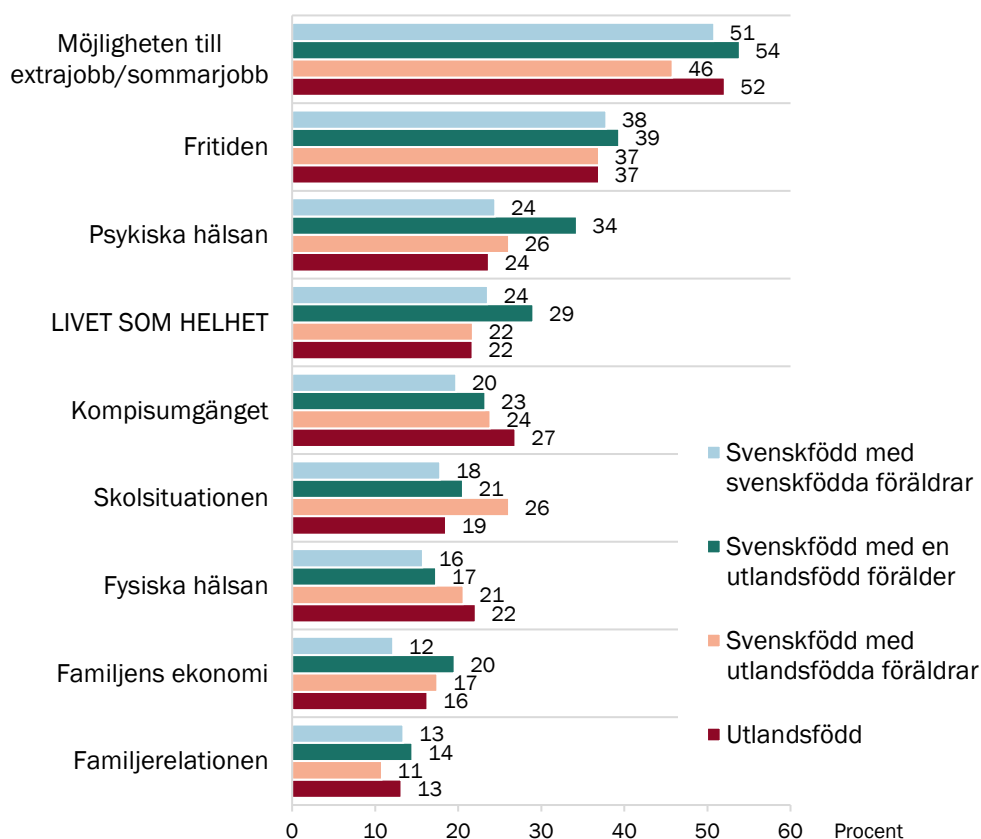
Skillnader utifrån födelsebakgrund och socioekonomi

Mot bakgrund av att coronaviruset lett till större andel svårt sjuka och dödsfall bland utrikesfödda än svenskfödda (Folkhälsomyndigheten 2021g) skulle vi kunna förvänta oss mer negativa erfarenheter bland unga som själva är utlandsfödda eller har utlandsfödda föräldrar jämfört med svenskfödda unga med svenska föräldrar.

Enkätresultaten för årskurs 8 möter dock inte en sådan förväntan.

Andelen som upplever en försämrad familjeekonomi är visserligen minst i gruppen svenskfödda med svenskfödda föräldrar men beträffande övriga livsområden är skillnaderna relativt små eller utan entydiga samband (diagram 8.6). Även i gymnasiegruppen är skillnaden tydligast beträffande familjens ekonomi men i övrigt inte alls entydig. En orsak kan vara just att resultaten gäller skolungdomar, medan sjukdom och dödsfall i covid-19 i huvudsak drabbat äldre.

Diagram 8.6 Försämrad livssituation på grund av pandemin, utifrån födelsebakgrund, åk8

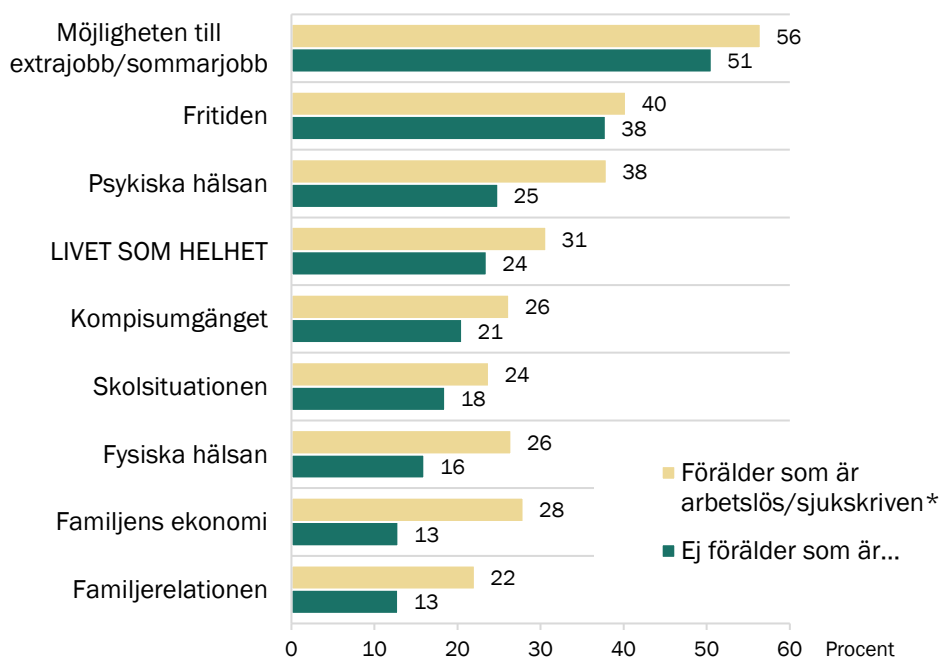

Diagrammet visar andelen som svarat lite eller mycket sämre. Resultaten baseras på minst 2 565, 412, 238 respektive 263 åk8-ungdomar i respektive grupp. Se i övrigt kommentaren till diagram 8.1.

Den ekonomiska dimensionen av pandemins konsekvenser framträder tydligare i en jämförelse av ungdomar som har (minst) en förälder som är arbetslös eller långtidssjukskriven jämfört med övriga ungdomar. I den förra gruppen är andelen som beskriver en försämrad ekonomi i familjen drygt den dubbla jämfört med övriga

i årskurs 8 (diagram 8.7), och i det lite mer osäkra gymnasieunderlaget är motsvarande andel den tredubbla jämfört med övriga.

Diagram 8.7 Försämrad livssituation på grund av pandemin, utifrån föräldrars sysselsättning, åk8

Diagrammet visar andelen som svarat lite eller mycket sämre, baserat på svar från minst 216 åk8-ungdomar med (*)minst en förälder som är arbetslös, långtidssjukskriven eller gör "annat" (än frågans fasta svarsalternativ; se bilagans tabell B5) och minst 3 482 åk8-ungdomar där det inte gäller någon förälder.

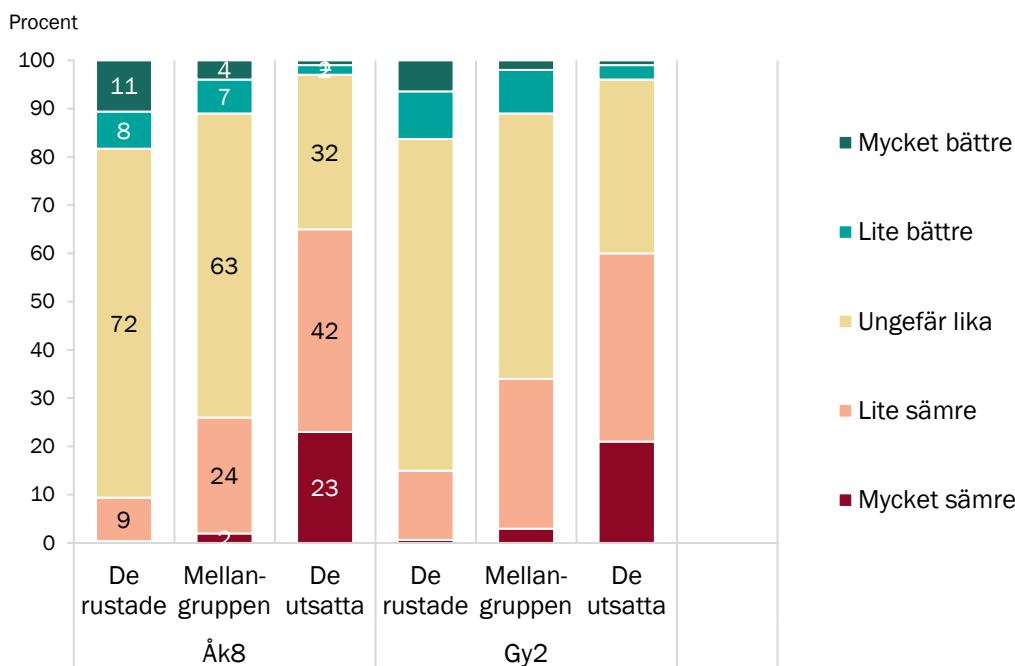
Se i övrigt kommentaren till diagram 8.1.

Ett annat sätt att undersöka samband med ekonomisk resursstyrka är att gå den kontextuella vägen och jämföra upplevelsen av pandemin i grupper bosatta i områden där befolkningen har relativt låga inkomster med dem bosatta i områden med relativt höga inkomster. Även om vi sätter brytpunkterna på inkomstskalan för att försöka maximera spridningen mellan gruppernas upplevelse av pandemin blir skillnaden förhållandevis liten. Bland åk8-ungdomar som bor i ett område där den genomsnittliga disponibla årsinkomsten hos invånare 20–64 år understiger 300 000 kronor är andelen som upplever en försämrad familjeekonomi 17 procent. Den andelen kan jämföras med 13 procent bland dem som bor i ett område där medelinkomsten är minst 400 000 kronor (grupperna omfattar 454 respektive 591 åk8-ungdomar). I båda grupperna är andelen som upplever försämringar i livet som helhet 24 procent. Resultatet indikerar att den ungas personliga erfarenheter väger tyngre i upplevelsen av pandemins konsekvenser än i vilken typ av socioekonomisk miljö denne bor.

Skillnader mellan tre övergripande grupper av unga

Så långt skillnaderna vad gäller erfarenheterna av pandemin om varje bakgrundsfaktor behandlas var för sig. Genom att använda oss av resultaten från analysen i kapitel 5 kan vi även anlägga ett helhetsperspektiv på de unga, genom att jämföra utfallet på pandemifrågan för de tre identifierade grupperna av unga: ”de rustade”, ”mellangruppen” och ”de utsatta” (grupperna beskrivs på sidan 83). Med fokus på pandemins konsekvenser för livet som helhet, kan vi direkt konstatera att ”de rustade” i mycket begränsad utsträckning upplever försämringar på grund av pandemin. Ungefär sju av tio i gruppen svarar att det är ”ungefär lika”, och nästan två av tio att det förändrats till det bättre (diagram 8.8). Bland de ”utsatta” upplever däremot nästan två av tre att livet som helhet har *försämrats*, 65 procent – och nästan var fjärde i gruppen tycker att det har blivit *mycket* sämre. Mönstret är detsamma i gymnasiegruppen.

Diagram 8.8 Förändrad livssituation på grund av pandemin, åk8 samt jämförelse med gy2

För en definition av de tre grupperna, se kapitel 5. ”De utsatta” är den antalsmässigt minsta gruppen och resultaten baseras på 408 svar i åk8, 227 svar i gy2.

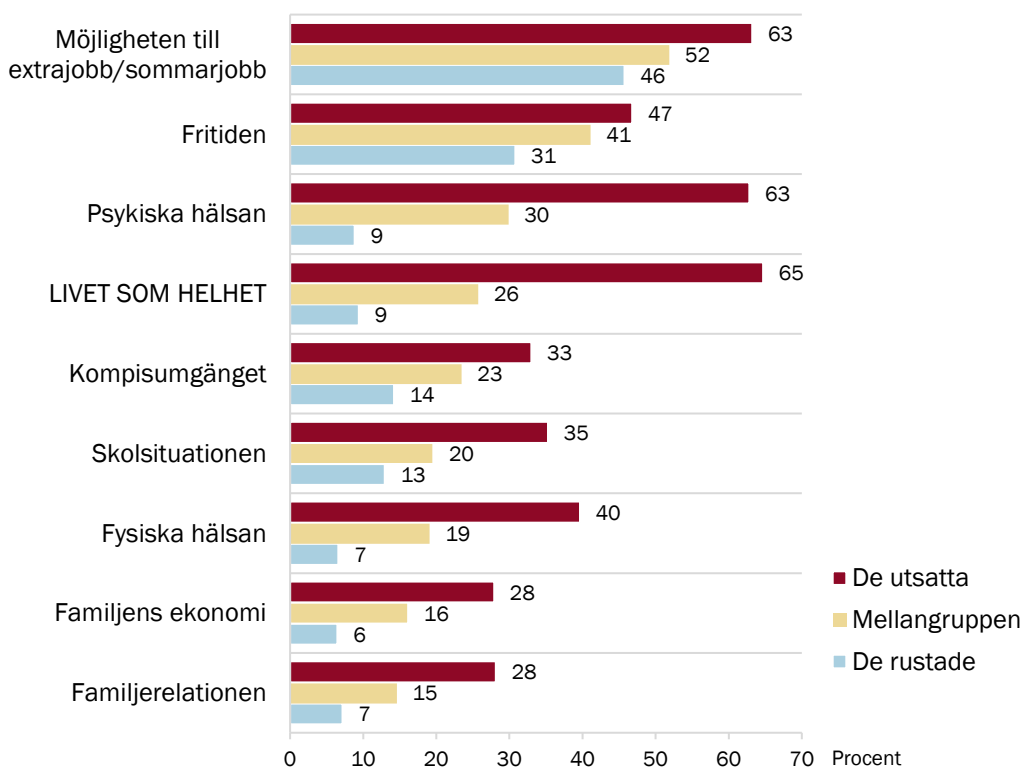
Gymnasieresultaten ska tolkas försiktigt mot bakgrund av bortfallet i målgruppen; därför redovisas inte siffror i dessa staplar.

Se i övrigt kommentaren till diagram 8.1.

Fördjupar vi analysen genom att jämföra gruppernas erfarenheter inom olika livsområden, med fokus på andelen som upplever *försämringar*, framkommer att det är beträffande psykisk hälsa som grupperna skiljer sig extra mycket åt: 9 procent av ”de rustade” mot 63 procent av ”de utsatta” upplever att den har försämrats (diagram 8.9). Resultatet speglar ungefär resultatet för livet som helhet. Även beträffande den fysiska hälsan är skillnaderna stora: medan 7 procent av ”de rustade” uppges att den

har försämrats gäller det mer än fyra gånger så många bland ”de utsatta”, 40 procent. Men skillnaderna mellan grupperna är tydliga för samtliga livsområden. Minst skillnad, relativt sett, gäller möjligheten till jobb – vilket får anses stärka vår bedömning att den här delfrågan har tolkats bredare än att bara gälla den egna möjligheten här och nu (se ovan).

Diagram 8.9 Försämrad livssituation på grund av pandemin, en jämförelse av tre grupper av unga, åk8

Diagrammet visar andelen som svarat lite eller mycket sämre. Resultaten baseras på minst 1 353, 1 777 respektive 397 åk8-ungdomar i respektive grupp. Se i övrigt kommentaren till diagram 8.1. Kategoriseringen av de unga i tre grupper baseras på nio indikatorer, se vidare kapitel 5.

Resultaten bekräftar vad andra studier har visat – att de redan utsatta har drabbats i högre grad av pandemin än övriga i befolkningen. Vi måste dock reservera oss för att vi genom enkäten genomförd hösten 2020 inte säkert kan veta att den utsatta grupp som vi identifierat utifrån enkätsvaren var utsatt även ett halvår tidigare, före pandemin. Men eftersom flera faktorer som gruppindelningen baseras på (se kapitel 5) handlar om sådant som kan vara bestående över längre tid (exempelvis mobbning, otrygghet, förtroende, hälsa), är det rimligt att anta att åtminstone delar av gruppen ”de utsatta” var utsatta även ett halvår tidigare.

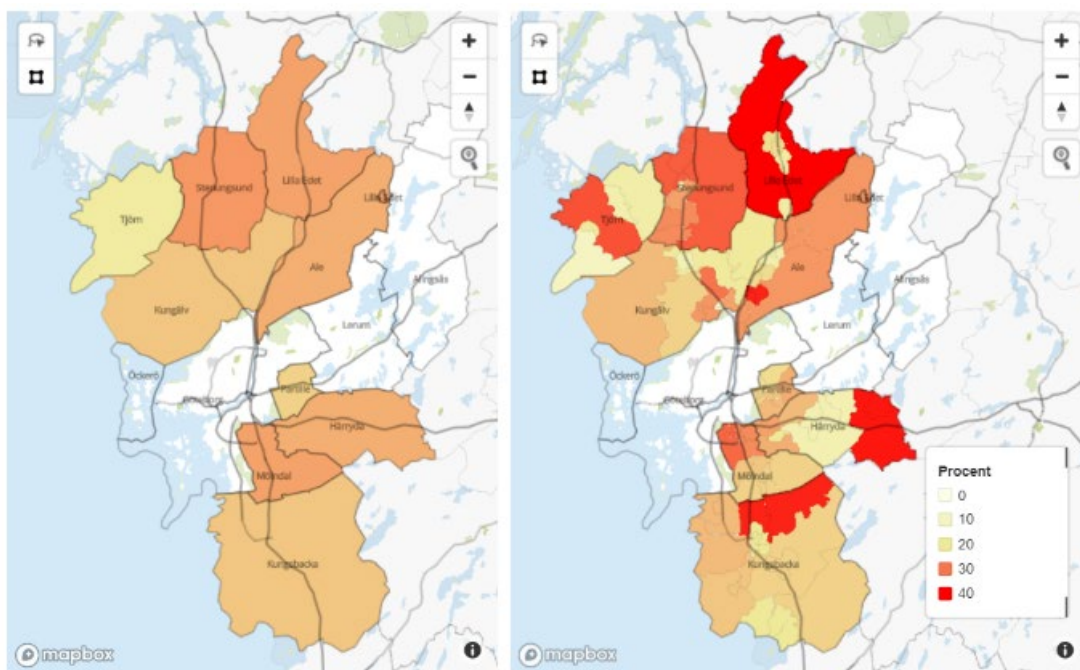
Skillnader mellan boendeområden

Vi finner alltså en grupp av särskilt utsatta unga som tycks ha påverkats mer negativt av pandemin än andra. På samma sätt som vi i kapitel 5 med en karta illustrerade var i regionen det är störst sannolikhet att möta ungdomar i årskurs 8 som vi räknar in i kategorin ”de utsatta”, kan vi med en karta beskriva var i regionen det finns anledning att ha extra stor beredskap för att möta och söka motverka negativa effekter av pandemin. Detta ligger i linje med vad Barnombudsmannen (2021) efterlyser: att göra kartläggningar till stöd för att kunna identifiera vilka enskilda och grupper av barn vars rättigheter varit mest utsatta. Den geografiska nivån kan vara en pusselbit i det arbetet.

På kommunnivå är andelen som upplever att livet som helhet har försämrats (lite eller mycket) minst i Tjörns kommun, 18 procent, och störst i Stenungsund, 27 procent men tätt följt av flera kommuner. *Inom* såväl Tjörn som Stenungsund finns det dock variationer utifrån boendeområde, och variationerna är ännu större i några andra kommuner.

Utifrån den områdesindelning vi kan göra (se bilagans sida 261) är andelen som upplever att livet som helhet försämrats allra störst i Lilla Edets ”omland”, ett resultat som dock ska tolkas försiktigt till följd av såväl begränsat svarsunderlag. Därefter finner vi störst andelar i området ”Hindås-Rävlanda-Hällingsjö-Hindås omland” i Härryda, Nödinge i Ale och Älvsåker-Anneberg i Kungsbacka. Det här är fyra områden med varierande socioekonomisk profil. Resultatet förstärker rimligheten i att tolka upplevelsen av pandemins konsekvenser bland unga som personligt snarare än kontextuellt grundad (även om det personliga kan vara kontextuellt betingat).

Figur 8.1 Försämrat liv som helhet på grund av pandemin i åk8, hösten 2020, per kommun (kartan till vänster) respektive kommunområde (kartan till höger)

Enkätfråga: Om du tänker på hur det är nu och hur det var innan Corona-pandemin började – På vilket sätt har ditt liv förändrats på grund av Corona-pandemin?, där Mitt liv som helhet är en av

nio delfrågor. Svartalternativ: *Mycket sämre; Lite sämre; Ungefär lika som innan; Lite bättre; Mycket bättre.*

Kartorna illustrerar andelen som svarat lite eller mycket sämre per kommun/område, där andelen är större ju mörkare färg som området har. Genomsnittlig andel är 24 procent, baserat på 3 592 svar.

Områdena utgår från regionala statistikområden (RegSO), enskilda eller sammanslagna för större svarsunderlag. Minsta antalet svars personer per område är 16 personer. Se i övrigt kommentar till figur 5.4 i kapitel 5.

Stora försämringar vs stora förbättringar i livet som helhet

En kritisk invändning mot de analyser vi hittills har gjort av skillnader mellan grupper av unga kan vara att vi inte har tagit hänsyn till om de upplevda förändringarna är små eller stora. Det är trots allt skillnad på om livet har försämrats eller förbättrats *mycket* eller om det bara har förändrats *lite*.

Totalt är det 138 åk8-ungdomar i de nio kommunerna som uppger att deras liv som helhet har blivit *mycket sämre* (721 svarar att det blivit *lite* sämre). Det är fler, 223 ungdomar, som uppger att det blivit *mycket bättre* (och 235 lite bättre). Vad utmärker dessa två grupper med starkt motsatta erfarenheter av pandemin?

Vi kan konstatera att både könsprofil och socioekonomisk profil skiljer stort mellan dessa två svarsgrupper (tabell 8.3). I gruppen som upplever att livet som helhet har *försämrats mycket* är tjejer i majoritet. Antalet ungdomar som uppger att de har annan könstillhörighet än kille/tjej är få, men de är *relativt sett* vanligare i denna grupp. Detsamma gäller unga med en förälder som är arbetslös eller långtidssjukskriven (se bilagans tabell B5), unga med en funktionsnedsättning samt unga som beskriver sin hälsa som dålig – de senare utgör drygt hälften av gruppen. Här är det också fler som är missnöjda med skolan än som är nöjda. Det är också relativt många som är oroliga för sina föräldrars ekonomi.

I gruppen som tvärtom upplever att livet som helhet har *förbättrats mycket* är killar i majoritet. En majoritet beskriver sin hälsa som god och en majoritet är nöjd med skolan. Bara en mindre andel är oroliga för föräldrarnas ekonomi – de flesta är det inte alls. Här är det relativt många som är utlandsfödda – men en lite mindre andel svenskfödda med utlandsfödda föräldrar jämfört med gruppen som tycker att livet som helhet försämrats mycket.

De socioekonomiska profilernas koppling till ungdomarnas erfarenheter av pandemin framträder mycket tydligare i den här jämförelsen med utgångspunkt i *stora* förändringar i livet, än i en mer trubbig jämförelse mellan de som upplever försämringar och förbättringar på grund av pandemin oavsett graden av förändringar. Mönstret är detsamma i motsvarande analys av gy2-ungdomarnas upplevelser.

Till sist kan vi konstatera att i gruppen som upplever att livet som helhet har *försämrats mycket* på grund av pandemin (137 svars personer) är det 43 procent som på en av enkätens inledande frågor svarar att de är *mycket missnöjda* med livet och 69 procent är åtminstone ganska missnöjda. Möjligen är det mer överraskande att ändå 7 procent svarar att de är *mycket nöjda* (tabell 8.3). I gruppen som i stället upplever att livet *förbättrats mycket* på grund av pandemin (223 personer) svarar 73 procent på den andra enkätfrågan att de är mycket nöjda med livet, och 97 procent är åtminstone ganska nöjda. Dessa mönster återkommer i gymnasiegruppen, och får

anses förväntade: har livet försämrats är det troligare att det också upplevs som dåligt och om livet har förbättrats är det troligare att det upplevs som bra – allt annat lika. Men enkätsvaren säger ju inget om hur ungdomarna upplevde livet *före* pandemin. Vi har därför inte något givet svar på hur de ungas livstillfredsställelse hade sett ut om tillvaron hade varit lite mer ”som vanligt”, utan den rådande pandemin. Vi kommer att återkomma till den frågeställningen i kapitel 9.

Tabell 8.3 Fördelningen i de två svarsgrupperna beträffande olika individ- och kontextfaktorer, åk8 (procent)

		Mycket sämre	Mycket bättre	Samtliga
Kön	Tjejer	70	32	50
	Killar	26	66	49
	Annan könstillhörighet	4	2	1
Funktionsnedsättning	Ja	23	10	10
	Nej	64	86	85
	Vill inte svara	13	4	5
Självskattad hälsa	Mycket bra	9	61	34
	Ganska bra	12	29	39
	Varken bra eller dåligt	22	8	17
	Ganska dåligt	26	1	7
	Mycket dåligt	31	1	3
Etnisk bakgrund	Svenskfödd med svenskfödda föräldrar	66	64	73
	Svenskfödd med en utlandsfödd förälder	18	7	12
	Svenskfödd med utländska föräldrar	9	12	7
	Utlandsfödd	7	17	8
Föräldrars förvärvssituation	Minst en förälder arbetslös/sjukskriven ¹	16	7	6
	Ej ¹	84	93	94
Oro för föräldrars ekonomi	Inte alls orolig	42	77	65
	Inte särskilt orolig	41	19	29
	Ganska orolig	13	2	5
	Mycket orolig	4	2	1
Nöjd med skolan	Mycket missnöjd	22	5	5
	Ganska missnöjd	38	9	16
	Ganska nöjd	36	49	57
	Mycket nöjd	4	37	22
Nöjd med livet i sin helhet	Mycket missnöjd	43	2	5
	Ganska missnöjd	26	1	11
	Ganska nöjd	24	24	43
	Mycket nöjd	7	73	41
Minsta antalet svarspersoner		134	218	3 665

¹ För en definition, se bilagans tabell B5.

Pandemin har påverkat ungdomars liv

När den här rapporten färdigställs i mars 2022 har covid-19 haft mer påverkan på människor och samhälle jämfört med hösten 2020 när ungdomarna besvarade Lupp-enkäten. Men redan utifrån dessa enkätsvar kan konstateras att pandemin har påverkat ungas liv i flera avseenden.

Även om en stor andel ungdomar, särskilt i årskurs 8, beskriver att livet vare sig har försämrats eller förbättrats, är det många som ger en annan bild. Det gäller särskilt gymnasieungdomar men det finns också stora skillnader mellan grupper av ungdomar i båda åldersgrupperna.

Sammantaget uppger ungefär var fjärde åk8-ungdom att *livet som helhet* har blivit sämre på grund av pandemin, 4 procent svarar att det blivit *mycket* sämre. I gymnasiegruppen gäller det totalt sett cirka 30 procent, även här med en mindre andel som påverkats mycket.

Det som flest ungdomar uppger har försämrats (av de områden som enkätfrågan täcker) är ”möjligheten att få ett extrajobb eller sommarjobb”. Vi har dock funnit flera tecken på att det inte enbart handlar om direkta försämringar för egen del (trots att den övergripande enkätfrågan är personligt formulerad) utan att upplevelserna kan baseras på konsekvenser för andra och för samhället, liksom på tankar om de egna framtida förutsättningarna till arbete. Men särskilt på gymnasiet finns också vittnesmål som rör egna erfarenheter: att de blivit av med ett jobb, inte fått ett jobb eller haft svårt att hitta jobb – och inte har kunnat tjäna pengar.

Fritiden är närmast det livsområde som flest ungdomar i både årskurs 8 och gymnasiet år 2 upplever har försämrats. Detta återkommer också i många av fritextsvaren. Det handlar om att inte kunna utöva aktiviteter som vanligt, särskilt träffa vänner och släkt, träna, tävla och resa.

Gymnasieungdomarna beskriver försämringar i större utsträckning än högstadieungdomarna inom nästan samtliga områden, men särskilt beträffande skolan. Även om en del ungdomar beskriver fördelar med distansundervisningen är den *generella* bilden negativ. Fritextsvaren handlar både om nackdelar med digital undervisning och om isolering, ofta med koppling till psykisk hälsa. Ungdomarna nämner sådant som stress förknippad med skolarbetet, försämrad motivation och oro för betyg. Men det finns även de som beskriver en minskad stress och att distansundervisningen frigjort tid i vardagen.

Det är generellt sett många ungdomar som upplever en försämrad psykisk hälsa. Det gäller särskilt på gymnasiet, men det är relativt sett vanligt även i årskurs 8. I fritextsvaren beskrivs ensamhet och bristande motivation, i fåtalet fall även allvarlig ohälsa.

En inte oansenlig del av ungdomarna upplever samtidigt att livet har *förbättrats* på grund av pandemin. Det är vanligast ifråga om familjerelationen och den fysiska hälsan. Här finns inte så många exempel i fritextsvaren men sådant som nämns är mer tid för träning, tid att umgås med familjen och mer fritid generellt.

Tjejer upplever försämringar på grund av pandemin i större utsträckning än killar. Sett till livet som helhet uppger mer än dubbelt så många tjejer som killar i årskurs 8 att det har försämrats, och det gäller särskilt beträffande den psykiska hälsan. Könsskillnaderna återfinns även i gymnasiegruppen, men de är inte riktigt lika stora.

Det är också en större andel killar än tjejer som svarar att livet (och den psykiska hälsan) har förändrats till det *bättre*.

Den ekonomiska dimensionen av pandemins konsekvenser är något som ungdomar som har (minst en) förälder som är arbetslös eller långtidssjukskriven upplever i högre grad än övriga.

Våra analyser visar även i andra avseenden att ungdomar i en utsatt livssituation är de som tycks ha drabbats hårdast av pandemin – i livet som helhet och särskilt tydligt beträffande den psykiska hälsan. Att tjejer i större utsträckning än killar beskriver en försämrad psykisk hälsa ligger i linje med dessa resultat, i ljuset av att tjejers hälsa var sämre redan före pandemin. Pandemin riskerar att ha förvärrat situationen för de unga som hade ett sämre utgångsläge när den började.

9. För ett gott liv och en ljus framtid

Ett vardagligt välbefinnande är viktigt för vår livskvalitet. Det handlar inte bara om förutsättningar för att kunna leva ett *långt* liv utan att också leva ett *gott* liv. Vad som ger välbefinnande och vad som upplevs som ett gott liv varierar förstås från person till person. I lyckoforskningen brukar man skilja på välbefinnande, det vill säga att må bra – och livstillfredsställelse, det vill säga att vi är nöjda med våra liv (se t. ex. Brülde & Fors 2014). Medan enkätfrågor om livstillfredsställelse inbjuder svarspersonen till att bedöma och utvärdera sin situation, är frågor om välbefinnande i högre grad inriktade på individens känslor (Fors 2012). Välbefinnande relateras ofta till psykisk hälsa (se t. ex. Forte 2021).

I föregående kapitel har vi gett en bild av hur ungdomarna mår. I det här kapitlet ska vi analysera Lupp-enkätens fråga som rör ungdomarnas livstillfredsställelse: i vilken utsträckning som de är nöjda eller missnöjda med sina liv inom olika områden. Vi kommer också att rikta blicken framåt och visa i vilken utsträckning som ungdomarna ser positivt på sin framtid. Avslutningsvis kommer vi att koppla ihop hälsa och livstillfredsställelse för att undersöka förutsättningarna för regionens unga att leva både länge och väl.

Livstillfredsställelse

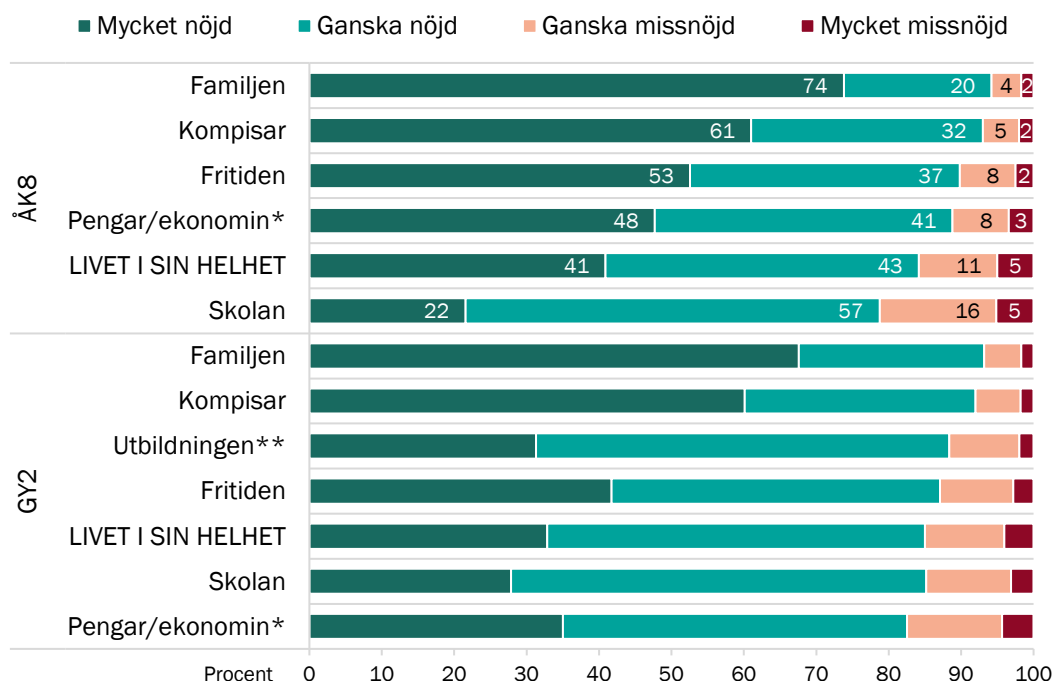
I Lupp-undersökningen ingår en fråga som mäter ungdomarnas livstillfredsställelse både i sin helhet och inom några olika vardagsdomäner. När det gäller livet som helhet svarar 41 procent av åk8-ungdomarna att de är *mycket* nöjda och 43 procent att de är *ganska* nöjda, det vill säga sammantaget drygt 80 procent. Men 11 procent svarar att de är ganska missnöjda och 5 procent att de är *mycket* missnöjda. När det gäller den lite äldre gy2-gruppen är den största skillnaden en mindre andel *mycket* nöjda ungdomar, men andelen som är åtminstone ganska nöjd är ungefär densamma som i åk8 (diagram 9.1).

Liksom i Lupp 2017 är familj och kompisar de livsområden i enkätfrågan som flest är nöjda med i båda åldersgrupper, lite drygt nio av tio ungdomar. Det livsområde som flest är *mycket* nöjda med är familjen; det gäller ungefär tre av fyra åk8-ungdomar och två av tre gy2-ungdomar.

I åk8 kommer därefter fritiden på tredje plats men i gymnasiegruppen på fjärde plats, strax efter nöjdhet med utbildningen (som endast ingår i deras enkät). Skulle vi välja att rangordna resultaten efter andelen *mycket* nöjda intar fritiden tredjeplatsen även hos de äldre ungdomarna.

När det gäller skolan är gy2-ungdomarna nöjda i lite större utsträckning än åk8-ungdomarna medan de tvärtom är lite mindre nöjda med sin ekonomi. Detta är två tendenser som vi känner igen från Lupp 2017.

Diagram 9.1 Livstillfredsställelse som helhet och inom olika områden, åk8 och gy2

Enkätfråga: *Hur nöjd eller missnöjd är du med ditt liv när det handlar om följande?* med delfrågor enligt diagrammet. Svarsalternativ: *Mycket missnöjd; Ganska missnöjd; Ganska nöjd; Mycket nöjd.*

Diagrammets rangordning av delfrågorna utgår från andelen som är mycket eller ganska nöjd.

* Delfrågan till åk8 lyder: *Dina pengar*, och till gy2: *Din ekonomi*. ** Delfrågan enbart ställd till gy2.

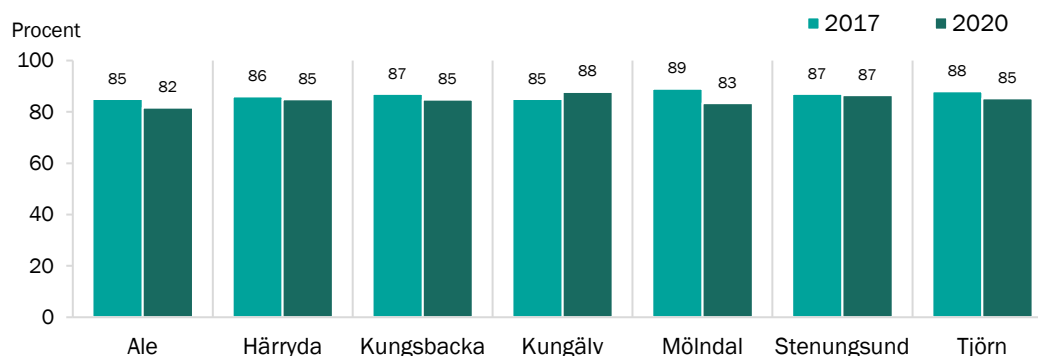
Resultaten baseras på minst 3 644 svar i åk8, 1 829 svar i gy2. Bortfallet är störst på frågan om fritiden, 2 respektive 1 procent.

Gymnasieresultaten ska tolkas försiktigt mot bakgrund av bortfallet i målgruppen; därför redovisas inte siffror i dessa staplar.

Hur de unga värderar olika områden i livet liknar alltså i stort resultatet från Lupp 2017. Mot bakgrund av att fler unga har upplevt försämringar än förbättringar i livet på grund av pandemin (se kapitel 8), ligger det nära till hands att misstänka att livstillfredsställelsen dock skulle ligga på en totalt sett lägre nivå 2020 än 2017.

Jämför vi resultaten för de sju kommuner som har genomfört Lupp både 2017 och 2020 är skillnaderna mellan åren dock generellt små sett till andelen som svarar att de är ganska eller mycket nöjda med livet (diagram 9.2). I en av kommunerna motsvarar nedgången 6 procentenheter medan det i övriga handlar om som mest 3 procentenheter – i en av kommunerna är andelen tvärtom 3 procentenheter större.

Diagram 9.2 Andel som är ganska eller mycket nöjda med livet, åk8, 2017 och 2020, i sju kommuner med jämförbara resultat

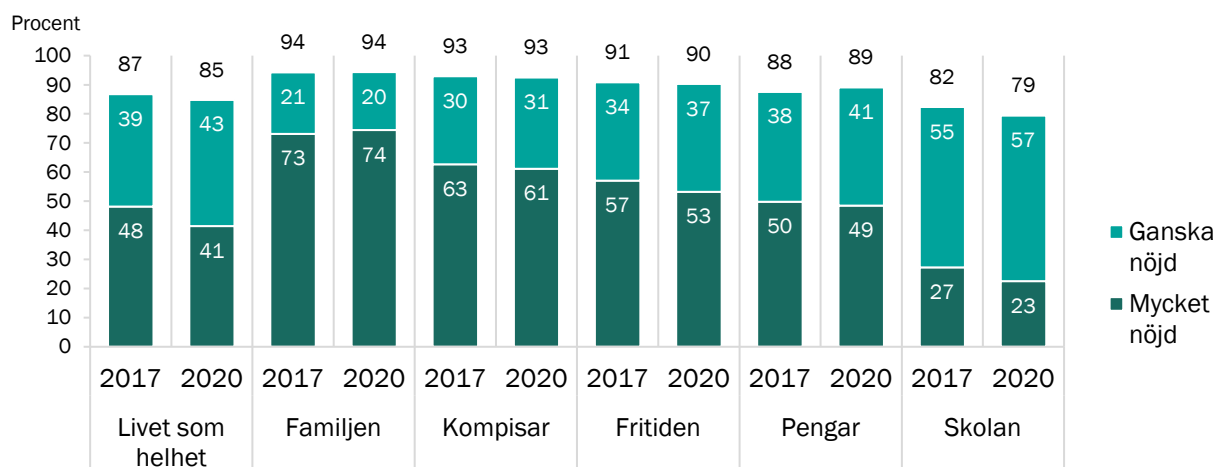

Diagrammet visar resultaten för de år som kommunerna gemensamt har genomfört Lupp. Andelen 2020 i Lilla Edet är 78 procent, i Partille 80 procent.

Det finns alltså ingen uppenbar generell pandemi-effekt i resultaten. Jämförelsen med Lupp 2017 är dock en trubbig referenspunkt i sammanhanget, så långt före pandemiutbrottet, och de skillnader som syns kan bero på annat än pandemin.

Även jämförelsemåttet ovan är trubbigt eftersom det utgår från andelen som uppger att de är *ganska eller mycket* nöjda med livet. Förfinar vi analysen genom att skilja på de ganska och de mycket nöjda, syns en tydligare minskning mellan 2017 och 2020 i andelen ungdomar som är *mycket* nöjda med livet. För de sju kommunerna sammantaget är andelen 41 procent 2020 mot 48 procent 2017 (diagram 9.3). Även beträffande skolan och fritiden är andelen *mycket* nöjda mindre 2020 än 2017, medan den sammantagna andelen som är ganska eller mycket nöjda inom dessa områden är ungefär densamma.

Diagram 9.3 Andel nöjda inom olika livsområden i åk8, 2017 och 2020, baserat på resultat från sju kommuner

Resultaten baseras på svarsunderlaget från sju kommuner: Ale, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Mölndal, Stenungsund och Tjörn. Enkätfrågan från tidigare års Lupp-enkäter är inte jämförbar.

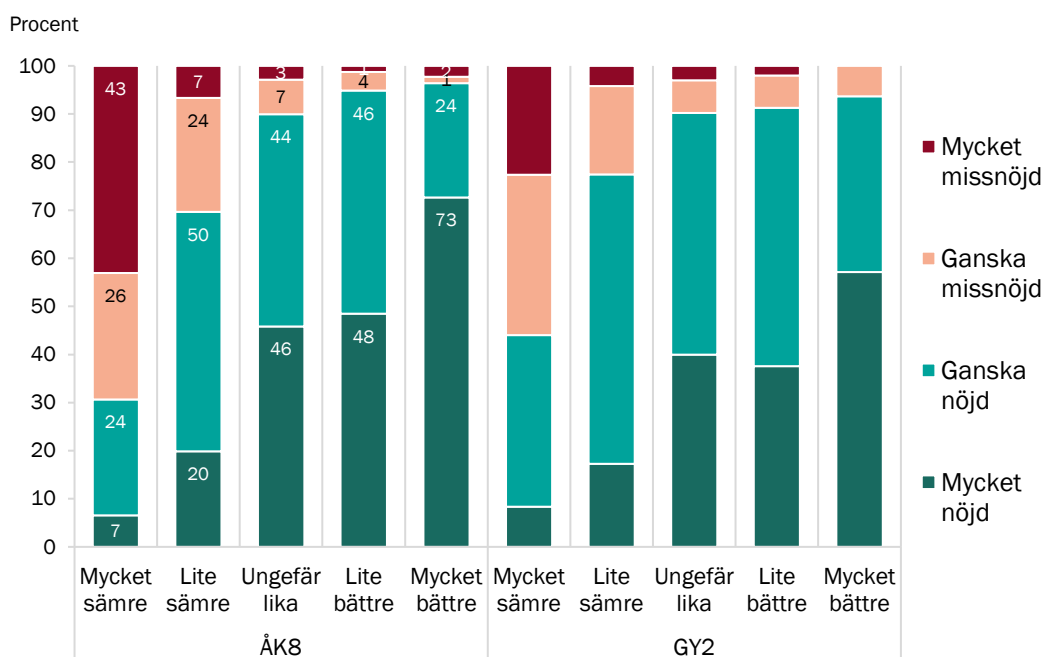
Se i övrigt kommentar till diagram 9.1.

Resultaten inbjuder till tolkningen att pandemin för åk8-ungdomarna i första hand har tagit bort lite ”guldkant på tillvaron”. En sådan tolkning får stöd av att merparten av åk8-ungdomarna som beskriver att livet har förändrats på grund av pandemin svarar att det förändrats ”lite” snarare än ”mycket” (se kapitel 8, sidan 196). Det är också så att fritiden är det område som flest åk8-ungdomar upplever har försämrats på grund av pandemin, och även beträffande skolan beskriver fler försämringar än förbättringar (se sidan 204). Det är viktigt att komma ihåg att dessa resultat ger den generella bilden; fritextsvaren visar att pandemin för en del har haft allvarigare konsekvenser. Återigen vill vi också påminna om att det skiljer tre år mellan 2017 och 2020 års Lupp-resultat, och att vi inte vet om förändringen kan knytas till pandemin.

I kapitel 7 kunde vi se en tydlig koppling mellan att skatta sin hälsa som mindre bra och att ha upplevt att hälsan försämrats på grund av pandemin (allra tydligast beträffande en försämrad psykisk hälsa; se sidan 154). Motsvarande resultat framkommer när vi jämför andelen som svarar att de är nöjda/missnöjda med livet som helhet utifrån hur de har upplevt pandemins konsekvenser för livet som helhet.

Bland de åk8-ungdomar som hösten 2020 uppger att livet som helhet har blivit *mycket sämre* på grund av pandemin uppger 43 procent att de är *mycket missnöjda* med livet i sin helhet – mot ett fåtal procent i gruppen som uppger att livet blivit *bättre* på grund av pandemin, där desto fler i stället uppger att de är mycket nöjda med livet (diagram 9.4). I den grupp som tycker livet har blivit *mycket bättre* gäller det nästan tre av fyra ungdomar. Motsvarande samband, men svagare, finns i gymnasiegruppen. Precis som beträffande hälsan är det rimligt att tänka sig att sambandet löper i båda riktningar, så att ungdomar som redan före pandemin var missnöjda med livet också kan ha påverkats mer negativt av pandemin.

Diagram 9.4 Nöjdhet med livet i sin helhet utifrån upplevd förändring på grund av covid-19-pandemin

Upplevd förändring av livet som helhet på grund av pandemin

Minsta antal svar gäller gy2-gruppen som svarat att livet blivit mycket bättre på grund av pandemin, 63 personer, och gy2-gruppen som svarat att livet blivit mycket sämre, 84 personer. I åk8 baseras resultaten per svarsgrupp på minst 137 personer. Sambandet mellan livstillfredsställelse och förändrat liv som helhet på grund av pandemin är, mätt med Kendalls tau-c, +0,25 i åk8 och +0,21 i gy2.

Gymnasieresultaten ska tolkas försiktigt mot bakgrund av bortfallet i målgruppen; därför redovisas inte siffror i dessa staplar.

Se i övrigt kommentaren till diagram 9.1.

Inte oväntat tenderar det att hänga ihop hur nöjda ungdomarna är inom olika livsområden och hur nöjda de är med livet som helhet. Precis som i Lupp 2017 är det starkaste sambandet knutet till fritiden, och det gäller i båda åldersgrupperna (tabell 9.1). Liksom 2017 är skillnaden relativt övriga livsområden större i gy2 än i åk8.

Ungdomarnas övergripande livstillfredsställelse är svagast kopplad till att vara nöjd med pengar/ekonomin, men i åk8 är sambandet ungefär jämnstarkt beträffande kompisar (där sambandet var starkare 2017). Sambandet mellan livstillfredsställelsen och att vara nöjd med skolan, familjen och (lite mindre tydligt) kompisar är lite starkare i åk8 än i gy2, vilket var fallet även 2017.

Tabell 9.1 Sambandet mellan att vara nöjd med livet som helhet och att vara nöjd inom olika livsområden (tau-b)

	Åk8	Gy2
Fritiden	+0,51	+0,53
Skolan	+0,46	+0,41
Familjen	+0,45	+0,40
Kompisar	+0,41	+0,39
Pengar/Ekonomin	+0,40	+0,32
Utbildningen	-1	+0,35

De åtta livsområdena är rangordnade efter hur starkt korrelerade de är med förändringen i livet som helhet, utifrån utfallet i åk8. Sambandsmättet Kendalls tau-b varierar från -1 till +1, där 0 innebär frånvaro av samband. Alla samband är signifikanta på 0,99 procents säkerhetsnivå.

För enkätfrågans formulering, se kommentar till diagram 9.1.

¹ Frågan rörande utbildningen ställs enbart i gymnasieenkäten.

De tre huvudsakliga livssfärerna i ungdomarnas liv – skolan, fritiden och familjen – bidrar alltså alla tydligt till den övergripande livstillfredsställelsen. De åk8-ungdomar som är nöjda inom *samtliga tre* områden är till 95 procent nöjda även med livet som helhet, medan endast 6 procent av de (67 svarspersoner) som är missnöjda inom alla dessa tre områden är nöjda med livet som helhet.

Det är tydligt att situationen inom skolan och fritiden delvis tycks kunna kompensera för varandra, och i ungefär lika hög grad: I gruppen som är missnöjda med fritiden men nöjda med skolan är grovt räknat två av tre nöjda med livet som helhet – och detsamma gäller i gruppen som tvärtom är missnöjda med skolan men nöjda med fritiden (tabell 9.2). Bland de som däremot är missnöjda med både skolan och fritiden är bara 23 procent nöjda med livet – och alltså ännu färre i den ännu

mindre gruppen av unga som inte heller är nöjda med familjen. Resultaten liknar som helhet dem från Lupp 2017.

Tabell 9.2 Andel åk8-ungdomar som är nöjda med livet som helhet utifrån om de är nöjda eller missnöjda med fritiden och skolan (procent)

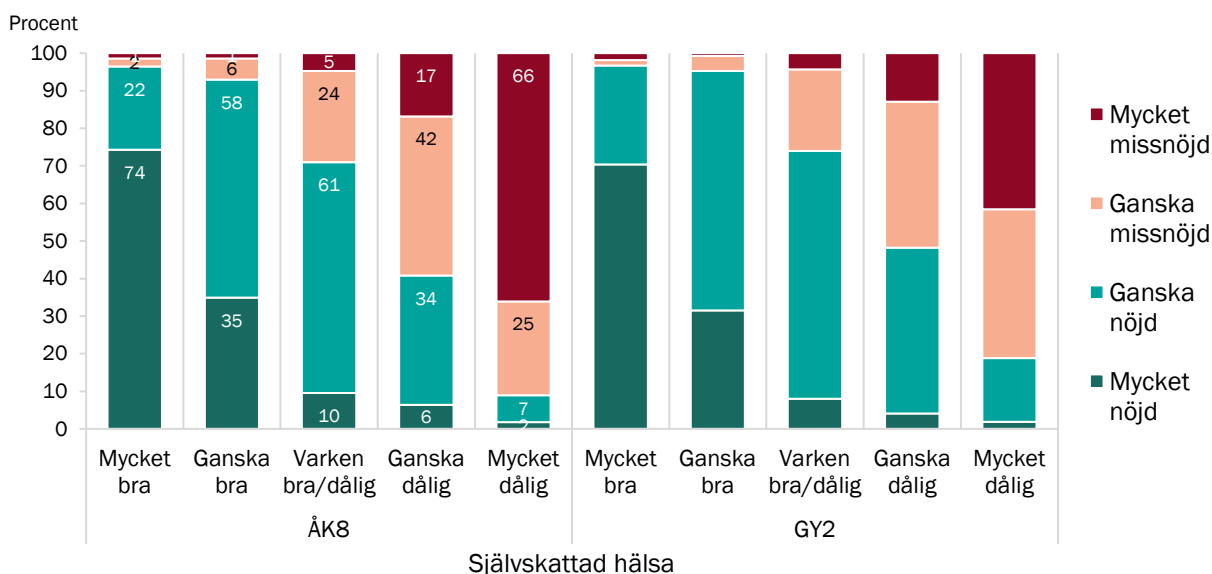
	Nöjd med fritiden	Missnöjd med fritiden
Nöjd med skolan	94 (n=2 702)	68 (n=175)
Missnöjd med skolan	64 (n=563)	23 (n=193)

Dessa förhållanden pekar tydligt på vikten av att arbeta för att förbättra olika delar av ungdomarnas liv – och att det för ungdomar som har en sämre livssituation kan betyda mycket om det går att förbättra situationen redan inom ett livsområde.

Hälsans betydelse för livstillfredsställelsen

Ett livsområde som vi inte har inkluderat i analysen av ungdomarnas livstillfredsställelse så här långt är deras hälsa. Liksom i analyserna av Lupp 2017 finner vi emellertid ett tydligt samband mellan livstillfredsställelse och självskattad hälsa: I gruppen åk8-ungdomar som beskriver sin hälsa som ganska eller mycket bra uppger det stora flertalet att de också är åtminstone ganska nöjda med livet som helhet (diagram 9.5). I gruppen som beskriver en *mycket dålig* hälsa gäller det bara ungefär en av tio personer – här svarar i stället ungefär två av tre att de är mycket missnöjda med livet. Ett liknande mönster syns i den äldre gruppen, om än inte med ett fullt lika starkt samband.

Diagram 9.5 Livstillfredsställelse utifrån självskattad hälsa, åk8 samt jämförelse med gy2

Minsta antal svar gäller gy2-gruppen som beskriver hälsan som mycket dålig, 53 personer (i åk8 utgörs motsvarande svarsgrupp av 112 svarspersoner). Sambandet mellan livstillfredsställelse och självskattad hälsa är, mätt med Kendalls tau-c, +0,48 i åk8 och +0,45 i gy2.

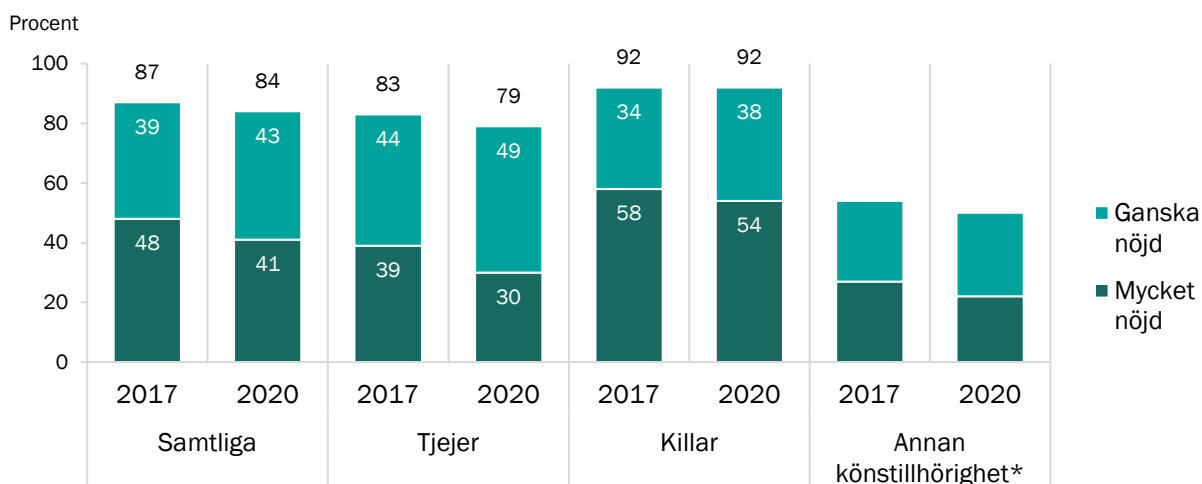
Gymnasieresultaten ska tolkas försiktigt mot bakgrund av bortfallet i målgruppen; därför redovisas inte siffror i dessa staplar.

Se i övrigt kommentaren till diagram 9.1.

Kopplingen mellan hälsa och livstillfredsställelse – i kombination med den generellt mer utbredda ohälsan bland tjejer – erbjuder en rimlig förklaring till den könsskillnad som finns när det kommer till ungdomarnas livstillfredsställelse. Könsskillnaden är större 2020 än 2017, särskilt när vi fokuserar på andelen som är *mycket* nöjda med livet. 2020 är endast 30 procent av tjejerna i åk8 mycket nöjda med livet jämfört med 54 procent av killarna (diagram 9.6). Andelen tjejer som är *åtminstone ganska nöjda* med livet är 79 procent mot 92 procent av killarna.

Det är värt att notera att i gruppen som definierar sig som annat än kille eller tjej är bara ungefär hälften nöjda med livet som helhet – även om resultatet ska tolkas försiktigt mot bakgrund av det begränsade svarsunderlaget. Tendensen är dock densamma både 2017 och 2020.

Diagram 9.6 Andel nöjda med livet som helhet i åk8 efter könstillhörighet, 2017 och 2020 (baserat på resultat från sju kommuner)

Kommentar: Resultaten baseras på svarsunderlaget från Ale, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Mölndal, Stenungsund och Tjörn som gjort både Lupp 2017 och Lupp 2020. Enkätfrågan från tidigare års Lupp-enkäter är inte jämförbar.

* Observera att resultatet är osäkert beroende på ett mycket begränsat svarsunderlag i gruppen: 44 personer 2017, 32 personer 2020.

Se i övrigt kommentar till diagram 9.1.

Den större skillnaden mellan tjejers och killars livstillfredsställelse hösten 2020 än tidigare förvånar inte mot bakgrund av att tjejer i större utsträckning än killar beskriver en försämrad livssituation på grund av pandemin, inte minst när det gäller den psykiska hälsan (se kapitel 8, sidan 207).

Relativt sett är skillnaden mellan tjejers och killars nöjdhet störst beträffande livet i sin helhet. Precis som i Lupp 2017 är tjejerna i åk8 dock generellt lite mindre nöjda inom samtliga de livsområden som frågan täcker jämfört med killarna. I gy2 är könsskillnaderna mindre och inte entydiga. Att könsskillnaden är större beträffande livet i sin helhet än beträffande de enskilda livsområdena stärker tolkningen att tjejers generellt sämre hälsa bidrar till den skillnad vi ser mellan tjejers och killars livstillfredsställelse.

Livstillfredsställelse + hälsa = ett gott liv?

Även om hälsan tycks påverka ungdomars livstillfredsställelse är det viktigt att bevaka båda dessa områden tillsammans. När Västra Götalandsregionen (2021) följer upp sin vision om ”Det goda livet” för regionens invånare, att invånarna ska leva både länge och väl, relaterar de till begreppet *Wellby* som lanserats i *World Happiness Report: "living long and living well"* (Layard & Oparina 2021).¹²¹. Med siktet inställt på unga invånare är det rimligt att i stället för livslängd utgå från *förutsättningarna* för att leva länge. Här vet vi att hälsan är central (se kapitel 8).

Så hur stor andel av kommunernas unga tycks ha förutsättningar att leva både länge och väl? Vi besvarar frågan med utgångspunkt i det större och mer representativa svarsunderlaget i årskurs 8. Av de nio kommunernas ungdomar sammantaget är det lite drygt två av tre ungdomar som både skattar sin hälsa som bra och är nöjda med livet i sin helhet (tabell 9.3). Lite mer än en tiondel utgör en uppenbar riskgrupp som vare sig upplever en bra hälsa eller är nöjda med livet (433 ungdomar i vårt svarsunderlag). I övrigt är det vanligare att unga är nöjda med livet utan att uppleva en bra hälsa (15 procent) än att tvärtom ha en bra hälsa men vara missnöjd med livet (4 procent). Förhållandet är tämligen likartat i det osäkrare gy2-underlaget. Vi vill påminna om att våra enkätbaserade resultat riskerar att överskatta såväl livstillfredsställelse som hälsa utifrån att ohälsa och missnöje med livet kan förväntas vara överrepresenterat i bortfallsgruppen (se även kapitel 7, sidan 150).

Om skillnaden är begränsad mellan åldersgrupperna är den desto större mellan könen. Av killarna placerar sig 82 procent i gruppen med både god självskattad hälsa och livstillfredsställelse, mot 57 procent av tjejerna. I den tydligaste riskgruppen återfinns tvärtom 18 procent av tjejerna och 5 procent av killarna.

Tabell 9.3 Fördelning av åk8-ungdomar utifrån deras livstillfredsställelse och självskattade hälsa (totalprocent)

	Samtliga		Tjejer		Killar	
	Bra hälsa	Inte bra hälsa	Bra hälsa	Inte bra hälsa	Bra hälsa	Inte bra hälsa
Nöjd med livet i sin helhet	69	15	57	21	82	9
Missnöjd med livet i sin helhet	4	12	4	18	4	5

Procentandelarna summerar till 100 procent för samtliga, tjejer respektive killar.

"Bra hälsa" motsvaras av ganska eller mycket bra; "inte bra hälsa" motsvaras av varken bra eller dålig, ganska dålig eller mycket dålig.

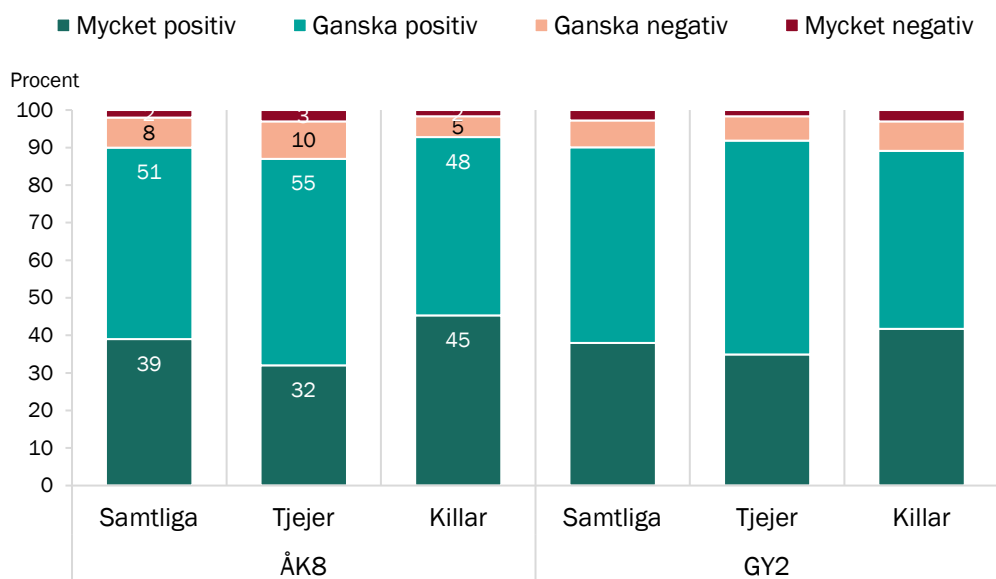
"Nöjd med livet" motsvaras av ganska eller mycket nöjd; "missnöjd med livet" motsvaras av ganska eller mycket missnöjd.

Framtidstro

Trots förekomsten av sådant som hälsobesvär, negativa konsekvenser av pandemin och missnöje med livet inom olika områden har ungefär nio av tio ungdomar i både åk8 och gy2 en ganska eller mycket positiv syn på framtiden.

Även när det gäller framtidssyn finns en könsskillnad. Av killarna i åk8 svarar 45 procent att de ser *mycket* positivt på framtiden mot 32 procent av tjejerna, och det är nästan dubbelt så många tjejer som killar som svarar att de ser *negativt* på framtiden (diagram 9.7). Det är för övrigt en ännu större andel som svarar att de ser negativt på framtiden i den mindre grupp ungdomar som definierar sig som annat än kille/tjej.

Diagram 9.7 Framtidssyn efter kön, åk8 respektive gy2

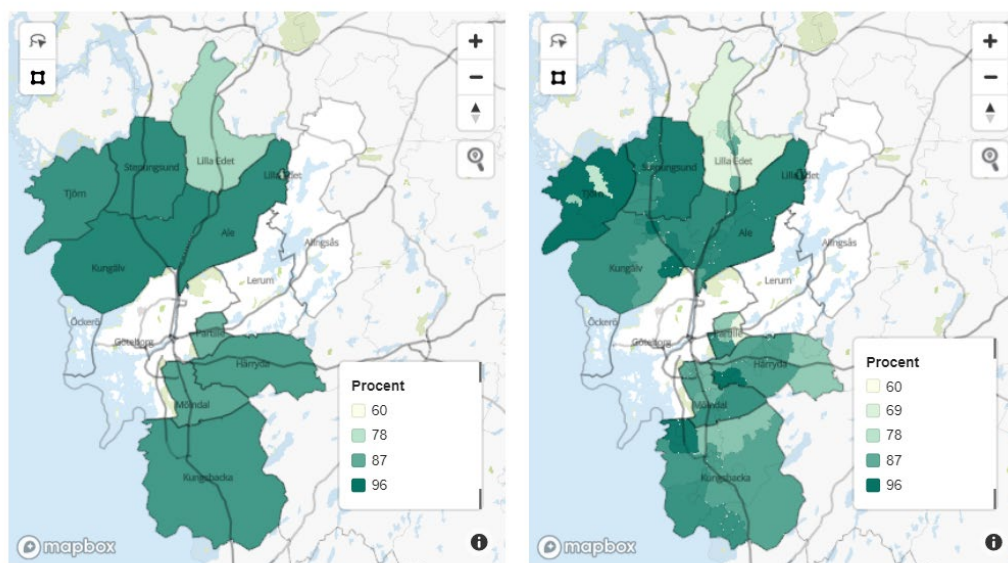
Enkätfråga: *Hur ser du på framtiden?* Svartalternativ: *Mycket positivt; Ganska positivt; Ganska negativt; Mycket negativt.*

Svarsbortfallet på frågan är totalt 2,0 procent i åk8 och 1,6 procent i gy2.

Gymnasieresultaten ska tolkas försiktigt mot bakgrund av bortfallet i målgruppen; därför redovisas inte siffror i dessa staplar.

I de nio kommuner som genomfört Lupp 2020 varierar andelen åk8-ungdomar med ganska eller mycket positiv framtidssyn från 80 procent i Lilla Edet, som avviker tydligast från övriga kommuner, till 93 procent i Kungälv (figur 9.1, kartan till vänster). Det finns även skillnader inom kommunerna. Störst variation utifrån aktuell områdesindelning återfinns i Tjörn, där andelen åk8-ungdomar med positiv framtidssyn är lite mindre i Källekärr och Skärhamn medan det stora flertalet i kommunens övriga områden ser positivt på framtiden (figur 9.1, kartan till höger). Det ska betonas att antalet åk8-ungdomar per område är relativt litet (i Tjörn utgörs analysunderlaget av mellan 22 och 50 svar).

Figur 9.1 Positiv framtidssyn, åk8, utifrån hemkommun (kartan till vänster) respektive boendeområde (kartan till höger)

Enkätfråga: *Hur ser du på framtiden?* Svartalternativ: *Mycket positivt; Ganska positivt; Ganska negativt; Mycket negativt*

Kartorna illustrerar andelen med positiv framtidssyn per kommun/område, där andelen är större ju mörkare färg som området har. Genomsnittlig andel är 90 procent, baserat på 3 652 svar.

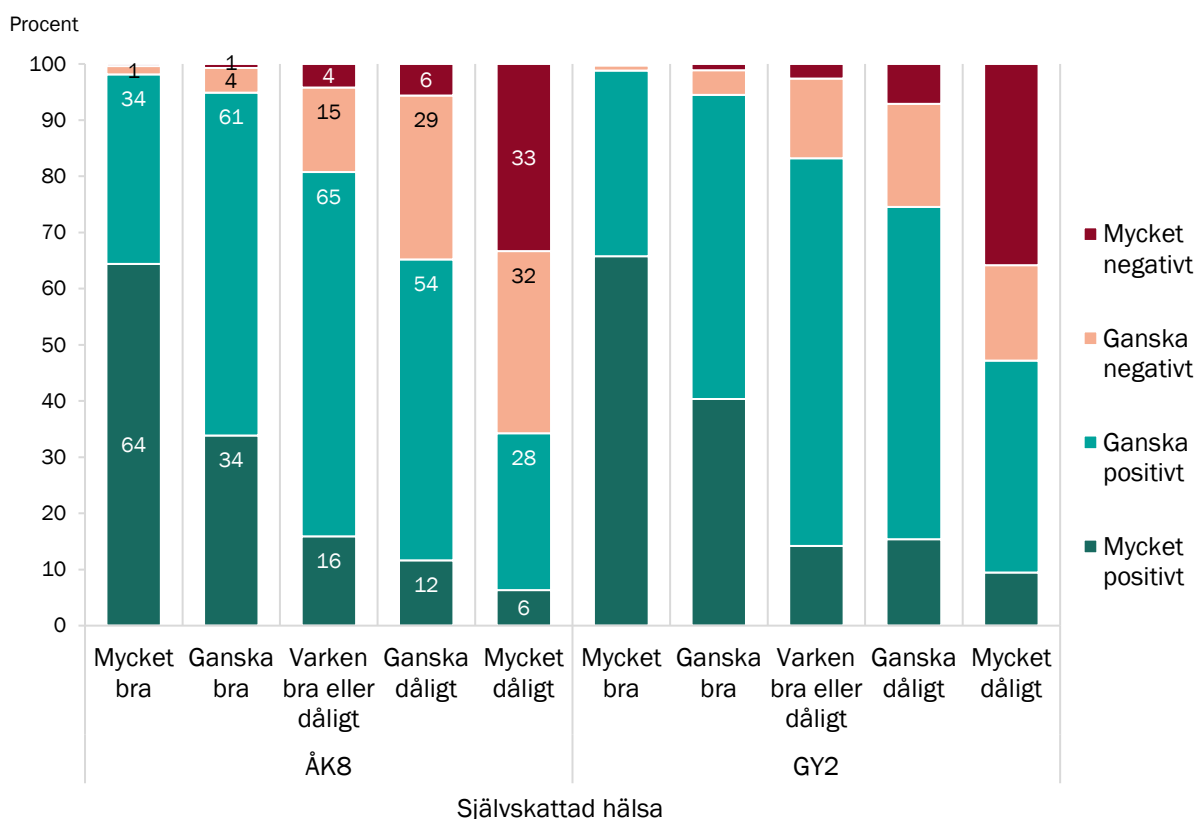
Områdena utgår från regionala statistikområden (RegSO), enskilda eller sammanslagna för större svarsunderlag. Minsta antalet svarspersoner per område är 17 personer. Se i övrigt kommentar till figur 5.4 i kapitel 5.

Varierande framtidstro utifrån hälsa

Utöver kön och boendegeografi tycks hälsan påverka ungdomarnas framtidstro, och det ännu tydligare. Bland ungdomarna i åk8 som skattar sin hälsa som *mycket bra* uttrycker nästan två av tre en *mycket* positiv framtidssyn och bara 1 procent en

negativ framtidssyn (diagram 9.8). I gruppen som tvärtom skattar sin hälsa som *mycket dålig* är det i stället nästan två av tre som ser negativt på framtiden, en av tre mycket negativt. Det linjära sambandet syns även i gymnasiegruppen. Resultaten ligger i linje med dem från Lupp 2017.

Diagram 9.8 Framtidssyn utifrån självskattad hälsa, åk8 och gy2

Enkätfrågor: *Hur ser du på framtiden?* samt *Under de senaste sex månaderna, hur bedömer du din hälsa, hur du mår eller känner dig?* Svartaltnativ enligt diagrammet.

Resultaten baseras på totalt 3 633 svar i åk8 och 1 808 svar i gy2.

Minsta svarsgrupp är i både åk8 och gy2 de som svarat att de mår mycket dåligt: 111 respektive 53 personer.

Gymnasieresultaten ska tolkas försiktigt mot bakgrund av bortfallet i målgruppen; därför redovisas inte siffror i dessa staplar.

I analyserna av Lupp 2017 fann vi hur flera andra faktorer än hälsa hade en självständig positiv effekt på ungdomarnas framtidstro. Allra tydligast gällde det livstillfredsställelsen. Med fortsatt inspiration från *Wellby*-konceptet har vi gjort en förenklad analys av vad som formar ungas framtidssyn baserad på Lupp 2020.

Det visar sig att bland åk8-ungdomar som *både är ganska/mycket nöjda med livet och skattar sin hälsa som ganska/mycket bra* ger det stora flertalet, 97 procent, också uttryck för en ganska eller mycket positiv framtidssyn (tabell 9.4, den vänstra delen). I den mest uppenbara riskgruppen som vare sig skattar sin hälsa som bra eller är nöjda med livet gäller det bara 50 procent. Att det likväl handlar om hälften gör att

resultatet snarare bör sammanfattas som att hälften i denna grupp *trots allt* ser positivt på framtiden. Det är rimligt att tänka sig att många trots en jobbig livssituation (som exempelvis skulle kunna handla om skolrelaterad stress), ser ljusare på framtiden utifrån mer långsiktiga mål med livet (som att kanske jobba utomlands när skolan är avklarad).

Om vi sätter målet att regionens *alla* unga ska ha både konkreta förutsättningar för och en upplevelse av en ljus framtid, är det uppenbart viktigt att de både mår bra och att de är nöjda med sitt liv. Dessa två aspekter av livssituationen tycks delvis kunna kompensera för varandra genom att de var för sig bidrar till att öka andelen som uttrycker framtidstro. Men båda delarna behöver vara på plats om vi ska ha möjlighet att nå målet att alla unga ska kunna se positivt på framtiden.

Resultaten blir ungefär desamma om vi analyserar tjejer och killar separat (tabell 9.4, den högra delen). Den stora könsskillnaden handlar i stället om *antalet* ungdomar som återfinns i de olika grupperna: antalet tjejer som både skattar sin hälsa som bra och är nöjda med livet är mindre än antalet killar i samma situation. Detta trots att antalet tjejer och killar totalt är ungefär detsamma (se även tabell 9.3 ovan). Om tjejers och killars framtidstro ser ut att formas på liknande sätt, är det alltså snarare *förutsättningarna* som skiljer sig åt.

Tabell 9.4 Andel åk8-ungdomar med en positiv syn på framtiden utifrån livstillfredsställelse och självskattad hälsa (procent)

	Samtliga		Tjejer		Killar	
	Bra hälsa	Inte bra hälsa	Bra hälsa	Inte bra hälsa	Bra hälsa	Inte bra hälsa
Nöjd med livet i sin helhet	97 (n=2 498)	88 (n=551)	98 (n=1 042)	91 (n=380)	97 (n=1 429)	83 (n=163)
Missnöjd med livet i sin helhet	77 (n=142)	50 (n=430)	75 (n=68)	52 (n=325)	81 (n=67)	47 (n=87)

"Bra hälsa" motsvaras av ganska eller mycket bra; "inte bra hälsa" motsvaras av varken bra eller dålig, ganska dålig eller mycket dålig. "Nöjd med livet" motsvaras av ganska eller mycket nöjd; "missnöjd med livet" motsvaras av ganska eller mycket missnöjd.

Förutsättningar att leva både länge och väl

Framtidstrons tydliga grund i hälsa och livstillfredsställelse inspirerar oss att använda kombinationsmättet i avsnittet ovan för att försöka sammanfatta den livssituation som regionens unga invånare befinner sig i.

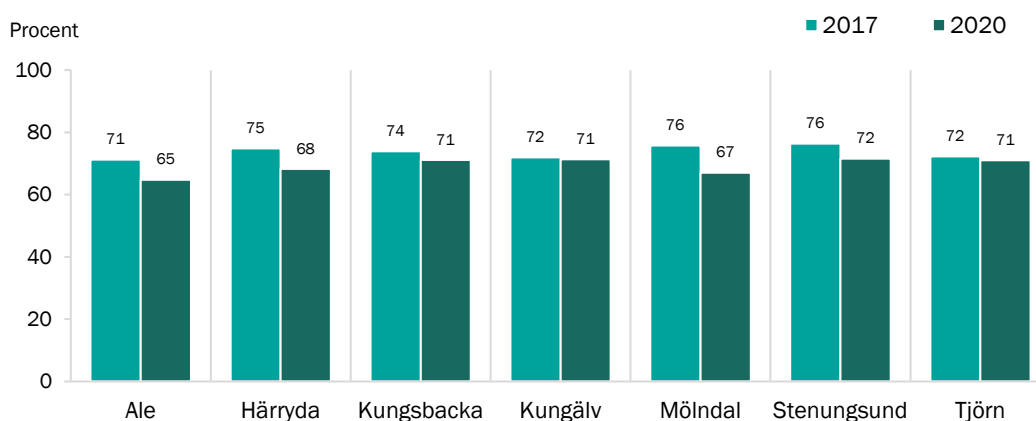
Totalt är det alltså ungefär två av tre åk8-ungdomar som ger uttryck för *både* god hälsa och övergripande livstillfredsställelse. I de nio kommuner som gjort Lupp 2020 varierar andelen mellan 63 och 72 procent.

Att båda dessa frågor ställdes på samma sätt i Lupp 2017 gör det möjligt att jämföra 2020 års resultat med 2017. Det visar sig att andelen är densamma eller mindre i

samtliga sju kommuner som genomfört Lupp båda gångerna. I Härryda och Mölndal har andelen minskat mest, från 75–76 till 67–68 procent.

Mot bakgrund av att det är fler ungdomar som beskriver en försämrad hälsa och ett försämrat liv på grund av pandemin än som beskriver en förbättrad hälsa och livssituation, ligger tolkningen av en pandemieffekt nära till hands. Men utöver den trubbiga jämförelsen med resultaten från 2017 gäller nedgången alltså inte generellt i alla kommuner.

Diagram 9.9 Ungdomar i åk8 som både är nöjda med livet och har en god självskattad hälsa, 2017 och 2020, i sju kommuner med jämförbara resultat

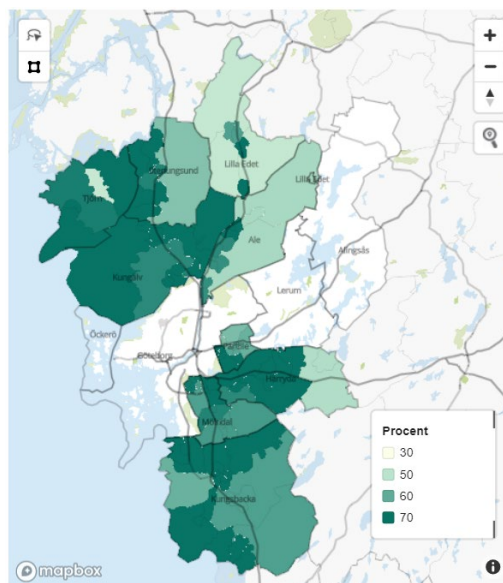

Diagrammet visar resultaten för de år som kommunerna gemensamt har genomfört Lupp. Andelen 2020 i Lilla Edet är 63 procent, i Partille 65 procent.

Oavsett vad som ligger bakom förändringarna som framträder i några av kommunerna, bör måttet kunna vara intressant för att följa utvecklingen av ungas livssituation framöver, och då även på mer lokal nivå.

Den karta på områdesnivå som vi kan teckna utifrån 2020 års Lupp-resultat speglar i mycket kartan över ungas framtidstro, men spridningen är större inom kommunerna (figur 9.2). Andelen varierar mellan 46 och 86 procent i samtliga de kommunområden som vi har kunnat bryta ned Lupp-resultaten på. Precis som tidigare vill vi betona att resultaten för årskullen baseras på ett, naturligt, litet svarsunderlag och att resultaten behöver tolkas lokalt tillsammans med andra typer av uppgifter, för att betydelsen av de områdesskillnader som framträder ska kunna värderas.

Figur 9.2 Ungdomar i åk8 som både är nöjda med livet och har en god självskattad hälsa, 2020, utifrån boendeområde

Minsta antalet svarspersoner per område är 17 personer.

Som slutord i detta kapitel vill vi återvända till det holistiska grepp om ungdomarnas livssituation som vi använde i kapitel 5 för att identifiera både ”utsatta” och ”rustade” unga. Där utgick vi från flera förhållanden i ungdomarnas liv, däribland deras framtidssyn, hälsa och livstillfredsställelse (se vidare sidan 81). Det förvånar därför inte att gruppen åk8-ungdomar som ger uttryck för både god hälsa och livstillfredsställelse – det vill säga den grupp som vi har fokuserat på ovan – till över hälften utgörs av ”rustade” individer (55 procent), medan inte ens 1 procent av de ”utsatta” återfinns här (övriga cirka 45 procent utgörs av individer i ”mellangruppen”). Även om detta rent analytiskt är något av ett cirkelresonemang betyder det att måttet som vi presenterat i det här kapitlet kan vara användbart för den kommun som över tid vill följa andelen unga som tycks ha förutsättningar för att leva både länge och väl.

Resultaten i övriga kapitel visar tydligt att vi inte kan ta dessa förutsättningar för givna. Om vi med blicken riktad mot framtiden formulerar oss metaforiskt, har vi i tidigare kapitel tecknat flera mörka moln på himlen som motiverar insatser riktade både brett och till särskilda grupper av unga – insatser som behöver följas upp för att vi ska kunna se om de ger önskade resultat. Behovet av hälsofrämjande insatser, inte minst riktade till tjejer, är särskilt uppenbart men det gäller även annat som kan bidra till en trygg, meningsfull och delaktig ungdomstid som gör livet gott att leva. I nästa kapitel ska vi ge ett antal förslag på sådana insatser och åtgärder.

10. Vägar framåt

Lupp-enkäten är ett verktyg för att samla in kunskap om ungas situation inom flera olika livsområden. Med ett stort regionalt svarsunderlag, som vi har haft möjligheten och förmånen att analysera inom ramen för den här rapporten, har vi kunnat komplettera den breda bilden av ungas livssituation¹²² med fördjupningar inom särskilda områden. Vi har belyst olika centrala förutsättningar för en god uppväxt, och resultaten ger flera pusselbitar i form av både gynnsamma och skadliga faktorer. Vår förhoppning är att de resultat som vi har beskrivit ska kunna användas som både kunskapsunderlag och inspiration för utvecklingsarbete i kommunerna, för och tillsammans med de unga som berörs.

Kunskapsbaserad ungdomspolitik med inriktning på att stärka positiva faktorer i ungas liv

När den lokala ungdomspolitiken formuleras bör forskning och praktik gå hand i hand. Kunskap om vad som utmärker en positiv uppväxt och vad som är gynnsamt respektive skadliga faktorer i sammanhanget är en viktig grund.

Det finns flera sätt att formulera vad en sådan politik bör innefatta. Modellen *positive youth development*, PYD, betonar att arbetet med unga personer i första hand ska inriktas på att stärka positiva faktorer i ungas liv. Syftet är att stärka ungas egen kapacitet att möta olika svårigheter, bland annat för att de ska uppleva sig ha kontroll över sin framtid och kunna påverka sina omständigheter. De centrala positiva faktorerna, eller målområdena, handlar om kompetens, självförtroende, personlighet, ansvarskänsla och förmåga att ge omsorg samt upplevelse av sammanhang (Bowers m. fl. 2010; Geldhof m. fl. 2015). En gedigen kunskapsbas bekräftar betydelsen av dessa målområden (Eichas m. fl. 2019). Lupp-arbetet i Göteborgsregionens kommuner kan enligt vår uppfattning spela en viktig roll i ett sådant systematiskt och kunskapsbaserat arbete.

Även om Lupp-enkätens frågor inte exakt avspeglar de dimensioner som tidigare forskning har visat är centrala, är det viktigt att analyser av enkätsvaren görs i relation till kunskap om vad som är gynnsamt respektive problematiskt för ungas utveckling. Det kan handla om att planera för insatser som kan stärka ungas upplevelse av delaktighet; sammanhang för att stärka social kompetens; förutsättningar för att utveckla fritidsintressen; trygga arenor för lärande eller stöd för att motverka stress och ohälsa. Det kan även gälla att försöka identifiera grupper av unga som behöver mer stöd i sin utveckling än de för tillfället har.

Att stärka situationen för utsatta unga och motverka ett splittrat samhälle

Den här rapporten ger en varierad bild av ungas situation. Många ungdomar beskriver ett tämligen högt välbefinnande och goda livsvillkor, men det finns flera exempel på det motsatta. De skillnader mellan olika grupper av unga som vi har beskrivit kan i många fall sättas i relation till avgörande förändringar i Sverige under

senare år, och pekar på behovet av ett intensifierat arbete för att stärka ungas livsvillkor, särskilt riktat till dem som växer upp under svårare förhållanden.

Splittringen mellan invånargrupper är problematisk också för sammanhållningen i samhället. Om olika grupper lever under väldigt olika uppväxtförhållanden skapas en grogrund för främlingskap och bristande tillit. Ett preventivt arbete kan därför inte enbart fokusera på de mest utsatta utan måste även handla om relationerna mellan grupper och hur dessa kan stärkas.

Arbeta både främjande och förebyggande

Ett preventivt arbete kan delas in i så kallade ”främjande” och ”förebyggande” insatser. *Främjande insatser* stärker enskildas och gruppers egna resurser och kapacitet. Hit kan man räkna sådant som att ingå i organiserade fritidsaktiviteter där man får utveckla sitt intresse och träna upp sina färdigheter, men även mycket av arbetet inom skolan. Ambitionen med att barn och unga i skolan lär sig att läsa, räkna, utöva idrott med mera handlar om att de ska tillägna sig sådant som är viktigt i framtiden men också om att de ska få ett rikare liv i stunden.

Det *förebyggande arbetet* har en annan utgångspunkt genom att det ska ge förutsättningar för att barn och unga ska undvika problem och inte utsättas för risker. Det kan handla om att de inte ska börja använda droger, bli gravida i förtid, få dålig tandhälsa med mera.

Uppdelningen i främjande och förebyggande ungdomsarbete innebär dock inte att man ska välja mellan det ena eller det andra, utan man bör satsa på båda delarna: såväl att *stärka* resurser och sammanhang kring unga som att *motverka* det som hotar en positiv uppväxt. Ett systematiskt och allsidigt preventivt arbete förutsätter att förebyggande och främjande insatser förs samman i en gemensam strategi (Forkby & Löfström 2010). Följande är fem exempel på sådana strategier:

- Skapa positiva sammanhang som såväl underbygger prosociala beteenden som motverkar riskbeteenden
- Etablera sammanhang där barn och unga får upprätta och vidmakthålla konstruktiva sociala tillhörigheter samtidigt som de får möjlighet att utveckla sina färdigheter att fungera väl i olika sammanhang
- Stärka ungas upplevelse av att behärska något som är väsentligt för dem själva både i stunden och i framtiden – så länge som detta är positivt eller neutralt för andra
- Bemöta barn och unga respektfullt och ta ansvar för att de får stimulans och omsorg – för deras självkänsla och för att de ska kunna förstå vilka konsekvenser deras handlingar har för andra
- Ge förutsättningar för delaktighet och lyssna på ungas röster och upplevelser samtidigt som de unga själva ska ge utrymme för och lyssna på andra.

Arbeta strategiskt och långsiktigt tillsammans med unga

Även om statistiska resultat från en enkätundersökning kan vara nog så intressanta ger de en tämligen abstrakt bild av ungas livsvillkor och levnadsförhållanden. Resultaten måste tolkas i förhållande till ungdomars konkreta verklighet. Lupp-

resultaten bör ses som en *utgångspunkt* för en dialog om vilka problem och mål som framstår som mest angelägna att arbeta med, och i relation till vilka grupper av unga.

Att tolka enkätresultat och översätta dem till lokala behov och önskvärda förändringar är svårt och kräver dialogprocesser på både regional och lokal nivå. En bärande del i ett sådant strategiskt arbete är att unga själva bjuds in i arbetet. Ambitionen bör här sättas högre än att enbart använda de unga som informanter. Det vill säga att inte enbart lyssna till ungas röster i ett beslutsfattande och förändringsarbete som i övrigt bara involverar vuxna. De unga bör göras reellt delaktiga i *samtliga* processer: från att tolka resultaten lokalt och identifiera viktiga förändringsområden till att vara med och genomföra insatser och utvärdera resultatet. Ett sådant arbetssätt kräver långsiktighet och planering men har flera vinster: Det ökar förutsättningarna för att insatser och åtgärder blir relevanta och lämpade för de som berörs; vuxna får fördjupad kunskap om ungas livssituation och behov; unga får erfarenhet av att utöva lokal demokrati i praktiken och blir delaktiga på ett djupgående sätt. Unga personer får på detta sätt inte bara en konsumentroll, där de tar ställning till färdiga tolkningar och utarbetade förslag, utan kan ta rollen som aktiva producenter där de själva är med i samtliga steg av processen (Andersson m. fl. 2010).

Fördjupa dialogen mellan unga och vuxna

Vi vill uppmana både beslutsfattare och dem med daglig kontakt med unga till att fördjupa dialogen mellan unga och vuxna i olika positioner med ansvar för hur den lokala ungdomspolitiken artikuleras och kommer till stånd. Arbetet med Lupp-enkäten kan användas som grund för att skapa lokala forum för dialog mellan unga, beslutsfattare och tjänstepersoner. I dialogen kan frågor som är väsentliga för ungas uppväxtmiljö och framtidsutsikter fördjupas och konkretiseras till olika förslag. Flera kommuner som har arbetat med Lupp-undersökningen har erfarenheter av att skapa sådana sammanhang. Det har exempelvis handlat om lokala påverkanstorg, workshoppar, lunchträffar, debattkvällar och liknande.

Den här typen av dialoger knyter an till den långa tradition som finns i Sverige av att sträva efter bred kommunikation och delaktighet inom ungdomsområdet.

I EU:s *White paper on Youth* från 2001 är rekommendationen att använda sig av öppna dialoger (*Open method of coordination*, OMC) mellan ungdomar och beslutsfattare. Hittills har dessa dialoger i mångt och mycket varit en fråga mellan politiker och ungdomsorganisationer på nationell nivå, men lokalt kan man finna former som kommer ännu närmare ungas reella vardag och utmaningar.

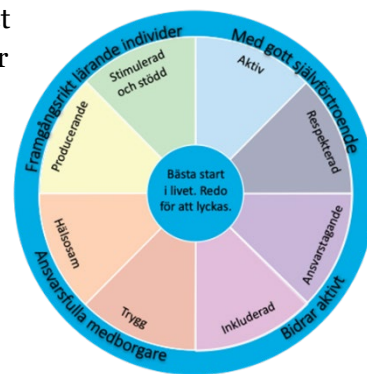
En fördjupad dialog med unga personer skulle kunna vara ett led i att förverkliga de högt ställda målsättningar som har uttryckts i flera regeringsförklaringar under senare år. Två exempel som vi har kunnat höra är: ”Vi ska möta våra utmaningar tillsammans. Vi gör det i övertygelsen att vi till våra barn ska lämna ett starkare och mer hållbart samhälle än det land vi ärvde” (Löfvén 2021) och ”vi kan lämna över en värld som är i balans till våra barn och barnbarn” (Reinfeldt 2006). För att kunna nå dessa mål behöver rätt prioriteringar göras, och då är dialogen kring och med unga personer en nyckelfråga. Det är också ett budskap i FN:s konvention om barns rättigheter (Unicef 2001).

En helhetssyn i den lokala och regionala ungdomspolitiken

Den helhetssyn på ungas livssituation och insatser inom ungdomsområdet som den nationella politiken bygger på, behöver få ett tydligt uttryck även regionalt och lokalt. Ungdomspolitiken kan inte reduceras till en "fritidsfråga", en "utbildningsfråga", en "demokratifråga", en "hälsofråga" eller någon annan enskild fråga utan måste se till de ungas livssituation i sin helhet. Förhållanden i ungas liv kan skära över vardagssfärer och verksamheter (exempelvis mobbning som sker både i skolan, på vägen till/från skolan, på fritidsgården och på sociala medier i hemmet på kvällen). Att ingå i en viss verksamhet eller miljö kan samtidigt ha flera innebörder för den unge (exempelvis kan idrottsutövande i en förening vara både fysiskt stärkande, reducera stress, bidra till självförverkligande, träna sociala färdigheter och bygga vänskapsband).

I kapitel fem presenterade vi det så kallade välbefinnandehjulet (eller "Skottlandsmodellen"; se sidan 48) som ett exempel på hur olika livsområden kan knytas samman policymässigt och underlätta gemensamt arbete kring enskilda och grupper av unga. Hjulet kan samtidigt betraktas som ett resultat av ett långt gemensamt arbete för att utveckla barns och ungas livsvillkor. Om vårt förslag om en fördjupad dialog med unga innebär en intensifiering av ungdomspolitiken, så är välbefinnandehjulet en sinnebild för vad som skulle kunna åstadkommas.

Vi kommer här att ge förslag på åtgärder för att möjliggöra en god start i livet för fler unga. Hur kan vi försöka stärka sådant som en aktiv, trygg och hälsosam livssituation bland regionens ungdomar?

Åtgärdsförslag med fokus på samarbete för en helhetssyn på ungas livssituation och hälsa

De resultat som vi har presenterat från Lupp 2020 pekar på flera möjliga vägar att förstärka det främjande och förebyggande arbetet för att förbättra ungdomars livssituation och hälsa. Det arbetet behöver ske på olika nivåer i samhället, inom olika organisationer och verksamheter, och med hjälp av olika professioner och funktioner.

Åtgärdsförslagen som följer riktar sig både brett och specifikt. Det handlar om kultur- och fritidsförvaltningar, fritidsverksamheter, föreningar, skola, rektorer, lärare, elevhälsa, ungdomsmottagningar, hälso- och sjukvård, socialtjänst, polis, vårdnadshavare, politiker...

Vi väljer avsiktligt att inte adressera förslagen specifikt till någon eller några av dessa professioner, funktioner eller verksamheter. En viktig orsak är att vi bedömer att flera av de åtgärder som vi föreslår genomförs allra bäst i *samverkan* mellan olika professioner, funktioner och verksamheter. Precis som vi i övriga kapitel har vinnlagt oss om att ge en helhetsbild av ungas livssituation så är det ofta ett helhetsgrepp på problem eller negativa förhållanden som krävs för att nå goda resultat.

Organisatoriska gränser och "stuprör" är tvärtom ofta hinder när det handlar om att möta individer i deras "hela" livssituation. Samverkan är därför i flera fall en viktig

nyckel. Vuxenvärlden har också ett samlat ansvar att ge samhällets unga invånare det stöd som de behöver. Medan en del stöd behöver ges på individnivå bör annat förebyggande arbete riktas mer generellt till unga. Mellan dessa två insatsnivåer kan finnas anledning att rikta stödet till särskilda riskgrupper av unga.

Stärk förutsättningarna för särskilt utsatta unga

Utifrån våra analyser bedömer vi att det är omkring 10 procent av ungdomarna i högstadiet och gymnasiet som kan ha behov av särskilda insatser eller stöd för att kunna ha en meningsfull, trygg och delaktig tillvaro (se kapitel 5). Andelen är en uppskattning och varierar mellan både kommuner och kommunområden.

Bland de unga som vi har identifierat är i särskilt behov av insatser och stöd och som kan vara särskilt utsatta är vissa grupper överrepresenterade: tjejer, ungdomar med annan könstillhörighet, ungdomar med funktionsnedsättning och/eller ungdomar som lever i relativ fattigdom.

Gemensamt för denna grupp av ungdomar är att de är utsatta i flera avseenden samtidigt vilket leder till sämre förutsättningar i livet och större risk för ohälsa. Under pandemin har dessutom ungas tillgång till skyddsfaktorer i form av skola, sociala sammanhang och trygga vuxna generellt minskat vilket har hotat barns rättigheter (Barnombudsmannen 2021). Mot bakgrund av att pandemins konsekvenser tenderar att ha varit svårare för redan utsatta grupper är det här en extra viktig grupp att kartlägga och följa upp. Vi föreslår därför att kommunerna i olika typer av samarbeten satsar på att:

- Identifiera områden i kommunen där ”utsatta” ungdomar finns i störst utsträckning.
- Inleda en dialog med både unga och verksamheter inom dessa områden om vad som behöver förbättras i respektive område. Det kan handla om fritidsutbudet, tryggheten i de miljöer där unga vistas, stödet i skolan, hälsofrämjande insatser och stöd till familjer som lever i relativ fattigdom.
- Diskutera gemensamt mellan unga och berörda verksamheter hur insatser, åtgärder och stöd kan utformas så att de når ut och är anpassade till de grupper av unga som särskilt berörs.

På kommande sidor presenterar vi ett antal mer specifika åtgärdsförslag utifrån två huvudspår:

- vad behöver göras för att fler unga ska ha en meningsfull, trygg och delaktig fritid?
- vad behöver göras för att skolan ska vara en engagerande och hälsofrämjande miljö för alla elever?

Även med denna uppdelning vill vi betona att många insatser kräver en helhetssyn på ungas livssituation och hälsa och därför görs bäst i samverkan.

Vi vill också skicka med budskapet att en insats inom *ett område* kan göra stor skillnad för individen även om hen har komplexa problem som berör flera områden.

Slutligen vill vi understryka att delar av det vi föreslår redan görs på många håll. Resultaten från Lupp 2020 och vetenskaplig kunskap bekräftar betydelsen av det arbetet.

För en meningsfull, trygg och delaktig fritid

- **Samarbeta för att göra fritidsaktiviteter tillgängliga för alla unga.**
En del grupper som inte söker sig till det traditionella föreningslivet skulle kunna nås om aktiviteterna skedde i närmare anslutning till skolan. Exempel på samverkan med skolan som nav finns i Göteborgs Stad, där ett antal skolor används som mötesplats där de som bor eller verkar i området kan komma och delta i eller leda olika kostnadsfria aktiviteter utanför lektionstid.¹²³
- **Gör aktiviteter tillgängliga på nya sätt, exempelvis digitalt.**
Ta vara på de erfarenheter som har gjorts under pandemin. Erbjud exempelvis digitala träningspass om resvägar, begränsad kollektivtrafik eller ekonomiska resurser försvårar för ungdomar att delta i aktiviteter.
- **Genomför uppsökande aktiviteter bland grupper och i områden med lågt föreningsdeltagande.**
Inventera och mobilisera resurser i form av ledare och andra som skulle kunna engagera sig för ungas fritid om de såg möjligheten och blev tillfrågade. Barnombudsmannen (2021) betonar också behovet av att följa vilka barn som kommer tillbaka till aktiviteter och fritidsverksamheter efter pandemin och vilka barn som inte gör det, för att snabbt kunna fånga upp de barn som inte återvänder och ta fram insatser för att få dem tillbaka.
- **I dialogen med unga: ställ följdfrågor när de framför synpunkter som handlar om att det inte finns något att göra.**
Diskutera exempelvis fritextsvaren från Lupp om vad man saknar för fritidsaktiviteter. Finns det mönster i svaren, både vilken typ av aktiviteter det handlar om och vilka grupper av unga som särskilt önskar vissa aktiviteter?
- **Identifiera och motverka otrygghet kopplad till fritidsaktiviteter som hindrar unga att ägna sig åt sina intressen.**
Det kan handla om otrygghet knuten till både platser och sociala sammanhang. Hur kan dessa platser och sammanhang göras tryggare för att de som vill ska kunna delta? Kollektivtrafiken och internet är två vardagsmiljöer där många unga uppger att de är otrygga. Inled en dialog med de grupper av ungdomar som särskilt uttrycker otrygghet, exempelvis tjejer och unga med annan könstillhörighet än kille/tjej. För andra än politiker: kommunicera resultatet till era lokala politiker.
- **Säkerställ goda och trygga kommunikationer för att unga ska kunna delta i fritidsaktiviteter utanför det egna lokalsamhället.**
Det kan handla om att kartlägga vägar och turtäthet mellan större fritidsarenor och boendeområden med många unga. Ta reda på hur ungdomarna upplever tryggheten vid hållplatser, resecentra, på bussar och tåg med mera. Möten kan behövas mellan parter som kanske inte annars står i dialog med varandra, exempelvis mellan ungdomar, föreningslivet, Västra Götalandsregionens trafikplanerare och kommunernas samhällsplanerare.

- **Gör ungdomsmiljöer tryggare genom aktiv vuxennärvaro på platser som har identifierats som särskilt otrygga.**

Involvera fältassistenter, fritidsledare, föräldrar och andra från civilsamhället. Bjud in kommuner/verksamheter som ni vet har arbetat framgångsrikt med trygghetsfrågor för att få konkreta idéer om hur ni kan använda de resurser som finns på ett bra sätt. Bjud in de unga som berörs när ni letar lösningar, inte först när ni vill presentera lösningar.

- **Ge unga som utsatts för brott adekvat stöd.**

En ansevärd del av ungdomarna har utsatts för hot och olika slags brott. Vissa grupper är särskilt utsatta, såsom ungdomar med någon typ av funktionsnedsättning. Att bli utsatt för brott kan leda till att man väljer bort platser och sammanhang. Vuxensamhället måste hjälpas åt för att förebygga och förhindra att unga utsätts för brott. Unga som har utsatts för brott vänder sig i första hand till familj och vänner om de söker stöd (Thunberg 2020). Vårdnadshavare behöver ha tillgång till information om rättsprocesser och stödinsatser för att kunna hjälpa sitt barn vidare på ett sätt som stärker barnets egen kontroll. Informationen behöver anpassas efter målgruppen. Stödet till vårdnadshavare och de unga själva bör utformas i dialog med unga som har erfarenheter av brott för att det ska bli så verkningsfullt som möjligt. I fall där förövare och utsatta unga går i samma skola och kanske till och med i samma klass behöver skolan ha verktyg för att anpassa undervisningen, så att eleverna inte ska behöva sitta bredvid varandra eller arbeta tillsammans.

- **Motverka mobbning.**

Ungefär var fjärde åk8-elev uppger att hen har blivit mobbad, trakasserad eller utfrysad under det senaste halvåret. Skolan är den vanligaste arenan, därefter internet och mobilen. Tjejer och personer med annan könstillhörighet än kille/tjej är särskilt utsatta. Skolors och fritidsverksamheters arbete kring genusfrågor och normkritiskt arbete bör därför omfatta den kommunikation och den sociala kultur som finns på internet. Vårdnadshavare bör involveras i arbetet. Organisationen Friends erbjuder både kunskap och stöd för att förebygga och stoppa mobbning, kränkningar och trakasserier. Stödet är anpassat till både unga, vårdnadshavare, skola, idrottsledare och företag.¹²⁴

- **Stärk likabehandlingsarbetet och integrera med jämställdhetsperspektiv.**

Varför är exempelvis tjejer generellt mer otrygga än killar i många vardagsmiljöer? Ett proaktivt normkritiskt arbete kan kopplas samman med olika former av förebyggande ungdomsarbete, exempelvis arbetet med att förebygga mobbning.

- **Ge alla barn och unga oavsett inkomstnivå möjlighet till en meningsfull och aktiv fritid.**

Detta kan göras antingen genom att sänka kostnader för fritidsaktiviteter så att fler har råd med dem, eller genom att ungas behov av en meningsfull och aktiv fritid räknas in bland det som ses som "en skälig levnadsnivå" i beräkningen av försörjningsstöd.

För elevers engagemang och en hälsofrämjande skola

- **Gör undervisningen meningsfull för eleverna genom att relatera den till deras livsvärld, intressen, upplevelser och erfarenheter.**
Upplevelser av meningsfullhet bidrar till engagemang och ökar sannolikheten för fullföljda studier såväl som välbefinnande.
- **Motivera eleverna genom att bekräfta deras lärande och utveckling.**
Förmedla vad de kan göra för att förbättra sina resultat, utifrån tydliga mål. Att förstå det egna lärandet i relation till uppsatta mål stärker förmågan till självreglering – att kunna rikta tankar, känslor och beteende mot ett framtida mål. Att vara medveten om sitt eget tänkande och agera utifrån det främjar både skolresultat och välbefinnande. Detta är extra viktigt för elever i behov av särskilt stöd och elever som påverkas av andra riskfaktorer. Ta hjälp av Skolverkets stödmaterial *Hälsa för lärande – lärande för hälsa*.¹²⁵
- **Gör en noggrann lokal analys i det systematiska kvalitetsarbetet för att identifiera både riskfaktorer i skolorganisationen och elever med behov av riktat stöd.**
Riskgrupper och organisatoriska riskfaktorer varierar både mellan områden och mellan skolor. Det kan röra elevers socioekonomiska förutsättningar och andra vardagsvillkor – och hur dessa samvarierar med faktorer i skolans organisation och miljö. Varje skola behöver göra sin egen analys.
- **Stärk rutinerna för att i ett tidigt skede kunna identifiera de elever som riskerar att inte fullfölja sina studier.**
Skapa administrativa system och rutiner för att kunna identifiera dessa elever, genom ett slags ”*early warning system*”. Risksignalerna bör omfatta ett helhetsperspektiv på eleverna. Involvera elevhälsan i arbetet.
- **Främja lärandet bland elever med sämre förutsättningar genom att skapa tillgängliga lärmiljöer.**
Det kan exempelvis handla om att differentiera undervisningen på olika sätt. En stödjande arbetsform är *Universell design för lärande* (UDL) som syftar till att utforma lärmiljöer med hänsyn till alla elever oavsett funktionsförmåga. Specialpedagogiska skolmyndigheten erbjuder stödmaterialiet ”Värderingsverktyget för tillgänglig utbildning”¹²⁶.
- **Var vaksam på ”kunskapstapp” i elevgrupper eller hos enskilda elever som konsekvens av distansundervisningen under pandemin.**
Barnombudsmannen (2021) efterlyser fortsatta uppföljningar av pandemins påverkan på barns utbildning, bland annat med fokus på likvärdigheten och möjligheter till stöd. Berörda grupper av elever ska göras delaktiga i både uppföljningar och åtgärdsbeslut. I dialogen med eleverna, var tydlig i återkoppling av resultat. Det gäller särskilt till elever som har upplevt att distansundervisningen hindrat dem att visa sina kunskaper och färdigheter. Använd gärna Skolverkets stödmaterial för uppföljning.¹²⁷

- **Tala med elever om deras behov av stöd och om lämpliga åtgärder.**
Elevernas delaktighet stärker förutsättningarna för att kunna identifiera deras behov av stöd och för att rätt åtgärder sätts in. Bjud in till dialog i en miljö och ett sammanhang där eleverna är trygga att uttrycka sina behov. Åtgärderna blir mer effektiva om de kan kopplas till elevernas motivation och delaktighet.
- **Stärk elevers delaktighet genom att ta vara på deras intresse för att vara med och påverka inom olika områden i skolan.**
Här finns en potential för att stärka både elevdemokratien och förtroendet för vuxenvärlden samt elevernas engagemang och motivation till lärande. Involvera eleverna i olika delar av dialogprocessen. Fråga dem vilka dialogformer de föredrar för att kunna utöva inflytande i frågor som berör dem. Låt eleverna hjälpa till att sammanfatta resultat från dialoger och att formulera möjliga åtgärder. Börja gärna med områden där ”inflytandegapet” är särskilt stort (se kapitel 6), exempelvis beträffande schema, läxor och prov – områden som kan bidra till skolstress och där det är särskilt viktigt att involvera unga för att motverka stress och ohälsa.
- **Förebygg elevers skolstress – för bättre lärande och hälsa.**
Stress kopplad till skolan och skolmiljön kan uppstå av många olika skäl. Insatser kan handla om att anpassa arbetsbelastningen med prov och läxor, tydliggöra mål, stödja elever att planera sitt skolarbete, träna studieteknik samt att göra eleverna mer delaktiga (se ovan). Lär elever ”coping”-strategier för att hantera utmaningar och stress. Det är viktigt att uppmärksamma tidiga tecken på elevers stress för att kunna ge stöd innan problematiken förvärras. För inspiration i arbetet, använd det metodstöd för elevhälsan som Sveriges Kommuner och Regioner tagit fram inom Uppdrag Psykisk Hälsa.¹²⁸
- **Främja elevers hälsa och välbefinnande.**
Skolan är en central arena för unga och deras hälsa och välbefinnande. Stärk skolans arbete med att främja elevers socioemotionella lärande (SEL). Låt ”livskunskap” ingå som schemalagt skolämne eller integrerat inom andra ämnen. På så vis kan skolan bidra till att stärka elevers självkänsla; lära dem strategier och verktyg för problemlösning; att kunna ta ansvarsfulla beslut; hantera stress; utforska återhämtningstekniker; hantera svåra situationer i livet; bygga sunda relationer; kringgå begränsande normer; förstå och hantera sina egna känslor, exempelvis prestationskrav, negativa kulturer på sociala medier etc. Dessa insatser kräver förhållandevis lite resurser eftersom de kan ges på universell nivå och på gruppnivå. Riktade satsningar kan vara aktuella till tjejer utifrån att deras generellt sämre hälsa och vanligare stressbesvär. Ta hjälp av Skolverkets stödmaterial *Hälsa för lärande – lärande för hälsa*.¹²⁹
- **Förstärk elevhälsan så att eleverna har tillgång till både främjande, förebyggande, stödande och behandlande insatser.**
Elever och vårdnadshavare ska veta vilken vård som finns och vem man kan vända sig till. Barn och unga kan behöva hälsofrämjande och förebyggande insatser oavsett skolresultat. Uppdrag psykisk hälsa, Sveriges Kommuner och Regioner, erbjuder ett metodstöd för elevhälsan¹³⁰.

- **Stärk samarbetet mellan lärare och elevhälsa för en helhetssyn på eleverna som främjar både deras lärande och hälsa.**
Elevernas skolsituation och förutsättningar för lärande präglas av deras fritid och familjesituation. Samarbete mellan lärare och elevhälsan främjar ett helhetsperspektiv på eleverna och deras behov av stöd. Det är särskilt viktigt när det gäller elever med särskilda behov. Använd Specialpedagogiska myndighetens ”Stödmaterial elevhälsa” för att utveckla elevhälsan och det systematiska hälsofrämjande arbetet, förankrat i skolans uppdrag¹³¹. Involvera om möjligt personal med psykosocial utbildning såsom socialpedagoger.
- **Gör eleverna delaktiga i en dialog om vad självrapporterade hälsobesvär i Lupp och andra undersökningar handlar om.**
Vilken typ av stöd och hälsofrämjande insatser uppfattar de unga själva att det skulle behövas i exempelvis skolan och föreningslivet? Involvera elevhälsan i dialogen för att också kunna hänvisa elever som har behov av annan vård till rätt vårdgivare. Använd resultaten av dialogen i det systematiska kvalitetsarbetet. Involvera vårdnadshavare i en dialog om resultaten.
- **Stärk samarbetet mellan skola och vårdnadshavare för att underlätta en kontinuerlig kommunikation**
Vårdnadshavarnas delaktighet i sina barns skolgång är centralt för elevers engagemang och lärande. Sträva efter en ömsesidig kommunikation kring eleven, inte bara enkelriktad information från skolan. Detta är särskilt viktigt när det gäller elever i behov av extra stöd. Även på gymnasiet bör vårdnadshavare om möjligt göras delaktiga beträffande både skolarbetet och elevens utveckling. Arbeta långsiktigt och med tålamod i att bygga relationer med vårdnadshavare. Om vårdnadshavarna har en positiv syn på skolan ökar det förutsättningarna för att barnen ska se positivt på skolan. För exempel på utvecklingsarbete i Göteborgsregionen som bland annat handlar om samverkan mellan vårdnadshavare och skola, se Göteborgs Stads arbete *Skolan som arena*¹³².
- **Differentiera strategier för kommunikation mellan skolan och olika grupper av vårdnadshavare, och för olika grupper av elever.**
Utrikes födda föräldrar som inte har egen erfarenhet av den svenska skolan kan behöva stöd i att förstå hur skolsystemet och skolan fungerar. Detta är särskilt viktigt hos föräldrar med lägre utbildningsnivå för att kompensera för den generellt viktiga faktor som föräldrars utbildningsnivå är för elevers studieresultat. För elever som har svårigheter i skolan är det extra viktigt att återkoppla de positiva resultat som finns till vårdnadshavarna.
- **Säkerställ tillgängligheten i de kommunikationskanaler som används för viktig information mellan hem och skola.**
Det kan handla om digitala lärplattformar och system för närvarorapportering.

- **Främja trygghet och trivsel i lärmiljön.**

Elever behöver känna sig trygga och trivas i skolan för att inläringen ska fungera. Här behövs åtgärder särskilt på högstadiet. Skolinspektionen betonar vikten av att trygghetsarbetet i skolan är kopplat till undervisningen och att skolans personal har ett gemensamt förhållningssätt. Arbetet med att skapa trygghet behöver bedrivas systematiskt och omfatta hela lärmiljön – allt från hur lokaler och utomhusmiljö är utformade till hur personal och elever behandlar varandra. Tillsyn och vuxennärvaro kan involvera andra än pedagoger. Hämta inspiration från Skaraborgs kommunalförbunds utvecklingsarbete för fullföljda studier med fokus på att skapa trygga lärmiljöer. Deras arbete involverar både rektorer, pedagogisk personal och elevhälsopersonal.¹³³ (Se även punkten Motverka mobbning på sidan 239.)
- **Integrera ett jämställdhetsperspektiv på arbetet med trygghet.**

Lupp-resultaten visar precis som nationell statistik att flickor i högre grad än pojkar upplever otrygghet och är utsatta för mobbning. Skolverket erbjuder stödmaterial för att arbeta med att förändra dessa och andra ojämlika förhållanden, med stödfrågor såsom: ”Varför är det så?”; ”Hur vet vi det?”; ”Behöver vi ta reda på mer?”.¹³⁴
- **Hantera pandemins konsekvenser i form av ökad frånvaro, psykisk ohälsa och eventuell missbruksproblematik bland unga.**

Barnombudsmannen (2021) betonar vikten av att fortsätta uppföljningar görs av pandemins konsekvenser för barns psykiska och fysiska hälsa. Skolan som central arena i ungas vardag har ett särskilt ansvar för hur unga mår. Under pandemin har barn generellt haft mindre vuxenkontakter och unga som har mått dåligt har inte haft samma chanser till hjälp och stöd. Systematiska kartläggningar i skolan kan bidra till att barn som mår dåligt upptäcks.
- **Stärk samarbetet mellan skola, hälso- och sjukvård och socialtjänst för att kunna anpassa stöd till elever utifrån deras helhetssituation.**

Skolverket och Socialstyrelsen erbjuder stödmaterial för att arbeta med tidiga och samordnade insatser (TSI)¹³⁵. Samordning behövs särskilt kring insatser för unga i komplexa situationer, som riskerar en ogynnsam utveckling. Dessa kan behöva insatser från flera aktörer eller sektorer och ska inte riskera att bollas mellan olika vårdverksamheter. När samverkan brister riskerar familjer och barn att själva behöva koordinera vårdinsatser och förmedla information. Skolans elevhälsa behöver ha förutsättningar för att samverka med folkhälsa, socialtjänst, social barn- och ungdomsvård, ungdomsmottagning, vårdcentraler och barn- och ungdomspsykiatri. Samverkan behövs på både främjande, förebyggande och behandlande nivå – och mellan dessa nivåer. En framgångsfaktor för långsiktig samverkan är arbete i tvärprofessionella team.
- **Arbeta systematiskt med arbetsmiljön i skolan för en god personhälsa och för att motverka hög personalomsättning.**

Med skolpersonal som trivs ökar förutsättningarna för att även eleverna trivs. Täta personalbyten är en dålig grund för trygghet, för såväl lärande som förtroendefulla relationer mellan elever och lärare.

Referenser

- Adler, Mats (red.) (2014) *Bipolär sjukdom. Kliniska riktlinjer för utredning och behandling*. Svenska psykiatriska föreningen.
- Adamson, Peter (2013) Child well-being in rich countries: A comparative overview. *Innocenti Report Card Papers*, (inreca683).
- Ahlberg, Ann (2007) "Specialpedagogik av igår, idag och imorgon". *Pedagogisk Forskning i Sverige*. 12(2), s. 84–95.
- Ahlström, Björn (2009) *Bullying and Social Objectives: A Study of Prerequisites for Success in Swedish Schools*. Sociologiska institutionen, Umeå universitet.
- Alerby, Eva & Bergmark, Ulrika (2015) *Delaktighet för lärande*. Serie Forskning för skolan. Skolverket.
- Alerby, Eva & Bergmark, Ulrika (2019) *Elevernas delaktighet i och inflytande över undervisningen*. Skolverket.
- Almgren, Peter; Gelerander, Lars; Kjerfve, Mikael; Sparud, Andreas; Wemminger, Malin & Mellgren, Karin (2020) "Många barn har långvariga och stora behov av hälso- och sjukvård". *Läkartidningen*. Volym 117.
- Anderberg, Mats; Forkby, Torbjörn & Thelin, Angelika (2020) "A pendulum swing in child welfare policy – the case of implementing GIRFEC in Sweden". *Nordic Social Work Research*.
- Andersson, Björn; Cuconato, Morena; De Luigi, Nicola; Demozzi, Siliva; Forkby, Torbjörn; Ilardo, Marta; Martelli, Allesandro; Pitti, Ilaria; Tuorto, Dario; Zannoni, Federico (2016) *PARTISPACE. National Contexts. Comparative Report*. PARTISpace.
- Andersson, Jenny; Agdur, Jonas; Forkby, Torbjörn & Lindberg, Helena (2010) *Inordnande eller utvidgande. Om delaktighetens villkor på fyra fritidsgårdar* (KEKS red.). Nätverket Keks, FoU i Väst/GR.
- Andreasson, Ingela; Heimersson, Marie & Persson, Bengt (2005) *Elever som behöver stöd men får för lite*. Skolverket.
- Andreasson, Ingela & Asp-Onsjö, Lisa (2009) "Talet om pojkar och flickor i behov av särskilt stöd". I Ahlberg, Ann (red.) (2009) *Specialpedagogisk forskning. En mångfasetterad utmaning*. Studentlitteratur.
- Aspelin, Jonas. (2015) *Inga prestationer utan relationer. Studier för pedagogiska socialpsykologi*. Gleerups utbildning AB.
- Autism- och aspergerförbundet (2018) *Rapport – medlemsundersökning om skolgången*. Demoskop
- Barnombudsmannen (2018) *Utanförskap, våld och kärlek till orten. Barns röster om att växa upp i utsatta kommuner och förorter*.
- Barnombudsmannen (2021) *Covid-19-pandemins konsekvenser för barn. Slutredovisning av regeringsuppdrag*.
- Bartley, Mel; Schoon, Ingrid; Mitchell, Ritchard & Blane, David (2010) "Resilience as an asset for healthy development". I Morgan, Antony; Ziglio, Erio & Davies, Maggie (red.) *Health Assets in a Global Context: Theory, Methods, Action*. Springer Science+Business Media.

- Ben-Arieh, Asher & Goerge, Robert M. (2006) *Indicators of children's well-being: Understanding their role, usage and policy influence* (Vol. 27). Springer Science & Business Media.
- Benard, Bonnie (2004) *Resiliency: What We have Learned*. WestEd.
- Biesta, Gert; Lawy, Robert & Kelly, Narcie (2009) "Understanding young people's citizenship learning in everyday life: The role of contexts, relationships and dispositions". *Education, citizenship and social justice*, 4(1), 5–24.
- Bjurström, Erling (1997) *Högt och lågt. Smak och stil i ungdomskulturen*. Boréa.
- Bohman, Hannes (2012) *Adolescents with depression followed-up: Prognostic significance of somatic symptoms and their need of in-patient care*. Institutionen för neurovetenskap, barn- och ungdomspsykiatri, Uppsala universitet.
- Bouakaz, Laid (2007) *Parental involvement in school: what hinders and what promotes parental involvement in an urban school*. Lärarutbildningen vid Malmö Högskola, Lunds Universitet.
- Bowers, Edmond P.; Li, Yibing; Kiely, Megan K.; Brittan, Aerika; Lerner, Jacqueline V. & Lerner, Richard M. (2010) "The five Cs model of positive youth development: A longitudinal analysis of confirmatory factor structure and measurement invariance". *Journal of youth and adolescence*, 39(7), 720–735.
- Bremberg, Sven & Dalman, Cristina (2015) *Begrepp, mätmetoder och förekomst av psykisk hälsa, psykisk ohälsa och psykiatriska tillstånd hos barn och unga: En kunskapsöversikt*. Forte.
- Bremberg, Sven & Eriksson, Lily (2010) *Investera i barns hälsa*. Statens folkhälsoinstitut och Gothia förlag.
- Brendtro, Larry K. & Larson, Scott J. (2005) *The Resilience Revolution: Discovering Strengths in Challenging Kids*. Solution Tree.
- Bris (2018) *Skola. Vård. Omsorg. Och den psykiska ohälsan*. BRIS Rapport 2018:1 Bris årsrapport för 2017.
- Bris (2021) *Årsrapport 2020*. Bris Rapport 2021: 1
- Broberg, Anders; Granqvist, Pehr; Ivarsson, Tord & Risholm Mothander, Pia (2006) *Anknytningsteori: Betydelsen av nära känslomässiga relationer*. Natur och Kultur.
- von Brömssen, Kerstin (2003) *Tolkningar, förhandlingar och tystnader: elevers tal om religion i det mångkulturella och postkoloniala rummet*. Göteborgs universitet.
- Bronfenbrenner, Urie (2005) *Making human beings human. Bioecological perspectives on human development*. Sage Publications.
- Brottsförebyggande rådet (2020) *Skolundersökningen om brott 2019. Om utsatthet och delaktighet i brott*. Rapport 2020:11.
- Brottsförebyggande rådet (2021) *Ungdomsrån*. Rapport 2021:19.
- Brülde, Bengt & Fors, Filip (2014) "Vad gör ett liv meningsfullt?". I Bergström, Annika & Oskarsson, Henrik (red.) *Mittfåra & marginal*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Brundtland, Gro Harlem & Hägerhäll, Bertil (1988) *Vår gemensamma framtid: [rapport från] Världskommissionen för miljö och utveckling under ordförandeskap av Gro Harlem Brundtland*. Prisma.

CAN (2021) *CAN:s nationella skolundersökning 2021. Ungas erfarenheter av alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel*. Red: Gripe, Isabella. CAN rapport 205.

Carbonaro, William J. (1998) "A little help from my friend's parents: Intergenerational closure and educational outcomes". *Sociology of Education*, 71, 295–313.

Cederberg, Margareta (2012) *Gymnasieskolan – inte en skola för alla? En forskningssammanställning om låg utbildning och hälsa*. Malmö stad.

Centers for Disease Control and Prevention (2009) *Fostering School Connectedness: Improving Student Health and Academic Achievement*. U.S. Department of Health and Human Services.

Clewell, Beatrice C., Campbell, Patricia B., & Perlman, Lesley (2007) *Good schools in poor neighborhoods: Defying demographics, achieving success*. Urban institute press.

Chapple, Simon & Richardson, Dominic (2009) *Doing better for children*. Vol. 168. OECD.

Coles, Emma; Cheyne, Helen; Rankin, Jean & Daniel, Brigid (2016) "Getting It Right for Every Child: A National Policy Framework to Promote Children's Well-being in Scotland, United Kingdom". *The Milbank Quarterly*, 94(2), 334–365.

Dahlgren, Göran & Whitehead, Margaret (1992) *Policies and strategies to promote social equity in health: Background document to WHO – Strategy paper for Europe*. World Health Organization.

Dale, Roger (2010) *Early School Leaving: Lessons learned for research and policy makers*. NESSE Report. European Commission.

Davis, Kathryn S. & Dupper, David R. (2004) "Student-Teacher Relationships: An overlooked Factor in School Dropout". *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 9(2), 179–193.

Delmos (2021) *Segregation i Sverige – Årsrapport 2021 om den socioekonomiska boendesegregationens utveckling*.

Desforges, Charles & Abouchaar, Alberto (2003) *The impact of parental involvement, parental support and family education on pupil achievement and adjustment. A literature review*. Department of Education and Skills Publications.

Durlak, Joseph A.; Weissberg, Roger P. & Pachan, Molly (2010) "A Meta-Analysis of After-School Programs That Seek to Promote Personal and Social Skills in Children and Adolescents". *American Journal of Community Psychology*, 45(3–4), 294–309.

Eichas, Kyle; Ferrer-Wreder, Laura & Olsson, Tina M. (2019) *Contributions of positive youth development to intervention science*. Paper presented at the Child & Youth Care Forum.

Ekström von Essen, Ulla (2003) *Folkhemmets kommun: socialdemokratiska idéer om lokalsamhället 1939–1952*. Atlas.

Elbro, Carsten (2004) *Läsning och läsundervisning*. Liber.

Eliot, Megan; Cornell, Dewey; Gregory, Anne & Fan, Xitau (2010) "Supportive school climate and student willingness to seek help for bullying and threats of violence". *Journal of School Psychology*, 48(6), 533–553.

Engwall Kristina; Gärdegård Anna; Kazemi, Baharan; Storm, Palle & Åberg Martin (2020) *Coronakrisens påverkan på socialtjänsten april t.o.m. september 2020*. Rapport 2020:6. FoU-Nordväst, Stockholms län.

Eriksson, Björn; Lindberg, Odd; Flygare, Erik & Danebak, Kristian (2002) *Skolan en arena för mobbning. En forskningsöversikt och diskussion kring mobbning i skolan*. Skolverket.

Ervasti, Jenni; Kivimäki, Mika; Puusniekka, Riikka; Luopa, Paulina; Pentti, Jaana; Suominen, Sakari; Vahtera, Jussi & Virtanen, Marianna (2012) "Association of pupil vandalism, bullying and truancy with teachers' absence due to illness: A multilevel analysis". *Journal of school psychology*, 50(3), 347–361.

European Agency for Special Needs and Inclusive Education (2016) *Early school leaving and learners with disabilities and/or special educational needs. A Review of the Research Evidence Focusing on Europe*.

European Commission (2015) *Directorate-General for Education and Culture Education & Training 2020. A Whole School Approach to tackling early school leaving*.

Europeiska centrumet för kontroll av narkotika och narkotikamissbruk (2021) *Europeisk narkotikarapport 2021: Trender och utveckling*. Europeiska unionens publikationsbyrå, Luxemburg.

Fan, Xitau & Chen, Michael (2001) "Parental involvement and students' academic achievement: A meta-analysis". *Educational Psychology Review*. 13, 1–22.

Farb, Amy & Matjasko, Jennifer (2012) "Recent advances in research on school-based extracurricular activities and adolescent development". *Developmental Review*, 32(1), 1–48.

Fi 2016/01355/SFÖ. *Bilaga 3 till regeringsbeslut 2016-04-07. Agenda 2030 för hållbar utveckling*.

Frelin, Anneli (2015) Relational underpinnings and professionalism – a case study of a teacher's practices involving students with experiences of school failure. *School Psychology International*, 36(6), 589–604.

Fridh, Maria (2018) *Bullying, violence and mental distress among young people: Cross-sectional-population-based studies in Scania, Sweden*. Lunds universitet.

Friends (2020) *Friendsrapporten 2020*.

Folkhälsomyndigheten (2015) *Hälsan och hälsans bestämningsfaktorer för transpersoner. En rapport om hälsoläget bland transpersoner i Sverige*.

Folkhälsomyndigheten (2016) *Slutrapportering av regeringsuppdrag inom ramen för "En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016"*.

Folkhälsomyndigheten (2018a) *Varför har den psykiska ohälsan ökat bland barn och unga i Sverige? Utvecklingen under perioden 1985–2014*.

Folkhälsomyndigheten (2018b) *Skolbarns hälsovanor i Sverige 2017/18 – Grundrapport*.

Folkhälsomyndigheten (2019) *Ojämligheter i psykisk hälsa – Kunskapssammanställning*.

- Folkhälsomyndigheten (2020a) *Psykisk ohälsa, suicidalitet och självskada bland unga transpersoner. En kvalitativ intervjustudie om riskfaktorer, skyddsfaktorer och möjliga förbättringar i samband med psykisk ohälsa*. Artikelnummer 19096.
- Folkhälsomyndigheten (2020b) *Skolans betydelse för inåtvända psykiska problem bland skolbarn*.
- Folkhälsomyndigheten (2020c) *Övervikt och fetma bland skolbarn 11–15 år fortsätter öka*.
- Folkhälsomyndigheten (2021a) *Folkhälsans utveckling. Årsrapport 2021*.
- Folkhälsomyndigheten (2021b) *Hur har folkhälsan påverkats av covid-19-pandemin? Samlad bedömning utifrån svensk empiri och internationell forskning under 2020*.
- Folkhälsomyndigheten (2021c) *Konsekvenser av covid-19-pandemin på lokalt och regionalt folkhälsoarbete*.
- Folkhälsomyndigheten (2021d) *Skolbarns vardagsliv under Covid-19-pandemin*. Artikelnummer 21119.
- Folkhälsomyndigheten (2021e) *Små förändringar i psykisk hälsa under covid-19-pandemin i Sverige*. Faktablad Psykisk hälsa under pandemin, september 2021.
- Folkhälsomyndigheten (2021f) *Covid-19-vaccination av barn från 12 år i Sverige – beslutsunderlag september 2021*.
- Folkhälsomyndigheten (2021g) *Utrikesfödda och covid-19. Konstaterade fall, IVA-vård och avlidna bland utrikesfödda i Sverige. 13 mars 2020–15 februari 2021*.
- Forkby, Torbjörn; Kuosmanen, Jari & Örnlin, Henrik (2020) *Bland bröder och fiender. Om gäng, manligheter och avhopp*. Daidalos.
- Forkby, Torbjörn & Löfström, Carina (2010) *Från snack till verkstad. Förebyggande utvecklingsarbete med ungdomar*. Ungdomsstyrelsen.
- Forkby, Torbjörn; Andersson, Björn; Becevic, Zulmir & Liljeholm Hansson, Susanne (2015) WP2. National report, Sweden. PARTIspace.
- Forkby, Torbjörn & Nilsson, Åsa (2014) *Ung i Göteborgsregionen – Meningsfullhet, delaktighet, trygghet och hälsa utifrån sex kommuners Lupp-undersökning*. Göteborgsregionen.
- Fors, Filip (2012) *Nya mått på välfärd och livskvalitet i samhället*. Underlagsrapport nr 4 till Framtidskommissionen. Regeringskansliet.
- Forte (2021) *Psykiskt välbefinnande, psykiska besvär och psykiatriska tillstånd hos barn och unga – begrepp, mätmetoder och förekomst*.
- Friskolornas riksförbund (2018) *Jobbhälsindex Skola 2018 – anställdas syn på jobbet inom utbildningssektorn*. Friskolornas Riksförbund i samarbete med Svenskt Kvalitetsindex och Jobbhälsindex Sverige.
- Friskolornas riksförbund (2021) *Fakta om friskolor*.
- Geldhof, G. John; Bowers, Edmond P.; Mueller, Megan K.; Napolitano, Christopher M.; Callina, Kristina S.; Walsh, Katie J.; Verner, Jacqueline V. & Lerner, Richard M. (2015) "The five Cs model of positive youth development". I *Promoting positive youth development* (pp. 161-186). Springer.

Gerell, Manne; Hallin, Per-Olof; Nivall, Kim & Westerdahl, Stig (red.) (2020) *Att vända utvecklingen - från utsatta områden till trygghet och delaktighet* (Vol. 26). Malmö Universitet.

Giota, Joanna (2013) *Individualiserad undervisning i skolan – en forskningsöversikt*. Vetenskapsrådets rapportserie 3:2013.

Giota, Joanna & Gustafsson, Jan-Erik (2020) "Perceived Academic Demands, Peer and Teacher Relationships, Stress, Anxiety and Mental Health: Changes from grade 6 to 9 as a function of gender and cognitive ability". *Scandinavian Journal of Educational Research*, 65(1), 1–16.

Granbom, Martin (2020) "Så förändrades elevers uppfattning av skolan under distansstudierna orsakade av Covid-19". *Skolportens artikelserie*, 8/2020, 1–24.

Grander, Martin & Salonen, Tapio (2020) *Ökad ojämlikhet i boendet i spåren av coronapandemin*. Delmos. Externa perspektiv, Segregation och covid-19, Artikelserie, del 2.

Greenburg, Mark; Weissberg, Roger; O'Brien, Mary Utne; Zins, Joseph; Fredericks, Linda; Resnik, Hank & Elias, Maurice (2003) "Enhancing School-Based Prevention and Youth Development Through Coordinated Social, Emotional, and Academic Learning". *American Psychologist*, 58(6–7), 466–474.

Grogan, K.E., Henrich, C.C., & Malikina, M. V (2014) Student Engagement in After-School Programs, Academic Skills, and Social Competence among Elementary School Students. *Child Development Research* (2). ss. 1–9.

Grosin, Lennart (1994) *Skolklimat, prestation och anpassning i 21 mellan- och 20 högstadieskolor*. Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet.

Grönqvist, Hans & Niknami, Susanne (2020) *Studiegapet mellan inrikes och utrikes födda elever*. Forskningsrapport. Studieförbundet Näringsliv och Samhälle (SNS).

Gustafsson, Jan-Eric; Westling Allodi, Mara; Alin Åkerman, Britta; Eriksson, Charli; Eriksson, Lilly; Fischbein, Siv; Granlund, Mats; Gustafsson, Per; Ljungdahl, Sofia; Ogden, Terje & Persson, Roland S. (2010) *School, learning and mental health. A systematic review*. Kungliga vetenskapsakademien.

Göteborgs Stad (2011) *Barnkonsekvensanalys – Barn och unga i fokus 1.0*.

Göteborgs Stad (2017) *Jämlikhetsrapporten 2017: Skillnader i livsvillkor i Göteborg*.

Hattie, John (2009) *Visible learning: A synthesis of over 800 meta-analyses related to achievement*. Routledge.

Henning Loeb, Ingrid & Windsor, Sally (2020) "Online-and-alone (och ofta i sängen) – Elevers berättelser om gymnasietidens sista månader våren 2020". *Paideia* (20), 39–51.

Håkansson, Jan & Sundberg, Daniel (2012) *Utmärkt undervisning. Framgångsfaktorer i svensk och internationell belysning*. Natur och Kultur.

Hetherington, Rachael (2006) "Learning from Difference: Comparing Child Welfare Systems". I Freymond, Nancy & Gary Cameron (red.) *Towards Positive Systems of Child and Family Welfare*. (pp. 27 - 52). Toronto University Press Inc.

Hiltunen, Linda (2017) *Lagom perfekt. Erfarenheter av ohälsa bland unga tjejer och killar*. Arkiv förlag.

Holmlund, Helena; Sjögren, Anna & Öckert, Björn (2020) *Jämlikhet i möjligheter och utfall i den svenska skolan*. IFAU Rapport 2020:7.

Hudson, John & Kühner, Stefan (2016) *Fairness for Children: A league table of inequality in child well-being in rich countries*. UNICEF Office of Research.

Hugo, Martin (2007) *Liv och lärande i gymnasieskolan: en studie om elevers och lärares erfarenheter i en liten grupp på gymnasieskolans individuella program*. Jönköping University Press, Högskolan i Jönköping.

Högberg, Björn; Lindgren, Joakim; Johansson, Klara; Strandh, Mathias & Petersen, Solveig (2021) "Consequences of school grading systems on adolescent health: evidence from a Swedish school reform". *Journal of Education Policy*, 36:1, 84–106.

Jablonska, Beata; Dalman, Christina & Wicks, Susanne (2021) *Förekomst av psykisk ohälsa och vårdkonsumtion i Stockholms län bland ungdomar och vuxna: Geografisk variation och samband med bostadsområdets socioekonomiska struktur*. Rapport 2021:4. Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin, Region Stockholm.

Jarl, Maria; Blossing, Ulf & Andersson, Klas (2017) *Att organisera för skolframgång. Strategier för en likvärdig skola*. Studentlitteratur.

Jennings, Patricia A.; Frank, Jennifer L.; Snowberg, Karin E.; Coccia, Michael A. & Greenberg, Mark T. (2013) "Improving classroom learning environments by Cultivating Awareness and Resilience in Education (CARE): Results of a randomized controlled trial". *School Psychology Quarterly*, 28(4), 374–390.

Jeynes, William H. (2007) "The Relationship Between Parental Involvement and Urban Secondary School Student Academic Achievement: A Meta-Analysis". *Urban Education*, 42(1), 82–110.

Jobér, Anna (2015) *Social klass i skolan. Det kompensatoriska uppdraget*. Natur & Kultur.

Johansson, Barbro (2015) *Tonårsflickor berättar om att vara eller inte vara i behov av särskilt stöd: En longitudinell fallstudie*. Specialpedagogiska institutionen, Stockholms universitetet.

Kearney, Christopher A. (2008) "School absenteeism and school refusal behavior in youth: A contemporary review". *Clinical Psychology Review*, 28(3), 451–471.

Klapp, Alli & Jönsson, Anders (2021) "Scaffolding or simplifying: students' perception of support in Swedish compulsory school". *European Journal of Psychology of Education*, 36, 1055–1074.

Kullenberg, Tina & Eksath, Martin (2017) "Pedagogisk samexistens – en problematisering av undervisningsdialogens natur". *Pedagogisk forskning i Sverige*, 22(3–4), 233–254.

Lamb, Stephen & Rice, Suzanne (2008) *Effective strategies to increase school completion report*. State of Victoria, Department of Education and Early Childhood Development.

Layard, Richard & Oparina, Ekaterina (2021) "Chapter 8. Living Long and Living Well: The WELLBY Approach". I *World Happiness Report 2021*.

Leos-Urbel, Jacob (2015) "What Works After School? The Relationship Between After-School Program Quality, Program Attendance, and Academic Outcomes". *Youth & Society*, 47 (5), 684–706.

- Lerner, Richard M.; Lerner, Jacqueline V.; Bowers, Edmond P. & Geldhof, John G. (2015) "Positive youth development and relational-developmental-systems". *Handbook of child psychology and developmental science*, 1–45.
- Lilja, Annika (2013) *Förtroendefulla relationer mellan lärare och elev*. Göteborgs universitet.
- Lilla Edets kommun (2020) *Hälsa och livsvillkor i Lilla Edets kommun. En kartläggning med fokus på social hållbarhet och folkhälsa*.
- Lindblad, Ida; Westerlund, Joakim; Gillberg, Christopher och Fernell, Elisabeth (2018) "Har alla barn i grundskolan förutsättningar att klara nya läroplanens krav?" *Läkartidningen* 6/2018.
- Lindqvist, Per; Nordänger, Ulla Karin & Carlsson, Rickard (2014) "Teacher attrition the first five years: A multifaceted image". *Teaching and Teacher Education*, 44(4), 94–103.
- Ljungblad, Ann-Louise (2016) *Takt och hållning: en relationell studie om det oberäkneliga i matematikundervisningen*. Institutionen för pedagogik och specialpedagogik, Göteborgs universitet.
- Ljungblad, Ann-Louise (2019) "Pedagogical Relational Teachership (PeRT) – a multi-relational perspective". *International Journal of Inclusive Education*, 25(7), 860–876.
- Lundahl, Lisbeth; Lidström, Lena; Lovén, Anders; Olofsson, Jonas & Östh, Jonas (2015) "Osäkra övergångar". I *Resultatdialog 2015*. Vetenskapsrådet.
- Lyche, Cecilia (2010) *Taking on the Completion Challenge: A Literature Review on Policies to Prevent Dropout and Early School Leaving*. OECD Education Working Papers, No. 53, OECD Publishing.
- Länsstyrelsen Hallands län (2020) *Rapportering avseende uppdrag "Lägesbilder och åtgärder i kommunerna för att förebygga social problematik och utsatthet med anledning av covid-19"*.
- Läraryrket (2015) *Sverige behöver fler lärare*. Rapport.
- Läraryrket (2020) "Flickorna har gått om pojkarna i alla ämnen". *Läraren*. (2021-12-06).
- Lärarnas Riksförbund och Sveriges Skolläraförbund (2021) *En alltmer uppdelad skola: 700 högstadierektorer om skolans likvärdighet och framtid*.
- Lgr 11. *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*. Rev. 2019.
- MacIver, Martha A. & MacIver, Douglas J. (2009) *Beyond the indicators: An integrated school-level approach to dropout prevention*. The Mid-Atlantic Equity Center, The George Washington University Center for Equity and Excellence in Education.
- Mager, Ursula & Novak, Peter (2012) "Effects of student participation in decision making at school. A systematic review and synthesis of empirical research". *Educational Research Review*, 7, 38–61.
- Martin, Andrew & Dowson, Martin (2009) "Interpersonal Relationships, Motivation, Engagement, and Achievement: Yields for Theory, Current Issues, and Educational Practice". *Review of Educational Research*, 79(1), 327–365.

- Martin, Aandrew J. & Collie, Rebecca J. (2016) "The role of teacher-student relationships in unlocking students' academic potential: Exploring motivation, engagement, resilience, adaptability, goals, and instruction". I Wentzel, Kathryn R. & Ramani, Geetha B. (red.) *Handbook of Social Influences in School Contexts Social-Emotional, Motivation, and Cognitive Outcomes*. Routledge.
- McIntosh, Peggy (1988) *White Privilege and Male Privilege: A Personal Account of Coming to See Correspondences Through Work in Women's Studies*. Working paper 189. Wellesley Centers for Research on Women.
- Moody, James (2001) "Race, School Integration, and Friendship Segregation in America". *American Journal of Sociology*, 107, 679–716.
- Myndigheten för skolutveckling (2005) *Elever som behöver stöd men får för lite*. Liber.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2020) *Ungas rätt till en meningsfull fritid – tillgång, trygghet och hinder*. Ung idag 2020.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2022, kommande).
- Myndigheten för vårdanalys (2014) *VIP i vården? Om utmaningar i vården av personer med kronisk sjukdom*. Rapport 2014:2.
- Mörk, Eva; Sjögren, Anna & Svaleryd, Helena (2014) *Hellre rik och frisk. Om familjebakgrund och barns hälsa*. SNS Förlag.
- Nilsson, Åsa; Forkby, Torbjörn; Liljeström, Anna; Olsson, Jeanette & Turner, Russell (2018) *Ungas livssituation i Göteborgsregionen – Analyser av ungas fritid, skoltid, inflytande, trygghet och hälsa i nio kommuner utifrån Lupp-undersökningen 2017*. Göteborgsregionen, FoU i Väst.
- Nyckeltal Personhälsa 2020* (2021) Göteborgsregionen.
- OECD (2012) *Equity and Quality in Education. Supporting Disadvantaged Students and Schools*.
- von Otter, Cecilia (2014) *Educational and occupational careers in a Swedish cohort*. Sociologiska Institutionen, Institutet för Social Forskning (SOFI), Stockholms universitet.
- Partanen, Petri (2019) *Hälsa för lärande – lärande för hälsa*. Skolverket.
- Patall, Erika A.; Cooper, Harris & Robinson, Jorgianne C. (2008) "Parent Involvement in Homework: A Research Synthesis". *Review of Educational Research*, 78(4), 1039–1101.
- Perski, Aleksander (2015) *Ur balans: om stress, utbrändhet och vägar tillbaka till ett balanserat liv*. Albert Bonniers Förlag.
- Pihlblad, Maria & Åberg, Gunnar (2011) *Att främja barns och ungas psykiska hälsa. Vägledning inför val och implementering av metoder*. Karolinska Institutets folkhälsoakademi 2011:22. Institutionen för folkhälsovetenskap, Avdelningen för tillämpat folkhälsoarbete, Karolinska Institutet.
- Proposition 2017/18:1. *Budgetpropositionen för 2018. Förslag till statens budget för 2016, finansplan och skattefrågor*. Utgiftsområde 16 – utbildning och universitetsforskning.

- Quin, Daniel (2016) "Longitudinal and Contextual Associations Between Teacher–Student Relationships and Student Engagement: A Systematic Review". *Review of Educational Research*.
- Reddy, Ranjini; Rhodes, Jean E. & Mulhall, Peter (2003) "The influence of teacher support on student adjustment in the middle school years: A latent growth curve study". *Development and psychopathology*, 15 (1), 119–138
- Riksförbundet Attention (2016) "Fortfarande svår skolgång för många elever med NPF" – en undersökning om hur barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar har det i skolan och hur det påverkar familjen. Rapport.
- Rumberger, Russell & Rotemund, Susan (2012) "The relationship between engagement and high school dropout". I Christenson, Sandra; Reschley, Amy & Wylie, Cathy (red.) *Handbook of Research on Student Engagement*. Springer Science + Business Media.
- Russell, Abigail Emma; Ford, Tamsin; Williams, Rebecca & Russell, Ginny (2016) The Association Between Socioeconomic Disadvantage and Attention Deficit/Hyperactivity Disorder (ADHD): A Systematic Review. *Child Psychiatry Hum Dev*. 47(3):440–58.
- Rutter, Michael (1980) *Changing youth in a changing society. Patterns of adolescent development and disorder*. Harvard University Press.
- Sandberg, Matilda & Grander, Martin (2021) *Trångboddhet i Malmö: En studie av trångboddhetens ojämlika utbredning och konsekvenser*. Studier i boende och välfärd. Malmö universitet.
- SCB (2007) "Tema Utbildning. Ungdomar utan fullföljd gymnasieutbildning". *Befolkning och Välfärd* (2007/4).
- Schoon, Ingrid (2006) *Risk and resilience: adaptations in changing times*. Cambridge University Press.
- SFS 2001:100. Förordning (2001:100) om den officiella statistiken
- Simon, David; Arano, Angeles; Cammisa, Mariana Perry, Beth; Pettersson, Sara; Riise, Jan; Valencia, Sandra; Oloko, Michael; Sharma, Tarun; Vora, Yutika & Warren Smith (2021) "Cities coping with COVID-19: Comparative perspectives". *City*. Vol. 25, no. 1–2; 129–170.
- Skatteverket (2021) *Hur har Covid-19-pandemin påverkat skatteintäkter och arbetsinkomster?*
- Sjögren, Anna (2017) "Del 2. Könsskillnader i den svenska skolan – ett svenskt perspektiv på Autor m. fl.". Könsskillnader i utbildning. *SNS analys* nr 42.
- Sjögren, Anna (red); Engdahl, Mattias; Hall, Caroline; Holmlund, Helena; Lundin, Martin; Mühlrad, Hanna & Öckert, Björn (2021) *Barn och unga under coronapandemin. Lärdomar från forskning om uppväxtmiljö, skolgång, utbildning och arbetsmarknadsinträde*. IFAU. Rapport 2021:2.
- Skolforskningsinstitutet (2021) *Främja studiero i klassrummet – lärares ledarskap*. Systematisk forskningssammanställning.
- Skolinspektionen (2010) *Rätten till kunskap. En granskning av hur skolan kan lyfta alla elever*.
- Skolinspektionen (2016) *Skolans arbete med extra anpassningar – Kvalitetsgranskningsrapport*.

Skolinspektionen (2018a) *Kommuners styrning av gymnasieskolan. Ger kommunerna alla elever möjlighet att nå målen?*

Skolinspektionen (2018b) *Att skapa förutsättningar för delaktighet i undervisningen. Tematisk kvalitetsgranskning.*

Skolinspektionen (2020) *Skolors arbete med trygghet och studiero. Tematisk analys nr 1.*

Skolinspektionen (2021a) *10 år av elevers röster: Skolenkäten 2010–2010.*

Skolinspektionen (2021b) *Arbetet med individuella stödinsatser i gymnasieskolan. Fokus på skyndsamhet, helhetsperspektiv och elevdelaktighet. Tematisk kvalitetsgranskning 2021.*

Skolinspektionen (2021c) *Konsekvenser av fjärr- och distansundervisningen under covid-19-pandemin.*

Skollag (2010:800). SFS. Utbildningsdepartementet.

Skolverket (2003) *Vem tror på skolan?*

Skolverket (2007) *Varför hoppade du av? Fritzes.*

Skolverket (2009) *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola? Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer.*

Skolverket (2014) *Frånvaro och närvaro i gymnasieskolan. En nationell kartläggning. Rapport 416.*

Skolverket (2016) *Invandringens betydelse för skolresultaten. En analys av utvecklingen av behörighet till gymnasiet och resultaten i internationella kunskapsmätningar.*

Skolverket (2018) *Analyser av familjebakgrundens betydelse för skolresultaten och skillnader mellan skolor. Rapport 467.*

Skolverket (2019a) *Introduktionsprogram, eleverna och deras sysselsättning efteråt. Rapport 484.*

Skolverket (2019b) *Attityder till skolan 2018. Rapport 479*

Skolverket (2021a) *Slutbetyg i grundskolan. Våren 2021.*

Skolverket (2021b) *Betyg och studieresultat i gymnasieskolan år 2021.*

Skolverket (2021c) *Särskilt stöd i grundskolan läsåret 20/21.*

Skolverket (2021d) *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet. Delredovisning 4. Regeringsuppdrag.*

Skolverket (2022, kommande).

Socialstyrelsen (2013) *Psykisk ohälsa bland unga. Underlagsrapport till Barns och ungas hälsa, vård och omsorg.*

Socialstyrelsen (2014) *Skolbarns hälsovanor i Sverige 2013/14.*

Socialstyrelsen (2017) *Utvecklingen av psykisk ohälsa bland barn och unga vuxna – Till och med 2016.*

Socialstyrelsen (2018) *Inrapporterade depressioner och ångestsyndrom bland barn och unga vuxna – utvecklingen till och med 2018.*

SOU 2006:73 *Den segregerande integrationen.*

SOU 2007:66 *Rörelse i tiden*. Slutbetänkande av Utredningen om den statliga folkrörelsepolitiken i framtiden.

SOU 2016:77 *En gymnasieutbildning för alla – åtgärder för att alla unga ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning*.

SOU 2016:94 *Saknad! Uppmärksamma elevernas frånvaro och agera*.

SOU 2017:92 *Transpersoner i Sverige – Förslag för stärkt ställning och bättre levnadsvillkor*. Betänkande av utredningen om stärkt ställning och bättre levnadsvillkor för transpersoner

SOU 2018:11 *Vårt gemensamma ansvar – för unga som varken arbetar eller studerar*.

SOU 2019:40 *Jämlikhet i möjligheter och utfall i den svenska skolan*.

SOU 2020:43 *Bygga, bedöma, betygsätta - betyg som bättre motsvarar elevernas kunskaper*.

SOU 2020:46 *En gemensam angelägenhet*. Jämställdhetskommissionen.

SOU 2021:34 *Börja med barnen! Sammanhållen god och nära vård för barn och unga*.

Specialpedagogiska skolmyndigheten (2012) *Där man söker får man svar. Delaktighet i teori och praktik för elever med funktionsnedsättning*.

Specialpedagogiska skolmyndigheten (2021) *Psykisk hälsa hos barn och elever med funktionsnedsättning. En kunskapsöversikt*.

Strand, Ann-Sofie (2013) *Skolk ur elevernas och skolans perspektiv: En intervju- och dokumentstudie*. Avdelningen för beteendevetenskap och socialt arbete, Hälsö högskolan i Jönköping.

Svensson, Allan (2007) "Dagens gymnasieskola – bättre än sitt rykte?" *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 2007 (4), 301–323.

Synar, Edwyna & Maiden, Jeffrey (2012) "A Comprehensive Model for Estimating the Financial Impact of Teacher Turnover". *Journal of Education Finance*, 38(2), 130–144.

Sveriges elevkårer (2020) *Gymnasieelevers upplevelser av distansundervisning under coronakrisen. Undersökning bland Sveriges Elevkårers medlemmar april 2020*.

Sveriges Kommuner och Landsting (2017) *Helhetsperspektiv på barns och ungas hälsa. Tvärsektoriella politiska arenor*.

Sveriges Kommuner och Regioner (2020) *Nationell kartläggning om hälsoundersökningar för placerade barn*.

SÖ 1990:20 *FN:s konvention om barnets rättigheter*. New York 20 november 1989. Artikel 28.

Temagruppen Unga i Arbetslivet (2013) *10 orsaker till avbrott: 379 unga berättar om avhopp från gymnasiet*. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Skrifter från temagruppen Unga i arbetslivet 2013:2.

Theelin, Angelika; Enell, Sofia & Forkby, Torbjörn (2021) *Att göra prevention och samverkan – om professionellas roller i den skotska policyn GIRFEC*. Linnéuniversitetet.

- Thunberg, Sara (2020) *Victimization, Positioning, and Support. Young Victims' Experiences of Crime*. Örebro universitet.
- Ungdomsstyrelsen (2010) *Hon, hen han - En analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2010:2.
- Unicef (2016) *Fairness for Children. A league table of inequality in child well-being in rich countries*.
- Unicef (2020) *Worlds of influence. Understanding what shapes child well-being in rich countries*.
- Vlachos, Jonas (2014) "Var finns friskolorna?" *Ekonomistas. Nationalekonomer om samhället, politiken och vetenskapen*, 2014-03-14.
- Världshälsoorganisationen (2008) *Closing the gap in a generation – Health equity through action on the social determinants of health*. Commission on Social Determinants of Health, Final report – executive summary.
- Världshälsoorganisationen (2018) *Mental health: strengthening our response*.
- Västra Götalandsregionen (2021) *Att leva länge och väl. Välbefinnande globalt och i Västra Götaland i pandemins spår*. VGR Analys 2021:20.
- Waasdorp, Tracy Evian; Pas, Elise T.; O'Brennan, Lindsey M. & Bradshaw, Catherine P. (2011) "A multilevel perspective on the climate of bullying: Discrepancies among students, school staff, and parents". *Journal of School Violence*, 10(2), 115–132.
- Watlington, Eliah; Shockley, Robert; Guglielmino, Paul & Felsher, Rivka (2010) "The high cost of leaving: An analysis of the cost of teacher turnover". *Journal of Education Finance*, 36(1), 22–37.
- Wernersson, Inga (2010) *Könsskillnader i skolprestationer – idéer om orsaker*. Rapport V från Delegationen för jämställdhet i skolan. SOU 2010:51.
- Wickström, Anette & Kvist Lindholm, Sofia (2020) "Young people's perspectives on the symptoms asked for in the Health Behaviour in School-Aged Children survey". *I Childhood*, 1–18.
- Wik, Anna; Balk, Maria & Julkunen, Ilse (2014) "Psykisk sjukdom är aldrig enbart ett individuellt problem" – *Professionella diskuterar familjens och vännerens roll i vårdprocessen*. FSKC Rapport. Det finlandssvenska kompetenscentret.
- Yngve, Moa; Lidström, Helene; Ekbladh, Elin & Hemmingsson, Helena (2019) "Which students need accommodations the most, and to what extent are their needs met by regular upper secondary school? A cross-sectional study among students with special educational needs." *European Journal of Special Needs Education*, 34(3), 327–341.
- Zimmerman, Fredrik (2018) *Det tillåtande och det begränsande. En studie och pojkars syn på studier och ungdomars normer kring maskulinitet*. Institutionen för pedagogik, kommunikation och lärande, Göteborgs universitet.
- Zimmerman, Fredrik. (2019) *Pojkar i skolan: vad lärare och andra vuxna behöver veta för att fler pojkar ska lyckas i skolan*. Liber.
- Zimmerman, Fredrik (2021) *Så får vi fler pojkar och flickor att lyckas i skolan*. Digital föreläsning arrangerad av Skolverket 2021-11-26).

Ågebrant, Annika (2016) *Delaktighet i skolan för flickor och pojkar med adhd*. Specialpedagogiska skolmyndigheten.

Åkerfelt, Anna & Hermansson, Karin (2021) *Gymnasieelevers uppfattningar av när- och distansundervisning med fokus på undervisningsklimat*. Ifous. Ifous rapportserie 2021:1.

Åkesson, Emilia (2016) Normer, normmedvetenhet och normkritik. Hämtad från Skolverkets material för att stödja arbetet med likabehandling. Modul främja likabehandling. Del 5.

Bilaga: Enkätsvarens representativitet

Svarsunderlagets profil i relation till urvalsuppgifter

Hemkommun och skoltillhörighet

Den varierande svarsfrekvensen hos ungdomarna i de nio kommunerna innebär att enkätresultaten för kommunerna sammantaget över- respektive underrepresenterar enskilda kommuner, tydligast i gymnasieunderlaget.

För årskurs 8 skiljer det sig inte mer än 2 procentenheter mellan andelen svarspersoner och andelen ungdomar i urvalet för någon kommun (se tabell B1). SCB:s befolkningsstatistik för 2020 års 14-åringar ger ungefär samma bild av kommunfördelningen som Lupp-svaren.

För gymnasieungdomarna är skevheten större. Den högre svarsfrekvensen i Kungsbackas genomförande bland sina gy2-invånare innebär att Kungsbackas invånare står för 38 procent av det totala svarsunderlaget från de nio kommunerna trots att de bara utgör 26 procent av ungdomarna i motsvarande urval (liksom av kommunernas 17-åringar i SCB:s befolkningsstatistik). Kungsbackaungdomarnas överrepresentation med 12 procentenheter gäller på bekostnad av ungdomar i flera kommuner, tydligast Partilles (4 procentenheters skillnad). Att många ungdomar går i en gymnasieskola i Göteborg som inte genomförde Lupp 2020 är en försvårande omständighet särskilt för kommuner med en stor andel Göteborgselever, vilket bland annat gäller Partille (se vidare kapitel 4).

Med utgångspunkt i de gy2-elever som går på en gymnasieskola i någon av de sju aktuella kommunerna är skevheten lite mindre. Likväl är även här Kungsbackas elevsvar överrepresenterade i det att de utgör 45 procent av svarsunderlaget mot 37 procent av urvalet (8 procentenheters skillnad). Den överrepresentationen är på bekostnad av svar från elever i Stenungsund (Nösnergymnasiet) och Kungälv (Mimers Hus gymnasium) som tvärtom är underrepresenterade (7 respektive 5 procents skillnad). Kunskapen om bortfallet och dess orsaker i dessa två kommuners gymnasieskolor är begränsad. Det finns ingen information om att det skulle vara kopplat till särskilda klasser eller programinriktningar. Den kunskap som finns pekar på att bortfallet på båda skolor inneburit en överrepresentation i svarsunderlaget av elever på högskoleförberedande program och av tjejer. Uppgifter från Gymnasieantagningen vid Göteborgsregionen bekräftar för övrigt urvalsuppgifternas rimlighet; vissa skillnader föreligger till följd av att några kommuner avgränsat sina urval på enskilda skolor.

Oavsett Kungsbackaungdomarnas överrepresentation i gymnasiet är det ett viktigt förhållande att Kungsbackaungdomarna även i verkligheten utgör en ansenlig del av ungdomarna i dessa nio kommuner. Det gäller samtliga målgrupper, men allra tydligast sett till målgruppen gymnasieelever. Detta bör hållas i minnet i tolkningarna av de sammantagna resultat som presenteras i rapporten.

Beträffande åk8-underlaget kan också nämnas att svarsunderlaget generellt ger en mycket bra bild av elevfördelningen på skolnivå trots att svarsfrekvensen varierar lite.

Några enskilda skolor är dock över- eller underrepresenterade vilket framkommer tydligast i de lokala svarsunderlagen, och tydligast i två kommuner. Stenungsskolans elever är underrepresenterade i Stenungsunds svarsunderlag med 7 procentenheter jämfört med det totala elevunderlaget, och Nya skolans elever i Lilla Edet är överrepresenterade med 5 procentenheter (med utgångspunkt i kommunens egna skolor). I övrigt avviker enskilda skolors svarsunderlag och totala elevunderlag med som mest 3 procentenheter.¹³⁶ Det ska också nämnas att den fristående Strandskolan i Kungälv inte alls omfattats av undersökningen.

I rapportens analyser med utgångspunkt i elevernas hemkommun är Lilla Edets och Mölndals ”utpendlande” åk8-elever, det vill säga till i första hand Trollhättan respektive Göteborg, underrepresenterade i svarsunderlaget till följd av mycket få svar från dessa grupper samt i Mölndals fall endast delvis har omfattats av genomförandet. I övriga kommuner har utpendlande åk8-elever inte ingått i målgruppen; antalet elever är litet. (Detta redovisas inte i tabellen som av jämförbarhetsskäl utgår från elevernas skoltillhörighet.)

Tabell B1. Kommunungdomarnas andel av enkätsvaren jämfört med urvalet, per målgrupp, samt jämförelse med antal invånare 14 respektive 17 år enligt SCB:s befolkningsstatistik

	Kommun	Enkätsvaren (procent)	Urvalet	Differens (procent- enheter)	SCB: Invånare 14 / 17 år
Årskurs 8: skolelever	Ale	8	9	-1	9
	Härryda	13	12	+1	11
	Kungsbacka	29	27	+2	26
	Kungälv	11	12	-1	12
	Lilla Edet	2	2	0	3
	Mölnadal	17	16	+1	17
	Partille	10	10	0	11
	Stenungsund	6	8	-2	7
	Tjörn	4	4	0	4
	Summa procent	100	100		100
	Antal personer	3803	4 717		4 994
Gymnasiets år 2: invånare (oavsett var de går i skola, och inklusive ungdomar utanför skolan födda 2003)	Ale	6	9	-3	8
	Härryda	12	12	0	11
	Kungsbacka	38	26	+12	26
	Kungälv	10	11	-1	12
	Lilla Edet	1	3	-2	3
	Mölnadal ²	18	18	0	18
	Partille	7	11	-4	10
	Stenungsund	5	7	-2	8
	Tjörn	3	3	0	4
	Summa procent	100	100		100
	Antal personer	1 846	4 427		4 575
					GR/Indra¹
Gymnasiets år 2: skolelever (oavsett hemkommun)	Ale	3	3	0	4
	Härryda	24	22	+2	21
	Kungsbacka	45	37	+8	36
	Kungälv	12	17	-5	16
	Mölnadal	4	3	+1	5
	Partille	5	4	+1	4
	Stenungsund	7	14	-7	14
	Summa procent	100	100		100
	Antal personer	1 801	2 876		2 937

Se kommentarer till tabell 4.1 i kapitel 4.

¹ Elevuppgifter hämtade från Gymnasieantagningen Göteborgsregionen (Indra), som inte är justerade utifrån avgränsningar i kommunernas urval vid enskilda skolor.

Boendeområden

I Lupp 2020 har samtliga kommuner inkluderat en fråga om boendeområde, med fasta svarsalternativ.¹³⁷

I fem av kommunenkäterna motsvarar eller utgår dessa boendeområden från SCB:s så kallade regionala statistikområden, RegSO¹³⁸; det gäller Ale, Härryda, Lilla Edet, Mölndal och Stenungsund. I efterhand har i alla kommuner enskilda RegSO slagits samman för att i analyser och redovisningar kunna utgå från större svarsunderlag per områdesgrupp. Kungälv's områdeskategorier utformades för att så nära som möjligt motsvara RegSO-indelningen men samtidigt vara mer naturliga områdesnamn för respondenterna. Kungsbacka och Tjörn behöll kategorierna/områdesnamnen som använts i Lupp 2017 för att möjliggöra direkta jämförelser över tid. Partille valde färre och lite annorlunda namn på områdeskategorierna jämfört med RegSO.

De fyra kommuner vars svarsalternativ inte har utgått (helt eller delvis) från RegSO har av Göteborgsregionen i efterhand kategoriserats för att så nära som möjligt motsvara sammanlagda RegSO. Genom att kunna knyta varje svarsperson till ett geografiskt område som (åtminstone ungefärligt) motsvarar ett RegSO blir det möjligt att koppla samman enkätsvaren med kontextuell statistik som på olika sätt beskriver ungdomarnas boendeområden.

Utöver vissa svårigheter med områdeskategoriseringen är det lite problematiskt att analysera svarsunderlagets svarsfrekvens och representativitet när det kommer till ungdomarnas boendeområden eftersom urvalsinformation inte alltid är fullt jämförbar med enkätuppgifterna. För Kungälv's ungdomar saknas dessutom helt erforderlig urvalsinformation. Men för att kunna värdera resultaten som redovisas och analyseras i den här rapporten utifrån ungdomarnas områdestillhörighet är det viktigt att i möjligaste mån avgöra kvaliteten i den här typen av underlag. På grund av det mindre svarsunderlaget per område samt den generellt sämre svarsfrekvensen i gymnasiegruppen begränsas dessa analyser till årskurs 8.

Till att börja med kan konstateras att svarsfrekvensen per boendeområde som används i analyserna varierar stort: från 39 och till mer än 100 procent i de åtta kommunerna där uppgifterna har kunnat sammanställas (tabell B2). Att några boendeområden uppvisar en svarsfrekvens över 100 procent pekar på en annan utmaning med den här typen av enkätbaserad statistik: att svarspersonernas bild av områdenas geografi inte självklart överensstämmer med hur urvalsuppgifterna har kategoriserats.

Med undantag från Härryda och Lilla Edet är svarsfrekvensen per boendeområde minst 52 procent. Och i de övriga sex kommunerna (som har kunnat ta fram urvalsinformation på områdesnivå) avviker svarsunderlagets områdesgrupper med som mest 5 procentenheter jämfört med det totala urvalet, det vill säga speglar åk8-ungdomarnas geografiska spridning tämligen väl så långt vi har kännedom om förhållandena.

I Härryda har dock en "orimligt" stor andel av svarspersonerna svarat att de bor i "Mölnlycke Centrum-Solsten-Bråta" samt i "Landvetter centrum-Önneröd-Tahult" (157 respektive 117 procent svarsfrekvens), och dessa grupper därmed är överrepresenterade på bekostnad av i första hand boende i "Landvetter östra-Härryda-Eskilsby" och "Pixbo-Båtmanstorpet-Benareby". Resultat är svårtolkat men det torde delvis hänga samman med att urvalsuppgifterna rörande boendeområde

inkluderar en klass på Landvetterskolan som i praktiken inte genomförde enkäten, utan att ha kunnat exkluderas ur urvalsuppgifterna rörande boendeområde.

I Lilla Edet är ungdomarna på "centralorten"¹³⁹ överrepresenterade i svarsunderlaget på bekostnad av boende i "omlandet"¹⁴⁰ (baserat på Lilla Edets hela Lupp-urval som inkluderade "utpendlare").

Tabell B2. Antal svar, urval och svarsfrekvens efter boendeområde, årskurs 8

Kommun	Boendeområde	Antal enkätsvar	Antal ungdomar	Svarsfrekvens i procent
Ale	Surte-Bohus	52	62	84
	Nödinge	65	90	72
	Nol-Alafors	59	73	81
	Älvängen	63	88	72
	Skepplanda-Alvhem-Hålanda-Starkärr	54	85	64
Härryda	Hindås-Rävlanda-Hällingsjö-Hindås omland	79	91	87
	Mölnlycke centrum-Solsten-Bråta	91	58	>100
	Djupedalsäng-Högadal-Orrekullen	95	123	77
	Pixbo-Båtmanstorpet-Benareby	60	102	59
	Landvetter centrum-Önneröd-Tahult	109	93	>100
	Landvetter östra-Härryda-Eskilsby	46	102	45
Kungsbacka	Fjärås-Gällinge-Förlanda-Idala	89	87	>100
	Kungsbacka stad	215	292	74
	Onsala	266	292	91
	Särö-Kullavik	167	179	93
	Vallda	88	125	70
	Åsa-Frillesås	139	159	87
	Älvsåker-Anneberg	61	89	69
Kungälv	Kode	31	Ej uppgift	-
	Komariken	31	Ej uppgift	-
	Kungälv centrum	44	Ej uppgift	-
	Kungälv central landsbygd	52	Ej uppgift	-
	Kungälv kust	34	Ej uppgift	-
	Kungälv norra	72	Ej uppgift	-
	Kungälv nordost	36	Ej uppgift	-
	Ytterby-Rollsbo	75	Ej uppgift	-
Lilla Edet	Lödöse-Göta	23	41	56
	Lilla Edet centralort	40	61	66
	Lilla Edet omland	19	49	39

Fortsättning på nästa sida...

Tabell B2. ...fortsättning

Kommun	Boendeområde	Antal enkät svar	Antal ungdomar	Svarsfrekvens i procent
Mölndal	Mölndal västra: nordväst	136	155	88
	Mölndal västra: centrum-söder	112	153	73
	Mölndal östra	129	146	88
	Källered	72	100	72
	Lindome	138	178	78
Partille	Jonsered	17	25	68
	Norra Partille	51	72	71
	Sävedalen	141	161	88
	Södra Partille	84	112	75
	Öjersjö	55	69	80
Stenungsund	Stenungsund centrum-Öarna-Ödsmål	51	64	80
	Hallerna-Norum-Ekbacken	43	83	52
	Hasselbacken-Kristinedal	27	51	53
	Jörlanda-Stora Höga-Spekeröd C	84	116	72
	Stenungsunds östra omland	33	51	65
Tjörn	Skärhamn	32	40	80
	Rönnäng-Bleket-Klädesholmen-Åstol-Dyrön	22	34 ¹	-1
	Myggenäs-Askerön-Hjälteby-Höviksnäs-Hakenäset	50	63	79
	Källekärr	26	32	81
	Klövedal-Kyrkesund-Fagerfjäll	22	18 ²	-2

Svarsfrekvenserna är generellt underskattningar eftersom urvalsuppgifterna i flera kommuner inkluderar ungdomar som definierats bort men som inte kunnat tas bort i den här informationen. För Kungälv saknas urvalsuppgifter på områdesnivå. Beträffande områden med en svarsfrekvens över 100, se den beskrivande texten.

¹ Urvalsuppgiften inkluderar boende i Fagerfjäll, och svarsfrekvensen kan därmed inte beräknas.

² Urvalsuppgiften exkluderar ungdomar boende i Fagerfjäll, och svarsfrekvensen kan därmed inte beräknas.

Kön

I samtliga målgrupper har tjejer svarat i något större utsträckning än killar (se tabell B3a). Tydligast gäller det i årskurs 8 och för gymnasiegruppen med fokus på skolorna i någon av de Lupp-genomförande kommunerna. Skillnaden i svarsfrekvens mellan tjejer och killar innebär att tjejer är något överrepresenterade i samtliga tre svarsunderlag, men i alla målgrupperna med mindre än 3 procentenheter (se tabell B3b).¹⁴¹ Sammantaget speglar könsprofilen i svarsunderlaget alltså verkligheten tämligen väl. Ungefär hälften av de unga invånare som svarat är tjejer och hälften killar, vilket också SCB:s befolkningsstatistik visar för motsvarande åldersgrupper. På

gymnasieskolorna i de genomförande kommunerna är dock andelen killar lite större än andelen tjejer. Detta förhållande ligger i linje med vad statistik från Göteborgsregionens elevinformationssystem (ELIN) visar, att ungdomar som bor i Göteborgs kranskommuner men går på någon av Göteborgs gymnasieskolor tvärtom utgörs av fler tjejer än killar.

Av tabell B3a framkommer även att inte alla ungdomar beskriver sig som antingen tjej eller kille. I åk8 är det 1,2 procent och i gymnasiets målgrupper 0,9 respektive 0,7 procent som använder svarsalternativet ”annan könstillhörighet”. De här förhållandena kan inte relateras till SCB:s befolkningsstatistik som utgår från juridiskt kön, och det är svårt att hitta helt jämförbara uppgifter från andra undersökningar på regional eller nationell nivå. I MUCF:s nationella ungdomsenkät till ungdomar 16–25 år var andelen som våren 2021 besvarade könsfrågan med ”annat” än kille eller tjej 1 procent, och så såg det ut även 2018.¹⁴² I Västra Götalandsregionens enkät *Hälsa på lika villkor 2020* svarade 0,3 procent av 16–19-åringarna ”annat” än kvinna eller man på frågan hur de definierar sin könsidentitet, och ytterligare 0,2 procent ”vet inte”.¹⁴³

I en del regionala analyser inkluderas ”annat”-gruppen i analyser utifrån kön men utifrån det begränsade svarsunderlaget måste gruppens resultat tolkas mycket försiktigt. Även om gruppen inte särredovisas ingår den alltid i redovisningen av ”samtliga”.

Tabell B3a. Svarefrekvens efter kön, per målgrupp

	Kommun	Antal enkätsvar	Antal ungdomar ²	Svarefrekvens i procent
Årskurs 8: skolelever inkl. Lilla Edets och Mölnåls ungdomar i skolor utanför Lupp-samarbetet	Tjejer	1 886	2 307	82 ³
	Killar	1 850	2 463	75 ³
	Annat könstillhörighet ¹	46	-	-
	Okänt/ej svar	23	1	-
	TOTALT	3 805	4 771	80
Gymnasiets år 2: invånare	Tjejer	891	2 134	42 ³
	Killar	915	2 293	40 ³
	Annat könstillhörighet ¹	16	-	-
	Okänt/ej svar	24	-	-
	TOTALT	1 846	4 427	42
Gymnasiets år 2: skolelever	Tjejer	841	1 292	65 ³
	Killar	924	1 584	58 ³
	Annat könstillhörighet ¹	13	-	-
	Okänt/ej svar	23	-	-
	TOTALT	1 801	2 876	63

Åk8-uppgifterna utgår i denna redovisning från kommunernas urvalsstrategi och inkluderar därmed i Lilla Edet och Mölndal även de ungdomar som går i skola utanför kommunen. Ett fåtal ungdomar i urvalet, med oklart kön, har därmed räknats in dubbelt i urvalet. Svarsfrekvensen är därmed en underskattning.

¹ Andelen som uppgett detta (d.v.s. med bortfallet borträknat) är för åk8 1,2 procent och för de två gymnasiegrupperna 0,9 respektive 0,7 procent.

² Uppgifterna ska tolkas ungefärlig. I några kommuner har det inte kunnat erhållas exakta uppgifter.

³ Svartsfrekvensen är för både tjejer och killar en generell underskattning eftersom alla inte besvarat frågan med "tjej" eller "kille" men urvalet inkluderar samtliga utifrån juridiskt kön.

Tabell B3b. Könsfördelning i enkätsvaren jämfört med urvalet, per målgrupp

	Kommun	Enkätsvaren (procent)	Urvalet (procent)	Differens (procent- enheter)	SCB: Invånare 14 / 17 år
Årskurs 8: skolelever	Tjejer	50,5	48,4	+2,1	48,7
	Killar	49,5	51,6	-2,1	51,3
	Summa procent	100	100		
	Antal personer	3 736	4 770		4 994
Gymnasiets år 2: invånare	Tjejer	49,3	48,2	+1,1	49,0
	Killar	50,7	51,8	-1,1	51,0
	Summa procent	100	100		
	Antal personer	1 806	4 427		4 575
Gymnasiets år 2: skolelever	Tjejer	47,6	44,9	+2,7	49,0
	Killar	52,4	55,1	-2,7	51,0
	Summa procent	100	100		
	Antal personer	1 765	2 876		4 575

Uppgifterna om antal svarspersoner exkluderar de personer som angivit annan könstillhörighet eller ej besvarat frågan. Uppgifterna om antal personer i urvalet exkluderar en (1) åk8-elev utan känd könstillhörighet.

Ungdomarnas sammansättning beträffande svensk/utländsk bakgrund, etnicitet, socioekonomi etc.

I det här avsnittet ska svarsunderlagets ungdomar beskrivas utöver boendegeografi och kön. Vad karakteriserar dem i övrigt, utifrån den information som de själva gett på enkätens bakgrundsfrågor?

Mot bakgrund av att många resultatredovisningar och analyser bryts ned på kön kommer också de beskrivningar som följer av ungdomarna i de två åldersgrupperna särredovisas för tjejer och killar.

I de följande avsnitten kommer uppgifterna avse de nio kommunernas *invånare* i de två åldersgrupperna, det vill säga oavsett var de går i skolan (eller inte alls). För att ange detta används i tabellerna förkortningen "GR9inv".

Svensk/utländsk bakgrund

En majoritet av ungdomarna är födda i Sverige. I åk8 utgör andelen svenskfödda 92 procent av svarsunderlaget och de utlandsfödda 8 procent (tabell B4). Detta förhållande speglar helt SCB:s invånarstatistik för 14-åringar år 2020 i de nio kommunerna sammantaget. När det gäller gymnasiegruppen utgör de 93 procent svenskfödda däremot 2 procentenheter större andel än invånarstatistikens 17-åringar; här innebär alltså de 7 procent utlandsfödda en viss underrepresentation. Svenskfödda med svenskfödda föräldrar är överrepresenterade med 5 procentenheter.

En majoritet av de utlandsfödda ungdomarna är födda utanför Europa. I båda åldersgrupper är gäller det 5 procent. När det gäller födelseland utanför Sverige finns statistik inte tillgänglig på vare sig kommun- eller regionnivå.¹⁴⁴

Av de utlandsfödda åk8-eleverna har lite fler än var tredje vistats minst tio år i Sverige, och knappt var femte har varit här max tre år. Bland gy2-ungdomarna har ungefär hälften av de utlandsfödda vistats i Sverige minst tio år medan 12 procent kan betraktas som relativt nyanlända. Könsskillnaderna (i den här begränsade svarsgruppen) är förhållandevis små.

Tabell B4a. Födelseland och tid i Sverige (GR9inv)

		GR-Lupp: Samtliga	GR-Lupp: Tjejer	GR-Lupp: Killar	SCB: Invånare 14 resp. 17 år ¹	SCB: Tjejer 14 resp. 17 år ¹	SCB: Killar 14 resp. 17 år ¹
Åk8	Sverige	92	92	92	92	91	92
	Norden	1	0	1	-	-	-
	Europa	2	2	2	-	-	-
	Utanför Europa	5	6	5	-	-	-
	Summa procent	100	100	100			
	Antal personer ²	3 683	1 842	1 777	4 994	2 430	2 564
	Utlandsföddas vistelsetid i Sv.						
	0-3 år	19	17	21	-	-	-
	4-9 år	44	45	44	-	-	-
	10 år el längre	37	38	35	-	-	-
	Summa procent	100	100	100			
	Antal personer	288	143	135			
Gy2	Sverige	93	93	93	91	90	91
	Norden	1	1	1	-	-	-
	Europa	1	1	2	-	-	-
	Utanför Europa	5	5	4	-	-	-
	Summa procent	100	100	100			
	Antal personer ²	1 830	888	903	4 575	2 243	2 332
	Utlandsföddas vistelsetid i Sv.						
	0-3 år	12	15	10	-	-	-
	4-9 år	39	37	37	-	-	-
	10 år el längre	49	48	53	-	-	-
	Summa procent	100	100	100			
	Antal personer	130	65	59			

¹ Redovisade befolkningsuppgifter för 2020 är hämtade från SCB:s statistikdatabas, baserade på samtliga nio kommuner som genomfört undersökningen. Statistik nedbruten på födelseland/-region finns ej tillgänglig på kommunnivå och är ej jämförbar på riksnivå. Den här heller inte jämförbar med riket, där den totala andelen 14-åringar och 17-åringar födda utanför Sverige är väsentligt större, 15 respektive 16 procent, till följd av fler utlandsfödda i storstadskommunerna.

² Svartsbortfallet totalt var 1,2 procent i åk8; 0,9 procent i gy2.

Vidare kan konstateras att 7 procent av ungdomarna i åk8 och 4 procent av ungdomarna i gy2 kan beskrivas som andra generationens invandrare med utlandsfödda föräldrar (tabell 4b). Om definitionen vidgas till att inkludera även dem med endast ena föräldern född utanför Sverige växer andelen till 15 respektive 11

procent. Grovt räknat tre av fyra ungdomar i de båda åldersgrupperna är alltså födda i Sverige av svenskfödda föräldrar. I åk8 speglar ungdomarna i Lupp-underlaget SCB:s befolkningsstatistik för 14-åringarna i de berörda kommunerna mycket väl. I gy2 är både andelen utrikesfödda och andelen andra generationens invandrare mindre i svarsunderlaget än bland samtliga invånare 17 år.

Tabell B4b. Svensk/utländsk bakgrund (GR9inv)

		GR-Lupp: Samtliga	GR-Lupp: Tjejer	GR-Lupp: Killar	SCB: Invånare 14 resp. 17 år ¹	SCB: Tjejer 14 resp. 17 år ¹	SCB: Killar 14 resp. 17 år ¹
Åk8	Född i Sverige och svenskfödda föräldrar	73	73	74	74	74	74
	Född i Sverige och en utlandsfödd förälder	12	12	11	11	10	11
	Född i Sverige och två utlandsfödda föräldrar	7	7	7	7	7	7
	Född utanför Sverige	8	8	8	8	9	8
	Summa procent	100	100	100	100	100	100
	Antal personer	3 668	1 841	1 763	4 994	2 430	2 564
Gy2	Född i Sverige och svenskfödda föräldrar	79	79	79	74	74	75
	Född i Sverige och en utlandsfödd förälder	10	10	10	11	11	10
	Född i Sverige och två utlandsfödda föräldrar	4	4	4	6	5	7
	Född utanför Sverige	7	7	7	9	10	8
	Summa procent	100	100	100	100	100	100
	Antal personer	1 813	884	890	4 575	2 243	2 332

¹ Befolkningsuppgifter för 2020 är hämtade från SCB:s statistikdatabas, baserade på samtliga nio kommuner som genomfört undersökningen.

² Svartsbortfallet totalt var 1,6 procent i åk8; 1,8 procent i gy2.

Socioekonomi

Det är svårt att teckna en socioekonomisk profil av ungdomarna. I Lupp-enkäten finns dels en fråga om föräldrarnas sysselsättning, dels två frågor som ger en bild av ungdomarnas uppfattning om sina ekonomiska begränsningar samt i vilken utsträckning de oroar sig för sina föräldrars ekonomi.

Det stora flertalet ungdomar som besvarat enkäten har föräldrar som arbetar eller annars studerar, är föräldraledig(a) eller ålderspensionär(er) (tabell B5). Men 6 procent av åk8-eleverna uppger att minst en förälder är arbetslös, långtidssjukskriven eller gör "annat" (än frågans fasta svarsalternativ). Inga (avrundat) har angivit detta om båda föräldrar. I gy2-gruppen är motsvarande andelar 9 respektive 1 procent. Sammantaget är det ungefär lika vanligt att föräldrarna är arbetslösa som långtidssjukskrivna.¹⁴⁵ Resultaten ska tolkas ungefärligt mot bakgrund av att cirka 2 procent inte vet vad föräldrarna har för sysselsättning och ytterligare ungdomar är osäkra beträffande en av dem.

Genom att utifrån åk8-ungdomarnas boendeområde knyta an kontextuell statistik kan vi konstatera att i gruppen åk8-ungdomar som anger att minst en förälder är arbetslös/långtidssjukskriven/gör annat är den genomsnittliga åldern 25–64 år i boendeområdet som klassificeras som "svag etablering på arbetsmarknaden" 6,7 procent, mot 6,4 procent hos övriga. (Statistiken avser 2019 och är hämtad från SCB:s mikrodatabas och bearbetad av FoU i Väst).

Tabell B5. Ungdomar med föräldrar som är arbetslösa, långtidssjukskrivna eller gör "annat" än arbetar, studerar, är föräldraledig eller ålderspensionär, åk8 och gy2 (GR9inv)

	Åk8: Samtliga	Åk8: Tjejer	Åk8: Killar	Gy2: Samtliga	Gy2: Tjejer	Gy2: Killar
Båda föräldrar	0	0	1	1	0	0
(Minst) en förälder	6	6	5	9	10	9
Ingen förälder	92	93	92	88	89	88
Vet inte/ej svar	2	1	2	2	1	3
Summa procent	100	100	100	100	100	100
Antal personer	3 727	1 853	1 809	1 846	891	915

Enkätfråga: Vad gör din förälder eller dina föräldrar huvudsakligen? Markera ett alternativ för varje förälder. Har du endast en förälder fyller du endast i den ena raden. Med förälder menar vi den eller de som du själv betraktar som dina föräldrar. Delfrågor: Förälder a; Förälder b. Svarsalternativen: Arbetar; Studerar; Föräldraledig; Arbetslös; Långtidssjukskriven/sjukpensionär; Ålderspensionär; Annat; Vet inte.

I de fall ungdomen bara svarat beträffande en förälder har den informationen använts. Det innebär att kategorin "(Minst) en förälder" kan inkludera barn där det gäller båda föräldrar och kategorin "ingen förälder" kan inkludera barn där det ändå gäller en av föräldrarna men den uppgiften saknas. Svarsbortfallet totalt, det vill säga bortfall på båda delfrågorna, var 0,8 procent i åk8; 1,5 procent i gy2. Bortfallet i åk8 var drygt dubbelt så stort för "förälder b" som för "förälder a", i gy2 mer än tredubbelt.

På frågan om de under det senaste halvåret har erfarenheter av att inte kunna göra eller kunna köpa något "som många andra i din ålder gör eller köper för att din familj inte haft råd" svarar 14 procent av åk8-ungdomarna och 15 procent av gy2-ungdomarna jakande (tabell B6). Det är 5 respektive 7 procent som uppger att det hänt flera gånger. Tjejerna uttrycker den här typen av erfarenhet i något större utsträckning än killarna, ett mönster som syntes även 2017.

Tabell B6. Ekonomiska begränsningar: "Under de senaste sex månaderna, har det hänt att du inte kunnat göra något eller inte kunnat köpa något som många andra i din ålder gör eller köper för att din familj inte haft råd?", åk8 och gy2 (GR9inv)

	Åk8: Samtliga	Åk8: Tjejer	Åk8: Killar	Gy2: Samtliga	Gy2: Tjejer	Gy2: Killar
Ja, flera gånger	5	6	4	7	6	7
Ja, en gång	9	11	6	8	10	5
Nej	86	83	90	85	84	88
Summa procent	100	100	100	100	100	100
Antal personer	3 569	1 804	1 704	1 833	887	906

Svarsbortfallet totalt var 4,2 procent i åk8; 0,7 procent i gy2.

I åk8 uttrycker 6 procent av ungdomarna en oro för sina föräldrars ekonomi och i gymnasiet år 2 gäller det 8 procent. 1–2 procent svarar att de är *mycket* oroliga (tabell B7). Tjejer uttrycker den här typen av oro i lite större utsträckning än killar, ett mönster som syntes även i Lupp 2017. Ur ett motsatt perspektiv svarar nära två av tre ungdomar i båda åldersgrupper att de inte alls oroar sig för föräldrarnas ekonomi.

Tabell B7. Oro för föräldrarnas ekonomi, åk8 och gy2 (GR9inv)

	Åk8: Samtliga	Åk8: Tjejer	Åk8: Killar	Gy2: Samtliga	Gy2: Tjejer	Gy2: Killar
Inte alls orolig	65	58	74	64	57	71
Inte särskilt orolig	29	35	23	28	34	23
Ganska orolig	5	6	3	6	8	5
Mycket orolig	1	1	0	2	1	1
Summa procent	100	100	100	100	100	100
Antal personer	3 707	1 846	1 797	1 840	891	910

Enkätfråga: *I vilken grad är du orolig för dina föräldrars ekonomi?*, med svarsalternativ enligt tabellen.

Svarsbortfallet totalt var 0,5 procent i åk8; 0,3 procent i gy2.

Det är osäkert hur väl subjektiva enkätfrågor mäter faktiska socioekonomiska resurser. Genom att utifrån åk8-ungdomarnas boendeområde knyta an kontextuell statistik får vi en fingervisning. I gruppen åk8-ungdomar som anger att de är ganska eller mycket oroliga för föräldrarnas ekonomi är den genomsnittliga andelen barn 12–17 år i deras boendeområde som bor i ett hushåll med så kallad låg inkomststandard 2,7 procent, mot 2,4 procent hos övriga. Även den disponibla medelinkomsten för invånare 20–64 år i boendeområdet är lägre i gruppen jämfört med övriga. Det är också en större andel invånare i boendeområdet som är arbetslösa. (Statistiken till grund för analysen avser 2019 och är hämtad från SCB:s mikrodatabas och bearbetade av FoU i Väst.) Liknande samband syns för andelen åk8-ungdomar som har upprepade erfarenheter av att inte kunna göra eller köpa något jämfört med andra ungdomar i samma ålder, men sambanden är genomgående lite svagare. Resultaten indikerar att oro för föräldrarnas ekonomi är en bättre indikator på faktiska ekonomiska förhållanden än frågan om eventuella hinder att kunna göra eller köpa något jämfört med andra.

Funktionsnedsättning

I båda åldersgrupper uppger ungefär var tionde ungdom att de har någon typ av långvarig sjukdom eller funktionsnedsättning som hindrar dem från att delta i aktiviteter: 10 procent i åk8 och 11 procent i gy2 (tabell B8). I gymnasiegruppen är andelen lite större bland tjejer än killar: 12 mot 9 procent. Det kan noteras att 4–5 procent av ungdomarna uppger att de inte vill besvara frågan.

Andelen är mindre jämfört med den referenspunkt som kan hämtas från folkhälsoenkäten *Hälsa på lika villkor 2020* i Västra Götalands län. Här pekar resultaten på att 24 procent av länets 16–19-åringar har en nedsatt funktion eller annat långvarigt hälsoproblem (med en något större andel för tjejer än killar: 25 respektive 23 procent).¹⁴⁶ En liknande men lite mindre skillnad fanns när Lupp 2017 jämfördes med *Hälsa på lika villkor 2018*: 19 procent i *Hälsa på lika villkor* mot 13 procent i Lupp-enkätens gy2 (och 12 procent i Lupp-enkätens åk8). Det ska noteras att enkäten *Hälsa på lika villkor* bara har svarsalternativet ja eller nej. Skulle de gy2-elever som i Lupp uppgett ”vill inte svara” i realiteten ha en funktionsnedsättning blir den maximala skattningen genom Lupp 15 procent. Därtill är undersökningarna inte fullt jämförbara vare sig ifråga om målgruppens ålder eller geografiska hemvist.

Andelen ungdomar som beskriver en funktionsnedsättning i Lupp 2020 är väsentligt mindre även jämfört med uppgiften från den internationella enkätundersökningen *Skolbarns hälsovanor 2017–2018*. Här svarade 27 procent av tjejerna och 21 procent av killarna i åldrarna 15 år ”ja” på frågan ”Har du en långvarig sjukdom, funktionsnedsättning eller annat långvarigt hälsoproblem (såsom diabetes, allergi, eksem eller ADHD) som du fått diagnosticerad av en läkare?”. Det är inte orimligt att den här enkätfrågans definition, som omfattar allergi och eksem, bidrar till en större andel jämfört med Lupp-frågans utfall.

Den här typen av enkätuppgifter är alltså inte helt lätt att jämföra, men den jämförelse vi har kunnat göra indikerar att Lupp-undersökningen något underskattar andelen unga med en funktionsnedsättning. Särskolans elever har heller inte omfattats av genomförandet i alla kommer utan det varierar i både årskurs 8 och på gymnasiet (se kapitel 4, sidan 30). Det är inte möjligt att se i vilken utsträckning

dessa elever har besvarat enkäten. Det är också troligt att enkäter över lag, särskilt omfattande enkäter, tenderar att underskatta andelen med en funktionsnedsättning eftersom enkäter kan vara svårare att besvara för personer med en funktionsnedsättning/sjukdom. I en skolundersökning kan funktionsnedsättningen/sjukdomen även öka risken för frånvaro (även vid enkätgenomförandet).

Tabell B8. Aktivitetshindrande långvarig sjukdom/funktionsnedsättning (GR9inv)

	Åk8: Samtliga	Åk8: Tjejer	Åk8: Killar	Gy2: Samtliga	Gy2: Tjejer	Gy2: Killar
Ja	10	10	10	11	12	9
Nej	85	85	86	85	84	87
Vill inte svara	5	5	4	4	4	4
Summa procent	100	100	100	100	100	100
Antal personer	3 711	1 845	1 802	1 838	888	912

Enkätfråga: *Har du någon sjukdom eller någon nedsatt funktion, som inte är tillfällig, och som innebär att du har svårigheter att delta i olika aktiviteter, t. ex. i skolan, med vänner eller på din fritid?, med svarsalternativ enligt tabellen.*

Svarsbortfallet totalt var 0,4 procent i åk8; 0,4 procent i gy2.

Sexuell läggning

På enkätfrågan om sexuell läggning beskriver sig nära 84 procent av åk8-ungdomarna och 88 procent av gy2-ungdomarna som heterosexuella (tabell B9). I övrigt beskriver sig 4 procent i båda målgrupper som bisexuella och 1 respektive 2 procent som homosexuella. Därutöver svarar 2 procent av åk8-ungdomarna och 1 procent av gy2-ungdomarna ”annat”, och 5 respektive 3 procent att de är osäkra, och ytterligare 4 respektive 2 procent uppger att de inte vill definiera sig genom att besvara frågan (bortfallet på frågan var för övrigt cirka 1 procent).

Skillnaderna mellan de två åldersgrupperna är alltså begränsade, men fler väljer att alls definiera sin läggning i gymnasiegruppen vilket i första hand bidrar till en större andel heterosexuella i den gruppen.

Skillnaden mellan könen är större, med en större andel tjejer än killar som beskriver sig som bisexuella eller som uppger att de är osäkra i båda åldersgrupper. Samma könsförhållande syntes i Lupp 2017 men skillnaden är större 2020. Andelen tjejer som svarar att de är heterosexuella 2020 är mindre än 2017 (d.v.s. baserat på de ingående kommunerna respektive år): 79 mot 87 procent.

Både könsskillnaden som sådan och i viss mån förändringen över tid bekräftas av folkhälsoenkäten *Hälsa på lika villkor* i Västra Götalands län, med avseende på länets 16–19-åringar. Här är andelen som år 2020 beskriver sig som heterosexuella 79 procent hos tjejer och 90 procent hos killar, och 2018 var motsvarande förhållande 82 respektive 89 procent. I denna enkät är det en större andel av ungdomarna som svarar att de har annan sexuell läggning än de fasta svarsalternativen, vilket möjligen beror på att denna enkät inte ger svarspersonen möjligheten att inte alls definiera sig.

Det kan för övrigt noteras att den till antalet begränsade grupp ungdomar i Lupp 2020 som uppger att de har en annan könstillhörighet än kille/tjej (inkluderad i ”samtliga”) i väsentligt mindre utsträckning än övriga anger att de är heterosexuella.

Tabell B9. Sexuell läggning (GR9inv)

	Åk8: Samtliga	Åk8: Tjejer	Åk8: Killar	Gy2: Samtliga	Gy2: Tjejer	Gy2: Killar	VG län 16–19 år 2020:		
							Samtliga ⁴	Tjejer ⁴	Killar ⁴
Heterosexuell ¹	84	79	91	88	86	93	85	79	90
Bisexuell ²	4	6	1	4	5	2	6	9	3
Homosexuell ³	1	2	1	2	2	2	1	1	1
Osäker/vet inte	5	8	2	3	5	1	2	3	1
Annat	2	1	1	1	1	0	6	8	5
Vill inte definiera	4	4	4	2	1	2	-	-	-
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal personer	3 680	1 843	1 776	1 830	887	909	2 190	1 206	984

Enkätfrågan i Lupp lyder: *Vilken är din sexuella läggning?* Svartsbortfallet totalt var 1,3 procent i åk8; 0,9 procent i gy2.

¹⁻³ Webbenkätens svarsalternativ följdes av en asterisk/-er med förklaringen ¹*Du blir kär i eller attraherad av någon av ett annat kön än ditt [fel i enkäten] eget.*; ²*Du blir kär i eller attraherad av någon oavsett kön.*; ³*Du blir kär i eller attraherad av någon av samma kön som ditt eget.*

⁴ Uppgifter baserade på folkhälsoenkäten *Hälsa på lika villkor* i Västra Götalands län 2020, erhållna från Västra Götalandsregionen 210830. Svarsalternativen i denna enkät är utöver de tre första i tabellen ”Jag vet inte” samt ”Annat” (med möjlighet till fritextsvar).

Gymnasieungdomarnas sysselsättning och gymnasieelevernas övergripande programinriktning

Beträffande ”gymnasieungdomarna” som besvarat enkäten ska vi slutligen konstatera att 99 procent uppger att de går i gymnasiet (B10). Totalt 24 personer har angett att de gör något annat. Nästan hälften av dessa svarar att de arbetar, ungefär en femtedel att de går en eftergymnasial utbildning, några att de är arbetslösa, några ”annat”.

Gruppen ungdomar som inte går i gymnasiet är något underrepresenterad i svarsunderlaget jämfört med verkligheten. Detta beror både på svårigheterna att nå ungdomar utanför gymnasiet och att endast fyra av de nio kommunerna inkluderade ungdomar utanför gymnasiet i sitt genomförande (födda 2003; se kapitel 4, sidan 30). Exakt hur mycket gruppen är underrepresenterad är svårt att fastställa då säkra uppgifter om gruppens storlek i kommunerna inte har kunnat erhållas.

Av de som svarat att de går en gymnasieutbildning uppger 72 procent av de nio kommunernas invånare att de går ett högskoleförberedande program – en lite större andel tjejer än killar. Flertalet övriga anger att de går ett yrkesförberedande program, 27 procent, medan ett mindre antal, 1 procent, går någon annan typ av gymnasieprogram. Andelarna utifrån ett skolperspektiv (inklusive inpendlande elever) är nästan desamma: 71, 28 respektive 1 procent.

Elever som svarat ”annan inriktning” eller på fritextraden svarat att de inte vet kan bland annat ha använts av elever på något introduktionsprogram. De som läser på introduktionsprogram är med stor sannolikhet underrepresenterade i svarsunderlaget jämfört med verklighetens gymnasieungdomar. Detta beror både på större svårigheter att erhålla svar från denna grupp, bland annat av språkskäl (även om Lupp-enkäten finns översatt till fyra språk), och på att dessa elever inte har omfattats av genomförandet vid samtliga gymnasieskolor. Urvalsuppgifterna är osäkra till följd av problematiken att årskurs inte har en tydlig innebörd när det gäller elever på introduktionsprogram.

Det tycks i första hand vara ungdomarna på högskoleförberedande program som tvärtom är något överrepresenterade i svarsunderlaget, särskilt bland killar, medan andelen på yrkesprogram ur invånarperspektivet helt motsvarar registeruppgifterna i ELIN och i svarsgruppen ur skolperspektivet är något mindre.

Tabell B10. Sysselsättning bland gymnasieungdomarna på år 2 / födda 2003 samt gymnasieungdomarnas programinriktning

		GR- Lupp: Samtliga	GR- Lupp: Tjejer	GR- Lupp: Killar	GR/Elin ¹ : Samtliga	GR/Elin ¹ : Tjejer	GR/Elin ¹ : Killar
Gy2- invånare	Går i gymnasiet	99	98	99	-	-	-
	Annat (sfi, andra studier, arbetar, arbetslös etc.)	1	2	1	-	-	-
	Summa procent	100	100	100	-	-	-
	Antal personer	1 622	778	807	-	-	-
Gy2- invånare	Gymnasieungdomarnas programinriktning:						
	- Högskoleförberedande	72	74	70	67	71	63
	- Yrkesprogram	27	25	29	27	24	31
	- Annan inriktning/vet inte	1	1	1	6	5	6
	Summa procent	100	100	100	100	100	100
	Antal personer	1 812	887	898	4 475	2 188	2 287
Gy2- elever	Gymnasieungdomarnas programinriktning:						
	- Högskoleförberedande	71	73	69	62	67	58
	- Yrkesprogram	28	26	30	31	27	34
	- Annan inriktning/vet inte	1	1	1	7	6	8
	Summa procent	100	100	100	100	100	100
	Antal personer	1 790	840	915	2 909	1 300	1 609

Kungälv hade inte med frågan om sysselsättning i sin gymnasieenkät.

Uppgifterna om sysselsättning är något osäkra. Enkätfrågan lyder: "Vad gör du huvudsakligen?" följt av tio svarsalternativ inklusive "annat". Kombinationer av enkätsvar indikerar att frågan kan ha missförstått av vissa respondenter. Viss omkodning har gjorts av svaren på frågan.

Svarsbortfallet på de redovisade frågorna/svarsgrupperna är totalt 0,4, 0,4 respektive 0,6 procent (de som svarat via Kungälvs enkät är borträknade i den första uppgiften och de som inte går i gymnasiet är borträknade i den andra uppgiften).

¹ Uppgifterna är hämtade ur det regiongemensamma elevinformationssystemet Elin, som bygger på skolornas rapportering. Elever på introduktionsprogram ingår här i "annan inriktning".

Bakgrundsförhållanden per kommun

Tabell B11. Bakgrundsförhållanden sammanställt per kommun (procent)

	Kommun	Utlandsfödda	Minst en förälder arbetslös/långtids-sjukskrivna ¹	Upprepad erfarenhet av att inte kunna göra/köpa något för att familjen inte haft råd ²	Oro för föräldrarnas ekonomi ³	Aktivitetshindrande långvarig sjukdom/funktionsnedsättning ⁴
Årskurs 8: invånare	Ale	6	8	2	4	8
	Härryda	5	7	4	5	10
	Kungsbacka	8	6	6	6	12
	Kungälv	7	7	4	7	8
	Lilla Edet	12	15	8	7	16
	Möndal	8	5	6	5	10
	Partille	10	6	6	6	13
	Stenungsund	12	7	4	6	12
	Tjörn	13	7	6	6	10
	Samtliga	8	6	5	6	11
Antal svar totalt	3 683	3 666	3 569	3 707	3 530	
Gymnasiets år 2: Invånare	Ale	9	10	16	13	16
	Härryda	2	8	3	6	8
	Kungsbacka	6	9	5	7	12
	Kungälv	6	8	6	6	16
	Lilla Edet	14	23	14	9	20
	Möndal	7	9	8	8	10
	Partille	20	14	11	12	10
	Stenungsund	4	7	9	8	11
	Tjörn	10	11	6	10	13
	Samtliga	7	10	7	8	12
Antal svar totalt	1 830	1 804	1 833	1 840	1 765	
Gymnasiets år 2: Skolelever	Ale	8	17	23	6	27
	Härryda	3	7	5	7	6
	Kungsbacka	7	9	6	8	12
	Kungälv	6	9	7	6	18
	Möndal	6	13	5	11	8
	Partille	35	18	20	22	18
	Stenungsund	5	8	6	9	9
	Samtliga	7	9	7	8	12
	Antal svar totalt	1 783	1 754	1 788	1 793	1 718

Kommentar: Se kommentar till tabell 4.1 på sidan 35.

¹ Enkätfråga: Vad gör din förälder eller dina föräldrar huvudsakligen? Markera ett alternativ för varje förälder. Har du endast en förälder fyller du endast i den ena raden. Med förälder menar vi den eller de som du själv betraktar som dina föräldrar. Delfrågor: Förälder a; Förälder b.

Svarsalternativ: *Arbetar; Studerar; Föräldraledig; Arbetslös; Långtidssjukskriven/sjukpensionär; Ålderspensionär; Annat; Vet inte.*

² Enkätfråga: *Under de senaste sex månaderna, har det hänt att du inte kunnat göra något eller inte kunnat köpa något som många andra i din ålder gör eller köper för att din familj inte haft råd?*
Svarsalternativ: *Ja, flera gånger; Ja, en gång; Nej.*

³ Enkätfråga: *I vilken grad är du orolig för dina föräldrars ekonomi?* Svarsalternativ: *Inte alls orolig; Inte särskilt orolig; Ganska orolig; Mycket orolig.*

⁴ Enkätfråga: *Har du någon sjukdom eller någon nedsatt funktion, som inte är tillfällig, och som innebär att du har svårigheter att delta i olika aktiviteter, t. ex. i skolan, med vänner eller på din fritid?* Svarsalternativ: *Ja; Nej; Vill inte svara.* Procentandelen baseras på de som svarat ja eller nej.

Se i övrigt tabeller B4a–B8.

Metodkomplettering till kapitel 5

Tabell B12 Latent class-profiler (procent samt medelvärde baserat på respektive svarsskala)

		Mellangruppen	De rustade	De utsatta	Samtliga
Utsatt för mobbning/utfrysning senaste 6 mån	Nej	69	91	37	73
	Ja, enstaka gånger	26	09	41	21
	Ja, under en längre period	05	00	22	05
	<i>Medelvärde (svarsskalan)</i>	<i>1,4</i>	<i>1,1</i>	<i>1,9</i>	<i>1,3</i>
Trygghet i vardagsmiljöer ¹	Alltid trygg	72	94	28	75
	Oftast trygg	28	06	63	24
	Sällan trygg	01	00	08	01
	Aldrig trygg	00	00	02	00
	<i>Medelvärde (svarsskalan)</i>	<i>1,3</i>	<i>1,1</i>	<i>1,8</i>	<i>1,3</i>
Utsatt för brott/hot ²	Inte utsatt	71	85	44	73
	Utsatt i ett område	20	12	28	18
	Utsatt i 2 eller fler områden	09	03	28	09
	<i>Medelvärde (svarsskalan)</i>	<i>1,4</i>	<i>1,2</i>	<i>1,8</i>	<i>1,4</i>
Finns att göra på fritiden	Väldigt mycket	17	44	06	26
	Ganska mycket	58	50	46	54
	Ganska lite	22	06	38	18
	Väldigt lite/ingenting	03	00	09	03
	<i>Medelvärde (svarsskalan)</i>	<i>2,1</i>	<i>1,6</i>	<i>2,5</i>	<i>2,0</i>
Förtroende för vuxna i allmänhet	Mycket stort förtroende	09	19	02	12
	Ganska stort förtroende	62	66	33	60
	Ganska litet förtroende	24	13	39	21
	Mycket litet förtroende	05	02	27	07
	<i>Medelvärde (svarsskalan)</i>	<i>2,3</i>	<i>2,0</i>	<i>2,9</i>	<i>2,2</i>
Självskattad hälsa	Mycket bra	15	70	00	34
	Ganska bra	54	28	08	39
	Varken bra eller dåligt	26	02	30	17
	Ganska dåligt	04	00	38	07
	Mycket dåligt	00	00	23	03
	<i>Medelvärde (svarsskalan)</i>	<i>2,2</i>	<i>1,3</i>	<i>3,8</i>	<i>2,1</i>
Framtidssyn	Mycket positivt	23	71	03	39
	Ganska positivt	69	28	48	51
	Ganska negativt	08	00	32	08
	Mycket negativt	01	00	18	03
	<i>Medelvärde (svarsskalan)</i>	<i>1,9</i>	<i>1,3</i>	<i>2,6</i>	<i>1,7</i>
Möjlighet till hjälp/stöd i skolan	Mycket bra	28	47	13	33
	Ganska bra	50	44	43	47
	Mindre bra	17	08	28	15
	Inte alls bra	05	01	17	05
	<i>Medelvärde (svarsskalan)</i>	<i>2,0</i>	<i>1,6</i>	<i>2,5</i>	<i>1,9</i>
Nöjd med livet i sin helhet	Mycket nöjd	15	88	01	41
	Ganska nöjd	72	12	24	43
	Ganska missnöjd	12	00	39	11
	Mycket missnöjd	01	00	36	05
	<i>Medelvärde (svarsskalan)</i>	<i>2,0</i>	<i>1,1</i>	<i>3,1</i>	<i>1,8</i>

¹ Variabeln baseras på medelvärdet för samtliga platser/sammanhang som enkätfrågan omfattar (den fyrgradiga ordinalskalan tolkad som värde 1–4), normaliserad till enkätfrågans skala (1–4).

² Variabeln baseras på summan av de fyra möjliga brott/hot som enkätfrågan omfattar, omkodad till en tregradig skala enligt tabellens redovisning.

Noter

Kapitel 1: Rapportens syfte och bakomliggande uppdrag.

¹ Bakgrunden till det regionala samarbetet kan spåras till ett nätverk som Göteborgs stadsdel Västra Göteborg var initiativtagare till, där GR, FoU i Väst deltog under 2012 utifrån sitt ansvar för stöd, analys och rapportskrivning av Lupp 2011 i Öckerö. Erfarenheterna av denna samverkan och möjligheterna till en GR-gemensam analys och rapportering av Lupp-enkäten diskuterades i slutet av året i ett möte med chefer med strategiskt ledningsansvar för ungdomsfrågorna i regionens kommuner. Resultatet blev i nästa led det regionala samarbetet kring Lupp 2013.

² Den ursprungliga planen var att genomföra Lupp 2016, men genomförandet senarelades till Lupp 2017 för att inte "krocka" med den så kallade CAN-enkäten, en nationell drogvaneundersökning bland skolorngdomar som också genomförs var tredje år i regionen. Här finns mer information om CAN-undersökningen: <https://www.vgregion.se/ov/data-och-analys/projekt-uppdrag/can-drogvaneundersokningen/>; <https://www.can.se/undersokningar/skolelevers-drogvapor/>

³ De nio GR-kommuner som genomförde Lupp 2017 var: Ale, Alingsås, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Mölndal, Stenungsund, Tjörn, Öckerö. De sex kommuner som genomförde Lupp 2013 var: Ale, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Mölndal, Tjörn. Före 2013 har Ale och Kungsbacka genomfört Lupp 2007 och 2010; Stenungsund 2005; Tjörn och Öckerö 2011.

⁴ På torget deltog 25 gymnasieungdomar och 14 kommunpolitiker från sammantaget åtta kommuner.

Rapporten kan laddas ned här:

https://goteborgsregionen.se/download/18.7a72b01416f1c03b71c4fb49/1576833774660/Rapport%20P%C3%A5verkanstorget%20i%20GR%20191111_webb.pdf.

⁵ Därutöver hölls ett extra digitalt dialogtillfälle rörande planerad återkoppling till ungdomar.

⁶ På grund av avtalsproblem mellan MUCF och kommunerna försenades dataleveranserna från kommunerna till FoU i Väst och den sista kommunens data erhöles först 28 januari (och en komplettering gjordes även därefter).

⁷ Så snart de blivit publicerade på respektive kommuns webb har de tillgängliggjorts via GR:s Lupp-webbsida: <https://www.goteborgsregionen.se/lupp>.

⁸ Personer som har svarat "annan könstillhörighet" ingår i redovisningen av samtliga (för få för att särredovisas).

⁹ Alternativet är att redovisa resultatet för en genomsnittlig ungdom i kommunerna sammantaget, där resultatet i en stor kommun, med fler invånare, får större genomslag än resultatet i en liten kommun. Genomsnittet som redovisades i Lupp-rapporterna 2017 och 2013 är av detta slag. Att olika kommuner har ingått olika år är ytterligare en orsak till att detta "GR-genomsnitt" inte kan jämföras över tid.

¹⁰ Information om RegSO finns tillgänglig här: <https://scb.se/hitta-statistik/regional-statistik-och-kartor/regionala-indelningar/regso---regionala-statistikomraden/>

¹¹ Vare sig dessa skolrapporter eller motsvarande skolrapporter framtagna för högstadiet finns tillgängliga via GR:s webb utan är internt kunskapsunderlag för kommunernas lokala utvecklingsarbete.

¹² Ale kommun hade inte möjlighet att delta.

¹³ Torbjörn Forkby: professor i socialt arbete med inriktning mot barn, unga och familj, Linnéuniversitet; Anna Liljeström, doktor i pedagogisk psykologi och konsult knuten till Sveriges Kommuner och Regioner (SKR), kunskapscenter Uppdrag Fullföljd Utbildning; Jeanette Olsson, doktor i socialt arbete och verksam vid Göteborgsregionen, FoU i Väst; Russell Turner, postdoktor och lektor vid Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.

¹⁴ De nationella målen är formulerade av Sveriges regering 2014–2018:

<https://www.regeringen.se/regeringens-politik/jamstallldhet/mal-for-jamstallldhet/>. Betydelsen av kunsuppdelad statistik återspeglas också i den nationella förordningens krav på särskilt statistikansvariga

---

myndigheter, att ”individbaserad officiell statistik ska vara uppdelad efter kön om det inte finns särskilda skäl mot detta” (SFS 2001:100, 17§).

¹⁵ Det tredje svarsalternativet i Lupp 2020 var endast ”annan könstillhörighet”. I tidigare och senare års enkäter följs det av en förklarande parentes: ”(om du är eller känner dig tillhöra annat kön än tjej eller kille)”.

¹⁶ Erfarenheter av detta och tidigare Lupp-enkätmaterial har även visat att mer oseriösa enkätsvar inte sällan inleds med det tredje – för en del kontroversiella/spännande svarsalternativet – på könsfrågan.

¹⁷ De lokala rapporterna finns tillgängliga på: <https://www.goteborgsregionen.se/lupp>.

¹⁸ Sverige förband sig till barnkonventionen redan 1990, och i juni 2018 beslutade riksdagen att barnkonventionen ska gälla som svensk lag från och med 1 januari 2020.

Kapitel 2: Ungas livsvillkor och levnadsvanor – en fråga om social hållbarhet

¹⁹ Se vidare: <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/ungdomspolitik/mal-for-ungdomspolitik/>

²⁰ Se vidare om ungdomsperspektiv i proposition 2013/14:191, s. 22, samt s. 16–17 i rapportens föregående kapitel.

²¹ Mer information om arbetet finns här:

<https://skr.se/skr/halsasjukvard/utvecklingavverksamhet/folkhalsa/socialhallbarhetmotesplats/samlingforsocialhallbarhet.1200.html>

²² Begreppet hållbar utveckling introducerades i Brundtlandkommissionens rapport från 1987, *Vår gemensamma framtid*, där också sambanden mellan sociala, ekonomiska och ekologiska orsaker och effekter betonades (Brundtland & Hägerhäll 1988).

²³ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/motesplats-social-hallbarhet/social-hallbarhet/>

²⁴ Se vidare Göteborgs Stads webbsida: <https://goteborg.se/wps/portal/enhetssida/jamlikt-goteborg>

²⁵ <https://goteborg.se/wps/portal/enhetssida/jamlikt-goteborg/rapporter> – därutöver följer varje verksamhet upp flera indikatorer årligen.

²⁶ Se dokumenten *Hållbar tillväxt – mål och strategier med fokus på regional struktur* (antaget av GR:s förbundsfullmäktige juni 2013) samt *Strategisk inriktning 2020–2023*

(<https://goteborgsregionen.se/var-organisation/styrande-dokument>). Inom GR finns en särskild arbetsgrupp för kunskapsspridning, erfarenhetsutbyte och metodutveckling för social hållbarhet i samhällsplanering och samhällsbyggnad.

(<https://goteborgsregionen.se/natverk/arbetsgruppenforsocialhallbarhet.5.7b586a9117c115a631e3083f.html>)

²⁷ Efter professor Sir Michael Marmot som ledde arbetet med rapporten (Världshälsoorganisationen 2008).

²⁸ “Social injustice is killing people on a grand scale.”, hämtat från förordet i Världshälsoorganisationens rapport (2008).

²⁹ Se modellen hos Dahlgren & Whitehead (1992). Modellen används i Folkhälsomyndighetens rapporter, se t. ex. Folkhälsomyndigheten (2018a, s. 17f.).

Kapitel 3: Lupp – en nationell ungdomsundersökning

³⁰ Här finns mer information om Lupp-undersökningen: <https://www.mucof.se/ungdomsenkaten-lupp>

³¹ Efter två pilotundersökningar 2001 och 2002.

³² Uppgift erhållen från MUCF per epost 210817.

³³ Utöver deltagande GR-kommuner deltog ytterligare sex kommuner i Västra Götalands län: Bengtsfors, Borås, Färgelanda, Lysekil, Strömstad och Tanum.

---

³⁴ En kommun har deltagit hela 16 år (Ludvika), övriga som mest åtta år. Regionförbundet i Kalmar län, Region Dalarna och Region Gävleborg har precis som Göteborgsregionen genomfört kommungemensamma satsningar enskilda år./

³⁵ En annan kommun, Sölvesborg, gjorde dock det. Svarsfrekvensen för enkäten riktad till Sölvesborgs 19–25-åringar var 10 procent, trots insatser med kommunikation kring genomförande och en tävling med vinster. Den gomsnittliga svarsfrekvensen för kommunens 13–19-åringar var 87 procent. (Uppgifter erhållna från projektansvarig via epost 210816.)

³⁶ Se vidare: <https://www.can.se/undersokningar/skolelevers-drogvanor/>

³⁷ Enkäten motsvaras sedan 2017 av Skolinspektionens skolenkät. Se vidare: <https://goteborgsregionen.se/kunskapsbank/regiongemensamelevenkat2021.5.f47fb5d17cc23017f05810.html>

³⁸ Se vidare: <http://www.keks.se/dokumentation-och-uppfoljning/>

³⁹ Se vidare: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/folkhalsorapportering-statistik/statistikdatabaser-och-visualisering/skolbarns-halsovanor/>

⁴⁰ Se vidare skriften *Barnkonsekvensanalys – Barn och unga i fokus 1.2*, Göteborgs Stad 2011.

Kapitel 4: Lupp 2020 i Göteborgsregionen

⁴¹ Strandskolan i Kungälv

⁴² Det kända fallet gäller Lexby Skola, i Partille. I Stenungskolan, Stenungsund, är det osäkert om alla klasser genomförde; ett större bortfall på skolan pekar mot att så inte var fallet.

⁴³ Gäller minst tre kommuner, men i minst någon kommun fungerade det inte i praktiken, och i övriga kommuner är detta osäkert.

⁴⁴ I Lilla Edets fall handlar det i första hand om elever som går på en skola i Trollhättan. I Mölndals fall har brev skickats hem till en mindre grupp av utpendlande elever men sannolikt inte alls till den större grupp som går på en skola i Göteborg. Se vidare respektive lokal Lupp-rapport: <https://www.goteborgsregionen.se/lupp>

⁴⁵ Uppgiften kan relateras till SCB:s uppgift om antalet 14-åringar i de nio kommunerna sammantaget 2020: 4 994 invånare. Att urvalsuppgiften är mindre hänger samman med skolornas generella urvalsstrategi att inte inkludera ungdomar som går på skola utanför kommunen, exempelvis i Göteborg. Urvalsuppgiften är i övrigt något osäker utifrån att Mölndals urval delvis inkluderar ungdomar som går i skola i en annan kommun och kan vara inräknade dubbelt om de går i skola i en annan kommun som genomfört Lupp och därmed ingår denna kommuns elevurval. Se även not 44.

⁴⁶ Utbildning för ungdomar som inte är behöriga att söka till ett nationellt gymnasieprogram.

⁴⁷ På Frejagymnasiet deltog skolans särskoleelever men inte eleverna på introduktionsprogram (merparten av skolans elever). På Krokslättsgymnasiets omfattades endast en av fyra klasser i årskurs 2 (däremot fick alla ungdomar födda 2003 och bosatta i Mölndal en inbjudan till enkäten via brev). Krokslättsgymnasiets begränsade genomförande har förklarats med den pågående covid19-pandemin och andra lokala omständigheter.

⁴⁸ Särskolan har omfattats i gymnasierna i Kungsbacka och Mölndal men inte i Kungälv och Partille. I Härryda är det osäkert.

⁴⁹ I övriga fem kommuner där gruppen inte ingått berör detta mellan 4 och 14 ungdomar, sammantaget 41 ungdomar. Enligt Skolverkets statistik var det 1,6 procent av länets ungdomar som inte började gymnasiet hösten 2020 direkt efter grundskolan, och 2,0 procent i riket som helhet. I "Lupp-kommunerna" var andelen som mest 1,5 procent förutom i Lilla Edet där den var 3,3 procent. Uppgifterna är hämtade från databasen tillgänglig på [www.jmfal.artisan.se/default.aspx](http://www.jmfal artisan.se/default.aspx) (mättet "Elever, andel (%) folkbokförda i kommunen/länet som avslutat grundskolan på våren och ej går i gymn.skolan följande höst"). Därutöver förekommer studieavbrott av kortare eller längre karaktär.

⁵⁰ I praktiken har FoU i Väst, GR skapat en gemensam datafil över samtliga insamlade gy2-ungdomars svar genom de nio kommunernas datainsamlingar. Två variabler har skapats för "boendekommun"

---

respektive ”skolkommun” för att kunna anpassa analysunderlaget efter analysperspektivet. På högstadienivån har kommunernas insamlade svarsunderlag använts i sin ursprungliga form. Även om in- och utpendlande elever förekommer också här, är det relativt begränsat och underlaget har bedömts spegla kommunernas åk8-ungdomar tillräckligt väl.

⁵¹ Uppgiften kan relateras till SCB:s uppgift om antalet 17-åringar i de åtta kommunerna sammantaget 2020: 4 575 invånare. Det högre SCB-antalet är rimligt mot bakgrund av att vissa kommuner inte har inkluderat ungdomar utanför gymnasieskolan eller elever på introduktionsprogram.

⁵² Källa: Gymnasieantagningen Göteborgsregionen (Indra).

⁵³ Göteborgs Stad bistod med att kontakta berörda ungdomar i stadens tolv kommunala gymnasieskolor, ett utskick som enligt uppgift omfattade totalt 735 elever bosatta i någon av de nio kommunerna. Kommunens trettonde skola Center för språkintröduktion berörde inte någon av kommunernas ungdomar. Därtill bistod 26 av 30 tillfrågade friskolor med att förmedla enkätlänkar till ytterligare totalt cirka 850 år2-elever. Fyra fristående skolor avböjde av olika skäl (Kitas gymnasium samt tre av AcadeMedias skolor: Drottning Blanka Gårda, Rytmus och Framtidsgymnasiet), vilket berörde cirka 145 elever. Därtill kontaktade GR, FoU i Väst aldrig GTI:s gymnasium och ytterligare några skolor utanför Göteborgsregionen, med bara ett fåtal elever från någon av de nio kommunerna. Härryda kommun har dock själva kontaktat dessa skolor i den utsträckning de haft berörda Härryda-ungdomar i årskurs 2.

⁵⁴ Ale och Mölndal skickade hem brev/kort till samtliga ungdomar födda 2003. Härryda och Lilla Edet gjorde det till ungdomar på skolor utanför Göteborgsregionen, det vill säga till dem som inte omfattades av ”Lupp-kommunernas” genomförande eller av kontaktförsöken genom FoU i Väst.

⁵⁵ MUCF har involverats i dialogen kring detta och det finns en förhoppning att det kommer att finnas ett nationellt stödmaterial för särskolan när Göteborgsregionens kommuner ska genomföra Lupp 2023.

⁵⁶ Det ska också sägas att ett inte försumbart antal Göteborgsungdomar går i skola i en kranskommun.

⁵⁷ Medan Härrydass, Stenungsunds och Tjörns enkätgenomförande i årskurs 8 var koncentrerat till ett fåtal dagar skedde Kungsbackas genomförande i kommunens (17) grundskolor under nästan hela tvåmånadersperioden och Kungälvss genomförande under större delen av perioden. Genomförandet i Ale, Lilla Edet, Mölndal och Partille var koncentrerat till en period av två till tre veckor. Mer detaljerad information återfinns i respektive lokal resultatrapport.

⁵⁸ Mot bakgrund av variationen i kommunernas genomförandetid finns ingen tydligt koncentrerad svarsperiod då merparten av ungdomarnas svar inkom. I årskurs 8 inkom 78 procent av det regionala svarsunderlaget under 1–23 okt och ytterligare 16 procent 2–5 nov. I gymnasiegruppen inkom 57 procent 1–23 okt, 12 procent 2–6 nov och ytterligare 23 procent 11–12 november (främst ett resultat av Härrydass genomförande på Hulebäcksgymnasiet). Svarstid i ett enskilt fall kan för övrigt vara osäkert till följd av att svaren från ett mindre antal pappersenkäter har stansats in i efterhand. 7 enkätsvar från Mölndal inkom även 4 och 12 december samt 2 januari kopplat till en skolas extrainsats samt till följd av att kommunens enkätlänk var tillgänglig längre än planerat hos MUCF.

⁵⁹ Att enkätlänken inte är unik för den enskilda respondenten innebär att en person i teorin har möjlighet att gå in via länken och delta flera gånger; den risken får dock bedömas som liten. Det krävs vidare att ungdomen trycker på ”skicka svaren” i slutet av enkäten för att enkätsvaren ska sparas ned, vilket minskar risken för att testsvaret eller liknande kommer med i den slutgiltiga svarsfilen.

⁶⁰ Gränsen för att inkludera ett enskilt enkätsvar har varit mycket generös för att inte förlora lämnade åsikter. Några enkäter med enbart svar på de inledande bakgrundsfrågorna har tagits bort. Ytterligare exempel är en enkät med nästan enbart svar på frågor om alkohol och droger, en enkät med endast två fritextsvar.

⁶¹ Därtill har 6 svar från gymnasieelever som av misstag använt åk8-länken flyttats till gy2-svaren.

⁶² Det är inte ovanligt i enkäter att svarspersonen använder ett ”annat-alternativ” för med egna ord ge ett svar som motsvarar ett av frågans fasta svarsalternativ; om inte detta koddas om ger resultatet på det fasta svarsalternativet en underskattning. En liknande förädling av data var nödvändig i åk8-elevernass enkätfråga *Vad skulle du helst vilja göra direkt efter grundskolan?*, där de två första svarsalternativen löd: *Gå en gymnasieutbildning i den kommun jag nu bor i* eller *Gå en gymnasieutbildning i en annan kommun* [författarnass understrykningar]. Här hade många ungdomar, helt naturligt, svårt att välja

---

mellan dessa två alternativ och förklarade i stället i fritext att de ville gå en gymnasieutbildning men att kommunvalet av en eller annan anledning inte var givet eller inte spelade någon roll. I dataförädlingen skapades därför ett tredje svarsalternativ för att kunna fånga upp den totala andelen som ville gå en gymnasieutbildning, som annars hade underskattats väsentligt.

⁶³ Alla kommuner har inkluderat samma typ av bakgrundsfråga om boendekommun (*Vilken kommun bor du i? Om du bor i mer än en kommun markerar du den kommun där du oftast bor.*), där svarsalternativen omfattar alla GR-kommuner samt *Annan kommun*. I högstadienkäten har den efterföljande boendekommunfrågan enbart inkluderat boendekommuner i kommunen där skolan är belägen kompletterat med svarsalternativet *Jag bor i en annan kommun (inte X)*. I gymnasieenkäten har områdesfrågan innehållit områden i samtliga aktuella nio kommuner (*Ale: Alafors etc.*, i bokstavsordning) för att det relativt stora antalet ungdomar som går i skola utanför hemkommunen, och därmed besvarar enkäten i en annan kommun, ska kunna ange sitt boendeområde i hemkommunen. Gymnasieungdomar som bor i någon annan av de nio kommunerna har kunnat använda svarsalternativet *Jag bor inte i något av ovanstående område*.

⁶⁴ Svarefrekvenserna som redovisas är i möjligaste mån nettoresultat, det vill säga elever som inte har omfattas av genomförandet är borträknade. MUCF tar inte fram någon genomsnittlig svarsfrekvens för de genomförande kommunerna som resultatet kan relateras till. Det gjorde myndigheten dock för Lupp 2013, då den var ungefär 87 procent (baserat på de 29 kommuner som genomförde Lupp detta år), ett ungefärligt genomsnitt till följd av en del osäkra uppgifter från kommunernas sida och förmodligen en överskattning givet att myndighetens svarsfiler innehöll även helt ”tomma svar”.

⁶⁵ Uppgifter från Göteborgsregionen, elevinformationssystemet ELIN, med avseende på datum 201015. Mölndal: 51 procent; Härryda: 45 procent; Kungälv och Lilla Edet: 30 procent; Kungsbacka 23 procent; Stenungsund: 19 procent; Tjörn: 18 procent.

⁶⁶ Här hänvisas till de lokala Lupp-rapporterna, tillgängliga via: www.goteborgsregionen.se/lupp

Kapitel 5: För en trygg, meningsfull och delaktig ungdomstid

⁶⁷ Information om RegSO finns här: <https://scb.se/hitta-statistik/regional-statistik-och-kartor/regionala-indelningar/regso---regionala-statistikomraden/>

⁶⁸ <https://www.gov.scot/publications/getting-right-child-understanding-wellbeing-leaflet/documents/>

⁶⁹ <https://bra.se/statistik/kriminalstatistik/anmalda-brott.html>

⁷⁰ Uppgifterna är tillgängliga i tabellform här: <https://bra.se/publikationer/arkiv/publikationer/2021-10-12-nationella-trygghetsundersokningen-2021.html?lang=sv>; se ”Bilaga Tabeller till NTU 2021”.

⁷¹ <https://bra.se/statistik/statistik-utifran-brottstyper/regionala-variationer.html>

⁷² Det är därmed inte självklart hur ett avståndstagande till påståendena ska tolkas. Det skulle kunna betyda att man tar avstånd från grundpremisen *att det finns något att göra*, det vill säga *oavsett* hur man ser på påståendets övriga del. Fördjupade analyser av Lupp 2017 indikerade dock att respondenterna i sina svar tycks ha tagit fasta på frågans andra del om individuella hinder (Nilsson m. fl. 2018, s. 48).

⁷³ Se Nilsson m. fl. (2018, s. 48ff.) för fler analyser och resultat av detta slag i Lupp 2017.

⁷⁴ http://www.ungidag.se/indikator/kultur_och_fritid/medlemmar-i-en-foerening

⁷⁵ Rapporterna finns tillgängliga här: <https://goteborgsregionen.se/kunskapsbank/regiongemensamelevenkat2021.5.f47fb5d17cc23017f05810.html>

⁷⁶ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/motesplats-social-hallbarhet/social-hallbarhet/>

⁷⁷ Sambandet mellan de två frågorna i originalform, d.v.s. med fyra svarsalternativ i båda frågor, är för åk8 +0,19 mätt i tau-b, och för gy2 +0,13 (signifikant i båda fallen).

⁷⁸ Se den regionala diagramrapporten, tillgänglig här: www.goteborgsregionen.se/lupp

⁷⁹ Det handlar om att finna en modell med högst sannolikhet att varje ungdom kan placeras i en av grupperna samtidigt som gruppernas medelvärden faller ut på ett konsekvent sätt för samtliga variabler som ingår i modellen (jämför diagram 5.22).

Kapitel 6: För lärande och utveckling i skolan

⁸⁰ För mer information se <https://www.vgregion.se/regional-utveckling/regional-utvecklingsstrategi-for-vastra-gotaland-2021-2030/kraftsamlingar/fullfoljda-studier/>

⁸¹ I Lilla Edets kommuns rapport *Hälsa och livsvillkor i Lilla Edets kommun*, beskrivs nedgången 2019 i en tidsserie 2016–2019 (Lilla Edets kommun 2020, s. 63). Det görs ingen tolkning av nedgången som sådan, men rapporten visar i övrigt att en majoritet av åk9-eleverna läsåret 2018/2019 hade föräldrar utan eftergymnasial utbildning, och att slutbetygen för denna grupp är väsentligt lägre än i gruppen som har föräldrar med eftergymnasial utbildning (s. 64). Det framkommer dock inte om andelen åk9-elever vars föräldrar inte har eftergymnasial utbildning är större 2019 än tidigare. För grundskolelever generellt har andelen dock minskat under senare år, enligt statistik tillgänglig via Koladas databas (www.kolada.se).

⁸² Andelen är 28,5 procent enligt statistik nedladdad från <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik>

⁸³ Skolverket menar att även om covid-19-pandemin kan ha påverkat 2020 års studieresultat i gymnasieskolan så kan ökningen härledas till andra faktorer som är en del i en mer långsiktig utveckling (Skolverket 2021d).

⁸⁴ Statistik hämtad från Kolada. <https://www.kolada.se>

⁸⁵ Inkluderas elever som avslutar gymnasiestudierna med studiebevis, vilka ofta endast saknar betyg i ett fåtal kurser (Skolverket 2017), är andelen med examen eller studiebevis från antingen ett högskoleförberedande program eller yrkesprogram 85 procent. För att erhålla studiebevis måste elever få betyg i kurser om 2 500 poäng samt godkända betyg i kurser om 2 250 poäng varav vissa obligatoriska kurser beroende på programinriktning.

⁸⁶ Bland elever som inte når examen finns alltså elever som genomfört de flesta kurserna i utbildningen (godkända betyg i 2 250 poäng) men saknar godkänt betyg i enstaka kurser eller gymnasiearbete. De lämnar i stället lämnar skolan med ett studiebevis på genomförda kurser. Räkna vi bort denna grupp är andelen unga utan (nästan) slutförda gymnasiestudier 26 procent efter tre år, 22 procent efter fyra år och 21 procent efter fem år. Andelen som erhöll examen eller studiebevis inom tre år var år 2021 alltså 74 procent, jämfört med 69 procent sett enbart till dem med examen. (Skolverkets statistik)

⁸⁷ Skolverkets statistik finns tillgänglig för analys på kommunnivå på www.kolada.se.

⁸⁸ Statistiken från Skolverket (2021a) visar att en större andel elever med utländsk bakgrund nådde behörighet till ett nationellt program i gymnasieskolan läsåret 20/21 jämfört med föregående läsår, och en positiv utveckling syns även för gruppen nyinvandrade elever. Skolverket menar dock att det delvis avspeglar att andelen nyinvandrade har minskat samt att dessa elever varit en längre tid i Sverige. Sett över längre tid återfinns heller inte samma positiva resultat.

⁸⁹ Grönqvist & Niknami lyfter även fram att det även finns skillnader i studieresultat inom gruppen utrikes födda elever kopplat till ytterligare faktorer såsom skälen för invandring och födelseland.

⁹⁰ Skolverket (2016) menar att det finns svårigheter med att definiera vad som är en funktionsnedsättning och att klassificera elevers funktionsförmåga, vilket även skulle försvåra en eventuell registrering i skolan av elever med funktionsnedsättning.

⁹¹ För vidare diskussion om skolan kompensatoriska se Skolverkets material: <https://www.skolverket.se/temasidor/starka-likvardigheten-i-utbildningen>

⁹² Se även resultat från kartlägningsrapport inom det regionala projektet GR Dropouts från 2010. <http://www.grdropouts.se/>

⁹³ Att mobbing var en så vanligt förekommande orsak skiljer sig från tidigare nämnda enkätundersökning genomförd av SCB 2007, där hälsa rapporterades som den näst vanligaste orsaken. En förklaring kan vara att både målgrupper och undersökningsmetod skiljer sig åt, bland annat var Temagruppens målgrupp något yngre. Ungdomarna som deltog i Temagruppens studie var yngre (i genomsnitt 20 år) jämfört med ett genomsnitt på 23–24 år i SCB:s enkätstudie och var inskrivna i projektverksamhet för

---

unga som inte var i studier eller arbete till skillnad från de unga som deltog i SCB-studien där unga med lägre grad av sysselsättning var underrepresenterade.

⁹⁴ Se exempelvis Specialpedagogiska myndighetens modell i SPSMs FoU-rapport ”Där man söker får man svar” (2012) samt i stödmaterialet ”Delaktighet – ett arbetssätt i skolan” (2018).

⁹⁵ Se även projektet Plug In:

<https://skr.se/skr/skolakulturfritid/forskolagrundochgymnasieskola/uppdragfullfoljdutbildning/plugin/minskarstudieavbrottenpagymnasiet/plugin.8701.html>

⁹⁶ Lilla Edet och Tjörn saknar gymnasieskola. Nösnergymnasiet i Stenungsund samt Krokslättsgymnasiet i Mölndal ingår inte i analyserna på grund av låg svarsfrekvens.

⁹⁷ Aktuella och äldre rapporter finns tillgängliga här:

<https://goteborgsregionen.se/kunskapsbank/regiongemensamelevenkat2021.5.f47fb5d17cc23017f05810.html>

⁹⁸ Eftersom varken frågor eller svarsalternativ är desamma är det inte meningsfullt att göra mer noggranna jämförelser av resultaten på enskilda enkätfrågor.

⁹⁹ Se not 97.

¹⁰⁰ Bland elever på de kommunala skolorna har 6 procent minst en förälder som är arbetslös/långtidssjukskriven (se bilagans tabell B5) medan det gäller 7 procent av eleverna på de fristående skolorna. Andelen som uttrycker oro för föräldrarnas ekonomi är 5 procent på de fristående skolorna och 6 procent på de kommunala. Skillnaderna är alltså både små och går i olika riktning. Lupp-enkäten (2020) har ingen fråga om föräldrarnas utbildning, så detta är ingen faktor vi kan undersöka.

¹⁰¹ Se not 97.

¹⁰² Med avgränsning till jämförbara elevunderlag mellan 2017 och 2020 (se sidan XXX) uppgick motsvarande skillnad 2017 till 84 mot 80 procent, att jämföra med 86 mot 84 procent 2020; den lilla ökning vi ser i nöjdheten 2020 jämfört med 2017 finns alltså i båda grupper.

¹⁰³ Se Skolverkets material för stöd i hanteringen av kränkande behandling och diskriminering under coronanedmin, vad som är viktigt att tänka på när undervisning bedrivs på distans.

<https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/krankande-behandling-mobbning-och-diskriminering>

¹⁰⁴ Aktuella och äldre rapporter finns tillgängliga här:

<https://goteborgsregionen.se/kunskapsbank/regiongemensamelevenkat2021.5.f47fb5d17cc23017f05810.html>

¹⁰⁵ Måttet är ett normaliserat index. För varje delfråga om vilja till inflytande motsvaras maximalt vilja av värde 4 (svarsskalans ”väldigt mycket”) och minimal vilja av värde 1 (”väldigt lite/ingenting”), och motsvarande gäller för delfrågorna om *upplevt* inflytande. För varje område beräknas inflytandegapet genom differensen, där den är som mest +3 (vill ha mycket mer inflytande än man upplever sig ha) och som minst -3 (upplever sig ha mycket mer inflytande än man vill). Det sammanlagda inflytandegapet beräknas genom att differenserna för de nio delfrågorna summeras. Det maximala värdet +27 motsvarar därmed att eleven vill vara med och bestämma ”väldigt mycket” inom alla områden men upplever att hen ”väldigt lite eller ingenting” får vara med och bestämma inom samma områden. Den elev som tvärtom inte alls vill vara med och bestämma inom något område men upplever att den får det väldigt mycket inom alla områden får värde -27 (gäller dock ingen av svarspersonerna i vare sig åk8 eller gy2). Elever som i genomsnitt svarar med samma svarsalternativ i alla nio frågorna får värde 0. Värde 0 kan därmed motsvara både total frånvaro av inflytandegap eller att inflytandegap inom något/några områden vägs upp av att det omvända, d.v.s. mer inflytande än önskat, råder inom annat/andra områden. Måttets skala -27 – +27 har därefter normaliserats till en skala från -100 till +100 (där +100 alltså motsvaras av det ursprungliga värdet +27).

¹⁰⁶ Se not 105.

¹⁰⁷ I årskurs 8 kan vi även göra en jämförelse utifrån kontextuell statistik på föräldrarnas genomsnittliga utbildning på respektive skola. Möjligheten att kompensera bristande stöd från lärarna med stöd från utbildade föräldrar tycks emellertid inte vara en uppenbar förklaring. Den genomsnittliga

---

utbildningsnivån i den utsatta gruppen som inte är nöjd med stödet i skolan *men ändå är nöjd med skolan som helhet* är ungefär densamma som i gruppen som *inte* är nöjd med skolan som helhet.

Kapitel 7: För en god hälsa

¹⁰⁸ Statistiken är tillgänglig via MUCF:s portal Ung idag: <https://www.ungidag.se/>

¹⁰⁹ <https://www.1177.se/Vastra-Gotaland/sjukdomar--besvar/psykiska-sjukdomar-och-besvar/angest/posttraumatiskt-stressyndrom-ptsd/>

¹¹⁰ I övriga fem kommuner som har genomfört Lupp minst ett år tidigare (d.v.s. Härryda, Kungälv, Mölndal, Stenungsund, Tjörn) är andelen åk8-tjejer som uppger att de har en (ganska/mycket) god hälsa minst 2020. Stenungsund utgör ett undantag i det att även andelen killar i åk8 är mindre 2020 än 2017, men även här är andelen med självskattad god hälsa större hos killar än tjejer 2020: 80 mot 68 procent.

¹¹¹ En rapport för 2021 ska publiceras inom kort (finns inte tillgänglig 2022-03-11), se: <https://goteborg.se/wps/portal/enhetssida/jamlikt-goteborg/rapporter>

¹¹² För detaljer, se respektive lokal Lupp-rapport, tillgängliga här: www.goteborgsregionen.se/lupp

Kapitel 8: Hur förändrades ungas liv under covid-19-pandemin?

¹¹³ Följande, något osäkra, lägesbild har kunnat sammanställas om situationen för år2-eleverna till och med november, baserat på information från Göteborgsregionens utbildningsavdelning:

- Gymnasieskolorna i Ale, Kungsbacka och Partille samt Frejagymnasiet i Mölndal bedrev i huvudsak skolförlagd undervisning till och med slutet av november. Anpassningar förekom för enskilda elever/elevgrupper. (I december infördes delvis distansundervisning i olika former.)
- Franklins gymnasium i Mölndal bedrev helt skolförlagd undervisning till mitten av november, då distansundervisning infördes delvis.
- Krokslättsgymnasiet i Mölndal bedrev distansundervisning en dag i veckan från slutet av oktober.
- Hulebäcksgymnasiet i Härryda, Mimers Hus gymnasium i Kungälv och Nösnergymnasiet i Stenungsund bedrev distansundervisning i någon form under hela höstterminen (Mimers Hus och Nösner varannan vecka).
- Göteborgs gymnasieskolor tillämpade under hela hösten en mix av skolförlagd undervisning och distansundervisning enligt rullande schema
- Kungsbackas gymnasieskolor, Partille gymnasium och Nösnergymnasiet genomförde delvis APL och Mölndals gymnasier gav sina elever APL-liknande utbildning.

¹¹⁴ Vid samma tidpunkt hade 26 personer i åldrarna 12–17 år varit inlagda för intensivvård med en covid-19-diagnos och sex barn 0–17 år hade avlidit (Folkhälsomyndigheten 2021f).

¹¹⁵ Statistik tillgänglig på: <https://www.socialstyrelsen.se/statistik-och-data/statistik/statistik-om-covid-19/>; tabellen statistik-covid19-overgripande.

¹¹⁶ Antalen/andelarna ska tolkas ungefärligt; de undantar svar med innebörden att man inte har något att tillägga liksom en del uppenbart oseriösa kommentarer som inte rör själva frågan.

¹¹⁷ Jämförelse över tid redovisas i respektive kommuns lokala Lupp-rapport, tillgänglig via: www.goteborgsregionen.se/lupp

¹¹⁸ Uppgifterna ska tolkas ungefärligt till följd av att det förekommer att pappersenkäter har stansats in av personal i efterhand, och i dessa fall är det detta datum som registrerats.

¹¹⁹ <https://www.krisinformation.se/detta-kan-handa/handelser-och-storningar/20192/myndigheterna-om-det-nya-coronaviruset/aktuellt-om-covid-19/arkiverade-notiser-fran-aktuellt>

---

¹²⁰ Sett till samtliga nio områden varierar korrelationen mellan +0,17 och +0,57 i årskurs 8 och mellan +0,10 och +0,57 i gymnasiegruppen (mätt med sambandsmättet Kendalls tau-b, som går från -1 till +1).

Kapitel 9: För ett gott liv och en ljus framtid

¹²¹ WELLBY är en förkortning av *Well-Being-Year*. Mättet avser individens välbefinnande summerat utifrån individens levnadsår.

Kapitel 10: Vägar framåt

¹²² Se den separata diagrambilaga som tagits fram baserat på de regionala resultaten från Lupp 2020 samt kommunernas lokala rapporter, som alla finns tillgängliga här: <https://goteborgsregionen.se/lupp>

¹²³ <https://goteborg.se/wps/portal/enhetssida/skola-som-arena>

¹²⁴ <https://friends.se/kunskap-och-stod/>

¹²⁵ <https://www.skolverket.se/download/18.2a23c2b1698641e369530/1569845934609/pdf4071.pdf>

¹²⁶ <https://www.spsm.se/stod/tillganglighet/stod-och-inspiration/>

¹²⁷ <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/koll-pa-pandemins-paverkan>

¹²⁸ <https://metodstod.se/metoder/stress/>

¹²⁹ <https://www.skolverket.se/download/18.2a23c2b1698641e369530/1569845934609/pdf4071.pdf>

¹³⁰ <https://metodstod.se>

¹³¹ <https://www.spsm.se/stodmaterial-elevhalsa/>

¹³² <https://goteborg.se/wps/portal/enhetssida/skola-som-arena>

¹³³ <https://www.skaraborg.se/Nyheter-Startsida/utbildningskoncept-trygghet-och-studiero/>

¹³⁴ <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/jamstalldhet-i-skolan>

¹³⁵ <https://www.skolverket.se/skolutveckling/leda-och-organisera-skolan/organisera-tidigt-stod-och-extra-anpassningar/tidiga-och-samordnade-insatser-for-barn-och-unga>

Bilaga

¹³⁶ Se respektive kommuns lokala Lupp-rapport, tillgänglig via: www.goteborgsregionen.se/lupp

¹³⁷ Därtill inkluderade Ale och Stenungsund en fråga där ungdomen fick ange sitt postnummer.

¹³⁸ Information om RegSO finns här: <https://scb.se/hitta-statistik/regional-statistik-och-kartor/regionala-indelningar/regso---regionala-statistikomraden/>

¹³⁹ Motsvarar RegSO-områdena Lilla Edet norra, Lilla Edet södra samt Östra Berg-Ström.

¹⁴⁰ Motsvarar RegSO-områdena Nygård–Tunge–Prässebo; Tösslanda–Hjärtum–Öresjö; Västerlanda.

¹⁴¹ 2017-text att uppdatera: I några enskilda kommuner är den könsmässiga skevheten större men den uppgår aldrig till mer än 3 procentenheters differens i åk8 och 5 procentenheters differens i gy2. Störst skevhet med 3–5 procentenheters överrepresentation av killar i svarsunderlaget i Härryda (5), i Mölndal (4), i Alingsås (3) och i Stenungsund (3).

¹⁴² Uppgift erhållen från MUCF per epost 210826.

¹⁴³ Uppgift erhållen från Västra Götalandsregionen 210831.

¹⁴⁴ Den här heller inte jämförbar med riket, där den totala andelen 14-åringar och 17-åringar födda utanför Sverige är väsentligt större, 15 respektive 16 procent, till följd av fler utlandsfödda i storstadskommunerna.

---

¹⁴⁵ I det regionala svarsunderlaget från 2017 var långtidssjukskrivna föräldrar ungefär dubbelt så vanligt som arbetslösa. Totalt var det då 8 respektive 11 procent av de två åldersgrupperna som svarade att de hade en förälder som var arbetslös/långtidssjukskriven eller gjorde "annat".

¹⁴⁶ Enkätfrågan lyder: "Har du någon långvarig sjukdom, besvär efter olycksfall, någon nedsatt funktion eller annat långvarigt hälsoproblem?". Uppgiften erhållen från Västra Götalandsregionen 210830. Motsvarande uppgift från enkäten 2018 var 19 procent. Jämför vi istället med den Nationella folkhälsoenkäten 2020, redovisar denna för Sveriges 16–29-åringar en andel mer lik Lupp-resultatet, att 14 procent har en funktionsnedsättning, kvinnor såväl som män. http://fohm-app.folkhalsomyndigheten.se/Folkhalsodata/pxweb/sv/B_HLV/B_HLV__bFyshals__bbcFyshalsfunkned/hlv1funkaald.px/ (exccelfil nedladdad 210827)